

ભાવનગર—ધી આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શાહ ગુલામચંદ
સલ્લુભાઈએ છાપ્યું.

સમર્પણ.

અનેકશુભસમૃદ્ધિબ્રૂપિત પૂજ્યપાદ શ્રીમાન
પન્થાસણ મહારાજ, શ્રી ભક્તિવિજયણ
મહારાજનાં પવિત્ર ચરણસંપર્કમાં
કાટીશઃપંદન.

આપે દેશ-વિદેશમાં વિચરી મુકુલિત થયેલા અનેક
ભવ્યદુષોને સુધાજળ પાઈ-સિંચન કરી પ્રકુલિત કર્યા
છે, રાધનપુરમાં શ્રી વર્ધમાન તપની ઝોળી માટે
જંગી ફંડ કરાવી અનેક ભાવુક આવક સમૃદ્ધને
તે માર્ગે દોરી મોક્ષના ભાગી બનાવ્યા છે; તેમજ
અનેક લીર્યોમાં જાતિલોગ આપીં વિશુદ્ધ હૃદયે સેવા
બજતવી છે. ઇત્યાદિ આપના અનેક સદ્ગુણોથી આક-
ર્ષાંબ આ પુસ્તક આપનાં કરકમળમાં સાદર સમર્પિ
કૃતાર્થ થાઉં છું.

હીં ચરણરજ,
અચરતલાલ.

પ્રેમોપહાર.

શ્રીમાન

અનુક્રમણિકા.

—૦૦૦—

વિષય.

પ્રકરણ			
૧ છુ.	(૧) સાર્થવાહ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ.	૫૯.
૨ છુ.	(૨) યુગલ અને (૩) દેવભવ.	૬
૩ છુ.	(૪) મહાબળ મહીપતિ.	૮
૪ છુ.	(૫) લલિતાંગદેવ.	૧૦
૫ છુ.	(૬) વજ્રજંઘ, (૭) યુગલ, (૮) દેવભવ.	૧૮
૬ છુ.	(૯) છવાનંદ તથા (૧૦) દેવભવ.	૩૬
૭ છુ.	(૧૧) વજ્રનાભ ચક્રવર્તી તથા (૧૨) દેવભવ.	૫૧
૮ છુ.	કુલકરોની ઉત્પત્તિ.	
૯ છુ.	સ્વપ્ન દર્શન.	૬૦
૧૦ છુ.	જિન જન્મોત્સવ.	૭૩
૧૧ છુ.	લગ્ન મહોત્સવ.	૭૬
૧૨ છુ.	વ્યવહાર પથ પ્રવૃત્તિ.	૮૬
૧૩ છુ.	વસંત વિહારમાં વિરાગ.	૯૮
૧૪ છુ.	સંયમ સામ્રાજ્યનો સ્વીકાર.	૧૦૪.
૧૫ છુ.	નભિ-વિનમિની વિશિષ્ટતા.	૧૦૮
૧૬ છુ.	શ્રેયાંસ કુમારની સંભાવના.	૧૧૪
૧૭ છુ.	આગ્રામાં નિરાગ્રા.	૧૧૬
૧૮ છુ.	કૈવલ્યોત્પત્તિ.	૧૨૫
૧૯ છુ.	ધર્મદેશના.	૧૨૮
૨૦ છુ.	ભરતની સાધના.	૧૩૬
૨૧ છુ.	" " (ચાલુ)	૧૪૬
		૧૫૬

૨૨ મું.	પુત્રોને પ્રતિબોધ.....	૧૭૦
૨૩ મું.	બાહુબલિને ભરતનો સંદેશો...	૧૭૬
૨૪ મું.	ભાતૃ-યુદ્ધની તૈયારી.....	૧૮૩
૨૫ મું.	રણુરંગનો ભંગ.	૨૦૮
૨૬ મું.	બાહુબલિનું બળ.....	૨૧૨
૨૭ મું.	સમરાંગણે સંઘમ.....	૨૨૨
૨૮ મું.	મરીચિના મનોભાવ.....	૨૨૭
૨૯ મું.	ભરતપતિની ભક્તિ.....	૨૩૨
૩૦ મું.	શલાકા પુરુષો.....	૨૪૨
૩૧ મું.	શત્રુજય મહાત્મ્ય.....	૨૫૪
૩૨ મું.	મોક્ષગમન.....	૨૫૭
૩૩ મું.	આદર્શ ભવનમાં અનંતજ્ઞાન.....	૨૬૮
	ઉપસંહાર.....	૨૭૨

ખાસ પર્યુષણ પર્વ માટેજ.

નવીન અને ઉત્તમ વાંચન આપનારાં મહાપુરુષોનાં ચરિત્રોની પ્રભાવના કરે !

- ૧ ભક્તિમાળા (યાને પ્રાચીન સ્તવન. સંગ્રહાય વિ. નો સંગ્રહ.)
કિં. ૦-૮-૦ ના. ૧૦૦ ના રૂ. ૪૦-૦-૦
- ૨ શ્રી કૃષ્ણમુનિ યાને પ્રદેશીરાજ
કિં. ૦-૫-૦ ના. ૧૦૦ ના રૂ. ૨૫-૦-૦
- ૩ શ્રી ધનપાળ પુરોહિત યાને તિલકમંજરી
કિં. ૦-૪-૦ ના. ૧૦૦ ના રૂ. ૨૦-૦-૦
- ૪ શ્રી સ્થુલીભઃ ચરિત્ર કિં. ૦-૩-૦ ના. ૧૦૦ ના રૂ. ૧૫-૦-૦
- ૫ શ્રાવક શ્રાવિકા ધમ કિં. ૦-૨-૦ ના. ૧૦૦ ના રૂ. ૮-૦-૦

લખો:-શ્રી જૈન સસ્તી વાંચનમાળા
રાધનપુરી બજાર-ભાવનગર.

વાંચનનો આ અમૂલ્ય લાભ

ચુકરો નહિ.

દર વરસે માત્ર રૂ. ૨) માં પાંચસે પાનાનાં આવાં અમુલ્ય સાહિત્યનાં ઉત્તમ પુસ્તકો મળશે, દરેક પુસ્તકો નવીન શૈલી મુજબ સારા વિદ્વાનની કસાયેલી કલમથી લખાયેલાં, ઉચ્ચ કાગળ, સુંદર છપાઈ, અને બાઈકીંગમાં ધાય છે. સં. ૧૯૭૬-૮૦માં આહકોને અપાયેલાં પુસ્તકોથી આહકોને સંતોષ થયો છે. આહક સંખ્યામાં વધારો થયે અમે વધુ વાંચન આપવા ઇચ્છીએ છીએ. પાછળથી આહક યનારને પ્રથમનાં પુસ્તકો મળતાં નથી. માટે આહક થવા તુરત લખશો.

સં. ૧૯૭૬-૮૦ બે વર્ષ માટેનાં પુસ્તકો આહક થઈને મેળાવવા પોસ્ટખર્ચ સાથે રૂ. ૪-૧૨-૦ મોકલો,

અપાયેલાં પુસ્તકો.

સં. ૧૯૭૬.	પૃષ્ઠ	કિંમત.
શ્રી કુમારપાળ ચરિત્ર સચિત્ર	૨૦૦	૧-૪-૦
બક્ષિતમાળા (પ્રાચીન સ્તવન સંગ્રહ)	૧૫૦	૦-૮-૦
મહાસતી ચંદનમાળા.	૫૦	૦-૩-૦
આવક આવિકા ધર્મ.	૫૦	૦-૨-૦
સુદર્શન શ્રેઠ કવવન્ના ચરિત્ર. }	શીલીકમાં નથી.	૧૦૦
		૦-૪-૦
	૫૫૦	૨-૫-૦

સં. ૧૯૯૦.	પૃષ્ઠ	કિંમત
શ્રી મહાવીર સ્વામીનાંદથ શ્રાવકો-સચિત્ર. ૧૭૫	૧૭૫	૧-૪-૦
શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર.	૨૭૫	૨-૦-૦
ધનપાળ પુરોહિત યાને તિલકમંજરી.	૬૫	૦-૪-૦
	<u>૫૧૫</u>	<u>૩-૮-૦</u>

ગ્રાહક થવાથી અને છુટક કીંમતે લેવામાં કેટલો ફેર રહે છે તે સમજી શકાશે.

સં. ૧૯૯૧માં ગ્રાહકોને આપવાનાં પુસ્તકો.

	પૃષ્ઠ.	કિંમત
૧ શ્રી કેશીભુતિ અને પ્રદેશી રાત્ર. ૧૦૦	૧૦૦	૦-૫-૦ નૈવાર છે
૨ શ્રી નિહાલેન દેવાડ-	૧૦૦	૧-૬-૦ ૧ દવે
૩ શ્રી સંતજીવન સાવનાથ	૧૦૦	૧-૬-૦ ૧ દવે
	<u>૩૦૦</u>	<u>૩-૭-૦</u>

કેશીભુતિ અને પ્રદેશી રાત્ર. ૧૦૦ પૃષ્ઠ ૦-૫-૦ નૈવાર છે
નિહાલેન દેવાડ- ૧૦૦ પૃષ્ઠ ૧-૬-૦ ૧ દવે
સંતજીવન સાવનાથ ૧૦૦ પૃષ્ઠ ૧-૬-૦ ૧ દવે

સં. ૧૯૯૨માં ગ્રાહકોને આપવાનાં પુસ્તકો

૧. કલપવૃક્ષ

૨. કલપવૃક્ષ

आदिनाथ चरित्र.

प्रकरण १ लुं.

(१) सार्थवाद.

सम्यक्त्व प्राप्ति.

सद्गव्यान्तमोलिनिर्जर वर भ्राजिष्णु मौलीप्रभाः।

संमिश्रास्नदीसिशोभचरणा-म्भोजद्वयः सर्वदा ॥

सर्वज्ञः पुरुषोत्तमः सुचरितो धर्माधीनां प्रार्थानाम् ।

भूयाद्भूरिविभूतये मुनिपतिः श्री नामिमनुर्जिनः ॥ १ ॥

जंणुदीपना पश्चिम महाविदेहभां क्षितिप्रतिष्ठित
नामे नगर छे, त्यां पुत्रवत् प्रजानुं पावन करनार प्रत्यक्षचंद्र
नामे राजा हुतो, ते नगरभां जोड धन नांमे सार्थवाद रडेते।

હતો, તે બહુ જ ધનવાન, સદાચારી, પરોપકારપ્રિય તથા ધર્મ અને ગંભીર હતો. તેની લક્ષ્મી દાનાદિ સત્કૃત્યોમાં નહીં પ્રવાહની જેમ વપરાતી અને કીર્તિ તો અવિશ્રાંતપણે રહેતાં દેશાંતરમાં ભમ્યા જ કરતી હતી.

એક વખતે ધન સાર્થવાહને વસંતપુર જવાની ધન યાત્રા અને સાથે મોટો સાથ લઈ જવાને માટે તેણે નગરમાં ઘોષણા કરાવી કે—‘ ધન સાર્થવાહની સાથે જેને વસંત આવવું હોય, તેને માટે શેઠ તમામ પ્રકારની સગવડ સાચવે જેની પાસે વાહન ન હોય તેને વાહન આપશે, ભાતું ન હોય તેને ભાતું આપશે, રસ્તામાં ભયથી ગયાવશે અને બીજા કોઈ જાતની સહાય આપશે. ’ અગાઉના વખતમાં લાંબી મુસાફરી આવા મોટા સાર્થ સાથે આવનારા લોકો જ કરી શકતા. એ સમયે આઘોષણા સાંભળતાં ઘણા નગરજનો વસંતપુર જવા તૈયાર થયા અને શુભ મુદ્દર્તે શુભ મંગલપૂર્વક નગર બહાર નીકળ્યા. એવામાં ભાગ્યયોગે ધર્મઘોષ નામે આવ્યા પોતાના પાંચવાર સંહત ધન સાર્થવાહ પાસે આવ્યા. એ સમયે તેમણે એકદમ ઉત્તા થઈને વિનયથી વદન કર્યું અને આવવાનું મન દર્શાવ્યું. ત્યારે અચ્ચત્તે જાણ્યા—‘ અમારે તમારો સાથે વસંત પુર આવવો વિચાર છે. ’ આવા સમયે વાહન કાર ન હોવાને કારણે—‘ હું મહાભગ્ન ! હું તમારો ધન્ય થયો છું. આપે અમારી સાથે આવવાની કમ્મલ પ્રવૃત્તિ કરી. ’ તે વખતે સાર્થવાહ જેણે મુનિમ્ત્ર આચાર વિધેયકે પસંદ કર્યું તે

હતો. એટલે તેણે પોતાના રસોયાઓને હુકમ કર્યો કે—‘આ આચાર્ય મહારાજને માટે રસવતી હંમેશાં તમે તૈયાર રાખજો.’ તે સાંભળતાં આચાર્ય બોલ્યા—‘હે મહાનુભાવ ! જેન સાધુઓને ઠરેલો, કરાવેલો અને સંકટપ કરેલો આહાર કદ્યે નહિ, એટલું જ નહિ પણ હે બદ્ ! નદી, વાવ કે તળાવમાં રહેલ જગ પણ અગ્નિચત્રથી અચેત થયા વિના તે સાધુઓને ખરે નહિ, એવી જિનાસા છે.’ એવામાં પાકેલી કેરીઓથી ભરેલો થાળ કોઈએ સાર્થવાહ પાસે ભેટ ધર્યો, એટલે તેણે આનંદથી આચાર્યને દહ્યું—‘આ મિદ્દ ફળો ગ્રહણ કરવાની મારા પર કૃપા કરો.’ ત્યારે આચાર્યથી બોલ્યા—‘હે મહા-ભાગ ! આવા સચિત ફળોનો સ્પર્શ પણ અમારાથી ન થઈ શકે, તો ખાવાની શી વાત કરવી ?’ આવો મુનિમાર્ગ જો-ઈને સાર્થવાહ બોલ્યો કે—‘અહો ! ભગવન્ ! તમે તો મહાર દુષ્કર વ્રતના ધારક છો. આવા આચારને કોઈ દક્ષજન પણ આગ્યે જ ધારણ કરી શકે. મારા જવા પ્રમાણથી તો એક દિવસ પણ એવું બની ન શકે. હું જો કે આપના આચારથી અજ્ઞાત છું, છતાં આપને ઉચિત સગવડ જરૂર સાચવીશ. માટે આપ સાથે આવવામાં સંકોચ ન કરજો.’ એમ કહી હાથ જોડીને તેણે આચાર્યને વિસર્જન કર્યા. હવે સાર્થવાહે મોટા આહંબગ સહિત પ્રયાણ કર્યું. મસ્ત બનેલા હજારો અશ્વોના હેવારવથી ગગન ગાશુ ડેહ્યું. સેંકડો રથો, બળદ, સાંઘીયા તથા બચ્ચર વિગેરે વાહનો વસુમતીને સંઘીર્ણ કરતા ચાલ્યા.

એવામાં વર્ષા ઋતુ આવી, પ્રવાસીઓના પ્રવાસને અટકાવનાર જળધારારૂપ બાણોની વૃષ્ટિ કરનાર વર્ષા ઋતુને જોતાં સાર્થજનો ળધા આગળ ચાલવાને કાયર થઈ ગયા. અખંડ જળધારાથી અવનીનો ઉંચ નીચ ભાગ સમાન, જળમય થઈ જતાં સાર્થવાડે અટવીના કોઈ ઉંચા પ્રદેશ પર તંબુઓ તણાવીને સાથને નિવાસ કરાવ્યો અને નિર્જંતુ ભૂમિમાં પટ-ઉપાશ્રય ઉભો કરાવીને આચાર્યશ્રીને પરિવાર સહિત ત્યાં વાસ કરાવ્યો. તે સ્થળ અટવીનું હોવાથી અને વર્ષાકાલ લાંબો હોવાથી સાર્થજનોનું સંગલ ખુટી જતાં તેમની દુઃખી હાલત જોઈ સાર્થવાડના મિત્ર મણિભદ્રે આવો હૃદયભેદક વૃત્તાંત સાર્થવાડને કહી સંભળાવ્યો. આથી તેને બહુ સંતાપ થતાં સ્વદેષ સમય નિદ્રા આવી ગઈ. એવામાં અશ્વશાળાના કોઈ ભદ્રક પહેરેગીરે ઉંચેથી પોકાર્યું કે—‘ અહો ! આવી વિકટ દશામાં આવ્યા છતાં આપણે સ્વામી સાર્થવાડ સાથે આવેલાનું કેવું રક્ષણ કરે છે ! ’ આ માર્મિક વચનથી જાણે પોતાને કોઈએ ઓલંભો આપ્યો હોય તેમ તે વિચારમાં પડી ગયો—‘ મારા સાર્થમાં કોઈ દુઃખી માણસ તો નહિ હોય ? ’ એમ વિચાર કરતાં તેને યાદ આવ્યું કે—‘ અરે ! ધર્મઘોષસૂરિને સાથે લાવેલ છું, તેઓ પ્રાસુક લિક્ષ્મા અને તે પણ ત્રિવિધ શુદ્ધ આહાર લે છે. તેઓ અત્યારે કઈ સ્થિતિમાં હશે ? રસ્તામાં કોઈવાર મેં તેમને સુખ સમાચાર પણ પૂછ્યા નથી. અહા ! મારી કેટલી બધી મૂર્ખાઈ કે મેં તેમને અત્યાર સુધી સંભા-

ચાં પણ નહિ. અરે ! વંચનમાત્રથી પણ હું તેમનો સંતોષ ન કરી શક્યો. હવે તેમને હું શી રીતે મુખ ખતાવું ? ' એમ પશ્ચાત્તાપ કરતાં તે આચાર્ય પાસે ગયો અને સૂરીશ્વર તથા અન્ય સાધુઓને વંદન કરી ચચાસ્થાને બેસીને સાર્થવાહ કહેવા લાગ્યો—' હે મહાત્મન ! આપને સાથે લાવતાં મેં તૃથા આઠંબર દેખાડ્યો. અત્યાર સુધી હું આપની કંઈ પણ બરહાસ તેમજ દર્શન પણ કરી શક્યો નથી, તો એ મારા અપરાધને આપ ક્ષમા કરો. ' એટલે આચાર્ય બોલ્યા—' હે સાર્થવાહ ! તમે રસ્તામાં શ્વાપદ વિગેરેથી અમારો બચાવ કર્યો છે અને આહારપાણી પણ આપના સાર્થમાં અમને મળ્યા કરે છે, તો હે ભદ્ર ! તમે ખેદ જરાપણ ન કરો. ' ત્યારે સાર્થવાહે કહ્યું—' હે ભગવન ! સંતજનો સદા ગુણને જ જુએ છે. મારા આટલા દોષ છતાં તેમાં આપ તો ગુણને જ જોઈ રહ્યા છો. પરંતુ હું પાતે પોતાના અપરાધથી શરમાઈ છું માટે હવે આપ પ્રસાદ કરી સાધુને મોકલો કે જંથી આહાર વહોનાવીને મારા મનને શાંત કરે. ' એ પ્રમાણે સાર્થવાહના આગ્રહથી આચાર્ય મહારાજે એ સાધુઓને તેના આવાસ તરફ મોકલ્યા, પાત્ર તે વખતે દેવયોગે સાધુને યોગ્ય કંઈ અન્નાદિક હતું નહિ. એવામા તાવત વૃત્તથી ભરેલ પાત્ર તેના જોવામા આવ્યું તેમાંથી તેણે સાધુઓને પૃત વહેંચરાવ્યું. દાન આપતાં તેના રોમાંચ બહોં થયાં અને—' અહો ! હું ધન્ય અને વૃતપુન્ય ગયો કે આવા સુપાત્રે મેં ન્યહસ્તે દાન આપ્યું. ' એવી ભાવ-

નામાં આનંદાશ્રુ લાવતાં વિશુદ્ધ દાનના શુભ પરિણામથી તેણે
ઓધિબીજ પ્રાપ્ત કર્યું.

પછી રાત્રે સાર્થવાહ આચાર્યશ્રી પાસે ગયો. ત્યાં
શુર મહારાજે તેને ધર્મોપદેશ આપ્યો—‘કે હે ભવ્યા-
ત્મન્ ! આ લોક સંબંધી તમામ પ્રકારના સુખો
એટલે કે રમણીય રમણીઓ વિનયવંત પુત્રો, ધન
સંપત્તિ, નિરોગી શરીર, પંચેન્દ્રિય પટુતા, તથા લીધાંયુધ્ય
વિગેરે બધું ધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે. રાજત્વ, દેવત્વ, ઇંદ્રત્વ
અને ધર્મચક્રિત્વ પણ ધર્મથી જ પામી શકાય છે. એ
ધર્મનો સામાન્ય અર્થ એવો થાય છે કે—દુર્ગતિમાં પડતા
જીવોને જે ધારણ કરી રાખે—જગ્યાવે તે ધર્મ. તેના મુખ્ય
ચાર ભેદ છે:—દાન, શીલ, તપ અને ભાવ. તેમાં જ્ઞાનદાન,
અભયદાન અને ધર્મોપદેશદાન—એમ દાનના ત્રણ પ્રકાર
છે. શીલ તે સાવધયોગનું પ્રત્યાખ્યાન. તે દેશવિરતિ અને
સર્વવિરતિ—એમ બે પ્રકારે છે. તેમાં દેશવિરતિના પાંચ આણુ-
મત, ત્રણ શુણુમત અને ચાર શિક્ષામત એ રીતે બાર પ્રકાર છે.
સ્થૂળ—અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, વ્રતચર્ય અને અપરિવ્રજ-
એ પાંચ આણુમત છે. દ્વિગ્વિરતિ, ભોગોપભોગ વિરતિ અને
અનર્થદંડ વિરતિ—એ ત્રણ શુણુમત તથા સામાયિક, દેશાવ-
કાશિક, પૌષ્ઠ અને અતિથિભવિભાગ—એ ચાર શિક્ષામત
ગણાય છે. મુનિધર્મના રાગી, સમ્યક્ત્વી, ભવવિરક્ત અને
અસ્થ કલ્પચક્ષુઃ વૃદ્ધ્યેને આદિત્ર મોહનીય કર્મના નાશથી

દેશવિરતિ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. કર્મને તપાવે તે તપ. તે
 ॥૬॥ અને છ અભ્યંતર-એમ મંળીને બાર પ્રકારે છે. તેમાં
 યન, ઉલ્લેહરી, વૃત્તિસંદોષ, રસત્યાગ, કાયકલેશ અને
 નતા-એ ॥ બાહ્ય લેદ, તથા પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયા-
 , સ્વાધ્યાય, કાયોત્સર્ગ અને શુભધ્યાન-એ ॥ આભ્યંતર
 સંયમસાધક મુનિ મહાત્માઓ તરંદ અસાધારણ બક્તિ
 પી, શુભનું ચિંતન કરવું તથા સંસાર પ્રત્યે સદા ઉદા-
 વે વર્તવું-તે ભાવના (ભાવ) કહેવાય છે. એ ચતુર્વિધ
 મનુષ્યને સ્વર્ગ અને મોક્ષના મુખો આપે છે.”

એ પ્રમાણે ઉપદેશ સાંભળતાં ધન સાર્થવાહ પરમ
 ૧ પામ્યો, અને જોડ્યો કે—“હે સ્વામિન્ ! એ ધર્મના
 ૧ અને થવણુ વિના આટલો કાળ મેં વૃથા ગુમાવ્યો.
 મારા અપર્વ ભાગ્યનો ઉદય થયો કે આપના વચના-
 ૧ મેં પાન કર્યું. આજનો દિવસ, ધડી અને સમયની
 મારો અવતાર સફલ થયો. હે ભગવન્ ! હવે આપના
 પ્રાણસાર ધર્મકૃત્યને હું આચરીશ અને ચપલા-વિદ્યુત
 ૧ આ ચંચલશુવન તથા ધનને સાર્થક કરીશ. પ્રમાદની
 ભાંધી આપે મને જગત કર્યો. જેથી ધોળે દિવસે નજરે
 છતાં પણ કપાયરૂપ તરકરો મારું પુણ્યરૂપ ધન છુટી
 ૧ કતા તેથી હું સાવધાન રહીશ. મેઘની જેમ મહાત્મા-
 દર્શન તો જગતને આનંદકારી જ થાય છે.” એ રીતે
 પૂર્વક વાર્તાલાપ કરી સાર્થવાહ પોતાના સ્થાને ગયો.

પ્રકરણ ૨ જી.

(૨) યુગલ અને (૩) દેવભવ.

“ધર્મઃ કલ્પતરૂપમઃ”

હવે વર્ષાકાળ સમાપ્ત થતાં ધન સાર્થવાહે ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું. શરદઋતુનો સમય હોવાથી સરિતાઓનું નીર, મહાત્માઓના મનની જેમ નિર્મળ થઈ ગયું હતું. શબ્દ કરતા શેલડીના વાઢ જાણે પ્રવાસીઓને આવકાર આપતા હોય તવા લાગતા હતા. સૂર્યના તાપ વખતે વચ્ચવચ્ચમાં આવતા વાદળાંઓ આતપત્રનું કામ જાળવતા હતા. ફળોથી લચ્વી રહેલી લતાઓ પથિકોનું આતિથ્ય સાચવતી હતી. વૃક્ષો, લતાઓ, સરિતાઓ વિગેરે, પ્રવાસીઓને પગલે પગલે પરોપકારના પાઠ શીખવતા હતા. એ મહા-અટવી ઉતરતાં સાર્થવાહની રજા લઈને આચાર્ય શ્રી ધર્મઘોષસૂરિ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા, અને સાર્થવાહ કેટલાએક દીવસે વસંતપુર નગરમાં આવ્યો. ત્યાં કય-વિકય કરતાં અગણિત દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીને તે પાછો ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરે આવ્યો. અહીં દાનાદિ ધર્મ આચરતાં પોતાના અપરિમિત દ્રવ્યને સાર્થક કરતાં અનેક દાનશાળાઓ સ્થાપી, દીન જનોના હાર્દિક આશીર્વાદો લેતાં, સાધર્મિ વાત્સલ્ય અને સંઘભક્તિ સાધતાં અને શ્રી જિન-

આસનની પ્રભાવના વધારતાં તે પોતાનું આયુ પૂર્ણ કરી
મરણ પામીને યુગલિક થયો.

મુનિદાનના પ્રભાવથી અગણિત પુણ્યયોગે ઉત્તર કુર-
ક્ષેત્ર કે જ્યાં સદાકાળ પહેલો એકાંત સુખમા આરો વર્તે છે,
એ ક્ષેત્રના યુગલીયા ત્રણ દિવસને છેડે ભોજન કરે, ત્રણ કાશ
ઉંચા અને ત્રણ પચોપમના આયુષ્યવાળા હોય છે. તે બહુજ
અદ્ય કષાયી, ઓછા મમત્વી અને આયુષ્યના પ્રાંતે માત્ર
એકવાર યુગલ-અપત્યને જન્મ આપે છે, તેમનું પચાશ
દિવસ પોષણ કરી મરણ પામીને તે અવશેષ પુણ્યને લીધે
દેવગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે. એ ક્ષેત્રમાં રેતી સ્વાર્ભાવિકૃત શર્કરા
જંવી સ્વાદિદિ હોય છે. ત્યાં શરદ ચાંદની સમાન ઉત્તવળ
નાર અને બૃમિષ્ઠા ઘણી રમણીય હોય છે. ત્યાં દશ પ્રકારના
કંપવૃક્ષો વિના પ્રયન્ને યુગલીયાઓને મનવાંછિત આપે છે.
મધ્યાંગ કંપવૃક્ષો મધ આપે છે. બૃંગાંગ કંપવૃક્ષો પાત્ર,
નુર્ચાંગ કંપવૃક્ષો વિવિધ વાજિંત્ર, દીપશિખાંગ અને
જ્યોતિષ્કાંગ કંપવૃક્ષો પ્રકાશ આપે છે ચિત્રાંગ કંપવૃક્ષો
પુષ્પમાળા અને ચિત્રરસ કંપવૃક્ષો ભોજન આપે છે. મણ્યંગ
કંપવૃક્ષો આભૂષણો અને ગોહાકાર કંપવૃક્ષો મકાન આપે
છે. તથા અનગ્ન કંપવૃક્ષો દિવ્ય વસ્ત્રો આપે છે. એ શિવાય
બીજા પણ ત્યાં કંપવૃક્ષો હોય છે કે જે મનવાંછિત વસ્તુ આપે
છે. ત્યાં કોઈ પણ જાતનું કર્મ કર્યા સિવાય માત્ર પૂર્વે ઉપા-
ર્જન કરેલ પુણ્યનું ફળજ ભોગવવાનું હોય છે. તેમને અન્ય

મૃત્યુને જોઈ શકતા નથી. વિષય સમાન વિષયોથી મૂંઝાઈ પામવાથી આત્મા પોતાના હિતમાં પ્રવૃત્ત થઈ શકતો નથી. પોતે જલવાન હોવા છતાં ધર્મમાર્ગે પોતાનું જલ ન વાપરતાં મનુષ્ય પાપના પથમાં પ્રમાદી થઈને પડી જાય છે. સંસારરૂપ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં ગોથાં ખાતાં કીમતી રત્ન સમાન મળેલ મનુષ્ય જન્મને મૂર્ખા પ્રાણી હારી જાય છે. માનવ-પણ પામ્યા છતાં ધર્માદિકમાં શ્રદ્ધા તે પ્રમાણે આચરણ વિગેરે પ્રવૃત્તિ થવી ભારે મુશ્કેલ છે. આ બધી સામગ્રી મને મળી છે, તો હવે જો ધર્મ સાધવામાં પ્રમાદ કરું તો મારી મૂર્ખાઈપર પાછળથી મારે પોતાનેજ પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત આવે. ચિંતામણિ, કલ્પવૃક્ષ કે કામકુંભ કરતાં અધિક શ્રેષ્ઠ આ હુલ્લ દેહ પામ્યા છતાં જો તેને ધર્મસાધનથી સાર્થક ન કરું તો મારી બુદ્ધિ શકિત શા કામની ?

મૃત્યાદિ વિચાર કરતાં શતબલ રાજાને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. એટલે મંત્રી સામંતાદિકને જોલાવી બધાની સંમતિથી પોતાના મહાબલકુમારને તેણે રાજ્ય ગાદીપર જોસાર્યો જો કે પિતાની સેવા તેને વધારે પ્રિય હતી, તેથી તેણે તાતની છાયામાંજ રહેવાનો વધારે આગ્રહ કર્યો. છતાં રાજાના અત્યાગ્રહ અને વૈરાગ્યના કારણથી તથા ગુરૂજનની આજ્ઞાના સંગના લયથી પોતે અનાસકત થઈ ઉદાસિન ભાવે રાજ્યપદ સ્વીકાર્યું. એટલે સામંતાદિક બધા શતબલ રાજાની જેમ તેની આજ્ઞાને તાબે થયા.

એ પ્રમાણે પોતાના મહાબલકુમારને રાજ્યાસને બેસારી શતબલ રાજાએ શ્રી આચાર્ય મહારાજ પાસે દીક્ષા લીધી. તેણે વિષય-કષાયના વિચારોને નિર્મૂલ કર્યા. ઉપસર્ગ કે પરીપક્ષ સહન કરતાં તે ઠઠી પાછા ન હઠ્યા અને મૈત્રી, પ્રેમાદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ્ય ભાવનામાં મનને મસ્ત બનાવો શતબલ રાજાર્ષિ તપ તપતાં ધ્યાનમાં સદા મગ્ન રહેતા. એમ નિરતિચાર ચારિત્ર પાળતાં. આયુ પૂર્ણ કરીને તે દેવલોકે ગયા.

હવે અહીં મહાબલકુમાર રતિ સમાન રમણીઓનાં મધ્ય ભાગમાં રહીને મનમયની જેમ લોગ વિલાસ કરવા લાગ્યો. ઇંદ્રની જેમ અખંડ શાસનને પૃથ્વીપર વેર્તાવર્તા તેણે પોતાના કુળ-કીર્તિને વધારે પ્રકાશિત કર્યા. કોઈવાર સંગીત વિનોદમાં તો કોઈ વાર જળક્રીડામાં, કોઈવાર અથ ખેલાવવામાં તો કોઈવાર ઉદ્યાન લીલામાં, કોઈ વાર રતી રસમાં તો કોઈવાર શૃંગારની વિલાસ વાર્તામાં તે એક સાક્ષાત્ શૃંગ રસ અથવા મનમથ જેવા લાગતો રંભાથી પણ વિશેષ સુંદર એવી ગમાઓના રંગમાં અનંગને અંતરંગથી માન આપતો મહાબલ નાત અંક દેવનો જેમ દિવસે વીતાવવા લાગ્યો.

એકદા સ્વયંભુદ્. સ્ત્રીભિન્નમતિ, રાતમતિ અને મહામતિ-એ ચાન પ્રધને તથા અન્ય સભાસદો સહિત રાત્ર સલા ભરતે બેઠા હતા. તેવામાં સ્વામીના અતિ શાન્ત, ભુદ્ધિના ભાંડા તથા સમ્યક્દષ્ટિ એવા સ્વયંભુદ્ મંત્રી

ચિંતવવા લાગ્યો. કે— ‘ અહો ! અમારાં દેખતાં અમારા સ્વા-
મીને હુષ્ અશ્વોની જેમ ઇંદ્રિયો ખેંચી જાય છે, અમે તેની
ઉપેક્ષા કરીએ છીએ, માટે અમને પણ ધિક્કાર છે. વિષયા-
સંકેત સ્વામીનો જન્મ વૃથા જાય છે, તે જોતાં બહુ ખેદ થાય
છે, અમ મંત્રીઓથી જો એ સન્માર્ગે નહિ આવે, તો પછી
અમારામાં અને હલકા મંત્રીઓમાં તફાવત શો ? આવા
પ્રસંગે ખાસ વિનંતી કરોને રાજાને હિતમાર્ગે લાવવો
જોઈએ. કારણ કે રાજાઓને દોરનારા પ્રધાનોજ હોય છે. એ
રીતે તેણે વિચાર કરી અંજલી જોડીને રાજાને કહ્યું કે:—

“ હે સ્વામિન્ ! આ સંસારને જ્ઞાનીઓ સાગર સમાન
ગણે છે. સરિતાઓના જળથી જેમ સાગર, સાગરના જળથી
જેમ વડવાનલ, પ્રાણીઓથી જેમ યમ અને કાષ્ઠથી જેમ હુતા-
શન તૃપ્ત થતો નથી, તેમ વિષયસુખ ભોગવતાં જીવ કદિ પણ
તૃપ્તિ પામી શકતો નથી. ખંજવાળવામાં આવેલ ખસતી જેમ
વિષયસુખ તાત્કાલિક સુખ ઉપજાવે છે, પણ પરિણામે તે દુઃખ
હાયક નીવડે છે. મનમથ એ સંકટનો સાગર, વિપત્તિની વિશાલ
વાવડી અને પાપના પ્રાસાદરૂપ છે. મનમથની મસ્તાનીમાં મુસ્તાક
બનેલા પુરૂષ સદાચારની સડકનું ઉલ્લંઘન કરીને દુર્ગતિરૂપ ઉંડા
અને ભયંકર ખાડામાં પતિત થાય છે. કામરૂપ ઉંદર પુરૂષના
શરીરમાં પ્રવેશ કરતાં તેના સુકૃતની ભીંતોને ખોદીને ખેદાન
મેદાન કરી મૂકે છે. વિવલતા સમ વામાઓ સ્પર્શ, ઉપભોગ
કે દર્શનથી પુરૂષને મૂઢમતિ બનવી દે છે તે ખરેખર

મદનરૂપ પારધિની જાળ છે-એમ કહીએ તો ચાલે. હે રાજન ! સંપટ અને સ્વાર્થી સેવકો પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને સ્વામીને સ્ત્રીઓની જાળમાં, ગીત નૃત્યદિમાં મસ્ત બનાવીને મોહિત કરે છે; પરંતુ બેરડીના સંગથી કદલી કેમ પ્રભોદ પામે ? આપ પોતે શાણા અને સમજુ છે, માટે મોહજન્ય વિષયવાસના મૂકી હમને ધર્મમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરો, લોચન વિના જેમ વદન, સુરભિ રહિત જેમ કુસુમ, નિશાકર વિનાની રજની, લાવણ્ય રહિત રૂપ, મૂર્તિ વિનાનું મંદિર અને ચારિત્ર હીન જેમ યતિ ચોખતો નથી, તેમ ધર્મ વિના પુરૂષ ચોખા પામતો નથી. કુળવાન છતાં ધર્મ વિના પરભવે તે જ્ઞાન જેવા અવતારમાં ઉચ્છિદ્ર અજ્ઞથી સંતુષ્ટ થાય છે. ધર્મથી અનેક પ્રકારની આપાત્તઓ દૂર થાય છે. સુરતરૂની જેમ ધર્મ મનુષ્યોના મનોવાંછિત પૂર્ણ કરે છે; દુનીયામાં એવી કોઈ ધ્રુવ વસ્તુ નથી કે જે ધર્મથી પ્રાપ્ત ન થઈ શકે. માટે હે દેવ ! તમે પણ એ ધર્મનો આશ્રય લ્યો કે જેથી આ જન્મની સાર્થકતાની સાથે પરભવ પણ સુખરૂપ નીવડે. તમે અનિદ્ર પથે પડતા હો, તો અમ મંત્રીઓની દૂરજ છે કે તમને સમજાવી, જાગૃત કરીને સન્માર્ગે દોરવા. "

એ પ્રમાણે સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીના વચન સાંભળી અજ્ઞાનરૂપ અધિકારથી ઓતપ્રોત થયેલ અને વક્ર મતિના વેગમાં તણાતા સંવિજ્ઞમતિ મંત્રી બોલ્યો કે—“ હે સ્વયંબુદ્ધ ! ધન્ય છે આપના વાણી વિલાસને ! પોતાના સ્વામીને માટે તમે

મીઠી સાકર જેવી લાગણી ધરાવે છે. ઓઠકાર આવતાં જેમ આહાર પરખાય, તેમ આ તમારા વચન વિસ્તારથી અંતરનો અભિપ્રાય દીવા જેવો સાફ દેખાઈ આવે છે. સરલ સ્વભાવના સ્વામીને તો તમારા જેવા પ્રખર પ્રધાન જ કહી શકે, બીજું કોણ કહે ? ભલા, કહો તો ખરા ! કે તમને ક્યા ઠક્કશ અધ્યાપકે અધ્યયન કરાવ્યું ? કે જેથી સમય સમજ્યા વિના સ્વામીને વૈરાગ્યની વાટિકામાં વિહાર કરાવવા માટે મંડી પડ્યા. સેવકો પોતે પોતાના ભોગને માટે સ્વામીની સેવા બળવે અને ' તમે ભોગ ન ભોગવો ' એમ સ્વામીને શીખામણ રૂપે ઉપદેશ આપે, તે શું કહેવાય ? હે મંત્રિરાજ ! આપના વચન વિલાસથી મને અંતરમાં અત્યંત આશ્ચર્ય થાય છે. સાક્ષાત્ પ્રાપ્ત થયેલા ભોગસુખોનો ત્યાગ કરીને જે પરલોકના સુખને માટે સાધના કરે છે, તે હાથમાંની ભોગ્ય વસ્તુ છોડી દઈ કોણી ચાંટવા જેવું કરે છે. ' ધર્મ' આચરતાં પરભવે સુખ પ્રાપ્ત થાય ' એમ કહેવું યુક્તિ વિનાનું છે. કારણકે પરલોકથી કોમ આવીને કંઈતું નથી, તેથી પરલોક જ ખર્ચવપાણુવત છે. ગોળ વિગેરે પદાર્થોથી જન્મ માદક શક્તિ ઉત્પન્ન થતી જેવામાં આવે છે, તેમ પૃથ્વી, પાણી, તેજ અને પવનના સંગ્રહથી એક એવી ચેતનાશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, કે જેને કેટલાક લોકો આત્માન નામથી ઓળખાવે છે. પરંતુ જ્યારે આત્મા પોતે કંઈ વસ્તુજ નથી તો પછી પરલોકમાં કોણ જવાનું હતું ? માટે તેવા ભયથી વિષયાદિ સુખોને

જલાંજલિ આપીને પોતાને પોતે. છેતરવું—એ મહા
 મૂર્ખતા છે. ધર્મ, અધર્મની શંકા કરવા જતાં વિષયસુખમાં
 વિમ્મ પડે છે. તો તેની શંકાજ શામાટે કરવી જોઈએ ?
 જો એવ પોતેજ ઝાંઝવાના જળ સમાન છે, તો ધર્મ,
 અધર્મના પુછડા કોની પાછળ લાગવાના હતા ?
 જુઓ, એક પાપાણની પ્રતિમા બનાવીને લોકો તેને ચંદન,
 પૂષ્પાદિકથી પૂજે છે, તેણે શું સુકૃત કર્યું ? અને બીજા
 પાપાણ પર લોકો મૂત્ર, વિદાદિ કરે છે, તેણે શું ઉકૃત
 કર્યું. પ્રાણીઓ કર્મને લીધેજ જો જન્મ મરણ પામતા
 હોય, તો પાણીના પરપોટા ક્યા કર્મથી ઉત્પન્ન થઈને
 નષ્ટ થાય છે ? શરીર જેટલો વખત ચેષ્ટાકરતું દેખાય
 છે, તેટલો વખત તેનામાં ચેતન કદી હોય છે, તે નષ્ટ
 થતા ચેતનને પુનર્જીવ નથી, અને તેથી જ મરણ પામે
 છે, તે પુનઃ જન્મ ધારણ કરે છે—એ વચન બંધ બેસતું નથી,
 માત્ર બેલવાના વ્યવહાર પૂરતું જ છે. તો કુસુમ સમાન
 કામળ શર્યામાં રતિ સદૃશ રમણીય રમણીઓ સાથે સ્વામી
 ભલે યથેચ્છાએ લોગ વિલાસ કરે. એ સુખમાં સંશય કરા-
 વનાર તે સ્વામીનો વૈરીજ સમજવો, લોગ્ય અને સ્વાદિષ્ટ
 પદાર્થો સ્વામી યથાદૃચ્છિ લોગવો, ચંદનાદિકતું વિલેપન
 કરે, ઉપવનાદિમાં વિલાસ-વિહાર અને વિવિધ વાદ્ય, સંગી-
 તના સ્વર્ગીય સુખનો અનુભવ દ્યો. ધર્મની શંકા વિના વિ-
 પયાદિ સુખોમાં જ પોતાનું વિલાસી જીવન વ્યતીત કરે.”

તેનાં આવાં વચનો સાંભળી સ્વયંબુદ્ધ મંત્રી બોલ્યો—
 “અહા ! નાસ્તિક નરોને ધિછાર છે કે જેઓ અંધની માફક
 લોકોને મિથ્યા સમજાવીને દુર્ગતિના ઉડા ખાડામાં હડસેલી
 દે છે. સુખ-દુઃખ જેમ સ્વાનુભવથી સિદ્ધ થાય છે, તેમ આત્મા
 પણ જાત્યનુભવથી ખરાખર સિદ્ધ થાય છે. એ સ્વાનુભવમાં
 કોઈ આડે આવી શકતું નથી, તેથી આત્માનો અભાવ સિદ્ધ
 કરવાને કોઈ સમર્થ નથી. વળી ‘હું સુખી હું દુઃખી’ એવો
 નિરાખાધ અનુભવ આત્મા સિવાય કોઈને થઈ જ ન શકે. એ
 રીતે જ્યારે તે પોતાના શરીરમાં સિદ્ધ થાય, ત્યારે બીજાના
 દેહમાં પણ તે અનુમાનથી સિદ્ધ થઈ શકે છે. કારણકે કિ-
 યાની પ્રવૃત્તિ સર્વત્ર બુદ્ધિપૂર્વક દેખાય છે, તેથી પર શરી-
 રમાં પણ આત્માના અસ્તિત્વની ખાત્રી થાય છે. જે જીવ
 મરણ પામે છે, તે પુનર્જન્મ ધારણ કરે છે, તેથી પરલોક પણ
 શંકા વિના સમજી શકાય છે. પ્રાણી બાદ્યવયમાંથી તરણાવ-
 સ્થામાં અને તરણ વયમાંથી વૃદ્ધવયમાં જાય છે, તેમ આત્મા
 એક ભવથી બીજા ભવમાં પણ જાય છે. પૂર્વજન્મની અનુવૃત્તિ
 (સંસ્કૃતિ) વિના તરતનો જન્મેલો બાલક શિખર્યા વિના
 સ્તનપાન કેમ કરે ? વળી દુનીયામાં કારણને યોગ્ય જ કાર્ય
 નિષ્પન્ન થતું દેખાય છે, તો પૂર્વે કદા તે પૃથ્વી આદિ અચેતન
 ભૂત (પદાર્થ) થી ચેતનની ઉત્પત્તિ કેમ સંભવે ? હે સંભિ-
 ન્નમતિ ! હું તને પ્રશ્ન કરું છું કે—એ ચેતન દરેક ભૂતથી
 ઉત્પન્ન થાય છે કે બધાનો સંયોગ થતાં ? જો પ્રત્યેક ભૂતથી

ચેતન ઉત્પન્ન થાય—એ પ્રથમ પક્ષ લઈએ, તો તેટલા ચેતન ઉપલબ્ધ થવા જોઈએ અને સમસ્ત જૂતના સંયોગથી તે ઉત્પન્ન થાય—એ બીજો પક્ષ લઈએ. તો વિષ્ણુ સ્વભાવના જૂતો થકી એકસ્વભાવી ચેતન શી રીતે ઉત્પન્ન થઈ શકે ? એ બહુ ચિંતવવા યોગ્ય છે. પૃથ્વી, રૂપ, ગંધ રસ અને સ્પર્શ ગુણયુક્ત છે, જળમાં રૂપ, સ્પર્શ અને રસ ગુણ છે. તેજમાં રૂપ અને સ્પર્શ ગુણ છે; તેમજ પવનમાં એક સ્પર્શ ગુણ છે. એ જૂતોનો ભિન્ન ભિન્ન સ્વભાવ સદુ કોઈ સમજી શકે છે. જગથી વિસદૃશ થોવી બને છે, તેમ અચેતન જૂતોમાંથી ચેતન ઉત્પન્ન થાય—એમ પ્રતિપાદન કરીશ, તો તે પણ અયુક્ત જ છે. કારણકે થોવીમાં પણ જળનું સ્વરૂપ દેખાઈ આવે છે અને વળી તે બંને પોદ્ગલિક જ છે, તેથી તેમાં વિસદૃશતા શું છે ? જોળ, પિટ અને જળાદિકથી મદ્યશક્તિ ઉત્પન્ન થવાનું જે તે દૃષ્ટાંત આપ્યું, પરંતુ તે મદ્યશક્તિ પણ અચેતન જ છે, તો તે ચેતનની સાથે કેમ થઈ શકે ? દેહ અને ચેતનની એકતા કદિ સંભવેજ નહિ કારણ કે મૃત દેહમાં તેના ઉપલબ્ધ થતી નથી એક પાપાણનું પૂજન થાય છે અને અન્ય મૃત. મૃતદિગ્ધો હિમ થાય છે એ દેહાદરણ પણ અર્થનિત છે કારણકે પાપાણ પોતે જ અચેતન છે. તેને સુખ દુઃખના અનુભવ કેવો ? નાટો શરીરભિન્ન આત્મા સિદ્ધ થવાને અને ધર્મ—અધર્મના કારણરૂપ પરભવ પણ સિદ્ધ થાય જ છે આત્મનું સંયોગ. પ મત્ત જન કન આગમાં

જાય, તેમ રામાઓના રંગમાં રક્ત થતાં પુરૂષનો વિવેક ગળી જાય છે. અત્યંત રસયુક્ત આહાર લેતાં માણસ ઉન્મત્ત બને છે અને તેથી તે પશુની જેમ પોતાના યોગ્ય કર્તવ્યને બાણી શકતો નથી. ચંદનાદિકની સુગંધના સંસર્ગથી અનંગ મનુષ્યના અંગમાં ઓતપ્રોત થાય છે. સ્ત્રીમાં મોહ પામતાં પુરૂષ, સન્માર્ગથી જરૂર સ્ખલના પામે છે. માટે હે સ્વામિન ! આ સંલિન્નમતિના વિચારને ગતિ ન આપતાં ધર્મમિત્રનો સત્કાર કરો. એક સેવ્ય અને એક સેવક, એક દાતા અને એક યાચક, એક વાહન અને એક તેના પર બેસનાર, એક દીન અને બીજો તવંગર—એ વિગેરે જે વિરૂપતા દેખાય છે. તેથી ધર્મ અને અધર્મનું કૃપા સાક્ષાત્ જણાઈ આવે છે. તેમ છતાં જે અભવ્યની જેમ અશ્રદ્ધાથી વિષયના વેગમાં તણાઈને બીજાને તેમાં નાખવાને પોતાની કુયુક્તિઓનો કુઠાર ચલાવે તેનું લલું થજો. હે રાજન ! આપ એવા અજ્ઞાનાંધકારમાં દોરવાઈને પોતાની સન્માર્ગની સડકથી ભ્રષ્ટ થઈ ચિંતામણિ સમાન પ્રાપ્ત થયેલ આ નરદેહને નકામો કરી ન નાખશો, ધર્મબુદ્ધિથી તેની કીંમત સમજીને સફલ કરો.”

એવામાં શતમતિ મંત્રી બોલ્યો—‘ક્ષણકાંશુર પદાર્થ પ્રતિક્ષણે પલટાય છે, એ વિષયના બોધ સિવાય અન્ય કોઈ આત્મા પદાર્થ નથી, છતાં વસ્તુમાં સ્થિરતાની જે બુદ્ધિ છે, તેનું કારણ વાસનામાત્ર છે, તેા પૂર્વ અને પછીના ક્ષણોને

સમને વાસનાનું જે ઐક્ય તેજ વાસ્તવિક છે, પણ ક્ષણોનું
એકત્વ વાસ્તવિક નથી.

એટલે, સ્વયંભુદ્ધ મંત્રી જોડ્યો—કર્મપણ પદાર્થ
અન્વય (પરંપરાના સંબંધ) રહિત નથી. ગાયને ઘાસ-પાણી
આપતાં તે દુધરૂપે પરિણમે છે. ગગનપુષ્પ અને! કુર્મરોમની
માફક જગતમાં કોઈ વસ્તુ અન્વય વિનાની નથી, તેથી ક્ષણ-
ભંશુરતાની કલ્પના કરવી મિથ્યા છે. જે પદાર્થ ક્ષણભંશુર
માનીએ, તો તેની સંતાનપરંપરા પણ શા માટે ક્ષણભંશુર
વદિ? અને જે સંતાનમાં નિત્યતા માનીએ, તો જ્યાં પદાર્થ
ક્ષણિક કેમ સંભવે? વળી જે જ્યાં પદાર્થો અનિત્ય સમજીએ
તો મૂકેલી યાપણ પાછી માગવી, પુર્વવાતનું સ્મરણ તથા
નિશાની સમજી રાખવા વિગેરેનો બોધ કેમ થતે? જન્મ થતાં
બીજી ક્ષણે તેનો નાશ થતો હોય, તો તે પુત્ર બીજી ક્ષણે પુ-
ર્વના માખાપનો ન જ ગણાય અને પુત્રના તે માતૃપિતા ન
મનાય. વળી વિવાહ થયા પછી બીજી ક્ષણે સ્ત્રીનો તે પતિ ન
ગણાય અને પતિની તે પત્ની ન મનાય. પ્રથમ ક્ષણે થોડી
હસનાર થોડને બદલે તેનો હંદ બીજી ક્ષણે બીજને ભોજવવો
પડે આથી કૃતનાશ અને અકૃતાગમ—એ જે મહાન દોષ
આપોને ઢિભા રહે છે. માટે તે અજ્ઞાનબળ છે.

ત્યારબાદ મહામતિ મંત્રી જોડ્યો કે—આ દુનીયામાં
દેખાતી જાંબી માયા છે. તાત્વિક રીતે કંઈજ નથી. પદાર્થો જે

નજરે દેખાય છે. તે સ્વપ્નવત્ત્વા મૃગતૃષ્ણાવત્ત્વ મિથ્યા છે. ગુરુ શિષ્ય, પિતા પુત્ર, અને ધર્મ અધર્મ—ઇત્યાદિ જે જોવામાં આવે છે, તે માત્ર વ્યવહારની વ્યવસ્થા રૂપે છે, વસ્તુત્વે કંઈ નથી. માંસનો કટકો લઈ આવેલ શીયાળ માછલું પકડવાને તે કાંઠે મૂકીને પાણીમાં દોડ્યો એવામાં મત્સ્ય જળમાં દોડી ગયું અને માંસ ગીધ પક્ષી લઈ ગયું. એ રીતે જેઓ આ ભવ સંબંધી સુખોને છોડી દઈને પરભવના સુખોને માટે દોડા-દોડી કરે છે, તે અતોબ્રહ્મસ્તતો બ્રહ્મઃ યદને પોતાનેજ છેતરે છે. ધૂર્ત જનોના વચનથી દોરવાઈ નરકાદિકની ભીતિ પામી મૂઢ-જનો વ્રતાદિ કષ્ટથી પોતાના દેહને દમો અને દંડે છે. આવી શંકાથી તે બિચારા સ્વાર્થબ્રહ્મ યદને ધોળે દિવસે નજરે જોયા છતાં પોતે રાજ્ય થઈ તેવા સંકટની સડકપર ઉતરી પડે છે. અને ઇન્દ્રિયદમન તથા તપાદિકથી પોતાના શરીરને હાડ-પિંજર બનાવી દે છે.

આ પ્રમાણે સાબળી સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીએ કહ્યું કે—વસ્તુ જે સત્ય નથી, તો પોતાનું કૃત્ય કરનાર પોતે કેમ હોય ? જે બધી માયા છે, તો સ્વપ્નમા કરેલ ભ્રાજનથી તૃપ્તિ કેમ થતી નથી ? જે વસ્તુના કાય-કારણભાવ સત્ય નથી, તો પડતા વજ્ર કે શસ્ત્રથી શા માટે ભય રાખવો ? જેમણે ? અને એવું હોય તો હું અને તમે તથા વાયક કંઈ પણ નથી. તો પક્ષી વ્યવહારને મુશ્કેલનાર મંદપ્રતિષ્ઠિતિ પણ દેવી ? આ બધા વિવંશવાદને સાર કંઈજ નથી. હે સ્વામિન ! વિવયાબિલાવી

અને ધર્મભાવથી વિમુખ થયેલા આ લોકો તમને છેતરે છે. પણ તેવી વાગ્બળમાં ન ફસાતાં પરલોક સંબંધી હિત સાધવાને વિષયોને વિષ સમાન ગણીને તેનો ત્યાગ કરો અને ધર્મને અમૃત તુલ્ય સમજીને તેનો આશ્રય લ્યો.

એ રીતે મંત્રીઓના બિન્ન બિન્ન ભાષણો સાંભળી રાજાએ પ્રસન્નતાં પુર્વક કહ્યું—હું મહામતિ સ્વયંબુદ્ધ ! તમારું કથન સર્વથા સુંદર છે. ધર્મનો આદર કરવાનીજે તમે બહામણુ કરો છો તે યુક્ત છે. અમે કાંઈ ધર્મના વિમલ વિચારથી વિમુખ નથી; પરંતુ તે અવસર આવે આદરવા યોગ્ય છે. મિત્ર સમાન લાંબા વખતે પ્રાપ્ત થયેલા યૌવનનો યોગ્ય સંતકાર કર્યા વિના તેની ઉપેક્ષા કેમ થાય ? તમે ધર્મ આચરવાનો ઉપદેશ અવસર જોયા વિના કર્યો. ધર્મથી પરલોકે મુખ મળે, તે તો સંશયપદ છે, તો સાક્ષાત્ પ્રાપ્ત થયેલા આ લોક સંબંધી વિષય મુખનો તમે કેમ અટકાવ કરો છો ?

આ રાજાનું કથન સાંભળી સ્વયંબુદ્ધ નમ્ર ધર્મને બોલ્યો—‘હું દેવ ! ધર્મના કૃણમાં સદેહ રાખવો તે યોગ્ય નથી આપણે બાગવદમાં એક દિવસે નંદનવનમાં ગયા હતા તે આપને વાદ છે ? ત્યાં દિવ્ય કાંતિમાન એક દેવને આપણે જોયા પછી પ્રસન્ન થતા તે દેવ તમને જોઈને કહ્યું કે—‘હું અતિબળ નામે તમારો પિતામહ છું. વિષ સમાન વિષયોના વિરાગ પાત્રી, તુલુની જેમ રાજ્યનો ત્યાગ કરીને મેં અશ્વિનનો સ્વીકાર કર્યો અને અંત્યાવસ્થામાં પણ તેવી ત્યાગ દશામાં

રહેતાં મરણ પામીને હું તે મતના પ્રભાવથી લાંતકાધિપતિ દેવ થયો છું. માટે તમે પણ સંસારમાં રહેતાં કદી પ્રમાદ કરશો નહિ.' હે રાજન્ ! એટલું જોલતાં વિદ્યુતના ચમકારાની જેમ તે દેવ તરત અંતર્ધાન થઈ ગયો. મારા વચન પર કદાચ તમને વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો ભલે, પણ તમારા પિતામહના જોલને યાદ કરીને તો પરલોક માનો. એ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ આગળ ખીલ્લ અનુમાનાદિ પ્રમાણની શી જરૂર છે ?'

ત્યારે રાજાએ કહ્યું—‘ હે મહામતિ ! તમે પિતામહના વચનની મને ઠીક યાદી આપી. હવે ધર્માધર્મના કારણરૂપ પરલોકની વાતને હું બરાબર માન્ય કરું છું. ’ રાજાનું આ આસ્તિક બુદ્ધિનું વચન સાંભળી અવકાશ મેળવીને સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીએ કહેવાની શરૂઆત કરી કે—

“ હે મહારાજ ! આપના કુળમાં પુર્વે કુરુચંદ્ર નામે રાજા હતો. તેને કુરુમતી નામની રાણી હતી, અને હરિશ્ચંદ્ર નામે પુત્ર હતો. એ રાજા મહા આરંભી, મહા પરિશ્રદ્ધી અનુચિત કામ કરવામાં બહાદુર તથા યમસમાન પ્રચંડ હતો. તે જોકે દુરાચારમાં મસ્ત અને ભયકારક હતો, છતાં લાંગો વખત તેણે રાજ્ય લોગવ્યું હતું. કારણ કે કરેલા પુણ્યનું ફળ મળ્યા વિના રહેતું નથી. લગભગ મરણ સમયે તે રાજાને નરકની વાનગી તુલ્ય ધાતુ વિપર્યયનો રોગ લાગુ પડ્યો. એ રોગને લીધે કુસુમ જેવી કોમળ શય્યા, તેને કંટક શય્યા સમાન થઈ પડી, રસપૂર્ણ રસવતી તેને લોખંડાના રસ જેવી

ઠઠવી લાગતી, ચાંદનાદિ સુગંધી વસ્તુઓમાં તેને દુર્ગંધ જણાતી, પ્રેમદા, પુત્ર વિગેરે શત્રુ જેવા અને મનહર ગાયનો તેને ગધેડા અને ઉંટના અવાજ સદૃશ કલેશકારી થઈ પડ્યા. એ પ્રુથ્વની વિપરીતતાથી બધું વિપરીત થઈ જાય છે. છતાં કુરૂમતી અને હરિશ્ચંદ્ર ગુપ્તરીતે જામત રહીને તેના ઉપચાર તો કરતાજ હતા. છેવટે અગ્નિદાહ ઉત્પત્ત થતાં તે શૌર ધ્યાનથી મરણ પામ્યો. એટલે તેની મૃતક્રિયા કરીને હરિશ્ચંદ્રે ન્યાયથી રાજ્ય ચલાવવાની લગભ ઠાવમાં લીધી. સાક્ષાત્ પાપના ફલરૂપ પોતાના પિતાનું તેણે પ્રકાશનું મરણ જોઈને તે ધર્મને વધારે માન આપવા લાગ્યો.

એકદા હરિશ્ચંદ્રે પોતાના મુખ્યદિ નામના આવક મિત્રને જલામણ કરી કે—‘તમે નિરંતર ધર્મી જનો પાસેથી ધર્મ મેળવ કરીને અને સંભળાવતા જાઓ.’ આથી મુખ્યદિ અત્યંત પ્રમોદ પામ્યો અને રાજાના દૃષ્ટ પ્રમાણે નિરંતર ધર્મકથા સંભળાવતો એટલે રાજા તેના કહેલા ધર્મ વચન પર અધિક મદા શખતો હતો.

એક દિવસ નગરની પાસે ઉપવનમાં શૌરધર નામના મદા મુનિને દેવગજાન ઉત્પત્ત થયું, ત્યારે દેવતાઓ તેની અભિ દેશ જતા હતા. તે વૃત્તાંત મુખ્યદિએ હરિશ્ચંદ્રને કહેવાથી રાજા તરત અધારૂદ થઈને મુનિરાજને વંદન દેશ આપ્યો. ત્યાં દેશના સાંભળ્યા પછી રાજાએ અંજલિ બેરી દેવદી મુનિને પુછ્યું કે—‘હે જગવન! મારા પિતા મરણ

પામીને કઈ ગતિમાં ગયા છે ? મુનિએ કહ્યું—‘રાજન્ ! તારે પિતા સાતમી નરકે ગયો છે, તેવા નિર્દય માણસને અન્ય સ્થાન ન મળે.’ આથી વૈરાગ્ય પામતાં રાજાએ પુત્રને રાજ્ય સોંપીને વ્રત લીધું તથા સુષુપ્તિએ પશ્ચતે વખતે રાજાની સાથે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે બંને લાંબો વખત ચારિત્ર પાળીને મોક્ષ મંદિરે બિરાજમાન થયા.

હે રાજન્ ! તમારા કુળમાં બીજો એક દંડક નામે રાજા હતો, તે અત્યંત પ્રચંડ હોવાથી શત્રુઓને કૃતાંત તુલ્ય હતો, તેનો મણિમાલિ નામે પુત્ર થયો. દંડક નૃપતિ સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, રત્ન, સુવર્ણોદિની અતિશય મૂર્છા રાખતો અને પોતાના પ્રાણ કરતાં તે સર્વને અધિક માનતો. છેવટે આર્ત-ધ્યાનમાં મરણ પામીને પોતાના લંડાર ગૃહમાં તે દુર્ધર અજ-ગર થયો. એટલે જે કોઈ લંડારગૃહમાં પ્રવેશ કરતું તેને તે દાડણાત્મા ગળી જતો હતો. એકદા મણિમાલિને ત્યાં પ્રવેશ કરતો જોયો. અને પુર્વભવના સ્મરણથી—‘આ મારો પુત્ર છે, એમ ઓળખીને પોતે શાંત બનીને તેને સ્નેહ બતાવવા લાગ્યો. તેથી મણિમાલિના જાણવામાં આવ્યું કે—‘આ પુર્વ ભવનો મારો કોઈ સંબંધી છે.’ પછી જ્ઞાની પાસેથી ‘તે પોતાનો પિતા છે’ એવી વાત સાંભળી, મણિમાલિએ તેની પાસે આવીને તેને જૈનધર્મ સંભળાવ્યો. તેથી તેણે સંવેગભાવ ધારણ કર્યો અને શુભ ધ્યાનમાં રહી મરણ પામીને તે દેવ થયો. તે દેવતાએ પુત્ર પ્રેમને લીધે સ્વર્ગમાંથી

આવીને મણિમાલિને એક દિવ્ય મોતીનો હાર આપ્યો હતો, તે હજુ પણ તમારા વક્ષસ્થળમાં ઢેહીધ્યમાન છે. તમે હરિ-શ્રીદ્રના વંશમાં થયા અને હું મુણુદિના વંશમાં થયો. મારે પદાપુર્વથી ચાલ્યા આવતા ક્રમ પ્રમાણે તમે ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થાઓ. વળી અવસર વિના ધર્મ આચરવાની જે મેં તમને અરજ કરી તેનું પણ કારણ સાંભળો—નંદનવનમાં આને બે ચારણ મુનિઓને મેં જોયા. તે જ્ઞાની મહાત્માઓને મેં તમારા આયુષ્યનું પ્રમાણ પુછ્યું. ત્યારે તેમણે આપનું આયુષ્ય માત્ર એક આસનું બતાવ્યું. હે દેવ ! એટલા માટે ધર્મ સાધવાની આપને ત્વરા કરાવું છું.’

ત્યારે મહાબલ રાજા બોલ્યો—‘હે સ્વયંભુદ ! તમે તો ખરેખર મુણુદિના નિધાન છો. મારા સાચા બંધુ તમે અંકજ છો કે મારા દ્વિતની ખાતર તમે હમેશાં તરપર રહો છો. વિષયોના વેગમાં તણાઈ જતાં અને મોહની યોર નિદામાં યોરના મન તમે જાગ્રત કર્યો. હવે તમે મને કહો કે હું શી રીતે ધર્મસાધના કરું ? અરુપ આયુષ્યમાં તે ધર્મ કેટલો સધાય ? અગ્નિ જાગ્યા પછી કુવો જોઈવો ચા કામનો ? આટલા જનપ આયુષ્યમાં તે હું ૥ કરી શકું ?

સ્વયંભુદ બોલ્યો—‘હે રાજા ! વિવાદ ન કરો. મન ૯૯ ને ખો તમે યતિધર્મનો સ્વીકાર કરો. એક દિવસ પાળેડ ચારિત્ર પણ મોક્ષમુખ આપે છે. તો સ્વર્ગને માટે તો કહે પુણ્ય શું ? પછી મહાબલ રાજાએ પાતાના પુત્રને રાજ્યા

સનપર ખેસારી દીનજનોને દાનથી સંતુષ્ટ કરી, સ્વજનાદિકને ખમાવીને તેણે શુદ્ધ મહારાજ પાસે સર્વ સાવધ યોગની વિરતિરૂપ અને મુક્તિ લક્ષ્મીની સખી સમાન દીક્ષાનો સ્વીકાર કર્યો, અને તેની સાથે તે મહર્ષિએ ચાર પ્રકારના અશનાદિ આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કરી લીધું. મહા સત્ત્વવંત મહાત્માઓ ધન્ય છે.

પ્રકરણ ૪ થું.

(૫) લલિતાંગ દેવ.

‘ પુણ્યના પદ નીચે સ્વર્ગીયલીલા સમાયેલી છે. ’

મહાખગ મહર્ષિએ પંચ પરમેષીના ધ્યાનની ધૂનમાં આત્મોદ્ધાસને વધારતાં અને આંતરિક જાગરને લીધે લેશપણ શરીરે જ્ઞાન ન પામતાં આયુષ્યના અંતે દેહત્યાગ કર્યો અને ચારિત્રના પુણ્ય-પ્રજ્ઞાવથી ઇશાન દેવલોકમાં શ્રીપ્રભ નામના વિમાનમાં લલિતાંગ નામે દેવ થયો. દિવ્ય આદૃતિ, સમયનુરૂપ સંસ્થાન, સાત ધાતુઓથી રહિત શરીર, અન્યંત સુકુમારપણું, દિશાઓને પ્રકાશિત કરે તેવી શરીરકોંઠા, વજ્ર સમાન દેહ, ઉત્કટ કિન્સાહ, સર્વ પ્રકારના પુણ્યના લક્ષણો, ઇચ્છાનુસાર રૂપ ધારણ કરવાની શક્તિ, અવધિજ્ઞાન અભિમાદિ આઠ સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ, સર્વ વિજ્ઞાનમાં કુશળતા તથા અગિરન્ય

વેશવ. આ બધા ગુણો તેનામાં ઉદ્ભવ પામ્યા. સર્વાંગે અદ્ભુત દિવ્ય આભરણો તથા દિવ્ય વસ્ત્રો સાથે ઉત્પન્ન થતાંજ તેને યોગ્યતા પ્રાપ્ત થયું. તે અવસ્થાએ હૃદયભિનાદ થયો અને ‘જય પામો, આનંદ પામો’ એમ મંગલપાઠકો ઉચ્ચેથી બોલવા લાગ્યા. આ બધા અદ્ભુત દેખાવ જોતાં લલિતાંગ દેવ તરત ઉડીને વિચાર કરવા લાગ્યો—આ શું ? માયા છે કે સ્વપ્ન છે ? કે ઇદ્રજાળ છે ? આ ગીત નૃત્યાદિ મને ઉદ્દેશીને કેમ થાય છે ? આ વિનીત લોકો મને સ્વામી ગણાવવાને કેમ તત્પર થઈ રહ્યા છે ? આવા આનંદના સ્થાનરૂપ રમણીય ભવનમાં હું શી રીતે આવ્યો ? આ પ્રમાણે તે વિચાર કરતો હોતો, તેવામાં પ્રતિહારે આવી, અંજલિ જોડીને વિનંતિ કરી કે—

“હે નાથ ! આપ જેવા સ્વામી મળવાથી આજે અમે ધન્ય થયા. અમ નમ્ર સેવક પર આપ હૃદય પ્રસાદ કરો. અમુટ લક્ષ્મી અને સુમસ્ત સુખપુર્ણ આ બીજો દર્શાવ દેવલોક છે. અને આપનાથી અલંકૃત થયેલ આ શ્રીપ્રભુ નામે વિમાન છે. આપની પરિપદને શોભાવનારા આ બધા સામાનિક દેવતાઓ હે હે સ્વામિન ! આ તેગીશ પુરોહિત દેવો છે, લીલા-વિલાસનાં વાતામાં આ કુશળ દેવતાઓ આપને આનંદ ઉપજાવશે. આ બન્નર ધરીને તથા ચત્ર સજીને ઉભા રહેલા આ આપના આત્મરક્ષક દેવો છે. આપના વિમાનનું રક્ષણ કરનારા આ લોકપાલ દેવતાઓ છે. આ ધુરંધર સેનાપતિઓ અને આ પૌર તથા દંડવાગ્રી દેવો આપની પ્રજારૂપ છે, એ

અધા આપની નજીવી આજ્ઞા ઉઠાવવાને પણ નિરંતર તત્પર છે. આ અભિયોગિક દેવો આપના દાસરૂપે સેવા કરવાને તૈયાર છે. તેમજ આ કિલ્વીપીયા દેવો મલિન કામ કરવાને હાજર છે. આ રત્નજડિત આપના પ્રાસાદો, કનકકમળો સહિત આ રત્નની વાપિકાઓ, સુવર્ણરત્નના શિખરોયુક્ત આ તમારા કીડા પર્વતો, પુષ્પો અને ફળોથી લચી રહેલા આ તમારા કીડા ઉદ્યાનો, સુવર્ણ અને માણિક્યથી ઝનાવેલો આ આપનો સભામંડપ, ચામર, પંખા અને આદર્શને ધારણ કરનારી આ તમારી વારાંગનાઓ તથા સંગીત કરવામાં કુશળ આ આપનો ગંધર્વવર્ગ. ”

એ પ્રમાણે પ્રતિહારીના મુખથી સાંભળતાં લલિતાંગ દેવને અવધિજ્ઞાનથી પુર્વજન્મનું સ્મરણ થયું—‘અહો ! પુર્વે હું વિદ્યાધરોનો રાજા હતો. સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીના ધર્મોપદેશથી પ્રતિબોધ પામતાં સંયમ સાથે મેં અનશન લીધું, તેનું મને આવું અદ્ભુત ફળ મળ્યું. અહો ! ધર્મનો મહિમા અવર્ણનીય છે ’ એમ વિચારી ત્યાંથી ઉઠી તે સિંહાસન પર બેઠો, એટલે દેવતાઓએ તેનો અભિષેક કર્યો અને ગંધર્વોએ મધુર મંગલગીત કર્યું. ત્યારબાદ લલિતાંગ દેવે શાશ્વત જિનબિંબની પૂજા તથા વિવિધ વાજિંત્રો સાથે સ્તોત્ર અને સ્તુતિ કરી ત્યાંથી જ્ઞાનદીપક પુસ્તકો તેણે વાંચ્યા અને મંડપના સ્તંભપર મુકેલા આર્હત અસ્થિનું પૂજન કર્યું. ત્યાંથી કીડા-ભવનમાં જતાં સર્વ દેવીના લક્ષણે પુર્ણ તથા તેજમાં વીજળીના

વિપુલ તેજને વિદારનાર સ્વયંપ્રભા દેવી તેના જોવામાં આવી. એટલે દેવીએ તેને તરત ઉભા થઈને તેના સ્નેહથી મ્લકાર કર્યો. સ્નેહપ્રમાગમથી એકબીજાના અંતર એક થઈ જવાથી તે દિમ્પલિત છતાં અંતરથી એકરૂપ થઈ ગયા. પ્રેમામૃતમાં સ્નાન કરીને મસ્ત થયેલા તે બંને અવિદિછત દિવ્ય લોગ લોગવવા લાગ્યા.

એવામાં સ્વયંપ્રભાદેવીનું આયુષ્ય ક્ષીણ થતાં ત્યાંથી ચાલી અન્ય લોકમાં તેણે પ્રયાણ કર્યું. એટલે દેવીના વિરહથી તે બહુ શઝથી ધાયલ થયો હોય તેમ મૂર્છા પામ્યો. પછી સ્વાવધાન થતાં તેણે વિલાપ કરીને પ્રતિજ્ઞાને લીધે સ્થમસ્ત વિમાનને વિલાપમય બનાવી દીધું. ઉપવન, પર્વત કે નંદનવનમાં તે કયાંય શાંતિ ન પામ્યો. પગલે પગલે તે પ્રિયાના નામને પોકારવા લાગ્યો. અને અનુરાગના અંધાપાથી તે સર્વત્ર અંધકાર જોવા લાગ્યો.

હવે અહીં પોતાના સ્વામીના મરણથી સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો, તેથી તેણે શ્રીસિદ્ધાચાર્ય સૂરિની પાસે ચારિત્ર લીધું અને લાંબો વખત નિરતિચારપણે વ્રત પાળી મરણ પામીને તે ધ્યાન દેવલોકમાં ધંદનો દૃઢધર્મી નામે સામાનિક દેવ થયો. એટલે પૂર્વના સ્નેહને લીધે તે આવીને દેવીના વિરહથી બ્રાહ્મણ થયેલા લલિતાંગને આશ્વાસન આપવા લાગ્યો—‘હે મહાનુભાવ ! એક શ્રીમાત્રના વિયોગથી તમે આટલા બધા હતાશ કેમ બની ગયા હો ?

વળી મનુષ્યો પણ ક્યાં હુઃખ દાવાનળથી વેગળા છે ? કેટલાક જન્મથી અંધ, જહેરા, પાંગળા અને કોઠીઆ હોય છે, ચોર અને પરસીગામી માણસો અનેક વિડંબના પામે છે. કેટલાક વિવિધ વ્યાધિઓથી ઘેરાતાં તેમના સામે તેમના પુત્રો પણ જોતા નથી, કેટલાક જોળ ઉપાડે છે, અપમાન કે તજના સહન કરે છે અને ભૂખ, તરસના હુઃખથી પીડાય છે.

હે ભદ્રે ! દેવો પણ ક્યાં હુઃખથી બચી શક્યા છે ? પોતાના સ્વામીને તાળે રહેલા દેવતાઓ અનેક રીતે સંતાપ પામે છે. આ ચતુર્ગતિરૂપ સંસાર હુઃખથી ભરપૂર છે, માત્ર એક જિનધર્મના આલંબન સિવાય એ હુઃખમાંથી બચવાનો અન્ય માર્ગ નથી. માટે હિંસા ન કરવી, અસત્ય ન બોલવું, કોઈનું અદત્ત ન લેવું, અબ્રહ્મ સેવન ન કરવું અને પરિશ્રદ્ધમાં મૂર્છા ન રાખવી. એ રીતે ધર્મમાર્ગે ચાલવાથી મન-વાંછિત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. ”

એ રીતે કેવળીના મુખથી સંસારના હુઃખનું વર્ણન અને ધર્મ સાંભળીને નિર્નામિકા વૈરાગ્ય પામી, તેની કર્મગાંઠ લેદાર્થ જવાથી મુનિરાજ પાસે તેણે સમ્યક્ત્વ પૂર્વક અહિં-સાદિક પાંચ અણુવ્રત અંગીકાર કર્યા. પછી મુનિને વંદન કરી કાષ્ઠભાર લઈ, અંતરમાં પ્રમોદ પામતી તે પોતાના ઘરે આવી. ત્યારથી તે બાળા, યુગંધર મુનિના વચનને વારંવાર સંભારીને વિવિધ તપ કરવા લાગી. તે યૌવન પામી, છતાં તેને કોઈ પરણ્યું નહિ. કડવા તુંબકી પાકી જતાં પણ તેનું

મરણ કોણ કરે ? હે લલિતાંગ ! તે બાળા, અત્યારે વિશેષ
વેશગ્ધને લીધે શ્રીયુગંધર મુનિ પાસે અનશનવ્રત ચલણ કરી
રહી છે. માટે તમે ત્યાં જઈને તેને દર્શન આપો, એટલે
તમારામાં આસક્ત થતાં તે મરણ પામીને તમારી દેવી થશે.
એવટે મતિ તેવી ગતિ થાય. ” આ પ્રમાણે મિત્રદેવના કહે-
વાથી લલિતાંગ દેવે તેમ કહ્યું અને તેથી તે તેનાં પર અનુશ-
નવ્રતી ચઈને મરણ પામતાં સ્વયંપ્રભા દેવી થઈ. એટલે
લલિતાંગ દેવ તેની સાથે અધિકાધિક ક્રીડા કરવા લાગ્યો.

હવે કેટલાક કાલ પછી લલિતાંગ દેવને ચવવાના ચિન્હો
જણાયાં. ત્યારે રત્નાભરણો ઝાંઝા થવા લાગ્યા. માળાઓ
મ્હાન અને દીવ્ય વસ્ત્રો મલીન થવા લાગ્યા. જો કે તે
અદીન અને નિદ્રારહિત હતો, છતાં અંતસમય પાસે આવતાં
તે દીન અને નિદ્રિત થવા લાગ્યો. તેના સંધિગંધ શિથિલ
થવા લાગ્યા, અંગોપાંગના સાંધાઓ ભગ્ન થવા લાગ્યા,
દૃષ્ટિ નિસ્તેજ અને બધા અંગો કંપવા લાગ્યા. આથી
તે ઉદ્ધાન, સરિતા, મર્વત કે અન્ય ક્રીડાસ્થાનમાં ક્યાં પણ
આનંદ ન પામ્યો. આથી સ્વયંપ્રભાએ તેને કહ્યું કે—
‘ હે સ્વામિન ! મારાથી શું કંઈ અપરાધ થયો છે કે
નંથી આપ આવા ઉદાસ બની ગયા છો ? ’ લલિતાંગ બોલ્યો
— ‘ પ્રિયતમા ! તેં કંઈપણ અપરાધ કર્યો નથી. અપરાધ તો
મારો પોતાના છે કે પૂર્વ જીવમાં મેં સુકૃતનો સંચય બહુજ
ઓછો કર્યો. પૂર્વે હું વિદ્યાધર રાજા હતો, ત્યારે હું

લોગાસક્ત અને ધર્મવિમુખ હતો. મારા ભાગ્યયોગે અદ્ય
આયુષ્ય રહેતાં સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીએ મને જિનધર્મનો બોધ
આપ્યો. તેનો સ્વીકાર કરી અદ્યકાળ ધર્માચરણ કર્યું. તેના
પ્રભાવથી હું શ્રીપ્રભ વિમાનનો સ્વામી થયો છું. પણ હવે
અહીંથી હું ચંચવાનો છું તેથી મને અત્યંત સંતાપ થાય છે.
એમ તે કહેતો હતો, તેવામાં ઈંદ્રની આજ્ઞાથી કોઈ દૃઢધર્મ
નામે દેવ ત્યાં આવીને બોલ્યો—‘ આજે ઈંદ્ર મહારાજ નંદી-
શ્વરાદિક દ્વીપમાંની જિનપ્રતિમાઓની પૂજા કરવા જવાના છે,
માટે તમે પણ ચાલો, એવી તેની આજ્ઞા છે. ’ આથી તે અ-
ત્યંત પ્રમોદ પામીને પોતાને ધન્ય માનવા લાગ્યો. ‘ અહો !
ઈંદ્રનો આદેશ દેવયોગે અવસરને અનુકૂલજ થયો. એમ હર્ષથી
રોમાંચિત અનુભવતો લલિતાંગ દેવ દેવી સહિત ત્યાં ગયો.
અને નંદીશ્વર દ્વીપમાં શાશ્વત જિનપ્રતિમાઓની તેણે અત્યંત
ઉદ્ઘાસથી પૂજા, ભક્તિ કરી. તે વખતે ભક્તિના આવેશથી તે
ચંચન સમય પણ ભૂલી ગયો. ત્યાંથી તે અન્ય તીર્થો ભણી
જતો હતો, તેવામાં આયુષ્ય સમાપ્ત થવાથી તેલ વિનાના
દ્વીપકની જેમ ચંચી ગયો. એક મહાનુભાવે કહ્યું છે કે:—

“ કોટિ પ્રયત્નો કરે ભલે પણ કાળ ન મૂકે કાષ્ઠને ”

પ્રકરણ ૫ મું.

(૬) વજ્રજંઘ (૭) યુગલ અને (૮) દેવભવ.

જંઘદ્રીપના પૂર્વ વિદેહમાં સીતા નદીના ઉત્તર તટપર પુષ્કલાવતી નામના વિજયમાં લોહાર્ગલ નામના નગરમાં મુવર્ણજંઘ નામે રાજા હતો, તેને લક્ષ્મી નામની રાણી હતી. લલિતાંગ દેવનો છવ, તેણીના ઉદરે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. માતાપિતાએ અતિ આનંદ-ઓમ્હવ સાથે તેનું વજ્રજંઘ એવું નામ રાખ્યું.

હવે અહીં લલિતાંગ દેવના વિયોગથી સંતાપ થતી સ્વયં-પ્રભા જેવી પદ્મ કેટલાક કાગ પછી ત્યાંથી ચલીને તેજ વિજયમાં પુંડરિકિણી નગરીના વજ્રજેન રાજાની ગુણવતી નામની રાણીના ઉદરે પુત્રીપણે ઉત્પન્ન થઈ. તે બહુજ સમજીય હોવાથી માતાપિતાએ તેનું શ્રીમતી એવું નામ પાડ્યું. સર્વાંગે લાવણ્યથી પ્રદિપ્ત કાંતિવાળી તે કોમલાંગી બાળા યોવન-વર્તી થઈ એકદા પાતાળના સર્વભોજી પ્રાસાદ ઉપર તે ફરતી હતી તે વખતે મનોરમ ઉદ્યાનમાં કામં મુનિને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતા તેને મોહાન્સવ કન્વાને જતા દેવો શ્રીમતીના જોવામાં આવ્યા તેમને જોતાં 'પૂર્વે મેં આનું કયાકે જોયું છે.' એમ ઉદ્ઘોષાદ કરતાં તેને પૂર્વજન્મનું સ્મરણ થયું અને નગર તે નૃસિંહ બાઈને ધરણીપર દગી પડી અટકે સખી

ઓએ કરેલા ચંદનાદિકના ઉપચારથી સાવધાન થતાં તે ચિંત-
વવા લાગી કે—‘ પૂર્વે લલિતાંગ દેવ મારો સ્વામી હતો.
સ્વર્ગથી ચવીને તે હાલ ક્યાં અવતરેલ છે, તે હું સમજી શ-
કતી નથી, તેજ મારા મનોમંદિરના દેવ છે. એ પ્રિયતમ જો
ન મળે, તો બીજાની સાથે વાર્તાલાપ કરવાથી પણ શું ? ’
એમ ચિંતવીને શ્રીમતીએ મૌન ધારણ કરી લીધું. આથી
તેની સાહેલીઓને દૈવદોષની શંકા પડવાથી અનેક મંત્ર, તં-
ત્રાદિક ઉપચાર કરાવ્યા, છતાં તેણે મૌન તો નજ છોડ્યું.
કારણ કે અન્ય વ્યાધને અન્ય ઓપધોપચાર કામ ન
લાગે. જ્યારે કામ પડતું, ત્યારે તે અક્ષર લખીને અથવા તો
હસ્તાદિની સંજ્ઞાથી ઇસારત કરતી હતી.

એક દિવસે પોતાના કીડા કરવાના ઉપવનમાં જતાં એકાંત
જેમને શ્રીમતીને પંડિતા નામની ધાવ માતાએ કહ્યું કે—‘ હે
રાજસુતા ! તું મને પ્રાણ સમાન વહાલી છે, હું તારી જનેતા
હું, તેથી આપણને આપસમાં અવિશ્વાસ લાવવાનું કંઈ
પ્રયોજન નથી. માટે હે પુત્રી ! તેં મૌન ગામાટે ધારણ કર્યું
છે ! તે મને કહે. તારા એ દુઃખમાં મને બાગીયણ બનાવીને
તારું દુઃખ ઓછું કર. તારું દુઃખ જાણવામાં આવતાં તેને
ટાળવાનો હું જરૂર પ્રયત્ન કરીશ. રોગ જાણવામાં ન આવે,
તો ચિકિત્સા કેમ થાય ! ’ એટલે શ્રીમતીએ પોતાનો પૂર્વ-
જવનો બધો વૃત્તાંત પંડિતાને નિવેદન કર્યો. ત્યારે તે બધા
વૃત્તાંત એક પટપર આબેખી તે પંડિતા પર લખીને બહાર

ચાલી. તે વખતે વજ્રસેન ચક્રવર્તીની વર્ષગાંઠ હોવાથી ધણી રાજ્યો અને રાજકુમારો ત્યાં આવેલ હતા. તેથી તે પટ પ્રગટ કરીને પંડિતા રાજરસ્તાપર ઉભી રહી. ત્યારે કેટલાક શાસ્ત્રજ્ઞો, નંદીશ્વરદ્વીપ ચિત્રમાં ભેઈને સ્તુતિ કરતા, કેટલાક શ્રદ્ધાથી પોતાનું મસ્તક કંપાવતા તેમાંના જિનજિ-
ભોનું વર્ણન કરતા, વિજ્ઞાન ચતુર લોકો તેના કૌશલ્ય અને દેખાશુદ્ધિની પ્રશંસા કરતા, કેટલાક રક્ત, પીત, શ્યામાદિ રંગોની પૂરવણી માટે વખાણ કરવા લાખ્યા. એવામાં દુર્દર્શિન રાજનો દુર્દર્શિ નામે કુમાર ત્યાં આવ્યો અને કાણસર તે પટ જોતાં કપટમૂર્છાથી ધરણીપર ઢંગી પડ્યો. પછી સાવ ધાન થતાં લોકોએ તેને મૂર્છા આવવાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે કપટ નાટક રચીને તે પોતાનો વૃત્તાંત કહેવા લાગ્યો—‘આ પટપર મારા પૂર્વજન્મનું ચિત્ર દેખાઈ આવેલું છે. તે જોતા મને અતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે. બુદ્ધો, આ હું લલિતાગ દેવ છું, આ સ્વયંપ્રભા મારી દેવી છે.’ એમ તેમાં આવેલ્યા પ્રમાણે તેણે કહી બતાવ્યું. પછી પંડિતાએ મુનિનું નામ પૂછતા, તેણે કહ્યું કે—‘મુનિનું નામ મને યાદ નથી. ત્યારે ફરી તેણીએ પૂછ્યું કે—‘મંત્રીઓથી પરિવૃત્ત આ રાજા અને આ તપસ્વિની કોણ છે?’ તે બોલ્યો—‘તેમના નામ હું બાણતો નથી.’ આથી પંડિતાએ તેને માયાવી જાણી લીધો. અંતે મરકરી કરતા તેણે કહ્યું—‘હે વત્સ! તારા કહેવા ઉપરથી લાગે છે કે—આ તારું પૂર્વજન્મનું ચરિત્ર છે. તું લલિતાગ દેવનો જીવ છે અને તારી સ્વયંપ્રભા દેવી

અત્યારે નંદી ગામમાં કર્મયોગે પંચુ થઈને અવતરી છે. તેણીને જાતિસ્મરણ થવાથી આ પટપર પોતાનું ચરિત્ર આળેખીને ધાતકીખંડમાં હું જવાની હોવાથી તેણીએ મને આજ્યું છે. તેની દયાની ખાતર મેં તને શોધી કહાડ્યો છે. તો હવે મારી સાથે આવ, હું તને ધાતકીખંડમાં તેની આગળ લઈ જાઉં. તારા વિયોગથી તે બિચારી બહુ દુઃખી થાય છે. માટે ત્યાં આવીને પૂર્વજવની તારી પ્રિયતમાને પ્રસુદ્ધિત કર. 'એટલું' કહીને પંડિતાએ મૌન ધર્યું, એટલે તેની સમાન વયના મિત્રોએ હાસ્ય કરતાં કહ્યું કે—'હે મિત્ર! તમારા ભાગ્યનો ઉદય થયો કે સ્ત્રી રત્નનો તમને લાભ થયો. માટે જાઓ, તે પંચુ પ્રેમદાનો કર ગ્રહણ કરીને તેનું પોષણ કરો.' મિત્રોની આ મશ્કરીથી તે વિલક્ષ થઈને ચાડ્યો ગયો, કેટલાક વખત પછી લોહાર્ગલપુરનો વજ્રજંઘ કુમાર ત્યાં આવ્યો, અને ચિત્રમાંનું સ્વરૂપ જોઈને મૂર્છા પામ્યો. એટલે પવન અને જગાસિંચન કરતાં તે સાવધાન થયો, એવામાં તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ત્યારે પંડિતાએ પૂછ્યું— 'હે કુમાર! આ પટ-ચિત્રને જોતાં તમને કેમ મૂર્છા આવી!' વજ્રજંઘ બોલ્યો—'મારા પૂર્વજન્મનો વૃત્તાંત આ પટમાં આળેખેલ છે, તેને જોતાં મને મૂર્છા આવી. 'આ ઈશાન દેવલોક છે, તેમાં આ શ્રીપ્રભુ વિમાન છે, આ હું લલિતાંગ દેવ અને આ સ્વયંપ્રભા મારી દેવી છે. ધાતકીખંડના નંદી ગામમાં એક દરિદ્રની આ નિર્નામિકા નામે પુત્રી

છે. તે આ અંબર તિલક પર્વતપર આવેલ છે અને
 આ યુગંધર મુનિની પાસે તેણે અનશનમત લીધેલ છે. તેને
 મારામાં આસક્ત કરવાને હું અહીં તેને માડું સ્વરૂપ બતાવવા
 આવેલ છું. તેથી એ મરણ પામીને આ સ્વયંવ્રણા નામ
 મારી દેવી થઈ છે. અહીં નંદીશ્વર દ્વીપમાં હું જિનબિગ્નાનું
 પૂજન કરું છું અને ત્યાંથી અન્ય તીર્થોમાં જતાં અહીં હું
 ચલી ગયો છું. આ બિચારી રાંક સ્વયંવ્રણા અહીં આવી
 હોય એમ લાગે છે. તે પૂર્વજન્મની મારી પ્રિયતમા છે. જાતિસ્મ-
 રણથી તેણીએ આ આગેજ્યું હોય એમ જણાય છે. અનુભવ
 વિના બીજું કંઈ આવું જાણી શકે નહિ. એ રીતે તેણે અં-
 મુદ્ધીવતી બધા સ્થાન બતાવ્યા એટલે પરિતા—‘તમારું
 કહેવું ન્હાં છે’ એમ કહીને શ્રીમતી પાસે આવી, અને તેણે
 બધા પ્રસાદ શ્રીમતીને કહી સંભળાવ્યો. તે સંભળતાં રામાચિત
 અનુભવનાં શ્રીમતીએ તે પડિનાના મુખથી પાતાના પિતાને
 વિનતી કરી. ઘરજુકે કુલીનકન્યાઓ કાંઈ સ્વનાંત્ર થઈ વર્તતી
 નથી. પડિનાના મુખથી તે વાત સાંભળીને વજ્રસેન રાજા
 અત્યંત આનંદ પામ્યો. પછી વજ્રજંઘ કુમારને તરત બોલા-
 વીને તેણે કહ્યું કે—‘નારી શ્રીમતી મુત્તા પૂર્વભવની જેમ આ
 ભવમા પણ તારી પત્ની થાઓ. આ વાત વજ્રજંઘે કબૂલ
 કરી. એટલે વજ્રસેન ચક્રવર્તીએ પાતાની પુત્રી શ્રીમતીનું
 તનુ તાલે પાણિમદલ કરાવ્યું. પછી દિવ્ય વજ્રથી દીપતા તે
 પત્ની ગભાનો અનુગા લઈ લોહાર્ચલ પુરે આવ્યા. ત્યાં પુત્રને

કરી અને દેશના પછી અન્ન, પાણી તથા વસ્ત્રાદિ ઉપકરણોથી તેમને પડિલાવ્યા. તે વખતે રાજાએ વિચાર કર્યો કે—‘અહો ! નિષ્કયાય અને નિર્મમ આ બંને પરિગ્રહ રહિત મહાત્માઓને ધન્ય છે. હું સંસારની વાસનામાં સપડાયેલો હોવાથી હતભાગી છું. હજી પણ મત ગ્રહણ કરવું મારે સુકત છે. મારે હવે નગરમાં જઈ પુત્રને રાજ્ય સોંપીને હું પિતાના માર્ગે (અંત્ય)નો આશ્રય લઈશ.’ એમ મતમાં બાવના રાખતો અને તે સંબંધમાં શ્રીમતી સાથે વિવાદ કરતો તે રાજા પોતાના નગરમાં આવે તે પહેલાં રાજ્યના લોકને લીધે તેના પુત્રે ધનથી પ્રધાનોને ભેદી નાખ્યા હતા. હવે પ્રભાતે પુત્રને રાજ્ય આપીને દીક્ષા લેવાની બાવનાથી રાત્રે રાજા અને શ્રીમતી સુઈ ગયા. તે વખતે અધમ રાજકુમારે તેમને મારી નાખવાને વિવધાન કર્યો. એટલે વિવરૂપના ધુમાડા નાસિકાદ્વારા ઉદરમાં જવાથી નામ રાણી તન્તજ મરણને શરૂ થયા. શુભ બાવના પ્રભાવથી ઉત્તર કુરુક્ષેત્રમાં તે બંને યુગડીયા થયા. એક વિચાન્મ, મરણરેની અક નરખી ગતિ થાય. ત્યાં તે ક્ષેત્રને યોગ્ય આયુષ્ય તથા મુખ નંગવી, મન્ય પામીને સૌધર્મ દેવતાંકે તે બંને મિત્ર દેવતા થયા ત્યાં પુણ્યના ફળરૂપ દિવ્ય ભોગ-સુખ ભોગરૂપા સાન્યા.

• પુણ્યન. પ્રભાવથી નમરત મુખ-નામચી સન્મુખ
અ. રાજ દાજ-વાત ક.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

(૬) જીવાનંદ તથા (૧૦) દેવભવ.

જાણીયના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નામે
 નગર છે, ત્યાં સુવર્ધિ નામે એક વૈદ્ય હતો. વજ્રજંઘના જીવ
 સૌધર્મ દેવદેવકર્તા ચરીને તે વૈદ્યના ઘરે જીવાનંદ નામે પુત્ર
 પામે કેવળ થયો. આ અરસામાં તેજ નગરમાં ઇશાનચંદ્ર
 સગની કનકવતી રાણીથી એક માલીધર નામે પુત્ર થયો,
 બીજે સુનારસીર નામે મંત્રીની લક્ષ્મી સ્ત્રીથી સુપુષ્કિ નામે
 પુત્ર થયો, ત્રીજે આગરદત્ત સાર્યવાહની અભયમતી સ્ત્રીથી
 પુર્ણજીત નામે પુત્ર થયો અને ચાથો ધનકેપ્રીની શીલવતી
 સ્ત્રીથી મુખ્યુદર નામે પુત્ર થયો. તેમજ આમતીનો જીવ પદ્મ
 દેવદેવકર્તા ચરીને તેજ નગરમાં કંદિવદત્ત કંઠનો દેશવ નામે

તેવામાં ત્યાં કોઈ મુનિ વહોરવાને આવ્યા. તે, પૃથ્વીપાલ
રાજાના ગુણાકર નામે પુત્ર હતા. વૈરાગ્યના રંગથી તેણે
તૃણનો જેમ રાજ્યનો ત્યાગ કરીને સંયમનો સ્વીકાર કર્યો હતો.
વિશેષ તપ કરવાથી તે શરીરે કૃશ (દુર્બળ) થઈ ગયા હતા.
તેમજ અકાળે અપચ્ચ આહાર કરવાને લીધે કૃમિકૃદનો વ્યાધિ
લાગુ પડ્યો હતો. વ્યાધિથી વેદના અનુભવવા છતાં તે મહા-
ત્માએ કોઈવાર દવાની યાચના કરી ન હતી. કારણ કે મહા-
ત્માએને શરીર પર મોહ હોતો નથી તે મુનિને જોતાં મહીધર-
કુમારે કંઈક મરકરી કરતાં જીવાનંદને કહ્યું—‘ તમે રોગનું
જ્ઞાન ધરાવો છો, ઔષધની કળા જાણો છો અને ચિ-
કિત્સા કરવામાં તો કુશળ છો; છતાં માત્ર એક દવાભાવ રહિત
હોવાથી લક્ષ્મી વિના તમે કોઈની સામે પણ જોતા નથી.
વિવેકી જનો એકાંત ધનહુન્ધ થતા નથી, પણ વખત આવે
તેઓ ધર્મ સમજીને ચિકિત્સા પણ કરે છે. વૈદ્યવિદ્યાની એ
તમારી કુશળતાને પણ ધિક્કાર થાઓ કે અત્યારે આવા
રોગથી પીડાતા મુનિની પણ તમે ઉપેક્ષા કરી રહ્યા છો.’

આ પ્રમાણે સાંભળી જીવાનંદે તુરત કહ્યું કે—‘ આ
અવસરે તમે મને ઠીક ચેતવ્યો. હુનીયામાં ઘણુંકરીને દેવ-
રહિત વિમ્, મૃત્યુરહિત મિત્ર, અવંચક વણિક, ગર્વહીન
શુભ્રી, આપત્ત્યરહિત ચતુરા, ધનવંત વિદ્વાન અને સમ્યક્
રાજકુમાર મળવા દુર્લભ છે. એ મહાત્મા અત્યારે જરૂર
ચિકિત્સા કરવા યોગ્ય છે, પરંતુ હાલમાં મારી પાસે ઔષધ

પ્રકરણ ૬ છું.

(૯) જીવાનંદ તથા (૧૦) દેવભવ.

જંબૂદીપના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નામે નગર છે, ત્યાં સુવધિ નામે એક વૈદ્ય હતો. વજ્રજંઘનો જીવ સૌધર્મ દેવલોકથી ચવીને તે વૈદ્યના ઘરે જીવાનંદ નામે પુત્ર પામે ઉત્પન્ન થયો. આ અરસામાં તેજ નગરમાં ઇશાનચંદ્ર રાજાની કનકવતી રાણીથી એક મહીધર નામે પુત્ર થયો, બીજે સુનાસીર નામે મંત્રીની લક્ષ્મી સ્ત્રીથી સુખુદ્ધિ નામે પુત્ર થયો, ત્રીજે સાગરદત્ત સાર્થવાહની અભયમતી સ્ત્રીથી પૂર્ણસદ્ર નામે પુત્ર થયો અને ચોથો ધનશ્રેષ્ઠીની શીલવતી સ્ત્રીથી ગુણુદર નામે પુત્ર થયો. તેમજ શ્રામતીનો જીવ પણ દેવલોકથી ચવીને તેજ નગરમાં હિંદુરદત્ત ગ્રેઠનો દેશવ નામે પુત્ર થયો. જનકેન્દ્રના કુલના જન્મ તે જ્યાં વધવા લાગ્યા અને જ્યાં સુધે રહ્યાનેજ કુલાગ્યા શીલવા લાગ્યા. પાંચ ઇંદ્રિયો અને છઠ્ઠું મનના જન્મ તેમની વચ્ચે વિચારના કાળે

આપના ધર્મકૃત્યમાં વિઘ્ન કરીશું. તો આશા આપીને એ પુણ્યને માટે અમારા પર કૃપાદષ્ટિ કરો.' ત્યારે ચિકિત્સા કરવાની મુનિએ અનુસા આપી, એટલે તેઓ તાબુ ગોથબંધાવ્યા. મુવેદ્યા વિપરોત ચિકિત્સા ન કરે. પછી તેમણે મુનિનાં દરેક અંગે તે લક્ષપાક તેલવતી મર્દન કર્યું, એટલે તે નસે નસમાં વ્યાપી ગયું. તે વખતે તેલની સખત ઉપ્પત્તાથી મહાત્મા અચેત ધર્મ ગયા. એવામાં કૃમિઓ તરત જ શરીરની બહાર નીકળ્યા, ત્યારે જીવાનદે મુનિને રત્નકંબળથી આવેલા દિત કર્યા. તેમાં બધારે શીતલતા લેવાથી કૃમિઓ બધા છુપાઈ ગયા. એટલે કંબળને ધીમેથી લઈ તે બધા કૃમિઓ ગાયના કહેવરમાં નાખ્યા. સતપુર્યોને સર્વત્ર થયા સરખી હોય. પછી જીવાનદે બાવનાચંદનના વિલેપનથી મહાત્માને સ્વસ્થ કર્યા. પ્રથમ ત્વચામાંથી કૃમિ નીકળ્યા એટલે તેમણે ફરીવાર તેલનું મર્દન કર્યું, તેથી માંસમાં રહેલા કૃમિ બહાર નીકળ્યા, તેમને પણ પ્રથમની જેમ રત્નકંબળથી લઈને ગાયના કહેવરમાં નાખ્યા અને મુનિને બાવનાચંદનના લેપથી શાત કર્યા. પછી ત્રીજીવાર અભ્યંગ કરતાં અસ્થિ (હાડ) માં રહેલા કૃમિ બહાર આવ્યા. તેમને પણ પ્રથમની જેમ રત્નકંબળમાં લઈને ગાયના કહેવરમાં નાખ્યા. અને અત્યંત મહિયો તેમણે મુનિને બાવનાચંદનથી વિલેપન કર્યું. આથી મુનિ બિલકુલ નિરોગી અને સ્વસ્થ થયા, તેમણે મહાત્માને બમાવ્યા ત્યારપછી તે મહામુનિ અન્યત્ર વિદાર કરી ગયા. મરણ મહામુનિએ એક રથને લાંબો વખત રહેતા નથી.

હવે અવશિષ્ટ રહેલા બાવનાચંદન અને રત્નકંબળને
ચેચીને તેમણે સુવર્ણ લીધું, તેમાં પોતાનું કનક મેળવીને એ
ઉત્તમ જિન મંદિર કરાવી તેમાં જિન પ્રતિમાની સ્થાપના
કરી. એ રીતે જિનભક્તિ અને ગુરુભક્તિ કરતાં તેમણે ઘણું
કાળ વ્યતીત કર્યો.

એક વખતે તેમને ઉત્કટ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થતાં તે છએ
મિત્રોએ શ્રી ગુરૂની પાસે દીક્ષા સ્વીકારી. પછી એક સ્થાને
સ્થિતિ ન કરતાં તેઓ ગામ, નગર અને વનમાં વિચરવા
લાગ્યા. છઠ્ઠ, અઠ્ઠમાદિ તપથી તેઓ પ્રતિદિન પોતાના ચારિત્ર
રત્નને વધારે પ્રદીપ્ત કરવા લાગ્યા. માત્ર પ્રાણુ ધારણ કરવાના
હેતુથીજ તેઓ પારણાના દિવસે માધુકરી-ભિક્ષા લઈને નિર્વાહ
કરતા. ધૈર્ય ધારણ કરીને ક્ષુધા, તૃષ્ણા, આતપાદિ પરિવ્રજા
સહતા તથા ક્ષમાદિ શસ્ત્રોથી કપાયરૂપ શત્રુઓનો જય કરવા
લાગ્યા. છેવટે અનશનવ્રત આદરી, સમાધિપૂર્વક પંચપરમેષ્ઠીના
ધ્યાનમાં તેમણે પોતાનો દેહ છોડ્યો અને તે છએ મહાત્માઓ
ત્યાંથી અચ્યુત દેવલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ તપના પ્રભાવથી બાવીશ
સાગરોપમના આયુષ્યવાળા ઈન્દ્રના સામાનિક દેવતા થયા.

મકરાણુ ૭ મું.

(૧૧) વજનાભ ચક્રવર્તી તથા (૧૨) દેવભવ.

જંબુદ્વીપના પૂર્વ વિદેહમાં પુષ્કલાવતી વિજયમાં પુંડ્ર-
દીક્ષિણી નામે નગરી છે. ત્યાં વજ્રસેન નામે રાજા હતો. તેને
ધારિણી નામે રાણી હતી. જીવાનંદનો જીવ ખારમા દેવલોકથી
ચલીને ચઉદ સ્વપ્નથી સ્થિત ધારિણીના ઉદરે વજનાભ
નામે પ્રથમ પુત્ર થયો. રાજપુત્રનો જીવ ખીલે બાહુ નામે પુત્ર
થયો. મત્રિપુત્રનો જીવ ખીલે મુખાહુ નામે પુત્ર થયો. મેષિમુત-
નો જીવ પીઠ અને સાર્યવાહપુત્રનો જીવ મહાપીઠ થયો. તથા
કેશવનો જીવ મુચશા નામે અન્ય રાજપુત્ર થયો. તે બાધ્યા-
વસ્થાથીજ વજનાભનો આશ્રિત થઈને રહ્યો. પૂર્વભવનો સ્નેહ,
મનુષ્યોને પરસ્પર સંબંધમાં જોડે છે, તે છએ રાજકુમારો
સ્નેહનાં પ્રતિસ્પર્ધી થઈને વૃદ્ધિ પામ્યા. કળાઓનો અભ્યાસ
કરતાં તેમણે દલાચાર્યને માત્ર સાક્ષીરૂપજ રાખ્યો. પુણ્યવંત
જનોને સહજમાં ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓ બળની વિવિધ
દીઠા કરતાં લોકોને આશ્રય ઉપભવતા હતા.

એવા અવસરમાં લોકાંતિક દેવતાઓએ આવી વજ્રસેન
રાબને વિનંતી કરી કે—હે નાથ ! ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવો.
એટલે વજનાભને રાજ્યાસનપર બેસારીને વજ્રસેન સ્વામીએ
સાંવત્સરિકદાનથી પૃથ્વીને પ્રમોદપૂર્ણ બનાવી દીધી. પછી દેવ

અસુરો અને નરનાથોનાં મહોત્સવ પૂર્વક વજ્રસેન સ્વામીએ દીક્ષા સ્વીકારી, એટલે તેજ વળતે તેમને ચોથું મનઃપર્યવ-
 રાન ઉત્પન્ન થયું. સમતાના સાગર, મમતારહિત તથા નિઃસ્પૃહી
 ભગવંતે ત્યાંથી વિહાર કર્યો. અહીં વજ્રનાલે પોતાના બ્રાતા-
 એને જુદા જુદા દેશો વહેંચી આપ્યા. તેઓ સદા તેની સેવામાં
 હાજર રહેતા અને તેથી વજ્રનાલ વધારે આનંદ અને શોભા
 પામ્યો. તે વળતે સુચશાએ વજ્રનાલનું સારથી પણ સ્વીકાર્યું.

હવે ધાતિકર્મનો ક્ષય થતાં વજ્રસેન પ્રભુને કેવલજ્ઞાન
 ઉત્પન્ન થયું. તેજ વળતે વજ્રનાલની આયુધશાળામાં ચક્રરત્ન
 ઉત્પન્ન થયું, તેમજ બીજાં તેર રત્નો પણ ઉત્પન્ન થયાં.
 સંપત્તિ પુણ્યના માપ પ્રમાણે વૃદ્ધિ પામે છે. તેનાં ભવનમાં
 નવે નિધાન આવીને હાજર થયા. પછી તેણે સમસ્ત પુષ્કલા-
 વતી વિજયને સાધ્યો અને સર્વ રાજાઓએ તેનો ચક્રવર્તી-
 પદનો અભિષેક કર્યો. વજ્રનાલ મહારાજાની સંપત્તિ જેમ
 જેમ વધતી ગઈ, તેમ તેમ તેની ધર્મજીવિ પણ વધવા લાગી.

એકદા જગતને આનંદ પમાડતા વજ્રસેન ભગવાન
 વિહાર કરતા ત્યાં સમોસર્યા ભગવંતનું આગમન સાંભળતાં
 વજ્રનાલ ચક્રવર્તી પોતાના સ્વજન વર્ગ તથા અંતઃપુરસહિત
 પ્રભુને વંદન કરવા આવ્યો. ત્યાં ત્રણ પ્રદક્ષિણા પૂર્વક સ્વા-
 મીને વંદન કરી ધર્મદેશના સાંભળવા તે ઈંદ્રની પાછળ બેઠો.
 અમૃત કરતાં પણ અધિક મધુર ભગવંતની દેશના સાંભળતાં
 અંતરમાં અત્યંત આનંદ પામેલ વજ્રનાલ વિચારવા લાગ્યો.

કે—‘અહો ! આ સસાર તો સમુદ્રની જેમ ફુસ્તર છે. તેનાંથી પાર ઉતરનારા ત્રણ જગતના નાય. એક મારા તાતજ છે, કર્મ સમૂહ તો એક ભયંકર વ્યાધિ સમાન છે, તેની ચિકિત્સા કરનાર તો એક વિભુજ વૈદરૂપ છે. કરુણા-અમૃતના સાગર એ ભગવંત ભવ દુઃખનો નાશ કરનાર અને અમીટ સુખને આપનાર છે. આવા ભગવંત મારા સદાયક છતાં પ્રમાદની પગારીમાં પડી રહેતા મેં આટલો વખત મને પોતાને જ દેતર્યો. આ પ્રભાણે વિચાર કરી ચકવર્તીએ ધર્મચકવર્તીને અંજલિ જોડીને વિનંતી કરી કે—‘હે નાય ! અર્ધશાસ્ત્રીએ લાંબાકાળ મુખી મારી મતિને મચી નાખી. તેમજ વિષયોએ નદની જેમ મને નચાવ્યો, આ મારું સામાન્ય કેવળ કામાં નુબંધક અને પાપાનુબંધક છે. આપ જેવા ધર્મનાયકનો પુત્ર થઈને હું જો ભવ-વનમા ભટકું તો સાધારણ માણસમાં અને મારામા તફાવત શો ? જેમ આપના આપેલા રાત્ર્યનું મેં પરિપાલન કર્યું તેવી રીતે મને હવે સંયમ સામાન્ય આપો કે જેથી હું તેનું ખરખર પાલન કરું. જેમ ભગવંતને વિજાંમે કરો. પોતાના પુત્રને નાન્ય સાંપીને વજનાભ ચકવર્તીએ ત્વામીની પાંતથી તથમ-સામાન્યના સ્વીકાર કર્યો. અંટલે તના બાહુ વિગેરે જાગ્યાં એ તેમજ મુપશા સારથિએ પણ મતંત સ્વીકાર કર્યા વજનાભ મદાગુન અરૂપ વખતમાં જ માત્ર-સાનરનું અવગાહન કરાં એવ. અંટલે બાણે સાક્ષાત્ સ્વરૂપારી દાદશગી હાથ, તેવા લામતા હતા બાહુ વિગેરે મુનિઓએ પણ અગીવાર અમોત અવસાસ કર્યો પૂર્વના

તેમજ સોયના નાકામાં તંતુની જેમ પ્રવેશ થઈ શકે તેવી આયુત્વશક્તિ તથા મેરુગિરિ પોતાના દીંચણ સુધી થઈ જાય તેમ શરીરને મોટું કરવાની મહત્વશક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. પોતાના શરીરને પવન કરતાં પણ હલકું કરી શકાય તેવી લઘુત્વ શક્તિ તથા ઇલાદિક દેવતાઓ પણ સહન ન કરી શકે એવું વજન કરતાં પણ ભારે શરીર બનાવવાની ગુણત્વશક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. ભૂમિ ઉપર રહ્યા છતાં વૃદ્ધાના પર્ણની જેમ મેરુના શિખર તથા બ્રહ્માદિકનો સ્પર્શ થઈ શકે તેવી શક્તિ તથા જળમાં જમીનના જેવી ગતિ થઈ શકે અને ભૂમિપર જળની જેમ ઉન્મલ્લન નિમલ્લન થઈ શકે તેવી પ્રાકાશ્યશક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. ચક્રવર્તીની કે ઈંદ્રની સમૃદ્ધિ વિસ્તારી શકાય તેવી હંશત્વશક્તિ તથા કૂર પ્રાણીઓ પણ વશ થઈ જાય તેવી અપૂર્વ વશિત્વશક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. એક ઉદ્રની જેમ પર્વતના મધ્યમાંથી અટક્યા-વિના નીકળી શકાય તેવી અમ્બલિઘાતીશક્તિ તથા પવનની જેમ સર્વત્ર અહરથ રૂપ ધારણ કરી શકાય તેવી અમ્બલિહત અતર્ધાન શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, તેમજ એકી વખતે અનેક પ્રકારના રૂપોથી લોકાકાશને પૂરી શકાય તેવી કુમ્ભ રૂપત્વ શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ એક નર્થરૂપ બીજાથી તે અનેકાર્થરૂપ બીજા બાણી શકાય તેવી બીજાબુદ્ધિ તથા કાઠારમ. શાખેલા ધાન્યની જેમ પૂર્વે સાંભળેલા અર્થ સંભાર્યા વિના તેવાજ સતેજ રહે તેવી કાષ્ઠબુદ્ધિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ.

તેમજ સોયના નાકામાં તંતુની જેમ પ્રવેશ થઈ શકે તેવી આયુત્વશક્તિ તથા મેરુજિરિ પોતાના દીંચણ સુધી થઈ જાય તેમ શરીરને મોટું કરવાની મહત્વશક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. પોતાના શરીરને પવન કરતાં પણ હલકું કરી શકાય તેવી લઘુત્વ શક્તિ તથા ઇદ્રાદિક દેવતાઓ પણ સહન ન કરી શકે એવું વજ્ર કરતાં પણ ભારે શરીર બનાવવાની શુરૂત્વશક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. જૂમિ ઉપર રણા છતાં વૃક્ષના પર્ણની જેમ મેરુના શિખર તથા બ્રહ્મદિકને સ્પર્શ થઈ શકે તેવી શક્તિ તથા જગમાં જમીનના જેવી ગીત થઈ શકે અને જૂમિપર જગની જેમ ઉન્મજ્જન નિમજ્જન થઈ શકે તેવી પ્રાકાશ્યશક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. અકવર્તીની કે ઈદ્રની અમૃદિ વિસ્તારી શકાય તેવી હંશત્વશક્તિ તથા ફર પ્રાણીઓ પણ વશ થઈ જાય તેવી અપૂર્વ વશિત્વશક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. એક છિદ્રની જેમ પર્વતના મધ્યમાથી અટક્યા વિના નીકળી શકાય તેવી અમનિધાતી શક્તિ તથા પવનની જેમ સર્વત્ર અદરેક રૂપ બદલું કરી શકાય તેવી અમનિહત અતર્ધાન શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, તેમજ એકી વખતે અનેક પ્રકારના રૂપો ઘોડાગરને પૂરા શકાય તેવી કુરુ ક્રમત્વ શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ એક નયંરૂપ બીજાનો તે અનેકાયેક રૂપો બાણી શકાય તેવી બીજબુદ્ધિ તથા ૩૦૦૦ રૂપો ધારણ કરી રૂપો સાબળેલા નયં સંભાળી વિના તેવજ સતેજ નહોતી કોણબુદ્ધિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ

એક પગલે પૂર્વની ભૂમિકાએ આવતા તેથી તેમને વિદ્યાચરણ લળિધ હતી તથા ઉર્ધ્વગતિમાં જંઘાચારણથી વિપરીત રીતે ગમનાગમન કરવાને સમર્થ હતા. આસીવિધ લળિધ, તેમજ નિઘડ કે અતુઘડ કરવામાં સમર્થ ઘણી લળિધઓ તેમને પ્રાપ્ત થઈ હતી, પરંતુ એ લળિધઓનો તેઓ ઉપયોગ કરતા નહતા. મોક્ષાલિલાપીઓ વસ્તુ સન્મુખ છતાં તેમાં નિરીહ હોય છે.

હવે શ્રી વજ્રનાભ મુનિએ વીશં સ્થાનકની આરાધના કરીને તીર્થ કરનામકર્મ નિઠાચિતંકર્યું. એ વીશં સ્થાનકમાં પ્રથમ અરિહંતપદ તે જિન તથા જિન પ્રતિમાની પૂજા, તેમના અવર્ણવાદનો પ્રતિપેદ તેમજ તેમની સદ્ભૂત અર્થ સ્વપક્ષ સ્તુતિ કરવાથી આરાધી શકાય છે. બીજું સિદ્ધપદ તે સિદ્ધ ભગવંતની ભક્તિ નિમિત્તે ભગવદ્ભૂત તથા યથાર્થ સિદ્ધત્વનું દીર્ઘ કરવાથી આરાધી શકાય છે. ત્રીજું પ્રવચનપદ તે નવ દીક્ષિત, ખાલ, ગ્લાનાદિ સાધુઓની ભક્તિ તથા પ્રવચનનું વાત્સલ્ય કરવાથી આરાધી શકાય છે. ચોથું આચાર્યપદ તે બહુમાનપૂર્વક આહાર, પાણી, આવધ, વસ્ત્રાદિકના દાનપૂર્વક શુદ્ધભક્તિ કરવાથી આરાધી શકાય છે. પાંચમું સ્થવિરપદ તે વીશવર્ષના સંયમ પર્યાયવાળા પર્યાયસ્થવિર, સાઠ વરસની અવસ્થાવાળા વયસ્થવિર તથા સમવાયોગના ધરનાર દ્યુતસ્થવિરની ભાવથી ભક્તિ કરવાથી આરાધી શકાય છે. છઠું ઉપાધ્યાય પદ તે અર્થપેક્ષાએ પોતાના કરતાં વધારે શ્રુતજ્ઞાનને ધારણ કરનારની અજ્ઞ, વસ્ત્રાદિકથી

ભક્તિ કરતાં આરાધી શકાય છે. સાતમું સાધુપદ તે કુમ્ભ
 તપ તપતા મુનિઓની ભક્તિ કરવાથી આરાધી શકાય છે.
 આઠમું જ્ઞાનપદ તે પ્રશ્ન, વાચનાથી દ્વાદશાંગી શ્રુતનો સત્
 અર્થ તથા તદ્દભયથી ઉપયોગ કરવાથી આરાધી શકાય છે.
 નવમું દર્શનપદ તે સમ્યક્ત્વમાં શંકા ન રાખવાથી, તેમાં
 સ્થિરતા તથા શમ, સંવેગાદિ ધારણ કરવાથી આરાધી શકાય
 છે. દશમું વિનયપદ તે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિની ભક્તિ-
 ખડુમાન કરવાથી આરાધી શકાય છે. અગીયારમું ચારિત્રપદ
 તે ક્ષિપ્રા મિથ્યાકરણાદિ દશધા સમાચારીના યોગમાં તથા
 આવશ્યકમાં નિરતિચારપણે રહેવાથી આરાધાય છે. બારમું
 બ્રહ્મચર્યપદ તે અદિમાદિક મૂલ ગુણોમાં તથા સમિતિ
 વિશેષે ઉત્તર ગુણોમાં નિરતિચારપણે પ્રવૃત્તિ કરવાથી આધી
 શકાય છે, તેરમું સમાધિપદ તે શાંતિ ક્ષણે પ્રમાદનો ત્યાગ
 કરી મુક્તિ આત્મા પાત તથા આરાધી શકાય છે. યૌકમ્
 તપપદ તે મન તથા દેહને મધ્ય ન થાય તેમ વચાચક્ષિ
 ત્વ રક્ષાથી આરાધી શકાય છે. પદમું દાનપદ તે મન,
 વચન અને કૃત્યનાં શુદ્ધિ કરવાથી આરાધી શકાય છે. સાતમું
 વૈશાલ્યપદ તે આત્મવચન કરવાથી આરાધી શકાય છે. આઠમું
 નિવૃત્તિપદ તે આત્મવચન કરવાથી આરાધી શકાય છે. નવમું
 સ્વચ્છપદ તે આત્મવચન કરવાથી આરાધી શકાય છે. દશમું
 નિવૃત્તિપદ તે આત્મવચન કરવાથી આરાધી શકાય છે. અગીયારમું
 ચારિત્રપદ તે આત્મવચન કરવાથી આરાધી શકાય છે. બારમું
 બ્રહ્મચર્યપદ તે આત્મવચન કરવાથી આરાધી શકાય છે.

નવ જ્ઞાનપદ તે અપૂર્વ સૂત્ર, અર્થ તેમજ તદુભયત્વં પ્રયત્ન
 પૂર્વક મહાજ્ઞ કરવાથી આરાધી શકાય છે. જોગજીશયું શ્રુત-
 પદ તે શ્રદ્ધા, ઉદ્ધાસન તથા અવર્ણવાદનો નાશ કરી શ્રુત-
 ભક્તિ કરવાથી આરાધી શકાય છે. વીશયું તીર્થપદ તે
 વિદ્યા, નિમિત્ત, કવિતા, વાદ તથા ધર્મકથા વિગેરેથી શાસ્ત્રનંની
 પ્રભાવના કરવાથી આરાધી શકાય છે. આ વીશ પદમાંના
 ગમે તે એકાદ પદનું આરાધન કરવાથી પણ તીર્થંકર નામ-
 કર્મ બંધાય છે. પણ વજનાભ મહાત્માએ તો એ વીશે પદ
 આરાધીને તીર્થંકર નામકર્મનો નિકાચિત બંધ કર્યો સાધુ-
 જોની સદ્ભાવથી વૈયાવચ્ચ કરતા બાહુમુનિએ ચક્રવર્તી
 જોગજ્ઞ કર્મ ઉપાજ્યું. તપસ્વી મહાત્માજોની સેવા-ભક્તિ
 કરતાં મુખાહુ મુનિએ બાહુબળ-કર્મ ઉપાર્જન કર્યું. તે અ-
 વસરે વજનાભ મુનિ જોડ્યા કે—‘અહો ! આ બાહુ અને
 મુખાહુ મુનિ ધન્ય છે કે સાધુજોની વૈયાવચ્ચ અને વિદ્યામણી
 કરતા રહે છે’ આવી તેમની પ્રશંસા સાંભળી પીઠ અને
 મહાપીઠ મુનીને વિચાર થયો કે—‘અહીં તો ઉપકારીની
 પ્રશંસા થાય છે. આપણે તો શાસ્ત્રાભ્યાસ અને ધ્યાનમાં મસ્ત
 મંદેવાથી કંઈ ઉપકાર કરી શકતા નથી. તેથી આપણા
 વખાણ કાણુ કરે ! લોકો તો પોતાનું કામ કરી આપે, તેની
 પ્રશંસા કરે’ એ રીતે માયા મિથ્યાત્વથી ઇર્ષ્યા કરતાં તે
 બનેએ બાધેલા દુષ્ટતત્વ આલોચન ન કરવાથી સ્ત્રી નામ
 કર્મ બાધ્યું.

કાલે પ્રભાતે નગરના બધા લોકો આપણા ઉદ્યાનમાં આવે, એવી ઉદ્દેશ્યપણા કરે.' તે વખતે સાગરચંદ્રને પણ ઉદ્યાનમાં આવવાની રાજ્યએ જાણાગણ કરી. આથી સાગરચંદ્ર આનંદ પામતોં પોતાનાં ઘરે આવ્યો. ત્યાં પોતાના મિત્ર અશોકદત્તને તેણે રાજના આદેશની વાત કહી. બીજે દિવસે પોતાના પરિવાર સહિત તથા નગરજનો ઉદ્યાનમાં ગયા, ત્યારે સાગરચંદ્ર પણ પોતાના મિત્ર અશોકદત્તની સાથે ત્યાં આવ્યો. તે અવસરે આવેલા લોકો પગસે પગસે ગીત, નૃત્ય, વાજિંત્ર અને પુષ્પ-ફીડા વિગેરેથી મનોમંદિરમાં રહેલા મન્મથને પ્રગટ રીતે વધાવતા હતા.

એવામાં નજીકની વૃક્ષઘટામાંથી 'બચાવોં મને કોઈ બચાવો' એવો કોઈ અજાણનો અકસ્માત અવાજ આવ્યો. તે સાંભળી સાગરચંદ્ર તરત ત્યાં દોડી ગયો અને જુએ છે તોં કેટલાક બંદીવાનોએ પકડેલી પૂર્ણબદ્ધ થેઠની પ્રિયદર્શના નામે કન્યા તેના જોવામાં આવી. સાગરચંદ્રે એક બંદીવાનના હાથમાંથી છરી ખેંચી લીધી. આવા સાહસથી બધા બંદીવાનો ત્યાંથી ભાગી ગયા. એ રીતે સાગરચંદ્રે પ્રિયદર્શનાને છોડાવી ત્યારે તે બાળાએ વિચાર કર્યો કે—'અહો! આ સજ્જનશિરોમણી પુરુષ મારા બાળ્યયોગેજ અહીં આવી ચડ્યો. મદનના મદનું મર્દન કરનાર એ પુરુષજ મારો પતિ યાઓ.' એમ વિચારતી પ્રિયદર્શના પોતાના સ્થાને ગઈ અને સાગરચંદ્ર પણ મિત્ર સાથે પોતાના ઘરે આવ્યો. એ વૃત્તાંત

તેના પિતા ચંદનદાસના બાણુવામાં આવતાં તેણે વિચાર કર્યો
 કે—‘ સાગરચંદ્રનો પ્રિયદર્શના ઉપર અનુરાગ થયો તે યુક્ત
 છે, પણ તેણે જો ઉચ્છૃંખલતા વાપરી તે ઠીક ન કર્યું. પણ
 કમી વણિકો પણ પોતાનું પરાક્રમ પ્રકટ ન કરે. વળી સરખ
 સાગરચંદ્રે માયાવી અશોકકલ્પની સાથે મિત્રાઈ કરી છે, તે પણ
 અયુક્ત છે. ’ એમ લાંગો વિચાર કરી તેણે સાગરચંદ્રને ઓઝા
 વીને સમજાવ્યું કે—

“ હે વાસ ! શાસ્ત્રાજ્ઞાસથી તું બ્યવહારનો જાણીતો
 થયો છે. માટે તને કંઈક કહું તે સાંભળ—“ આપણે વણિક
 કળા-દૌશત્રયથી વર્તનારા હોઈને ઉદ્ભવ ન લાગે તેવા મનો
 હર વેપમાં સ્ત્રીઓ તો નિંદા સાંભળવાનો આપણને પ્રસંગ
 ન આવે. તારે યૌવનવયમા પણ મૂઠ પરાક્રમી થઈનેજ રહેવું.
 જેમ રમણીનું ચરીર શુભ શોભે, તેમ આપણા વિયય, કીર્તિ,
 દાન કે સ પતિનું મૂલ્ય શોભે. પાતાની જાતિને અણોચ કોઈ
 કોણે નહિ. માટે હું પુરુષ ’ પરપરથી ચાલ્યા આવતા ઉચિત
 અચર્યાર્થમાં તપસ રહી સ પતિની ઝમ આપણે મુશ્કેલી પડ
 હોય તો પણ મોઝાંજી બચાવવું જોઈ. હવે નોની નાજાવ ન
 કરવી. અરે, હવે મિત્રાઈ કરીને કાઢી દેશે. હો કાઢી
 મન, અવનમ સત્તા. ન મન, ન કે

વિચારના પાત્ર સાગરચંદ્રના સ વચન કાન વિચાર થયો
 કે— પ્રિયદર્શના ના કલ્પના ના જાણ. અણુ ના મા અણી મર્યા
 કાને હું વાત અરે અરે કલ્પના ના કલ્પના અમનદ અણુનર્મ

છે. હીક છે—જેવી જોમની મરજી ! ' જોમ ચિંતવી સાગર-
ચંદ્ર વિનયથી કહેવા લાગ્યો—' તાત ! આપની આજ્ઞા મને
પ્રમાણ છે. સંતાનોએ વડીલોના વચનનું અપમાન નજ
કરવું જોઈએ. છતાં કોઈવાર એવું કાર્ય હોય કે તે વિચાર
કરવા જઈએ તો કાર્યકાળ વ્યતીત થઈ જાય છે. તાત ! હવે
હું પ્રાણાંત કષ્ટ પડતાં પણ આપના વિચાર પ્રમાણે વર્તીશ.
વળી અચોક્કસ સંબંધી જે તમે વિચાર દર્શાવ્યો, તો તેના
દોષે હું દોષિત નથી અને તેના શુભે શુભી નથી. સદાનો
સહવાસ, બાળકોડા, સમાન જાતિ, તુલ્ય વય, સંમાન આચાર
અને સરખી વિદ્યા વિગેરેના કારણોથી મારે તેની સાથે દોસ્તી
થઈ છે. તેનામાં કોઈ જાતનું કષ્ટ હોય, જોમ મને લાગતું
નથી. એના સંબંધમાં આપને કોઈએ વિરૂદ્ધ કહ્યું લાગે છે.
દુર્જનો એક બીજાની ભિન્નતા સહન કરી શકતા નથી; તેઓ
બીજાને એક પમાડવાનેજ યત્ન હોય છે. કદાચ તે કપટી હશે,
તો પણ તે મને શું કરવાનો હતો ? '

એટલું બોલીને સાગરચંદ્ર મોન રહ્યો. ત્યારે ચંદનદાસે
કહ્યું—' વતસ ! તું મતિમાન અને ચાલાક છે, છતાં બીજાના
અંતરને જાણી શકતો નથી. ' પછી થોડે પુત્રને માટે પૂર્ણભદ્ર
પાસે પ્રિયદર્શનાની આગળી કરી એટલે—' પૂર્વે તમારા પુત્રે ઉપ-
કાર કરવાથી મારો પુત્રીને ખરીદેલીજ છે ' જોમ કહીને તેણે તેનું
વચન માન્ય રાખ્યું. એટલે શુભ દિવસે શ્રેષ્ઠીએ સાગરચંદ્રનો
પ્રિયદર્શના સાથે વિવાહ કર્યો. પોતાને અણીદ વિવાહ થવાથી

રાખવાનું બીજું કંઈ પણ કારણ નથી. તો પછી આ વૃત્ત કેમ શુભ રખાય ? સંસારમાં વામાઓ અમાવાસ્યાની રાત્રી જેમ અંધકાર ફેલાવે છે, તે તો તમે જાણોજ છે.

સાગરચંદ્ર બોલ્યો—‘બંધુ ! શું તમે અત્યારે કોઈની સંકટમાં સપડાયા ?’ એટલે અશોકદત્ત બનાવટી શરૂ બતાવતો બોલ્યો—‘પ્રિયદર્શિના ઘણા વખતથી મારી પાસે અગોચ્ર માગણી કર્યા કરતી, પણ ‘વખતસર એ પોતે શરૂમાર્ધને સુધરશે.’ એમ ધારીને મેં તેની અવગણના ઉપેક્ષા કરી તો પણ તે અસહ્ય વચનોથી અટકી નહિ. આહા ! કામિનીઓનો કદાચહ તો જુઓ ! મિત્ર માને આપની તપાસ કરવા તમારા ઘરે ગયો. ત્યાં તેણીએ મને રાક્ષસીની જેમ અટકાવ્યો. પરંતુ હું બલાતકારથી મુક્ત થઈને કેળવળો અંતે અ.વે. રસ્તામાં મેં નિશ્ચય કરી લીધો કે—‘એ માનિની મને શુભાં મુખી મૂકે તેમ નથી, માટે મારે આત્મધ્યાન કરી દેહત્યાગ કરવો. અગર તો આમ મરણ પામવું. તે પણ અયોગ્ય છે. તેથી મારા મિત્રને હું જાતેજ એ કામિનીની કુટિલ વાત કહું કે જેથી એ તેમાં વિશ્વાસ રાખીને વિનાશ ન પામે. અથવા તો તેમ કરવું પણ ઉચિત નથી. મેં તે કામદાની વાછા પૂર્ણ ન કરી, તો તેનું દુઃશીલ પ્રગટ કરીને ક્ષતપર ક્ષાર નાખવા જેવું શા માટે કરું ? આવા ચિંતનમાં હું ચક્રવર્તી હતાં, એવામાં તમે મને જોઈને બોલાવ્યો. હે બંધુ ! એજ મારા બંધનું કારણ છે.’”

ઉ. તે વખતે કદમ્બવૃક્ષોના પ્રભાવ કંઈક ન્યુન, પૃથ્વી સ્વાંદમાં ન્યૂન તથા જળમાં મધુરતા કંઈક ઓછી હોય છે. તેમ સર્વ વસ્તુમાં ન્યુનતા સમજવો. ત્રીજા આરાના માણસો એક પદ્યો-પમના આયુષ્યવાળા, શરીરે એક ગાઉ ઉંચા અને બીજે દિવસે જોજન કરનારા હોય છે. તેમ દરેક જાળતમાં તેવી ન્યુનતા સમજવી. ચોથા આરાના માણસો ઠોઠિપુર્વ વરસના આયુષ્યવાળા, શરીરે પાંચસે ધનુષ્ય ઉંચા તથા કદમ્બવૃક્ષાદિ બધા પૂર્વના પ્રભાવરહિત હોય છે. પાંચમા આરાના માણસો સો વર્ષના આયુષ્યવાળા તથા સાત હાથ ઉંચા હોય છે. તેમજ છઠ્ઠા આરામાં માણસો સોળ વરસના આયુષ્યવાળા અને એક હાથ ઉંચા હોય છે. તેમ ઉત્સર્ગિનીના એકાંત દુર્યમા નામના પહેલા આરાથી માંડીને છઠ્ઠા આરા સુધી ઉત્તર ક્રમથી બધું સમજી લેવું.

[illegible]

પર તેને ખેસાર્યો. તે વળતે પરસ્પર વારંવાર જોવાથી તે બંને મિત્રોને પુર્વ જન્મનું સ્મરણ થયું. અતુલ્લભ હસ્તીના સ્પર્શ પર જોઈલ તે, બીજા યુગલીયાઓને આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવા ઈશ્વર જેવા લાગતો હતો. તે વિમલ (શ્વેત) હાથીપર જોઈલ હોવાથી યુગલીયાઓ તેને વિમલવાહન એ નામથી બોલાવવા લાગ્યા. જાતિસ્મરણજ્ઞાનથી તમામ પ્રકારની નીતિને જાણનાર તે વિમલ હસ્તીને લીધે તથા સ્વભાવે સ્વરૂપવાન હોવાથી સર્વ કરત અધિક થયો.

હવે કેટલોક વળત જતાં કંઈપ્રવૃક્ષોનો પ્રભાવ મંદ મંદ થવા લાગ્યો. એટલે કાળના પ્રભાવથી યુગલીયાઓને પણ કંઈપ્રવૃક્ષોપર મમત્વભાવ થવા લાગ્યો. એકે સ્વીકારેલ કંઈપ્રવૃક્ષનો જો અન્ય આશ્રય કરવા જાય તો પરસ્પર કંકાસ થતો. તેથી બધા યુગલીયાઓએ મળીને વિમલવાહનને પોતાનો સ્વામી બનાવ્યો. નીતિને જાણનાર વિમલવાહને યુગલીયાઓને કંઈપ્રવૃક્ષો વહેંચી આપ્યા અને જો એ મર્યાદાનું કોઈ ઉલ્લંઘન કરે, તેને માટે હાકાર નીતિ પ્રકાશિત કરી. એટલે—‘હા ! તેં દુષ્કર્મ કર્યું.’ એ શબ્દથી શિક્ષા પામેલા યુગલીયા તે મર્યાદાને યોગ્યગતિ નહતા. તે વખતે યુગલીયા તે હાકાર દંડને દંડાદિના પ્રહાર કરતાં પણ વધારે સખ્ત શિક્ષા માનવા લાગ્યા. વિમલવાહનનું છ માસનું આયુષ્ય રહ્યું, ત્યારે તેની ચંદ્રચંદ્રા સ્ત્રીથી એક યુગલ (જોડકું) જન્મ્યું. તેમનું અસખ્ય પુર્વ આયુષ્ય, પ્રથમ સંઘયણ અને પ્રથમ સંસ્થાન, સ્વામ વર્ણ અને આઠસે

ધનુષ્ય ઉચું શરીર હતું. માતાપિતાએ તેમના ચક્ષુષ્માન અને ચંદ્રકાંતા એવા નામ રાખ્યા. પછી છ માસ મુધી તેમનું પાલન કરી, જરા કે રોગ વિના મરણ પામીને વિમલવાહન સુવર્ણકુમાર દેવલોકમાં અને ચંદ્રચંદ્રા નાગકુમારમાં ગઈ. તેમજ હસ્તી મળી પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને નાગકુમાર નિકાયમાં દેવ થયો.

હવે ચક્ષુષ્માન પોતાના પિતા વિમલવાહનની જેમ હાકાર નીતિથી યુગલીયાઓની વ્યવસ્થા ચલાવે. હવે તેમણે પણ અદ્ય આયુષ્ય રહેતાં એક યુગલને જન્મ આપ્યો અને તેના યશસ્વી અને સુરૂપાં એવા નામ રાખ્યા. તે પણ તેવાજ સંઘવળ અને સંસ્થાનવાળાં તથા ઠંઠક ન્યૂન આયુષ્યવાળા હતા. તેમનું શરીર સાડા સાતસે ધનુષ્ય ઉચું હતું. તે બંને વય અને બુદ્ધિની જેમ અનુક્રમે વધવા લાગ્યા. એવામાં આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં ચક્ષુષ્માન સુવર્ણકુમારમાં અને ચંદ્રકાંતા નાગકુમારમાં ગઈ. યશસ્વી પોતાના પિતાની જેમ યુગલીયાઓનું પાલન કરવા લાગ્યો. પણ તે વખતે યુગલીયા હાકાર ઠંડને ઓળંગવા લાગ્યા. એટલે યશસ્વીએ તેમને માકાર નીતિની શિક્ષા શરૂ કરી. તે મદામતિ અદ્ય અપરાધીને માટે હાકારનીતિ, મધ્યમ અપરાધીને માટે માકારનીતિ અને મોટા અપરાધીને માટે તે બંને નીતિ વાપરતો હતો. તેમનું સ્વરૂપ આયુષ્ય રહેતાં તેમનાથી એક યુગલ જન્મ્યું. માતાપિતાએ પુત્રનું નામ આશચંદ્ર

અને પુત્રીનું પ્રતિરૂપા એવું નામ રાખ્યું. માતપિતાએ તે કંઈક ન્યૂન આયુષ્યવાળા અને શરીરે સાડા છસે ધનુષ્ય ઉંચા હતા. તે પરસ્પર પ્રીતિની સાથે વૃદ્ધિ પામ્યા અને યશસ્વી તથા સુરૂપા મરણ પામીને દેવતા થયા.

અભિચંદ્ર પણ પોતાના પિતાની જેમ તે બંને નીતિથી યુગલીયાઓના વ્યવસ્થા કરતો. પ્રાંત અવસ્થાએ તેમનાથી એક જોડણું જન્મ પામ્યું. માતપિતાએ પુત્રનું નામ પ્રસેન-જિત અને પુત્રીનું ચક્ષુઃકાંતા નામ પાડ્યું. માતપિતા કરતાં ન્યૂન આયુષ્યવાળા, શરીરે સ્થામ અને છસે ધનુષ્ય તે ઉંચા હતા. અભિચંદ્ર અને પ્રતિરૂપા મરણ પામીને દેવતા થયા. પ્રસેનજિત પિતાની જેમ યુગલીયાઓની વ્યવસ્થા કરવા લાગ્યો. સમયના પ્રભાવથી યુગલીયા હાકાર અને માકાર-એ બંને નીતિને ઓળંગવા લાગ્યા, ત્યારે પ્રસેનજિતે ધિક્કાર નીતિને આડુ કરી. તે ચતુર ત્રણે નીતિથી યુગલીયાઓને શિક્ષા કરવા લાગ્યો. અત્ય આયુષ્ય રહેતાં તેમણે એક યુગલને જન્મ આપ્યો, તે શરીરે સાડા પાંચસે ધનુષ્ય ઉંચા હતા. તથા મરૂદેવ અને શ્રીકાંતા એવા નામથી તે પ્રસિદ્ધ થયા. પ્રસેનજિત તથા ચક્ષુઃકાંતાએ જોડલાને જન્મ આપ્યો, તેમનું નામિ અને મરૂદેવા એવું નામ રાખવામાં આવ્યું, તે સર્વ પાંચને ધનુષ્ય ઉંચા હતા. માતપિતા કરતાં તેમનું આયુષ્ય ૩૬૩ વર્ષનું જાણી પૂરવું હતું. મરૂદેવ અને શ્રીકાંતા મરણ પામીને દેવતા થયા તેમના મરણ પછી

નાભિરાજ્ય યુગલીયાઓના સાતમા કુલકર થયા. તે પણ પ્રથમની ત્રણ નીતિથીજ યુગલીયાઓને શિક્ષા કરવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૯ મું.

સ્વમદર્શન.

હવે ત્રીજા આરાના ચારાશી લાખ પૂર્વ, ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ મહિના ગાદી રહ્યા. તે વખતે આપાદ માસની કૃષ્ણ ચતુર્દશીના દિવસે ઉત્તરાપાદા નક્ષત્રની સાથે ચંદ્રમાનો યોગ થતાં વજ્રનાભનો છાવ તેત્રીજા સાગરાપમતું આયુષ્ય લોગની સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનથી ચવીને નાભિકુલકરના પત્ની મરૂદેવાના ઉદરમા અવતર્યો. ભગવંત ગર્ભમાં આવ્યા, તે સમયે સમસ્ત પ્રાણીઓના હૃદયનો છેદ થઈ જતાં ત્રણે લોકને મુખ ચક્રું તથા સૂર્ય ઉદયોગ થયો. જે રાત્રે પ્રભુ માતાના ઉદરે આવ્યા, તે રાત્રે પાતાના નિવાસલગ્નમાં મુખે મુતેલા મહાંપાંખ નાંચ બતાવેલા થ્યાં મહા સ્વપ્નો જોયા.

પ્રથમ સ્વપ્નમા તેણે ઉદ્ધવગ. પુત્ર, લાંગા અને સરહ પુત્રપાળે દયલ જોયો. બીજા સ્વપ્ન થતાં કમોક્તત મદ કરતો નવ ચાર દાનવાળો હરવી જાયો, ત્રીજા સ્વપ્ને લાંબી દલ રથ પીગા લાચનવાળો, ચંચલ કેસનાયુજા અને પુંછડાને ધારી તે કેસનીવિદ્ધ લાંગા ચંચલ નવખે પદ સમાન નેત્રવાળી

અને પદ્મમાં નિવાસ કરતી લક્ષ્મીદેવી જોઈ, પાંચમે સ્વપ્ને પારિજાતક વિગેરે વિવિધઃપુષ્પોથી શુશ્રેણી તથા ધનુષ્ય જેવી લાંબી પુષ્પમાળા દીઠી, છઠ્ઠે સ્વપ્ને જાણે પોતાના વદનનું પ્રતિબિંબ હોય તથા ચાંદનીથી ચોતરફ પ્રકાશતું ચંદ્રમંડળ જોયું, સાતમે સ્વપ્ને રાત્રે પણ દિનનો ભ્રમ કરાવનાર તથા તિમિરનો નાશ કરનાર સૂર્ય જોયો, આઠમે સ્વપ્ને ધુધરીઓથી ધમકાર કરતો અને પતાકાઓથી શોભતો મહાધ્વજ જોયો, નવમે સ્વપ્ને વિકસિત કમળોથી વિરાજતો તથા અમૃત સમાન જળથી ભરેલો સુવર્ણ કુંભ દીઠો, દશમે સ્વપ્ને શુંભરવ કરતા મધુકરો યુક્ત કમળોથી શોભાયમાન મોટું પદ્મ સરોવર જોયું, અગ્યારમે સ્વપ્ને શરદ ઋતુના મેઘ સમાન તથા ઉન્નત તરંગોથી આનંદ પમાડનાર ક્ષીરસાગર દીઠો, બારમે સ્વપ્ને જાણે ભગવંતના દેવપણાના સ્નેહથી આવ્યું હોય તેવું તેજસ્વી વિમાન જોયું, તેરમે સ્વપ્ને જાણે તારા સમૂહ એકત્ર થયો હોય તેવો રત્નપુંજ દીઠો. અને ચૌદમે સ્વપ્ને તેજસ્વી પદાર્થોના પિંડભૂત નિર્ધૂમ અગ્નિ જોયો. પ્રભાત સમયે એ સ્વપ્નો જોઈ મહાદેવા સ્વામિની જાગ્રત થયા. તે વળતે જાણે પોતાના અંતરમાં આનંદ સમાતો ન હોય તેમ તેણે સ્વપ્નનો બધો વૃત્તાંત કોમળ વાણીથી નાલિ રાજાને કહી સંભળાવ્યો; એટલે પોતાના સરલ સ્વભાવને લઈને રાજાએ કહ્યું કે—‘તને ઉત્તમ કુલકર પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થશે.’

એવા અવસરે ઈંદ્રોના આસનો ચક્રાયમાન થયા. એટલે ‘અકસ્માત્ અમારાં આસનો કેમ કંપ્યા ?’ તે જાણવાને

અવધિજ્ઞાનથી ઉપયોગ આપતાં, ભગવંતનું અગવન ઇક્રોના
જાણવામાં આવ્યું. ત્યારે બધા ઇક્રો લોગા થઇને સ્વપ્નોનો અર્થ
સંભળાવવાને પ્રભુની માતા પાસે આવ્યા; અને અંજલિ
જોડીને વિનય પૂર્વક આ પ્રમાણે સ્વમાર્થ કહેવા લાગ્યા—

“હે સ્વામની ! તમે વૃષભ જોયો, તેથી તમારો પુત્ર,
મોહરૂપ કાલવમાં મગ્ન થયેલા ધર્મરૂપ રથનો ઉદ્ધાર કરશે.
હે દેવી ! તમે હાથી જોયો તેથી તમારો સુત મહા પુરૂષોનો
પણ શુદ્ધ તથા મહા બલિષ્ઠ થશે. સિંહના જોવાથી તમારો
પુત્ર પુરૂષોમાં સિંહ સમાન, ધીર, નિર્ભય અને શૂરવીર થશે.
લક્ષ્મી દેવીના જોવાથી તમારો પુત્ર, ત્રેલોક્યની સામ્રાજ્ય
લક્ષ્મીનો સ્વામી થશે. પુષ્પમાળા જોઈ તેથી તમારો પુત્રની
આજ્ઞા, સમસ્ત જગત માગાની જેમ મસ્તકે ધારણ કરશે. હે
જગન્માતા ! તમે પૂર્ણ ચંદ્ર જોયો તેથી તમારો પુત્ર ચંદ્રની
જેમ મનોહર અને નેત્રને આનંદકારી થશે. સૂર્ય
દીઠો તેથી તમારો પુત્ર, મોહરૂપ અંધકારનો નાશ
કરીને જગતમાં જ્ઞાનનો ઉદ્યોત કરશે. મહાધ્વજના
દર્શનથી તમારો પુત્ર, આપના વંશમાં ધ્વજ સમાન થશે.
હે દેવી ! તમે પૂર્ણ કુંભ જોયો તેથી તમારો પુત્ર, બધા
અતિગ્રંથોનો ભંડાર થશે. પદ્મ સરોવર જોવાથી તમારો પુત્ર,
ભવાટવીમાં ભટકતા મનુષ્યોના પાપ-તાપને હરશે. તમે સમુદ્ર
જોયો તેથી તમારો પુત્ર, અદૃશ્ય છતા અભિગમ્ય-સેવનીય
થશે. હે માત ! તમે વિમાન દીઠું તેથી તમારો પુત્ર વૈમાનિક

દેવોથી સેવાશે. તમે રત્ન સમૂહ જોયો તેથી તમારો પુત્ર,
 શુભ-રત્નોની ખાણ થશે અને નિર્ધૂમ અગ્નિ જોયો તેથી તમારો
 પુત્ર, અન્ય તેજસ્વીઓ કરતાં અધિક તેજસ્વી થશે. હે દેવી!
 તમે ચૌદ સ્વપ્નો જોયા તેથી તમારો પુત્ર, ચૌદ રાજલોકનો
 સ્વામી થશે. ” એ રીતે સ્વપ્નાર્થ કહી પ્રણામ કરીને ઈંદ્રો
 પોતપોતાના સ્થાને ગયા. મરૂદેવા માતા પણ સ્વપ્નાર્થની
 વ્યાખ્યારૂપ સુધાસિંચનથી અતિશય ઉલ્લાસ પામ્યા.

—❀❀❀—

પ્રકરણ ૧૦ મું.

જિન-જન્મોત્સવ.

મહાદેવી મરૂદેવા, ઉદરમાં વૃદ્ધિ પામતા ગર્ભના પ્રભા-
 વથી વિશેષ લાવણ્ય-લક્ષ્મીને ધારણ કરવા લાગ્યા. ત્રેલોક્યના
 સારરૂપ ગર્ભને ધારણ કર્યા છતાં તીર્થંકરના પ્રભાવથી તેમને
 કંઈ ખેદ થતો ન હતો, ગભરા માહાત્મ્યથી તે અધિક જગ-
 દન્ત્ર થતો. તે જગદન્ત્ર પ્રમુખ પ્રભાવથી નાભિરાજી,
 પુગલીનાં બે મુખનાં પાંચાં પગનાં પંચ વધારે માન્ય થઈ
 પડ્યાં તે જગદન્ત્રને વધારે અધિક વૃદ્ધિ પામ્યો,
 તેથી ત્રિલોક્યનાં પ્રમુખને જગદન્ત્રનાં ચાર્મ થઈ ગયા. એ
 રીતે જગદન્ત્ર અને જગદન્ત્રનાં ચાર્મ થઈ ગયા. એ
 રીતે જગદન્ત્રનાં ચાર્મ થઈ ગયા. એ રીતે જગદન્ત્રનાં ચાર્મ થઈ ગયા.

ઉત્તરાધાદા નક્ષત્રની સાથે ચંદ્રમાને યોગ થતાં મહાદેવી મરૂ
 દેવાએ પ્રભુને પુત્રરૂપે જન્મ આપ્યો. તે સમયે દિશાઓ પ્રસન્ન
 થઈ અને લોકો આનંદના કલ્પોક્ષમાં મગ્ન થયા. તે વખતે
 ઉત્પન્ન થયેલા એક દેવની જેમ ઓર તથા રૂધિર વિગેરે કલંક-
 થી રહિત ભગવાન અત્યંત શોભવા લાગ્યા. ત્રણે જગતમાં
 ઉદ્યોત થયો અને આકાશમાં પોતાની મેળે હુંદુભિનાદ થયો.
 ત્યારે નારક છલો પણ કણુવાર સુખ પામ્યા, તો દેવતા,
 મનુષ્યો અને તિર્થંકોને સુખ માય તેમાં શું નવાઈ ? મંદ
 મંદ પ્રસરતા પવને પૃથ્વીની રજ દૂર કરવા માંડી અને મેઘોએ
 વસન્તેષ તથા મુગધિ જળની વૃષ્ટિ કરી, તેથી અંદર વાયેલા
 બીજની જેમ વસુધા વિકસિત થઈ.

તે અવસરે આમ્રન ચલાવમાન થતાં અધોલોકની આડ
 દિશિકુમરીઓ તરત ત્યાં આવી જિન તથા જિનમાતાને પ્રદ-
 સિદ્ધા પૂર્વક નમીને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગી—‘હે જંગ-
 નાતા ! હે જગદીપક ધરનારી દેવી ! તમને નમસ્કાર થાઓ.
 અમે અધોલોકમાં વસનારી દિગ્ગુમારીઓ છીએ. શ્રી તીર્થ-
 કરને. પવિત્ર જન્મ લાગીને અમે જન્મમહોત્સવ કરવા આવી
 છીએ, માટે તમે અમારાથી ભીતિ ન પામશો. ’ એમ કહીને
 તેમણે પૂર્વાભિમુખ એક હજારસ્તંભવાળું સૂતિકાગૃહ બનાવ્યું
 અને તનીં પાન-દૂધ સંવર્ત વાયુથી એક યોજન મુખી કાંટાકાંડરા
 દર દર્યા પછી પ્રભુને પ્રણામ કરી ગીતાગાન કરતી ઉભી રહી. તે
 રીતે મેરુપર્વત પર વસનારી આડ કુમરીઓએ આવી વંદન કરી

વજ્રાલંકારોથી તેમને અલંકૃત કરીને તે દિગ્ગુમારીઓ ભગ-
વંત તથા ભગવંતની માતાને ઉત્તર ભણીના ચોકમાં લઈ ગઈ.
ત્યાં તેમને સિંહાસનપર બેસારી પોતાના આભિયોગિક દેવો
પાસે હુદ્ર હિમવંત પર્વત થકી ખાવના ચંદન મંગાવી, તેનો
હોમ કરી તે અગ્નિની ભસ્મની બે રક્ષા પોટલી કરી બંનેના
હાથે બાંધી. પછી 'તમે દીર્ઘાયુષી યાઓ' એમ ભગવંતના
કાનમાં કહી બે પાષાણુ ગોલક તેમણે ઉછાળ્યાં, અને જિન
તથા જિન માતાને નમન કરી, મંગલગીત ગાતી, પ્રભુ તથા
તેમની માતાને મૂલ સૂતિકાભવનમાં સ્થાપર સુવાસીને તે
ગધી પોતપોતાના સ્થાને ગઈ.

એવામાં દેવલોકમાં શાશ્વત ઘંટાઓના નાદ સાથે ઈં-
દ્રાના આસનો કંપાયમાન થયા. એટલે સૌધર્મ દેવલોકને
સ્વાગી મૌઘર્મેદ્ર કોપથી પોતાના અધર ફરકાવતો બોલ્યો
— 'આજ કૃતાતે દેનાપર કટાક્ષ કર્યો છે ?' એમ બોલી
પોતાનું વજ્ર લેવા જતા ઈંદ્રને સેનાપતિએ આવીને અરજ
કરી કે— 'હે સ્વામિન્ ! મારા જેવો પદ્માતિ છતાં આપ પોતે
આ માટે તકલીફ ઉઠાવો છો ? મને આજા કરો તો આપના
પ્રબુના નાશ કરું. 'ન્યાદે અવધિજ્ઞાનથી અવલોકન કરતાં
ઈંદ્રે પ્રથમ પ્રબુનો જન્મ જોયો. એટલે તેનો કૌપાવેશ તરત
જાંત થઈ ગયો. 'અહા ! મને ધિક્કાર છે કે મેં આવો વિચાર
કર્યો. એ માફ દુષ્કૃત મિથ્યા યાઓ.' એમ કહી સાત આઠ
પગલા પ્રબુની સન્મુખ ચાલી અંજલિ બેટી નમસ્કાર પૂર્વક

રોમાંચિત થતો તે ભગવંતની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો—
 ‘તીર્થનાથક ! હે કર્ણુના સાગર ! હે જગતના નાથ ! હું
 આપને નમસ્કાર કરું છું. હે નાલિનંદન ! આપ જન્મતાંજ
 ત્રણ જ્ઞાનથી અલંકૃત છો. હે દેવ ! તમારાથી અલંકૃત થયેલ
 આ ભરતક્ષેત્ર આજે સ્વર્ગને પણ હસી કહાડે છે. હે
 લોકદીપક ! આપના જન્મથી આજે નારક જીવો પણ મુક્તિ
 પામ્યા. આપના જન્મકંડ્યાણુકથી પાવન થયેલ આજનો દિવસ
 વંદનીય છે. આ જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં ધર્મ નષ્ટ થઈ ગયો
 હતો, તે હવે આપના જ્ઞાન પ્રકાશના પ્રભાવથી પ્રકાશિત
 થશે. આપના ચરણોનો આશ્રય લઈને હવે આ સંસારથી કોણ
 નહિ તરે ? હે ભગવન ! ભરતક્ષેત્રમાં આપ સાક્ષાત્ કંપવૃક્ષ-
 રૂપે લોકોના અસાધારણ પુણ્યને લીધેજ અવતર્યા છો.’

એ પ્રમાણે સૌધર્મેન્દ્રે સ્તુતિ કરીને પોતાના નૈગમેથી
 સેનાપતિને હુકમ કર્યો કે—‘જંબુદ્વીપના દક્ષિણાર્ધ ભરત-
 ક્ષેત્રમાં પ્રથમ તીર્થનાથનો જન્મ થયો છે, તેમના જન્મ
 સ્નાત્રને માટે બધા દેવાનંતે બેલાવેલ ઈંદ્રના આ આદેશથી તેણે
 એક યોજનની મુઘોપા ઘંટા ત્રણ વખત વગાડી. એટલે તેની
 પાછળ બધા વિમાનોની ઘંટાઓ વાગી અને તે અવાજ બત્રીશ
 લાખ વિમાનોમાં પ્રસરી નરહ્યા. આથી પ્રમાદની પથારીમાં
 પ્રમોદપામતા વિમાનો આ શું કરે ? એમ બોલતા
 સાવધાન થયા. ત્યારે તેના પાછળ ઈંદ્રના આદેશ કહી સંભ-
 લાગ્યો કે—‘હે દેવતાઓ ! તમને દ્રઢ આજ્ઞા કરે છે કે—

જંબુદ્વીપના દશિણાર્ધના ભરતખંડના મધ્યમાં નાસિકુલકરના
ધરે આદ્ય જિનેશ્વરનો જન્મ થયો છે. તેમનો જન્મ મહોત્સવ
કરવા જવાને તૈયાર થાઓ. એના જેવું બીજું એકે પણ ઉત્કૃષ્ટ
કામ નથી. આથી કેટલાક દેવતાઓ ભગવંત ઉપરના ભક્તિ-
રાગથી આજ્યા, કેટલાક ઈદ્રના આદેશને તાબે થઇને ચાલ્યા,
કેટલાક દેવીઓના આગ્રહથી ચાલ્યા અને કેટલાક કૌતુક નિહા-
ળવાના રસથી પણ ભેગા બાજ્યા.

તે વળતે ઈદ્રે પોતાના પાલક નામના આભિયોગિક
દેવને અફલુત વિમાન રચવાનો હુકમ કર્યો. એટલે સ્વામીની
આજ્ઞા થતાં તેણે તરતજ હજારો રત્ન-સ્તંભો, ગવાક્ષો, ધ્વ-
જાઓ, વેદિકાઓ તથા કનક-કંજયો સહિત પાંચસેં યોજન
ઉંચડ અને એક લાખ યોજન વિસ્તૃત વિમાન રચ્યું. ત્રણ
સોપાન પંક્તિઓ, તોરણો, રત્નની શિલાઓ, અશ્વરા
સમાન પૂતળીઓ, સભામંડપ, માણિક્ય પીઠિકા, સિંહાસન,
વિજયવસ્ત્ર, તથા મોતીની માળાઓથી તે અતિશય શોભતું
હતું. સિંહાસનની ત્રણે બાજુ ચોરાશી હજાર સામાનિક
દેવીના ભદ્રાસનો હતા. આઠ અગ્રમહિષીઓના આસનો,
૧૫ મધ્યમાં બાર હજાર સભાસદોના આસનો હતા. ચૌદ
હજાર મધ્ય સભાસદોના, સોળ હજાર બાહ્ય સભાસદોના,
૩૫ સેનાપતિઓના તથા મેરૂની ચોતરફ નક્ષત્રોની જેમ
૧૬-સિંહાસનની ચોતરફ ચોરાશી હજાર આત્મરક્ષક
વૃક્ષોના આસનો શોભતા હતા.

શ્રીમાન્વિત થતો ને ભગવંતની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો— 'હે
 તીર્થનાથ ! હે કરુણાળી સાગર ! હે જગતના નાથ ! હું
 આપને નમસ્કાર કરું છું. હે નાભિનંદન ! આપ જન્મતાંજ
 ત્રણ જ્ઞાનથી અલંકૃત છો. હે દેવ ! તમારાથી અલંકૃત થયેલ
 આ ભરતક્ષેત્ર આજે સ્વર્ગને પણ હુમ્મી કહાડે છે. હે
 લોકદીપક ! આપના જન્મથી આજે નારક જીવો પણ મુગ્ધ
 પામ્યા. આપના જન્મકલ્યાણકથી પાવન થયેલ આજનો દિવસ
 વંદનીય છે. આ જંબુદીપના ભરતક્ષેત્રમાં ધર્મ નષ્ટ થઈ ગયો
 હતો, તે હવે આપના જ્ઞાન પ્રકાશના પ્રભાવથી પ્રકાશિત
 થશે. આપના ચરણનો આશ્રય લઈને હવે આ સંસારથી કોણ
 નહિ તરે ? હે ભગવન ! ભરતક્ષેત્રમાં આપ સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ-
 રૂપે લોકોના અસાધારણ પુણ્યને લીધેજ અવતર્યા છો. '

એ પ્રમાણે સૌધર્મે સ્તુતિ કરીને પોતાના નૈગમેષી
 સેનાપતિને હુકમ રૂપે કે— 'જંબુદીપના દક્ષિણાર્ધ ભરત-
 ક્ષેત્રમાં પ્રથમ તીર્થનાથના જન્મ થયો છે, તેમના જન્મ
 સનાતને માટે બધા દેવાનંતે જ લાંબા ઈંદ્રના આ આદેશથી તેણે
 એક યોજનની મુદ્રોપા વંચા ત્રણ વખત વગાડી. એટલે તેની
 પાછળ બધા વિમાનની વચાંત વાગી અને ને અવાજ બત્રીશ
 લાખ વિમાનમા પ્રસરી ગઈ. આથી પ્રમાદની પથારીમાં
 પ્રમોદપામતાં વેતાંતે આ શું કરે ? એમ બોલતા
 સાવધાન થય. ચરે નેના પાતળે ઈંદ્રને આદેશ કહી સંભ-
 લાવ્યો કે— 'હે દેવતાઓ ! તમને દ્રઢ આજ્ઞા કરે છે કે—

જંબુદ્વીપના દક્ષિણાર્ધના ભરતખંડના મધ્યમાં નાસિકુલકરના
ધરે આઘ જિનેશ્વરનો જન્મ થયો. છે, તેમનો જન્મ મહોત્સવ
કરવા જવાને તૈયાર થાઓ. એના જેવું બીજું એકે પણ ઉત્કૃષ્ટ
કામ નથી. આથી કેટલાક દેવતાઓ ભગવંત ઉપરના ભક્તિ-
રાગથી ચાહ્યા; કેટલાક ઈદ્રના આદેશને તાબે થઇને ચાહ્યા,
કેટલાક દેવીઓના આગ્રહથી ચાહ્યા અને કેટલાક કૌતુક નિહા-
ળવાના રસથી પણ ભેગા ભળ્યા.

તે વખતે ઈદ્ર પોતાના પાસકે નામના આભિયોગિક
દેવને અદ્ભુત વિમાન રચવાનો હુકમ કર્યો. એટલે સ્વામીની
આજ્ઞા થતાં તેણે તરતજ હજારો રત્ન-સ્તંભો, ગવાક્ષો, ધ્વ-
જાઓ, વેદિકાઓ તથા કનક-કંજો સહિત પાંચસે યોજન
ઉંચા અને એક લાખ યોજન વિસ્તૃત વિમાન રચ્યું. ત્રણ
સોપાન પંક્તિઓ, તોરણો, રત્નની શિલાઓ, અપ્સરા
સમાન પૂતળીઓ, સભામંડપ, માણિક્ય પીઠિકા, સિંહાસન,
વિજયવસ્ત્ર, તથા મોતીની માળાઓથી તે અતિશય શોભતું
હતું. સિંહાસનની ત્રણે બાજુ ચોરાશી હજાર સામાનિક
દેવોના ભદ્રાસનો હતા. આઠ અગ્રમહિપીઓના આસનો,
ત્રણ મધ્યમાં બાર હજાર સભાસદોના આસનો હતા. ચૌદ
હજાર મધ્ય સભાસદોના, સોળ હજાર બાહ્ય સભાસદોના,
પાત્ર સેનાપતિઓના તથા મેરૂની ચોતરફ નક્ષત્રોની જેમ
૬૦ સિંહાસનની ચોતરફ ચોરાશી હજાર આત્મરક્ષક
વૈતાઓના આસનો શોભતા હતા.

સામાંચિત થતો તે ભગવંતની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો—‘હે
તીર્થનાયક ! હે કંઠણના સાગર ! હે જગતના નાથ ! હું
આપને નમસ્કાર કરું છું. હે નાલિનંદન ! આપ જન્મતાંજ
ત્રણ જ્ઞાનથી અલંકૃત છો. હે દેવ ! તમારાથી અલંકૃત થયેલ
આ ભરતક્ષેત્ર આજે સ્વર્ગને પણ હસી કહાડે છે. હે
લોકદીપક ! આપના જન્મથી આજે નારક જીવો પણ મુક્તિ
પામ્યા. આપના જન્મકર્યાણકથી પાવન થયેલ આજનો દિવસ
વંદનીય છે. આ જંબુદીપના ભરતક્ષેત્રમાં ધર્મ નષ્ટ થઈ ગયો
હતો, તે હવે આપના જ્ઞાન પ્રકાશના પ્રભાવથી પ્રકાશિત
થશે. આપના ચરણનો આશ્રય લઈને હવે આ સંસારથી કોણ
નહિ તરે ? હે ભગવન ! ભરતક્ષેત્રમાં આપ સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ-
રૂપે લોકોના અસાધારણ પુણ્યને લીધેજ અવતર્યા છો.’

એ પ્રમાણે સૌધર્મેન્દ્રે સ્તુતિ કરીને પોતાના નૈગમેષી
સેનાપતિને હુકમ કર્યો કે—‘જંબુદીપના દક્ષિણાર્ધ ભરત-
ક્ષેત્રમાં પ્રથમ તીર્થનાથનો જન્મ થયો છે, તેમના જન્મ
સ્નાત્રને માટે બધા દેવોનંતે ગોલાવેા.’ ઈંદ્રના આ આદેશથી તેણે
એક યોજનની મુઘોપા ઘંટા ત્રણ વખત વગાડી. એટલે તેની
પાછળ બધા વિમાનોની ઘંટાઓ વાગી અને તે અવાજ બંધીશ
લાખ વિમાનોમાં પ્રસરી નરહ્યા. આથી પ્રમાદની પથારીમાં
પ્રમેદપામતા દેવતાઓ આ શું દર્શ ? એમ બોલતા
સાવધાન થયા. ત્યારે તેના પાતળા ઈંદ્રને આદેશ કહી સંભ-
ળાવ્યો કે—‘હે દેવતાઓ ! તમને ઈંદ્ર આજ્ઞા કરે છે કે—

જંબુદ્વીપના દક્ષિણાર્ધના સરતખંડના મધ્યમાં નાલિકુલકરના
 ઘરે આદ્ય જિનેશ્વરનો જન્મ થયો છે. તેમનો જન્મ મહોત્સવ
 કરવા જવાને તૈયાર થાઓ. એના જેવું બીજું એકે પણ ઉત્કૃષ્ટ
 કાર નથી.' આથી કેટલાક દેવતાઓ સગવંત ઉપરના સક્રિત-
 સંગથી વ્યાધ્યા, કેટલાક ઈંદ્રના આદેશને તાળે થઈને વ્યાધ્યા,
 કેટલાક દેવીઓના આમહથી વ્યાધ્યા અને કેટલાક કૌતુક નિહા-
 ણવાના રસથી પણ લેગા બન્યા.

તે વખતે ઈંદ્રે પોતાના પાલક નામના આભિયોગિક
 દેવને અદ્ભુત વિમાન રચવાનો હુકમ કર્યો. એટલે સ્વામીની
 આજ્ઞા થતાં તેણે તરતજ હજારે રત્ન-સ્તંભો, ગવાક્ષો, ધ્વ-
 જંઓ, વેદિકાઓ તથા કનક-કળશો સહિત પાંચસે યોજન
 ઉત્તર અને એક લાખ યોજન વિસ્તૃત વિમાન રચ્યું. ત્રણ
 સોપાન પંક્તિઓ, તોરણો, રત્નની શિલાઓ, અસ્રસ-
 સંમાન પૂતળીઓ, સુગામંડપ, માણિક્ય પીઠિકા, સિંહાસન,
 વિજયવત્ર, તથા મોતીની માળાઓથી તે અતિયથ શોભતું
 હતું. સિંહાસનની ત્રણે બાજુ ચારાશી હજાર સામાનિક
 દેવોના બદાસનો હતા. આઠ અગ્રમહિષીઓના આસનો,
 તથા મધ્યમાં બાર હજાર સભાસદોના આસનો હતા. ચૌદ
 હજાર મધ્ય સભાસદોના, એળ હજાર બાહ્ય સભાસદોના,
 છાત સેનાપતિઓના તથા મેરૂની ચોતરફ નક્ષત્રોની જેમ
 ઉદ-સિંહાસનની ચોતરફ ચારાશી હજાર આત્મરક્ષક
 દેવતાઓના આસનો શોભતા હતા.

શોભાંચિત થતો તે ભગવંતની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો— 'હિ
 તીર્થનાથક ! હે કલ્યાણના સાગર ! હે જગતના નાથ ! હું
 આપને નમસ્કાર કરું છું. હે નાભિનંદન ! આપ જન્મતાં જ
 ત્રણ જ્ઞાનથી અલંકૃત છો. હે દેવ ! તમારાથી અલંકૃત થયેલ
 આ ભરતક્ષેત્ર આજે સ્વર્ગને પણ હસી કહાડે છે. હે
 લોકદીપક ! આપના જન્મથી આજે નારક છૂવે પણ મુગ
 પામ્યા. આપના જન્મકલ્યાણકથી પાવન થયેલ આજનો દિવસ
 વંદનીય છે. આ જંબુદીપના ભરતક્ષેત્રમાં ધર્મ નષ્ટ થઈ ગયો
 હતો, તે હવે આપના જ્ઞાન પ્રકાશના પ્રભાવથી પ્રકાશિત
 થશે. આપના ચરણનો આશ્રય લઈને હવે આ સંસારથી કોણ
 નહિ તરે ? હે ભગવન ! ભરતક્ષેત્રમાં આપ સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ
 રૂપે લોકોના અસાધારણ પુણ્યને લીધેજ અવતર્યા છો. '

એ પ્રમાણે સૌધર્મે દ્રે સ્તુતિ કરીને પોતાના નેગમેષી
 સેનાપતિને હુકમ કર્યો કે— ' જંબુદીપના દક્ષિણાર્ધ ભરત-
 ક્ષેત્રમાં પ્રથમ તીર્થનાથનો જન્મ થયો છે, તેમના જન્મ
 સ્નાત્રને માટે બધા દેવાનં બોલાવે. ' ઈંદ્રના આ આદેશથી તેણે
 એક યોજનની મુઘોપા ઘંટા ત્રણ વખત વગાડી. એટલે તેની
 પાછળ બધા વિમાનોની ઘંટાઓ વાગી અને તે અવાજ બત્રીશ
 લાખ વિમાનોમાં પ્રસરી નરહ્યા. આથી પ્રમાદની પથારીમાં
 પ્રમોહપામતા દેવતાઓ ' આ શું હશે ? ' એમ બોલતા
 સાવધાન થયા. ત્યારે સેનાપતિને ઈંદ્રને આદેશ કહી સંભ-
 લાવ્યો કે— ' હે દેવતાઓ ! તમને ઈંદ્ર આજ્ઞા કરે છે કે—

જગન્માતા ! તમને નમસ્કાર છે. તમે ધન્ય અમ કૃતપુણ્ય છો. પુત્રવતી પ્રેમદાઓમાં તમે ચિરોમજ્જિ છો. મોક્ષપથ-દર્શક આદિ પ્રભુને તમે જન્મ આપ્યો તેથી જગતને પૂજનીય છો. હે મહાદેવી ! તમે ભય ન પામશો. હું સૌધર્મે દ તમારા પુત્ર-પિનેશ્વરને જન્મોત્સવ કરવા આપ્યો છું. '

એમ કહી મહાદેવા પર અવસ્થાપિની નિહા નાખી, ત્યાં એક પ્રભુનું દૃઢિમ પ્રતિબિંબ મૂકીને બહિર્ભાવિત હૃદયે પોતાના પાંચ રૂપ કર્યાં. તેમાં એક રૂપથી પ્રભુને વિનયપૂર્વક પ્રણામ કરી—'હે ભગવન ! આજ આપેલ ' એમ કહી તેણે ખાવનાચંદનથી અર્ચિત પોતાના હાથમાં સ્વામીને ભક્તજ્ઞ કર્યા, એક રૂપથી તેણે ભગવંતના મસ્તક પર છત્ર ધારણ કર્યું, બે રૂપથી બે બાજુ બે આમર ધારણ કર્યા અને એક રૂપથી વજ્ર ધારણ કરીને તે આગળ આપેલ. એ રીતે પ્રભુને ૧૭ જ્ય જ્ય શબ્દથી આકાશને પૂરતો અને દેવતાઓને પાનંદ ઉપજાવતો ૯૬ મેરૂ પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાં પાંદુક નમાં દક્ષિણ ચૂહિરા ઉપર અતિપાંદુક બહા નામની સિદ્ધાપત્નિસ્ત્રોત્રિય સિંહાસન ઉપર ૯૬, ભગવંતને આનંદપૂર્વક પોતાના ઉત્સર્ગમાં લઈને બેઠો.

એવામાં મહાધોવા પાંટાના નાદથી સાવધાન થયેલા જ્વલીય લાખ વિમાનવાસી દેવતાઓથી પરવરેલ હંચાનેંદ પા વિમાનમાં બેસીને પ્રથમ ઉડનીએ ત્યાં આવ્યો. તેમ પુનઃપરે, બાર લાખ દેવો અને મહેદ, આદિ લાખ

જગન્માતા ! તમને નમસ્કાર છે. તમે ધન્ય અમ કૃતપુણ્ય છો. પુત્રવતી પ્રેમદાઓમાં તમે શિરોમણિ છો. મોક્ષપથ-દર્શક આદિ પ્રભુને તમે જન્મ આપ્યો તેથી જગતને પૂજનીય છો. હે મહાદેવી ! તમે ભય ન પામશો. હું સૌધર્મિક તમારા પુત્ર-જિનેશ્વરનો જન્મોત્સવ કરવા આવ્યો છું. '-

એમ કહી મરૂદેવા પર અવસ્થાપિની નિહા નાખી, ત્યાં એક પ્રભુનું કૃત્રિમ પ્રતિબિંબ મૂકીને ભક્તિભાવિન દેવે પોતાના પાંચ રૂપ કર્યાં. તેમાં એક રૂપથી પ્રભુને વિનયપૂર્વક પ્રણામ કરી—'હે ભગવન ! આરા આપો.' એમ કહી તેણે બાવનાચંદનથી ચર્ચિત પોતાના હાથમાં સ્વામીને પ્રદક્ષ કર્યા, એક રૂપથી તેણે ભગવંતના મસ્તક પર છત્ર ધારણ કર્યું, બે રૂપથી બંને બાજુ બે ચામર ધારણ કર્યા અને એક રૂપથી વજ્ર ધારણ કરીને તે આગળ ચાલ્યો. એ રીતે પ્રભુને કૃપાળુ જ્ય જ્ય શબ્દથી આકાશને પૂરતો અને દેવતાઓને આનંદ ઉપભવતો દેવ મેરૂ પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાં પાંદુક નમાં દક્ષિણ ચૂલિકા ઉપર અતિપાંદુકંબલ નામની શિલા પર જનસ્નાત્રોચિત સિંહાસન ઉપર દેવ, ભગવંતને આનંદપૂર્વક પોતાના ઉત્સંગમાં લઈને બેઠો.

એવામાં મહાધૈયા ધંટાના નાદથી સાવધાન થયેલા ક્યારીશ લાખ વિમાનવાન્ની દેવતાઓથી પરવરેલ મુચાનેંદ્ર પણ વિમાનમાં બેસીને પ્રથમ ઈન્દ્રની જેમ ત્યાં આવ્યો. તેમ પાંદુકારેલ, બાર લાખ દેવો અને મહેલ, આઠ લાખ

[illegible]

જગન્માતા ! તમને નમસ્કાર છે. તમે ધન્ય અમ કૃતપુણ્ય છો. પુત્રવતી પ્રેમદાઓમાં તમે સિરોમણી છો. મોક્ષપથ-દર્શક આદિ પ્રભુને તમે જન્મ આપ્યો તેથી જગતને પૂજનીય છો. હે મહાદેવી ! તમે ભય ન પામશો. હું સૌધર્મી તમારા પુત્ર-જિનેશ્વરનો જન્મોત્સવ કરવા આવ્યો છું.

એમ કહી મહાદેવા પર અવસ્થાપિની નિકા નાખી, ત્યાં એક પ્રભુનું કૃત્રિમ પ્રતિબિંબ મૂકીને ભક્તિભાવિત હૃદયે પોતાના પાંચ રૂપ કર્યા. તેમાં એક રૂપથી પ્રભુને વિનયપૂર્વક પ્રજ્ઞામ કરી—‘હે ભગવન ! આશા આપો.’ એમ કહી તેણે આવનાર્યંદનથી ચર્ચિત પોતાના હાથમાં સ્વામીને મહાશ્વર્યા, એક રૂપથી તેણે ભગવંતના મસ્તક પર છત્ર ધારણ કર્યું, બે રૂપથી બને બાબુ બે ચામર ધારણ કર્યા અને એક રૂપથી વજ્ર ધારણ કરીને તે આગળ ચાલ્યો. એ રીતે પ્રભુને લઈ જય જય શબ્દથી આકાશને પૂરતો અને દેવતાઓને આનંદ ઉપભવતો હૃદય મેરૂ પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાં પાંડુક વનમાં દક્ષિણ ચૂલિકા ઉપર અતિપાંડુકંબલા નામની શિલા પર જિનસ્નાત્રેયિત સિંહાસન ઉપર ઉઠી, ભગવંતને આનંદપૂર્વક પોતાના હૃદયગમાં લઈને બેઠો.

એવામાં મહાધોષા ઘંટાના નાદથી સારધાન ચરેલા અઘ્યાપીશ લાખ વિમાનવાસી દેવતાઓથી પરવરેલ ધ્યાનેંદુ પુષ્પા વિમાનમાં બેસીને પ્રથમ હૃદનીજેન ત્યાં આવ્યો. તેમ સંનંદુમારેંદ, બાર લાખ દેવો અને મહેંદ, બાર લાખ

દેવતાઓ સહિત ત્યાં આવ્યો. બ્રહ્માન્દ્ર, ચાર લાખ દેવોથી
અને લાંતકેન્દ્ર પચાશ હજાર દેવોથી ત્યાં આવ્યો. એ
પ્રમાણે પોતપોતાના પરિવાર સહિત ચોસઠે ઈંદ્રો ત્યાં મે
પર્વત પર હાજર થયા.

હવે અચ્યુતેન્દ્રે, લગવંતના જન્મ મહોત્સવ માટે જોઈતા
ઉપકરણો લાવવાને આભિયોગિક દેવતાઓને આદેશ કર્યો. એ
ટલે તેમણે ઇશાન દિશા ભણી જઈ વૈક્રિય સમુદ્ધાતથી ઉત્તમ
પુલ્કલોને આકર્ષીને કનકના, રૂપાના, રત્નના, સુવર્ણ અને
રૂપાના, કનક અને રત્નના કનક-રજત અને રત્નના; રૂપા અને
રત્નના તેમજ મૃત્તિકાના-એમ એક યોજન ઉંચા, આઠ ભતિયા
દરેક એક હજારને આઠ મનહર કળશો બનાવ્યા. તે કળશોની
સંખ્યા પ્રમાણે કનકાદિ વસ્તુઓથી ઝારીઓ, દર્પણો
કરંડીયા, થાળ, ડાબલા, પાત્રિકા તથા પુષ્પોની ઝગેરીઓ-
એ બધી ચીજો તરતજ બનાવીને તે ત્યાં લઈ આવ્યા. પછી
ઈંદ્રના આદેશથી તેમણે તે કળશો ક્ષીરસાગરના જળથી ભરી
લીધા, તેની સાથે સાથે પુંડરીક, ઉત્પલ, કોકનદ વગેરે ભતિયા
કમળો ત્યાંથી લઈ લીધા, તેમજ માગધાદિ તીર્થોમાંથી જળ
અને મૃત્તિકા લીધી, ગંગા વિગેરે નદીઓનું જળ લીધું. હિ
હિમવંત પર્વત પરથી સિદ્ધાર્થ, ગંધ દ્રવ્ય અને સર્વોર્થ
વ્રહ્મણ કરી, તેજ પર્વતના પદ્મદ્રુમાંથી સુગંધિ જળ અ
કમળો લીધા, તેમજ અન્ય પર્વત, દ્રુહ તીર્થ વિગેરે દ્રુ
નોથી જોઈતા સુગંધિ ઉત્તમ દ્રવ્યો લઈને તરત તેમ
મેરૂપર્વત પર આવ્યા.

પછી પોતાના પરિવાર સહિત આરણ્ય તથા અન્યુત દેવલોકનો ઉદ્ધર પવિત્ર યદ્યને પ્રભુને સ્નાન કરાવવા તત્પર થયે. પ્રથમ ઉત્તરાસંગ ધારણ કરીને પારિજાતક વિગેરે વિકસિત પુષ્પોની અંજલિ તેણે ભગવંત પાસે મૂકી. એટલે, પુષ્પોને લીધે જાણે પ્રભુના સાંનિધ્યપણાથી હસતા હોય તેવા કળશો, દેવતાઓએ લાવીને ત્યાં મૂક્યા. 'પછી અન્યુતેન્દ્ર પોતાના સામાનિક દેવતાઓની સાથે એક હન્ટરને આઠ કળશો અહણ્ય કર્યા, અને કળશને નમાવતાં તેણે સ્વામીને સ્નાન કરાવવાનો પ્રારંભ કર્યો. તે વખતે આનંદથી આંતપ્રોત થયેલા કેટલાક દેવો મૃદંગ, કેટલાક હંદુનિ, કેટલાક કાંસીઓ કેટલાક લેરી, કેટલાક કાહલ અને કેટલાક દેવો ત્યાં મુરજ વગાડવા લાગ્યા, તથા કેટલાક શંખ અને ઝાલરો વગાડવા લાગ્યા. એવા અવસરે આરણ્ય મુનિઓ—'હે જગત્પાલક ! હે કરુણા સમુદ્ર ! હે મોક્ષદાતા ! હે ધર્મ પ્રવર્તક ! હે જગન્નેત્ર ! તમે જયવંત રહો ' એમ ઘોષ કરવા લાગ્યા. ત્યારે આકાશ એક નાદમય ધર્મ ગયું. આવા જયઘોષપૂર્વક અન્યુતેન્દ્ર સ્વામી ઉપર ધીમે ધીમે કુંભજળ નામવા લાગ્યો. એક યોજન અપવાળા કુંભોમાંથી નીકળતી જળધારાઓ, ગિરિશુક્રામાંથી નીકળતા નિઝરણા જેવી શોભતી હતી. તે કુંભજળ, ભગવંતના મસ્તકથી નીચે ઉતરતાં સિત્ત સિન્ન ઉપમાને પામતું હતું. તે વખતે કેટલાક દેવતાઓ સ્નાનજળ પૃથ્વીપર પડતાંજ અદ્વાયો લેવા લાગ્યા, કેટલાક—'આવું જળ ફરી ક્યાં મળશે ?' એમ ધારીને પોતાના શિરપર છાંટવા લાગ્યા તથા કેટલાક તે જળ

દેવતાઓ સહિત ત્યાં આવ્યો. બ્રહ્મેન્દ્ર, ચાર લાખ દેવો અને લાંતકેન્દ્ર પચાશ હજાર દેવોથી ત્યાં આવ્યો. પ્રમાણે પોતપોતાના પરિવાર સહિત ચોસઠે ઈંદ્રો ત્યાં પર્વત પર હાજર થયા.

હવે અચ્યુતેન્દ્રે, લગવંતના જન્મ મહોત્સવ માટે બ્રહ્મેન્દ્ર ઉપકરણો લાવવાને આભિયોગિક દેવતાઓને આદેશ કર્યો. તે ટલે તેમણે ઇશાન દિશા ભણી જઈ વૈકિય સમુદ્ધાતથી ઉત્તર પુદ્ગલોને આકર્ષીને કનકના, રૂપાના, રત્નના, સુવર્ણના રૂપાના, કનક અને રત્નના કનક-રજત અને રત્નના; રૂપા અને રત્નના તેમજ મૃત્તિકાના-એમ એક યોજન ઉંચા, આઠ અંતિમ દરેક એક હજારને આઠ મનહર કળશો બનાવ્યા. તે કળશોની સંખ્યા પ્રમાણે કનકાદિ વસ્તુઓથી ઝારીઓ, દર્પણો, કરંડીયા, થાળ, ડાબલા, પાત્રિકા તથા પુષ્પોની ચંગેરીઓ-એ બધી ચીજો તરતજ બનાવીને તે ત્યાં લઈ આવ્યા. પછી ઇન્દ્રના આદેશથી તેમણે તે કળશો ક્ષીરસાગરના જળથી ભરી લીધા, તેની સાથે સાથે પુંડરીક, ઉત્પલ, કોકનદ વિગેરે ભૂતિયા કમળો ત્યાંથી લઈ લીધા, તેમજ માગધાદિ તીર્થોમાંથી જળ અને મૃત્તિકા લીધી, ગંગા વિગેરે નદીઓનું જળ લીધું, દ્રુમ હિમવંત પર્વત પરથી સિદ્ધાર્થ, ગંધ દ્રવ્ય અને સર્વવૃક્ષો ગ્રહણ કરી, તેજ પર્વતના પદ્મદ્રુમાંથી સુગંધિ જળ કમળો લીધા, તેમજ અન્ય પર્વત, દ્રુમ તીર્થ વિગેરે નોથી જોઈતા સુગંધિ ઉત્તમ દ્રવ્યો લઈને તરત તેમજ પર્વત પર આવ્યા.

પછી પોતાના પરિવાર સહિત, આરણ્ય તથા અમ્યુત દેવલોકનો દંદ પવિત્ર યજ્ઞને પ્રભુને સ્નાન કરાવવા તત્પર થયેા. પ્રથમ ઉત્તરાસંગ ધારણ કરીને પારિવ્રતક વિગેરે વિકસિત પુષ્પોની અંજલિ તેણે ભગવંત પાસે મૂકી. એટલે, પુષ્પોને લીધે જાણે પ્રભુના સાનિધ્યપણાથી હસતા હોય તેવા કળયો, દેવતાઓએ લાવીને ત્યાં મૂકયા. પછી અમ્યુતેદ્રે પોતાના સામાનિક દેવતાઓની સાથે એક હલારને આઠ કળયો શ્રદ્ધા કર્યા, અને કળયને નમાવતાં તેણે સ્વામીને સ્નાન કરાવવાનો પ્રારંભ કર્યો. તે વખતે આનંદથી ઓતપ્રોત થયેલા કેટલાક દેવો મૃદંગ, કેટલાક ડુંડુભિ, કેટલાક કાંસીઓ કેટલાક ભેરી, કેટલાક કાદલ અને કેટલાક દેવો ત્યાં મુરજ વગાડવા લાગ્યા, તથા કેટલાક શંખ અને ઝાલરો વગાડવા લાગ્યા. એવા અવસરે આરણ્ય મુનિઓ—‘હે જગત્પાલક ! હે કર્ણા સમુદ્ર ! હે મોક્ષદાતા ! હે ધર્મ પ્રવર્તક ! હે જગન્નેત્ર ! તમે જયવંત રહો’ એમ ઘોષ કરવા લાગ્યા. ત્યારે આકાશ એક નાદમય થઈ ગયું. આવા જયઘોષપૂર્વક અમ્યુતેદ્રે સ્વામી ઉપર ધીમે ધીમે કુંભજળ નામવા લાગ્યો. એક યોજન મુખવાળા કુંભોમાંથી નીકળતી જળધારાઓ, ગિરિશુકામાંથી નીકળતા નિઝરણા જેવી ચોસતી હતી. તે કુંભજળ, ભગવંતના મસ્તકથી નીચે ઉતરતાં બિન્ન બિન્ન ઉપમાને પામતું હતું. તે વખતે કેટલાક દેવતાઓ સ્નાનજળ પૃથ્વીપર પડતાંજ શ્રદ્ધાથી લેવા લાગ્યા, કેટલાક—‘આવું જળ ફરી ક્યાં મળશે ?’ એમ ધારીને પોતાના શિરપર છાંટવા લાગ્યા તથા કેટલાક તે જળ

પોતાના શરીરે સિંચવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે એક પછી એક કળાઓ લેતાં ઇંદ્રે સ્વામીને સ્નાન કરાવ્યું અને પછી દિવ્ય મુગંધિ વચ્ચથી પ્રભુનું અંગ લુંછ્યું. તે વખતે સ્વામીનું શરીર મેરૂપર્વતના એક ભાગ જેવું શોભતું હતું.

ત્યારબાદ આલિયોગિક દેવોએ બાવનાચંદનનો કર્દમ રકાળીમાં ભરીને અચ્યુતેન્દ્ર પાસે મૂક્યો. એટલે ઇંદ્રે તેનાથી ભગવંતના અંગે વિલેપન કર્યું. તે આવસરે કેટલાક દેવો ધૂપ ઉખેવતા, કેટલાક છત્ર અને કેટલાક ચામર ઢાળવા લાગ્યા. કેટલાકે આયુધ લીધા અને કેટલાક પંખાવતી પવન નાખવા લાગ્યા. કેટલાક પુષ્પવૃષ્ટિ અને કેટલાક ચોતરફ મુગંધિ ચૂર્ણ ઉછાળવા લાગ્યા. કેટલાક રત્નવૃષ્ટિ, કેટલાક ગુણગાન અને કેટલાક વાજિત્ર વગાડવા લાગ્યા. કેટલાક નૃત્ય, કેટલાક નાટક અને કેટલાક સિંહનાદ કરવા લાગ્યા. એ રીતે ઇંદ્રે પ્રભુને વિલેપન કર્યું અને વિકસિત પારિજાતાદિક પુષ્પોથી લબ્ધ ભક્તિપૂર્વક ભગવંતની પૂજા કરી. તે રીતે બીજા આસઠ ઇંદ્રોએ પણ સ્નાત્ર, વિલેપન અને પૂજન કર્યું.

પછી સૌધર્મેન્દ્રની જન્મ પ્રશાનેન્દ્રે પોતાના પાંચ રૂપ બનાવ્યા. એક રૂપે અરિહંતને ઉત્સંગમાં બેસાડ્યા, એક રૂપે છત્ર ધર્યું, બે રૂપે બંને બાજુ ચામર ધર્યા અને એક રૂપે હાથમાં ત્રિશૂળ લઈને તે પ્રભુની સન્મુખ ઉભો રહ્યો. તે વખતે સૌધર્મેન્દ્રે ચારે બાજુ સ્ફટિક મણિના ચાર વૃષભનાં રૂપ કર્યાં. તેમના આઠ ઉજ્જત શીંગડાંમાંથી આઠ જળધારાઓ છુટવા

લાગી. દુવારાની જેમ શૃંગોમાંથી નીકળતી જળધારાવતી
ઈંદ્રે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું; પછી દેવદુધ વસ્ત્રથી પ્રભુનું અંગ
હાંધીને તેણે ભગવંતની આગળ રૂપાના અંખંડ અક્ષતથી અષ્ટ
મંગળ આજોખ્યા. પછી પૂજા કરીને તેણે ભગવંતને
વજ્રમાલિન્યનો સુગટ તથા જે સુવર્ણ—કુંડલ પહેરાવ્યા.
કંઠે મુક્તામાળા તથા લુબ્ધમાં જે બાબુળધ પહેરાવ્યા. કેડમાં
કંદોરો અને ચરણમાં જે તોડા પહેરાવ્યા. ઈંદ્રે ભગવંતના
અંગને અલંકૃત કરવા જે જે આભૂષણો પહેરાવ્યા, તે તે
આભૂષણો ઉઘટા ભગવાનના અંગસંગથી વધારે ચોક્ષીતા
થયા. પછી આરતી ઉતારીને હર્ષથી રોમાંચિત થતો ઈંદ્ર આ
પ્રમાણે સ્વામીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો:—

“હે વિશ્વજીવો ! હે કરુણાનિધાન ! હે જગદ્દારક !
હું આપને વંદન કરું છું. હે વિશે ! જે મુદુર્ત્તમાં આપનો
જન્મ થયો, તે મુદુર્ત્ત પણ વંદનીય છે. હે નાય ! નિરંતર
આપનું દર્શન કરનાર મનુષ્યો ધન્ય છે. હે સ્વામિન ! આ-
પની દેશના તો દૂર રહો પરંતુ આપનું દર્શન પણ પ્રાપ્તિ-
ઓના ભવની ભાવક ભાંગે છે. હે ભવતારક ! આપની ઉપમા
આપનેજ પડે છે. હે સ્વામિન ! આપના સદ્ભૂતાર્થ શુભો
વર્ણવાને હું સમર્થ નથી. સ્વયંભૂરમણ સાગરના જંગને કોણ
માપી શકે ? ”

જે રીતે પ્રભુની સ્તુતિ કરીને ઈંદ્રે પ્રમોદપૂર્વક પ્રથમની
જંમ પાંચરૂપ કર્યા, અને ત્યાંથી ભગવંતને બ્રહ્મણ કરીને તે
મરૂદેવા માતા પાસે આવ્યો. ત્યાં પ્રથમ મૂકેલ જિન-પ્રતિ-

ષિંખ તેણે સંહરી લીધું અને માતા પાસે પ્રભુને સ્થાપીને
 તેની અવસ્થાપિની નિદ્રા દૂર કરી. પછી દિવ્ય વસ્ત્રયુગલ તથા
 બે રત્નકુડલ પ્રભુને ઓશીકે મૂક્યા. તેમજ ભગવંતને વિનોદ
 પમાડવા માટે રત્નના હારથી વ્યાપ્ત એક ગેડીદડો ત્યાં ચં-
 દ્રવામાં લટકાવ્યો. પછી ઇંદ્રે કુબેરને હુકમ કર્યો કે—‘સ્વા-
 મીના ભવનમાં બત્રીશકોટી હિરણ્ય, તેટલું સુવર્ણ, બત્રીશ
 નંદાસન, બત્રીશ ભદ્રાસન તથા અન્ય પણ વસ્ત્રાદિ અતિ મ-
 નોહર તથા સાંસારિક સુખ ઉપજાવે તેવી મહાકીમતી વસ્તુઓ
 વરસાવો (ભરી મૂકો) એટલે કુબેરે તરતજ જુલક દેવતા
 પાસે તેમ કરાવ્યું. ત્યારબાદ ઇંદ્રે આભિયોગિક દેવતાના
 મુખથી ચારે નિકાયના દેવોમાં ઉદ્ધોષણ કરાવી કે—
 ‘ભગવંતની માતાનું જે કોઈ અશુભ ચિંતવશે તેનું મસ્તક
 અર્ધકમંજરીની જેમ સાત પ્રકારે છેદન થશે.’ પછી ઇંદ્રે
 પ્રભુના હાથના અંગુઠામાં અમૃતનો સંચાર કર્યો. કારણકે
 તીર્થંકરો સ્તનપાન કરતા નથી. ત્યારે તેમને દુધા લાગે
 ત્યારે તે અમૃતમય અંગુઠો મુખમાં રાખીને ચૂસે છે. છેવટે
 પ્રભુનું ધાત્રી કર્મ કરવાને ઇંદ્રે, પાંચ અપ્સરાઓને ધાવમાતા
 તરીકે ત્યાં રહેવાનો હુકમ કર્યો. સ્વામીનો સ્નાત્ર મહોત્સવ
 થઈ રહ્યા પછી ઇંદ્રો અને દેવતાઓ નંદીશ્વર દ્વીપમાંના
 ચૈત્યોની શાશ્વત જિનપ્રતિમાઓને! અદ્વાય મહોત્સવ કરીને
 બધા પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

અહીં મરૂદેવા સ્વામિનીએ પ્રાતઃ સમયે જાગ્યત મતાં

રાત્રે : દેવતાઓના આગમન સંબંધી બધો વૃત્તાંત પોતાના
સ્વામીના બિરાજને કહી સંભળાવ્યો. ભગવંતના સાથગમાં
ઋષભ (વૃષભ) નું લક્ષણ હોવાથી તથા સમસ્ત
સ્વપ્નેમાં માતાએ પ્રથમ ઋષભ બોવાથી હૃષ પામતા
માતાપિતાએ મુળ : દિવસે ભગવંતનું ઋષભ એવું
નામ રાખ્યું, તથા સાથે જન્મેલ કન્યાનું સુમંગલા એવું
નામ પાડ્યું. ઇંદ્રે સંકભાવેલા અંશુમાનુતનું પાન કરતાં વિભુ
વૃક્ષની જેમ વધવા લાગ્યા. પિતાના ઉત્સંગમાં બિરાજેલા
બાળ વિભુ, શુદ્ધમાં રહેલા કેસરી સિંહની જેમ શોભતા હતા.
ઈંદ્રની આજ્ઞાથી રહેલી પાંચ ધાત્રીઓ ભગવંતને કોઈ વાર
દષ્ટિ બહાર મુકતી નહતી. એ રીતે ત્રણ શાંત સંહિત ઋષભ
પ્રભુ બાળ-કાળ વ્યતીત કરવા લાગ્યા.

—❀(❀)❀—

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ભગવંતે ભગવંતે.

‘લોકેતર પુરુષો પણ વ્યવહારપ્રવૃત્તિને માંન આપે છે.’
ભગવંત એક વરસના થયાં, ત્યારે સૌધર્માધિપતિ વંશ
સ્થાપવાને ત્યાં આવ્યો. ‘ખાલી હાથે સેવકે, સ્વામીનું દર્શન
ન કરવું’ એમ ધારીને ઇંદ્રે સેવકીને એક મોટો સાંઠો સાથે
હાથે અને નાબિરાજના ઉત્સંગમાં બિરાજેલા ભગવંત પાસે

તે આવ્યો. એટલે અવધિજ્ઞાનથી ઇંદ્રનો અભિપ્રાય જાણીને સ્વામીએ તે ઇંદ્રદંડ લેવાને પોતાનો હાથ લાંબાવ્યો. ત્યારે પ્રભુના મનોભાવને જાણી, ઇંદ્ર શિર નમાવીને તે ઇંદ્રદંડ આદિનાથને અર્પણ કર્યો. ભગવંતે ઇંદ્રગ્રહણ કરવાથી ઇંદ્રવાકુ એવા નામથી તેમના વંશની સ્થાપના કરીને ઇંદ્ર સ્વસ્થાને ગયો.

યુગાદીશનો દેહ સ્વેદ, રોગ અને મલ (મેલ) રહિત, સુગંધી, સુંદરાકાર અને કનકકમળ સમાન શોભતો હતો. તેમના દેહના માંસ અને રૂધિર ગોદુધ સમાન શ્વેત અને દુર્ગંધરહિત હતા. તેમના આહાર, નિહારને ચર્મચક્ષુ જનો ભ્રમ શકતા નહિ. તેમના શ્વાસોશ્વાસનો પરિમલ, વિકસિત કુમુદ સમાન સુગંધિ હતો. એ ચાર અતિશય, આદિદેવને જન્મથી જ સિદ્ધ હતા. વજ્રઋષભ નારાય સંઘયણ તથા સમચતુરસ સંસ્થાનથી વિભુ વિરાજીત હતા. પ્રભુ જે કાંઈ ગ્રહણ કરતા, તે હીનવી લેવાને કોઈ મોટો દેવ પણ સમર્થ ન હતો. સ્વામીના બળની પરીક્ષા કરવા કોઈ દેવ આંગળી પકડતો, તો સ્વામીના શ્વાસવાયુથી તે રજકણની જેમ દૂર ઉડીને પડતો. તે વખતે કેટલાક દેવકુમારો ભગવંતને રમાડવાને મયૂર બની કેદારવથી પહંજ સ્વરમાં સંગીત કરીને નૃત્ય કરતા હતા, કેટલાક હંસ રૂપે ગાંધાર સ્વરથી ગાયન કરી આદિનાથની આસપાસ ફરતા હતા, કેટલાક કૌંચ પક્ષીરૂપે મધ્યમ સ્વરથી બોલતા, કેટલાક ક્રોધિલરૂપે નજીકના તરુવરપર બેસીને પંચમ સ્વરે બોલતા, કેટલાક અશ્વરૂપે આવી ધ્રુવત સ્વરના ધ્વનિથી હેવારવ કરતા,

કેટલાક ગજરૂપથી નિષાદ સ્વરમાં બોલતા અને કેટલાક વૃષભરૂપ થઈને ઋષભ સ્વરે વહીને વિશુને વિનોદ પમાડતા હતા. એ રીતે દેવપ્રભાસેના વિવિધ વિનોદથી અને પંચધાત્રીઓના લાલન-પાલનથી ઋષભ પ્રભુ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા.

અંગુષ્ઠના અમૃતપાનથી વય વ્યતીત થતાં ગૃહવાસી જિનેશ્વરે રાંધેલ અન્નનું સોજન કરે છે. પણ નાભિનંદને તો ઉત્તર દુર્યોગમાંથી દેવતાઓએ આણેલ કંદપવૃક્ષના ફળો આ-રોગતા અને હોર સમુદ્રના જળનું પાન કરતા હતા. વખત જતાં વિશુ યૌવનવય પામ્યા. યૌવનાવસ્થા પ્રાપ્ત થયો છતાં સ્વામીના બંને ચરણ દમનના મધ્યભાગ જેવા કોમળ, રક્ત, ઉચ્ચ, કંપ અને સ્વેદરહિત તથા સમાન તળીયાવાળા હતા. અને તેમાં ચંક્ર, અંગુશ, ધ્વજ, શંખ, કુંભ અને સ્વસ્તિકના ચિન્હો હતાં, તેમજ અંગુષ્ઠમાં શ્રીવંત્સનું લાંછન હતું. તેમના બંને ચરણના તળીયા ઉપરનો ભાગ કૂર્મની જેમ અતુકમે ઉત્તત, નસો ન દેખાય તેવો, રૂવાંટારહિત તથા સ્નિગ્ધ કાંતિમય હતો. ગૌરવર્ણી જંધાઓ પુષ્ટ, વર્તુલાકાર અને મૃગજંધા કરતાં વધારે ચોક્કસ હતી. ઉત્તરોત્તર ચઢતા સ્નિગ્ધ ઉર (સાથળ) કઢલી સ્તંભની ઉપમા પામતા હતા. કટિભાગ વિચાલ, પુષ્ટ, સૂચ અને બહુ ઠંદિન હતો, મધ્યભાગ બહુ જાંઘુશ હતો, મુક્તિના બંને ભાગ, સ્નિગ્ધ, માંસલ, કોમળ, અને સરલ હતા, વક્ષઃસ્થલ, સુવર્ણ શિલા સમાન વિચાલ અને ઉત્તત હતું, પુષ્ટ ભુજાઓ જાનુ મુધી લાંબી હતી, બંને હસ્ત નવ પદ્મવત્રમાન રક્ત તળીયા.

વાળા, સ્વેદરહિત તથા જરૂર ગરમ હતા, અને તેમાં પણ કંઠ, ચક્ર, ધનુષ, મત્સ્ય, શ્રીવત્સ, વજ્ર, અંકુશ, ધ્વજ, કમળ, ચામર, છત્ર, શાંખ, કુંભ, સિંહ, અશ્વ, રથ, સ્વસ્તિક તથા તોરણાદિ ચિન્હો હતાં, ગંભીર ધ્વનિ કરતો કંઠ શાંખ સમાન ગંભીર હતો, નિર્મળ અને વર્તુલાકાર મુખ કલંકરહિત ચંદ્રમા જેવું શોભતું હતું. બંને કપોળ કોમળ, સ્નિગ્ધ અને માંસથી ભરેલા હોવાથી દર્પણ જેવા ભાસતા હતા. હોઠ ગિંળદળ સમાન રક્ત રંગના, ડોલરની કળી જેવા જાત્રીયા દાંત હતા, તેમના લોચન અંદર શ્યામ અને પ્રાંતભાગમાં રક્ત હતા, લલાટભાગ અમીના ચંદ્રમા જેવો હતો, તથા તેમના મસ્તક પરના કાળા કેશ યમુના નદીના તરંગ જેવા શોભતા હતા. આવા અસાધારણ મુલકલોથી લક્ષિત પ્રભુ કેને સેવનીય ન હોય ? તે સુસમુર અને મનુષ્યો—જધાને સેવવા યોગ્ય હતા. ઈશ્વર તેમને હાથને દેકા આપતાં, વક્ત્ર આમર લાગતા, ધરણેંદ્ર, તેમના હારયાદ થતો વરુણ, છત્ર ધરતા, તથા 'વણુ' ઇંદ્રો, વણુ ઇંદ્રો' એમ બોલતા નમ્ર ન્ય દેવતાઓ તેમની નામવાસ પીઠકને રહેતા, છતાં જાગવતને કંઈ નહીં આપતા નહિ. મહાકાળ નિરાશ. પેત્રાન. અનુદ દ મારી, અમરેન્દ્રના ઉત્તમ મસ્તક મુદ્રી, દેવેશ્વ અનુદ આત્મવર પીઠેલા, અને હાથમાં દેમારુ ધરતી અશ્વમુખિયો મેલતો જગન્નાથ, વણીરુ આ સર્વિ વિદ્ય દિવ્ય સંકીર્તન નાજાવતા હતા.

એક દિવસે દેવેશ્વર આમુલકીકરુ જેવું વામનાસની નીચે

રમતું હતું તેવામાં ઉપરથી એક મોટું કૂળ બાળકના શિરપર પડવાથી તે અકસ્માત મરણ પામ્યો, એટલે મુગ્ધબાળા એકલી થઈ ગઈ. તેના માતૃપિતાએ કેટલાક દિવસ તેને ઉછેરી અને તેનું મુનંદા એવું નામ રાખ્યું. તેના માત્રાપ મરણ પામ્યા પછી તે બાળા નિરાધાર બની ગઈ. ‘શું કરવું?’ એવો તેને વિચાર થઈ પડ્યો. યૂયજ્ઞદે હરણીની જેમ તે એકલી વનમાં ભમવા લાગી. કામદેવના કનકલાયા જેવી તેની બે જંઘા, હાથીની મુંઢ જેવા વિશાળ અને ગોળાકાર તેના બે સાથળ, પુષ્ટ નિતંબ, કટીનો કૃશ મધ્યભાગ, રતિ—પ્રીતિના બે કેલિ પર્વત જેવા તેના બે સ્તન, પકંબ બિંબકૂળ સંદશ રંજા અંધર, ગોર અને માંસથી પુષ્ટ તેનો બે ગાંઠ તથા અર્ધચંદ્રાકાર લલાટ વિગેરે સુંદર અવયવોથી તે બાળા એક વનદેવી સમાન શોભતી હતી. છતાં તે વખતે જડ જેવી બની ગયેલી તે મુગ્ધ બાળાને યુગલીયાઓ નાભિરાજ પાસે હાઈ આંબ્યા. એટલે—‘આ કપલની ધર્મપત્ની થશે.’ એમ કહેતા નાભિરાજએ તેનો સ્વીકાર કર્યો.

હવે એકદા સૌધર્મી અવધિજ્ઞાનથી વિભુનો વિવાહ સમય બાળી, ત્યાં આવી પ્રણામ કરીને આ પ્રમાણે બોલ્યો—‘હે નાથ! આપનો અભિપ્રાય બાળ્યા વિના હું કહું છું. તો આપ મારા પર અપ્રસાદ ન કરશો. આપ ગર્ભવાસથીજ વીતરાગ છો, અન્ય પુરૂષાર્થની અપેક્ષા ન રાખતાં માત્ર એવા પુરૂષાર્થ (મોક્ષ) ને સાધવા માટેજ તૈયાર થયા છો. છતાં

પણ હે વિલો ! મુક્તિમાર્ગની જેમ લોકનો વ્યવહારમાર્ગ પણ
 આપનાથીજ પ્રગટ થવાનો છે. એ લોક વ્યવહારના પ્રવર્તન
 માટે હું આપનો પાણિયહણ મહોત્સવ કરવા ઇચ્છું છું. હે
 સ્વામિન્ ! આપ પ્રસન્ન થાઓ. શ્રીઓમાં મુગટમણિ સમાન
 રૂપવતી સુનંદા અને સુમંગલા આપને પરણવાને યોગ્ય
 છે. 'એટલે અવધિજ્ઞાનથી પોતાનું ગ્યાશીલાખ પૂર્વનું
 લોગાવલિ કર્મ અવશ્ય લોગવવાનું જાણીને સ્વામીએ મસ્તક
 ધુણાવીને મુખ નીચું કરી દીધું. પ્રભુનો મનોભાવ જાણીને
 ઇંદ્રે તરતજ લગ્ન-કર્મનો આરંભ કરવા દેવતાઓને
 બોલાવ્યા. સુરપતિની આજ્ઞા થતાં આભિયોગિક દેવોએ ત્યાં
 એક મનોહર મંડપ રચ્યો. તેમાં રત્નોના થાંભલાઓ પર રહેલી
 પૂતળીઓ નૃત્ય કરવાથી શ્રમિત થઇ ગયેલ નર્તકીઓ જેવી
 લાગતી હતી, નીલમણિનાં તોરણો શુકપંક્તિ જેવા ભાસતા
 હતા, મંડપની ભૂમિકા સ્ફટિક રત્નથી ખાંધવામાં આવી હતી.
 કોઈસ્થલે પદ્મરાગ મણિની શિલાઓ અને કોઈ જગ્યાએ નીલ-
 મણિની શિલાઓ ગોઠવી દેવામાં આવી હતી, મંડપના ઉપલા
 ભાગમાં એક દિવ્ય સ્વેત વસ્ત્રનો ચંદ્રવો ખાંધેલો હતો, તેની
 ચોતરફ થાંભલાઓ ઉપર મોતીની માળાઓ લટકાવેલી હતી,
 મંડપના મધ્યભાગમાં રત્ન કળશની ચાર ગગનચુંબી
 શ્રેણિઓ ઉભી કરી હતી, શ્રેણિકળશોના ટેકારૂપ લીલા
 વાંસો તે ભગવંતના વંશની વૃદ્ધિ સૂચવતા હતા.

તે વખતે લગ્નની તૈયારી માટે અમ્બરાઓમાં આ

પ્રમાણે આપસમાં કોલાહલ મચી રહ્યો—‘ હે રંભા ! તું માળા તૈયાર કર. હે ઉર્વશી ! અર્ધને માટે તું શૂલ, હથિ વિગેરે લઈ આવ. હે તિલોત્તમા ! તું સખીઓને ધવલ-મંગલ ગવરાવ. હે મેના ! તું દ્વાર પર સ્વસ્તિક ઝંનાવ. હે મુકેશી ! તું આવેલા લોકોનો સત્કાર કર. હે ચિત્રલેખા ! તું મુગંધિ વસ્તુઓ તૈયાર કર. હે રામા ! તું માયરામાં મુંદર ચિત્ર આલેખ. હે હેમા ! તું વર-વહુને માટે કેશાભરણ તૈયાર કર. હે મુમુખી ! તું ઉ-મુખી કેમ ચઇ ગઈ છું ? હે દિવ્યા ! તું રમત કેમ કર્યા કરે છે ? લગ્ન સમય હવે નજીક આવ્યો છે, માટે પોતપોતાના કામમાં સદુ ઉતાવળ કરો.’

પછી અશ્વરાઓએ સુનંદા અને સુમંગલાને મંગલ સ્નાન કરાવવા બેસાદી. ધવલ મંગલ ગાતાં પ્રથમ સર્વાંગે તેલથી મર્દન કર્યું, અને ઉદ્દર્તન પૂર્વક તેમના બે ચરણ, બે હાથ, બે જાનુ, બે ખભા અને એક કેશમાં—એમ નવ સ્થાન તિલક કર્યા. ત્યારબાદ બીજા આસન પર બેસાદીને તેમણે કનકકળશમાંના મુંગધિ જળથી તેમને સ્નાન કરાવ્યું, તથા કૌમળ ગંધકાષાયી વસ્ત્રથી અંગ છુંછીને કૌમળ વસ્ત્રથી તેમના વાળ ચેદિત કર્યા, પછી તેમાંથી જળ ખેરવો નાખી તે કેશ ધૂપ-ધૂમથી ધૂપિત કર્યા તથા લેપન કરીને કઠે, ખલે, સ્તને તથા ગાંઠ પર પત્રવહ્ની આજેખી અને લલાટ પર તેમને મુંદર તિલક કર્યું. જમર જેવા તેમના નેત્રોને કાજ-ળથી મુદ્રોબિત કર્યા, તેમજ પુષ્પમાળાઓથી તેમનો અબ્રોટા

બાંધ્યો, પછી વિવાહ થોડા જાનને જોત વસ્ત્રો પહેરાવીને સૂઈ અને ચંદ્ર જેવા ચળકતા જે મુગટ મસ્તકે પહેરાવ્યા. એ રીતે કંઈ મોતીનો હાર, હાથે કંકણ, કટીમેખલા તથા ચરણમાં અણકાર કરતા રત્નના ઝાંઝરો પહેરાવ્યા. એ પ્રમાણે અને બાળાઓને વસ્ત્રાલંકારોથી અલંકૃત કરીને અપ્સરાઓએ તેમને માતૃલવન (માયરા)માં બેસારી.

તે વખતે ઈંદ્રે આવીને ઋષભ પ્રભુને વિવાહમાં તૈયાર થવા માટે વિનંતી કરી. ત્યારે—‘ લોકોને વ્યવહાર માર્ગ બતાવવો પડશે અને મારે લોગાવલિ કર્મ અવશ્ય લોગવવાનું છે ’ એમ ધારીને ભગવંતે ઈંદ્રની વિનંતી માન્ય રાખી. એટલે તરતજ ઈંદ્રે આદિનાથને મર્દન, સ્નાન કરાવી વિલેપનપૂર્વક અલંકારોથી અલંકૃત કર્યા. પછી પ્રભુ વાહનમાં બેસીને વિવાહમંડપ તરફ ચાલ્યા, તે વખતે ઈંદ્ર છડીદારની જેમ સ્વામીની આગળ ચાલવા લાગ્યો, અપ્સરાઓ અને બાળુ લુણ ઉતારતી અને ઈંદ્રાણીઓ ધવલ—મંગલ ગાતી હતી. સામાનિક દેવીઓ ઓવારણા લેતી તથા ગંધર્વો આનંદથી વાજિંત્રો વગાડવા લાગ્યા. એ રીતે વિવાહમંડપના દ્વાર પાસે આવી વાહન થકી ઉતરીને પ્રભુ ઉભા રહ્યા. એટલે મંડપમાંની એક અબળાએ અગ્નિ અને લવણ મળવાથી તડતડાટ કરતું એક સરાવસુપુટ દ્વારની વચ્ચે મૂક્યું. એમ એક એક રમણીએ ત્યાં આવીને અર્ધ્યાદિ બધો વિધિ કર્યો. પછી પ્રભુ માયરામાં ગયા, ત્યાં વધુવરના હાથે મદન ક્ષણ સહિત હસ્ત

સૂત્ર બાંધીને વરરાત્રને સુવર્ણના સિંહાસનપર બેસાડ્યા. ત્યાર
બાદ શુભલગ્નનો સમય થતાં વિભુએ બંને બાળાના હાથ,
પોતાના હાથથી ઘસવ કર્યા. તે વખતે હસ્તસંપ્રદમાં ઇંદ્રે
એક મુદ્રિટા નાખી. એટલે તારામેલક પર્વમાં વધુવરની દષ્ટિ,
દક્ષિની સાથે અને મન મનની સાથે પરસ્પર જોડાઈ ગયા.
સમાનિક દેવો વિભુના આજુવર ચક્રને રક્ષા હંતા પછી સ્વામીના
ઉપ સાથે ઇંદ્રે બંને વધના છેડા બાંધ્યા. તે વખતે ઇંદ્ર પોતે
પ્રભુને અને ઇંદ્રાણીઓ બંને કન્યાને કટી ઉપર તેડી હાથેવાળે
છુટો ન પડે તેમ સ્વામીની સાથે વેડીજીવમાં લઈ ગઈ. ત્યાં
મંગલગીત પૂર્વક પ્રભુએ સુનંદા અને સુમંગલાની સાથે
અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરી. આ સમયે ઇંદ્ર, ઇંદ્રાણીઓ સહિત
હર્ષથી નાચવા લાગ્યો, તેમ ઇંદ્રની પાછળ કેટલાક દેવો નૃત્ય
કરવા લાગ્યા, કેટલાક જયજય શબ્દ બોલવા લાગ્યા, કેટલાક
વાદ વગાડવા લાગ્યા અને કેટલાક વિદ્રવકો જેવા બનીને લોકોને
હસાવવા લાગ્યા. એ રીતે વિવાહવિધિ આનંદપૂર્વક સમાપ્ત
થતાં પોતાની બંને બાજુએ રહેલ સુનંદા અને સુમંગલા
પત્નીથી શોભતા સ્વામી દિવ્ય વાહનમાં બેસીને સ્વસ્થાને
આગ્યા, અને મહોત્સવ સમાપ્ત કરીને સુરપતિ સ્વર્ગે ગયો.
વિભુએ દર્શાવેલ વિવાહ વિધિ, ત્યારથી લોકોમાં પ્રવૃત્ત થયો.
'મહાપુરુષોનું' વ્યાવહારિક આચરણ એજ સામાન્ય
જનોનો વ્યવહાર—માર્ગ ગણાય છે.'

પ્રકરણ ૧૨ મું.

વ્યવહારપથ-પ્રવૃત્તિ.

હવે લગવંતે અનાસક્ત ભાવથી જને રમણીઓ સાથે
લોગ લોગવતાં કંઈક ન્યૂન એવા છ લાખ પૂર્વ વ્યતીત કર્યા
એવામાં બાહુ અને પીઠના છવ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી
ચવીને સુમંગલાના ઉદરે યુગલરૂપે ઉત્પન્ન થયા તથા સુબાહુ
અને મહાપીઠના છવ પણ તેજ વિમાનથી ચવીને સુનંદાના
ઉદરે અવતર્યા. 'સુમંગલાએ ગર્ભના પ્રભાવથી ચૌદ મહા
સ્વપ્નો જોયા. તેણે પ્રભુને તે નિવેદન કર્યા, એટલે ભગવંતે
કહ્યું કે—'તમને ચકવર્તી પુત્ર થશે.' સમય થતાં સુમંગલાએ
ભરત અને ગ્રાહ્યીને જન્મ આપ્યો તથા સુનંદાએ બાહુઅસિ
અને સુંદરીને જન્મ આપ્યો. તે પછી સુમંગલાએ
અનુક્રમે પુત્રાના ઓગણપચાશ જોડલાને જન્મ આપ્યો.
એટલે બહુ શાખાવાળા વૃક્ષના જેમ પુત્રાની ચાતરફ વીંટા
થેલા વિષ્ણુ અતિશય શોભવા લાગ્યા.

તે અવસરે શક્તિ દોષથી કલ્પવૃક્ષાનો મદિમા ઓઠ
થઈ ગયો. હવે તેથી વુગડીયાઓમા હજવે હજવે કરાયે
થવા લાગ્યા. પૂર્વેના ચતુ પ્રધારની નીતિને તે ઝાઝગળ
લાગ્યા એટલે તેમણે પ્રભુ પાસે આવીને તેવા બનાવો બધા
નિરૂપણ કર્યા તે સમયે પ્રભુ માનવના ધારક વિષ્ણુએ તેમને

કહ્યું કે—‘લોકમાં મર્યાદા ઓગંગનારને શિક્ષા કરનાર
રાજા હોય છે, તેને ઉચ્ચ આસન બેસારીને તેનો અભિષેક
કરવામાં આવે છે, તે ચતુરંગ સૈન્ય સહિત અખંડ શાસન
વાળો હોય છે.’ એટલે તેમણે કહ્યું—‘હું સ્વામિન! તમે
અમારા રાજા થાઓ. અમારી ઉપેક્ષા ન કરો. અમારામાં
આપ સમાન બીજું કોઈ નથી.’ ઋષભ વિભુએ કહ્યું—‘તમે
નાભિકુલકર પાસે જઈને માગણી કરો, તે તમને રાજા
આપશે.’ ત્યારે તેમણે નાભિકુલકર પાસે જઈને તેવી માગણી
કરી; એટલે તેણે—‘ઋષભ તમારો રાજા થાઓ.’ એમ
કહ્યું. પછી બંધા સુગલીયા આનંદ પામતાં પ્રભુ પાસે
આવીને બોલ્યા કે—‘નાભિકુલકરે તમને અમારા રાજા
કરાવ્યા છે.’ એમ બોલી, સ્વામીના અભિષેક માટે તે બંધા
જળ લેવા ગયા.

એવામાં ઈંદ્રવં સિંહાસન કંપાયમાન થયું. એટલે
અવધિજ્ઞાનથી આદિ પ્રભુના રાજ્યાભિષેકનો અવસર જાણીને
તે તરતજ ત્યાં આવ્યો, અને સુવર્ણવેદિકા પર એક દિવ્ય
સિંહાસન રચીને તીર્થના પવિત્ર જગથી તેણે સ્વામીનો
રાજ્યાભિષેક કર્યો. પછી ચંદ્ર જેવા નિર્મળ દિવ્ય વસ્ત્રો,
સુગંધ તથા રતનાકાર પ્રભુને પહેરાવ્યા. એવામાં સુગલીયા
કમળપત્રમાં જળ લઈને આવ્યા, ત્યાં સ્વામીને સર્વાંગે જલદૂત
બોધને—‘આ જળ પ્રભુના મનકપર તો ન નખાય.’ એમ
ધારીને તેમણે તે જળ જગવળના ચગ્ગમાં નાખ્યું, એટલે

‘આ બધા યુગલીયા હવે બરાબર વિનીત થઈ ગયા છે.’ એ સમજી તેમને રહેવા માટે એક વિનીતા નામે નગરી બનાવવા કુબેરને હુકમ આપીને ઈંદ્ર પોતાના સ્થાને ગયો.

ઈંદ્રના આદેશ પ્રમાણે ધનપતિએ બાર યોજન લાંબા અને આઠ યોજન વિસ્તૃત વિનીતા નગરી રચી તેનું બીજું નામ અયોદ્યા રાખ્યું, તે નગરીને તેણે ધન, ધાન્ય તથા વસ્ત્રાદિકથી ભરપૂર કરી. તેમાં ઈંદ્રનીલમણિ તથા વૈડ્ય મણિની ઉચી હવેલીઓ, અને સુવર્ણની હવેલીઓ, આકાશમાં ભીંત વિના ચિત્ર ખડા કરતી હતી. તેના ઉપવનના ઉંચા વૃક્ષો સાથે ઘણીવાર વિદ્યાધરીઓના વિમાનો અથડાતા હતા. ત્યાં રાત્રે ચંદ્રકાંત મણિની ભીંતોમાંથી ઝરતા જળથી રસ્તાઓની રજા વિના પ્રયત્ને શમી જતી. જન્મથી વીરા હાથ પૂર્વ જતાં પ્રજા પાળવાને પ્રભુ રાજ્ય થયા. તેમણે અસંખ્ય જનારાને શિક્ષા આપવા તથા સત્પુરુષોને પાળવાને મંત્રીઓ નીમ્યા, રાજ્યમાં ચોરી વિગેરેથી રક્ષા કરવાને દક્ષ આરક્ષકો નીમ્યા, સેનાનો સમુદાય વધારવાને તેમણે હસ્તીઓ, અશ્વો, રથો અને પાયદળો એકઠા કર્યા, તેમાં બલવંત સેનાપતિ નીમ્યા અને બીજાં પણ ગાય, બગદ, મહિષ, ઉંટ, ખરચર વિગેરે પશુઓનો પણ સંગ્રહ કર્યો.

હવે તે વખતે કંડવવૃક્ષોનો અભાવ થવાથી લોકો કંદ-મૂળ, અને કૃનાદિક ખાતા, તથા શાળ, ઘઉં, ચણા, મગ વિગેરે ધાન્ય તથા ઓષધિઓ ઘાસની જેમ પોતાની મેળે

ઉગવા લાગી, તેને પણ તેઓ 'દાથી લઈને ખાતા હતા. તે
 દાથી ધાન્યનો આહાર અણુજી થવાથી તેમણે ભગવંતને
 વિનંતી કરી, ત્યારે વિભુએ તેમને દ્રાક્ષા કહાડી નાખીને
 ખાવાનું બતાવ્યું. તેમ કરતાં પણ તે કઠિન હોવાથી અણુ ન
 થયું. એટલે ફરી વિનંતી કરી, ત્યારે પ્રભુએ તેમને, હાથવંતી
 ધસી, પાણીમાં પડાગીને ખાવાની સલામણ કરી. તેમ કરતાં
 પણ તેઓ અણુજીના દુઃખથી મુક્ત ન થયા. ત્યારે મુઠીમાં
 કે કાળમાં ગરમી લાગે તેમ રાખીને પછી ખાવાની તેમને
 સલામણ કરી. તેમ કરતાં પણ અણુજી થવાથી લોકો કાયર
 થઈ ગયા. એવામાં વૃક્ષની શાખાના ઘસારાથી અગ્નિ ઉત્પન્ન
 થયો, તે તૃષ્ણાદિકને બાળવા લાગ્યો. તેને રત્ન સમજીને
 લોકો, હાથ લંબાવીને લેવા જતાં બાળવા લાગ્યા. એટલે
 તેમણે ભગવંતને ફરીયાદ કરી કે—'વનમાં કોઈ નવીન ભૂત
 ભળ્યો છે.' ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું કે—'સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ
 ધાન્યનો સંગમ થવાથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો છે. એકાંત રૂક્ષકા-
 લમાં કે એકાંત સ્નિગ્ધ કાળમાં અગ્નિ ઉત્પન્ન થતો નથી. તમે
 તેમાં ધાન્ય નાખી પકાવીને ખાઓ.' તે મુગ્ધ જનોએ તેમ
 કરતાં ધાન્ય બધું બર્જી ગયું. ત્યારે સ્વામી પાસે આવીને
 તેમણે તે હકીકત નિવેદન કરી—'હું ભગવન ! અમોએ
 નાખેલ ધાન્ય તે પોતેજ ખાઈ જાય છે, અમને કંઈ
 આપતો નથી,' તે વખતે પ્રભુ હાથીપર બેઠેલા હતા. એટલે
 તેમની પાસે સીલી માટીના પિંડ મગાવ્યો, અને હાથીના

કુંભ ઉપર તેવા આકારનું એક પાત્ર બનાવી આપ્યું.
 શિષ્યોમાં પ્રથમ તેમણે કુંભકારનું શિષ્ય પ્રગટ કર્યું.
 પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે—‘તમે આવા બીજા પણ પાત્રો બ
 તેમાં ધાન્ય નાખી, અગ્નિમાં પકાવીને ખાઓ.’ તે
 સ્વામીના આદેશ પ્રમાણે કર્યું. ત્યારથી પ્રથમ કુંભકાર કરી
 થયા. લોકોને ઘર બાંધવાની કળા તથા ઘર વિગેરે
 કળા પણ બતાવીને વિભુએ તેમને વાર્ધકિ અને
 બનાવ્યા. કેટલાકને વસ્ત્ર બનાવવાની કળા બતા
 તથા કેટલાકને કેશ, નખ દૂર કરવાને નાપિત બનાવ્યા. એ
 કુંભકાર, ચિત્રકાર, વાર્ધકિ, વણકર અને નાપિત—એ પા
 દરેકના વીંશ ભેદ થવાથી સો પ્રકારના શિષ્યો પ્રગટ થયા.
 તેમજ કૃષિકર્મ, વ્યાપાર વિગેરેના કાર્યોમાં પણ લોકોને
 બાળીતા કર્યા. રાજ્ય વ્યવસ્થા માટે વિભુએ સામ, દામ, ભેદ
 અને દંડ—એ ચાર ઉપાય સ્થાપ્યા. ભગવંતે પોતાના મોટા
 પુત્ર ભરતને બહેાંતેર કળા શીખવી, અને ભરતે પોતાના બીજા
 ભાઈઓ તથા પુત્રોને તે શીખવી. બાહુબલિને સ્વામીએ
 હસ્તી, અશ્વ તથા સ્ત્રી-પુરુષના લક્ષણોનું જ્ઞાન આપ્યું.
 બ્રાહ્મીને જમણા હાથથી અદાર લિખીએ બતાવી ને મુંદરીને
 તેમણે ડાબા હાથથી મલિત બતાવ્યું. વસ્તુઓના માનની
 તથા મલિ, મોતી વિગેરે પદોત્તવાની કળા પણ પ્રભુએ
 પ્રવર્તાવી. ત્યારથી આ માતા, આ પિતા, આ ભાઈ, આ
 સ્ત્રી, આ પુત્ર, આ વડ અને આ માડે ધન—એવી મમતા,

લોકોમાં પ્રચરતી થઈ. પ્રભુએ કરેલ પાણિગ્રહણનો વિધિ,
 અથાપિ પ્રવર્તમાન હતો. વિભુના વિવાહથી દત્તકન્યા એટલે
 બીજાએ આપેલ કન્યા સાથે પ્રાણિગ્રહણ કરવાનું ચાલુ થયું.
 આ બધી ક્રિયાઓ જો દે સાવધ છે, છતાં લોકોની અનુકંપાથી
 પોતાનું કર્તવ્ય સંમંજીને પ્રભુએ તે પ્રવર્તીવી, અને તેમની
 આત્માયથી અથાપિ તે પૃથ્વી ઉપર પ્રવર્તે છે. કારણકે
 ઉપદેશક વિના માણસો પણ પશુ જેવું આચરણ
 આચરે છે. અપરાધી લોકોને ચોખ્ખાં હાથ મળવાનું હોવાથી
 લોકો ચારી વિગેરે કંઈ અપરાધ કરતા ન હતા. હાંનીતિ એ
 અન્યાયરૂપ નામને વગ્ર કરવાને જાંશુભિમંત્ર તુલ્ય છે. એટલે
 દોષ, દોષનાક્ષેત્ર, ઉદ્યાન તથા ધર વિગેરેની મર્યાદાને
 જોળંગતા ન હતા. બરાબર સમય પ્રમાણે વરસાદ વરસતો
 એટલે ધાન્યના દોત્રો, ઈશુના વાડ, તથા જોડુલ વિગેરે
 સમૃદ્ધિથી દેશ જોબતા-આબાદ હતા. વિભુએ લોકોને
 ત્યાગ્ય અને આશાના વિવેકથી વિચક્ષણ બનાવ્યા. આવા
 મુખ-આત્માબ્યથી આ ભરતક્ષેત્ર, તે વખતે લગભગ મહા-
 વિદેહ ક્ષેત્ર સદૃશ બની ગયું. એ રીતે યજ્ઞભસ્માનીએ
 શબ્દાભિરેક પછી પૃથ્વીનું પાલન કરનાં ત્રિમઠ લાખ પૂર્વ-
 વ્યતીત કર્યા.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

વસંત વિહારમાં વિરાગ.

એક દિવસે પરિજનના અત્યાચરથી ઋષભપ્રભુ વસંતથી ખીલેલા ઉપવનમાં આવ્યા. ત્યાં પુષ્પગૃહમાં વિભુભિરાજમાન થયા. તે સમયે માકંદ પુષ્પના મકરંદથી મસ્ત થયેલા મધુકરે જાણે આદિનાથને આવકાર આપતા હતા. પંચમ સ્વરથી કલરવ કરતી કોકિલાઓએ પૂર્વરંગનો પ્રારંભ કર્યો અને મલયાનિલ નટ બનીને લતાના સ્વરૂપે નૃત્ય દર્શાવતો હતો. કામિનીઓ જેમ પોતાના કામુક પુરૂષને આલિંગન આપે તેમ અશોક, બકુલાદિક વૃક્ષોને તે આલિંગનાદિ આપતી હતી. તિલકવૃક્ષ, પોતાના પરિમલથી મધુકરોને મહમસ્ત બનાવી રહ્યું હતું. કૃશોદરીકાંતા પોતાના કુચકુંભના ભારથી જેમ નમી જાય, તેમ લવલીલતા પુષ્પગુચ્છના ભારથી નમી ગઈ હતી. કામી પુરૂષ જેમ નવોઢા યુવતિને આલિંગન કરે, તેમ મલયવાયુ, આમ્રલતાને મંદ મંદ આલિંગન કરી રહ્યો હતો. નર-નારીઓ યૌવનથી જેમ શોભા પામે, તેમ વૃક્ષો-લતાઓ વસંતઋતુથી અતિશય શોભતી હતી. ત્યાં કેટલીક પ્રેમદાઓ પુષ્પ ચુંટવાને તત્પર થઈ હતી. એટલે આપણે મોજુદ છતાં મનમથને ખીજા પુષ્પા-યુવની શી જરૂર છે ? કોઈ ખીનસ્તની પ્રમદા પુષ્પ વીણવા

જતાં પોતાની જુજલતાને ઉચ્ચ કરતાં સ્તન બતાવીને યુવકોને
 મદનવંશ બનાવતી હતી. તાજાં પુષ્પ-ગુચ્છો હસ્તમાં હોવાથી
 કેટલીક યુવતીઓ જંગમલતા જેવી ચોબતી હતી. પુષ્પો
 ચુંટવાને શાખાઓમાં લટકી રહેલી રામાઓને લીધે વૃક્ષોને
 જાણે રમ્ય રમંછીરૂપ ફળો આવ્યા હોય તેમ જણાતું હતું.
 તે વખતે કોઇ પુરુષ પોતાની પ્રાણપ્રિયાને પોતે ખેંચાવેલ
 પુષ્પાભરણ આપતો, કોઇ પ્રિયતમાના કેશકલાપને પ્રકુલિત
 પુષ્પોથી પૂરતો, કોઇ પોતાના હાથે પંચવરણ પુષ્પોની
 શુદ્ધેલી માળા આપીને અપૂર્વ આનંદ પમાડતો, કોઇ કામી
 પ્યાંરીએ લીલાથી ઉછાળેલો પુષ્પહટો પોતાના હાથે પાછો
 આપતો, તથા કોઇ કામુક પોતાની બીકણુ નવોડા સાથે
 બેસીને ગાઢ આલિંગન કરવાના મંરાદથી હિંચકાને પ્રબ
 થલાવતો હતો. એ વખતે ઘણા યુવક-યુવતિ, દંપતીઓ
 શરમના મરમને મરડી મચ્છાડીને ત્યાં કામ-કીડા કરવાને
 ઉતરી પડયા હતા.

એ રીતે ત્યાં નાગરિકોને કીડામાં કટલોલ કરતા જોઇને
 વિભુને વિચાર થયો કે—“આવી કીડા કોઇ અન્ય સ્થાને
 હશે ખરી ?” એમ ચિંતવતાં પોતે પૂર્વે લોગવેલા ઉત્તરો-
 તર અનુત્તર વિમાન સુધીના સુખો, અવધિજ્ઞાનથી જોવામાં
 નજીવમાં આવ્યાં, વિશેષ વિચાર કરતાં તેમનું મોહાવરણ
 તૂટી ગયું, એટલે પ્રભુ ચિંતવવા લાગ્યા કે—“અહો !
 આ વિષયના વેગમાં ગાંડાતૂર બની ગયેલા મોહાંધ જનને

ધિક્કાર છે કે જેઓ આત્મહિતનું પોતાના હાથે છેદન
 કરે છે. જીવો, આ સંસારરૂપ રૂપમાં પોતાના કર્મથી અરધદૃ-
 ઘટિકાયંત્રની જેમ આવાગમન કર્યા કરે છે ? ઉંઘતા માણુ-
 સની રાત્રિ જેમ વૃથા ચાલી જાય છે. તેમ અજ્ઞાનનિદ્રામાં
 પડેલા જીવનો જન્મ નિષ્કળ જાય છે. ઉંદર જેમ વૃક્ષના
 મૂળને છેદી નાખે છે, તેમ રાગ, દ્વેષ, અને મોહ, પ્રાણી-
 ઝોના ધર્મને મૂળથી છેદે છે. અહો ! મૂઢજનો ક્રોધને
 વધારે છે કે જે ક્રોધ પોતાને વધારનારનું જ લક્ષણ કરે
 છે. માનરૂપ ગર્જેદ્રપર ચડેલા લોકો મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી
 કોઈને પણ ગણુકારતા નથી. સંતાપ કરનારી માયાને માણુસો
 મનથી મૂકતા નથી અને કાજળથી જેમ વસ્ત્ર મલીન
 થાય, તેમ લોભથી મનુષ્ય પોતાના નિર્મળ ગુણને દૂષિત
 બનાવે છે. સંસારરૂપ કેદખાનાના રણવાસ સમાન આ
 આશ્ર કપાયો જ્યાંસુધી જાયત છે, ત્યાંસુધી મનુષ્યોને
 મુક્તિ ક્યાંથી મળે ? અહો ! જાણુ મૂર્ખનો વળગાડ
 થયો હોય, તેમ અજ્ઞાનના અસિંગનમાં આકુળ બ્યાકુળ
 થયેલા પ્રાણીઓ પોતાની કાચુપને નિર્મલ શક્તિ નથી.
 ઔષધથી સિદ્ધને અરોગ્ય કેવલ દુઃખ જન્મ ને ઔષધ
 દાયકને મુશ્કેલ પેશાવર છે. તેમ જનન્ય આદારથી
 માણુસ પોતાની જાતના નિર્મલ ઉત્સવને એ મુનઘમાં
 રૂપદ થયેલ મનુષ્ય પ્રમાણે જન્મ પ્રાપ્ત થઈ શકે
 શકે તેના અર્થે જન્મ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેના અર્થે જન્મ પ્રાપ્ત થઈ શકે

ધાય, તેમ વાણાદિ વાદના નાદમાં મસ્ત થયેલ મનુષ્ય પોતાના સ્વાર્થથી બ્રહ્મ ધાય છે, જ્યેષ્ઠીસાથે જોરમાં આવેલા વાત, પિત્ત અને કફની જેમ વેગમાં આવેલા વિષયોથી મનુષ્ય પોતાની વિચાર શક્તિને વિનષ્ટ કરી નાખે છે. એ મોહમૂઢ પ્રાણીઓને ધિક્કાર છે કે જેઓ પોતાના હાથે પોતાની જ્ઞાન-સંપત્તિ હુંટાવે છે.”

એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં ભગવંતનું અંતર તરત જ પેશાબથી બ્યામ થઇ ગયું, જેવામાં લોકાતિક દેવોએ પ્રભુ પાસે આવીને બીનંતી કરી દે—‘હે ત્રેલોક્ય દીપક ! ભરત-સેત્રમાં હુમ થયેલા મોક્ષમાર્ગને પ્રકાશો. હે નાથ ! જેમ લોકલ્યવહારની વ્યવસ્થા પ્રવર્તાવી, તેમ હવે ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવી ભલ્યજનોને મોક્ષપથના પશ્ચિક બનાવો. આપ પોતે જ્ઞાનથી બહુ જાણી રહ્યા છો, છતાં આપને એ સૂચના કરવી—તે માત્ર આમારી વ્યવહારિક દુરજ છે. ’ એ રીતે ભગવંતને અરજ કરીને દેવતાઓ સ્વસ્થાને ગયા અને દીક્ષાના ભલ્ય બાબને વિકસાવતા વિબુ પોતાના આવાસ તરફ આબ્યા.

‘આત્મસમૃદ્ધિ પાને બાદ સામાન્ય ગુચ્છ લાગે છે. ’

મકરણ ૧૪ મું.

સંયમ-સામ્રાજ્યનો સ્વીકાર.

પોતાના આવાસમાં આવીને તરતજ કપભસ્વા પોતાના સામંત વર્ગને અને ભરત, બાહુબલિ પુત્રોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. એટલે તેમણે ભરતને મથુ કરતાં કહ્યું કે—‘હે વત્સ ! તું આ રાજ્યની લગ્નમહાયમાં લે, અમે હવે સંયમ-સામ્રાજ્યનો સ્વીકાર કરીશું.’ આથી ભરત વિલક્ષ થઈ ગયો. સુશુવાર પછી તેણે અંબલિ જોડી નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે—‘હે સ્વામિન ! આપના ચરણ-કમળ આગળ આજોટતાં મને જે સુખ ઉપજે છે, તેવું સુખ રત્નસિંહાસનપર બેસતાં મળવાનું નથી. આપની આગળ પગે ચાલતાં જે સુખ મને થાય છે, તેવું સુખ ગજેન્દ્રની પીઠપર આરૂઢ થતાં નહિ મળે, આપના દિવસાદની છાયામાં હું જે સુખ પામું છું, તે સુખ ઉત્તવળાત્રની છાયાથી મને મળવાનું નથી. આપનો વિરહી થતાં ને સામ્રાજ્ય લક્ષ્મી શા કામની ?’

ભરતની આવી અજ્ઞાતમય વાણી સાંભળીને વિશુ બોલ્યા કે—‘અમે રાજ્યનો ત્યાગ કરીએ અને પછી જો કોઈ રાજા ન હોય, તો પૃથ્વીમાં માન્ય ન્યાય પ્રવર્તે, એટલે ‘સમર્થ’ અસાધ્ય હોવાને. મારે હ વત્સ ! તમે આ પૃથ્વીનું પાલન

કરે. તમે આજ્ઞાકારી છો અને અમારી પણ એજ આજ્ઞા છે.'
એ રીતે સ્વામીનો સિદ્ધાદેશ થતાં જોળંગવાને અસમર્થ
બરતે તેનો સ્વીકાર કર્યો અને વિનયથી મસ્તક નમાવી,
પ્રણામ કરીને તેણે તાતના સિંહાસનને અલંકૃત કર્યું.
એટલે પ્રભુની આજ્ઞાથી મંત્રી, સામંત તથા સેનાપતિ વિગે-
રેએ બરતનો રાજ્યાભિષેક કર્યો ત્યારે મુગટ, છત્ર, ચામર,
વિગેરે રાજચિન્હોથી ભરતબૂપ અતિશય શોભવા લાગ્યા.

વિભુએ બાહુબલિ વિગેરે પુત્રોને તેમની લાયકાત
પ્રમાણે દેશ વહેંચી આપ્યા, અને પોતે કલ્પવૃક્ષની નેમ
પાર્ષિકદાન આપવાનો પ્રારંભ કર્યો તે વખતે રાજમાર્ગ
તથા મુખ્ય દ્વારોપર ઉપોપણા કરાવી કે—'સ્વામી દાન
આપે છે, માટે જેને જે વસ્તુ એમણે, તેણે તે વસ્તુ લઈ
જવી. તે મુવર્ણ, રત્નાદિ બધું, ઈંદ્રના આદેશથી પનપતિએ
પુરં પાડ્યું. દરેકજ સૂર્યોદયથી લોજન સમય મુખી પ્રભુ
એક કોટી ને આઠ લાખ સોનેયાનું દાન આપતા દત્તા એ
રીતે એક વરસમા ત્રણસો અઠવાથી કાંઠ અને એથી લાખ
સોનેયાનું તેમણે દાન કર્યું. ભગવંત દીક્ષા લેવાના છે એમ
જાણી લોકોને પણ વૈરાગ્ય યજ્ઞથી દુઝા થેવા માત્ર તેઓ દાન
લેતા દત્તા, એકે જગજ્જ્વામી મૂંઝા પ્રમાણે આપતા,
તેપણ તેઓ અધિક બદલુ કરતા ન હતા, સંકમ-સમય
આવતા આસન ચલાવમાન યજ્ઞર્થ દેહ બળિ સદિત ભગ-
વંત પાસે આવે, અને જગ દગર દાયમા લડને પ્રાંજ

ઈંદ્રોની સાથે તેણે પ્રભુનો દીક્ષા-ઉત્સવનો અભિષેક કર્યો. પછી વિભુએ દિવ્ય વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કર્યા. ઈંદ્રે એક મુદ્દર્શના નામની શિળિકા સ્વામીને માટે તૈયાર કરી. સ્વામી તે શિળિકા પર આરૂઠ થયા, એટલે દેવતા અને મનુષ્યોએ તે ઉપાડી. તે વખતે દેવતાઓ બંદીજનોની જેમ જય જય શબ્દ કરવા લાગ્યા. નગરજનો બાલકોની જેમ પાછળ દોડવા લાગ્યા. કોઈ ઉંચા વૃક્ષોની શાખા પર ચઢીને નાથને નિહાળવા લાગ્યા, ઉતાવળથી ચાલતાં કેટલીક લલનાઓના હાર તૂટી જતા હતા, કુચકુંભના ભારથી મંદમંદ ગમન કરતી કેટલીક કામિનીઓ, બધે જ પાંખો કરી હોય તેમ બંને બાજુએ સાહેલીઓની ભુલને અવલંબીને ચાલતી હતી, કેટલીક રમણીઓ પ્રભુને જોવાની ઇચ્છા છતાં ગતિનો ભંગ કરતા એવા પોતાના ભારે નિતાંબોની નિંદા કરતી હતી.

તે વખતે આવેલા દેવતાઓના વિમાનો આકાશમાં છવાઈ રહેવાથી પૃથ્વીતલ એકછાયાવાળું બની ગયું. ભરત અને બાહુબલિ ભગવંતની બંને બાજુએ ચાલતા, બીજા અઢાણ પુત્રો પાછળ અને માતા મહેદેવા, પત્ની સુનંદા, સુમંગલા, પુત્રી પ્રાક્ષો, સુંદરી, તેમજ અન્ય સ્ત્રીઓ પ્રભુની પાછળ ચાલતી હતી. એ રીતે ચાલતાં ભગવંત નિર્દાર્ય નામના ઉદાનમાં પધાર્યા ત્યાં અશ્વેઃકુટરા નીચે વિભુએ વસ્ત્રાલંકારો તથા દીક્ષા, એટલે ઈંદ્રે દેવદૂત વચ્ચે સ્વામીના સમક્ષ પર સ્થાપન કર્યું ત્યારે સૌ મહાન પુરુષોની અશ્વનીત

દિવસે ઉત્તરાપાઠા નક્ષત્રનો ચંદ્રમા સાથે યોગ થતાં દિવસના
 પાછલા પંદરે અસંખ્ય દેવતાઓ અને મનુષ્યો સમક્ષે સ્વા-
 મીએ ચાર મુદ્રિથી પોતાના કેશનો લોચ કર્યો. તે કેશને
 સૌધર્મેદ્રે પોતાના વચનાં છેડામાં બાંધી લીધા. પછી પાંચમી
 મુદ્રિથી બાકીના કેશનો લોચ કરવા જતાં, ઇદ્રે પ્રભુને વિનંતી
 કરી કે—‘હે સ્વામિન! હવે તેટલા કેશ રહેવા દો. કારણ કે
 પવનના યોગે એ જ્યારે આપના સુવર્ણ સંભોન ચંચળતા
 ખંભા ઉપર આવે છે, ત્યારે મરકત મણિના જેવા તે ચોભે
 છે.’ ઇદ્રની આ અરજ સ્વીકારીને તે કેશ, સ્વામીએ તેવીજ
 રીતે રહેવા દીધા. કારણ કે સ્વામીઓ પોતાના એકાંત
 ભક્તોની યાચનાનું ખંડન કરતા નથી. તે કેશ ઇદ્રે ક્ષીર સંમુ-
 દ્રમાં નાખી આવ્યો, પછી તેણે વાજત્રોને અટકાવતાં, સ્વા-
 મીએ છઠ્ઠી તપથી સિદ્ધને નમસ્કાર કરી—‘સર્વ સાવધ
 યોગનું હું પ્રત્યાખ્યાન કરું છું.’ એમ કહીને સંયમનો સ્વી-
 કાર કર્યો. તે વખતે નારક જીવોને પણ કણવાર મુખ થયું.
 દીક્ષા લેતાંજ ભગવંતને મનઃપર્યાવ શાન ઉત્પન્ન થયું. તે
 વખતે મિત્રાએ, બંધુઓએ, તથા ભરતેશ્વરે વાર્યા છતાં સ્વા-
 મીનો વિરહ ન સહન થવાને લીધે કચ્છ, મહાકચ્છ, વિગેરે
 ચાર હજાર રાજ્યોએ ‘સ્વામીની ગતિ તે અમારી ગતિ’
 એમ ધારી રાજ્યાદિકને ત્યાગ કરીને પ્રભુ સાથે દીક્ષા અંગી-
 કાર કરી. પછી ઇદ્ર તથા દેવતાઓએ ભગવંતની સ્તુતિ કરી
 કે—‘હે નાથ! આપના નિવૃત્તિ, શુદ્ધ, સર્વથા કહેવાને

તા કિંપાકનાં ફળની જેમ મિષ્ટ ફળોનું ભક્ષણ કરતાં નથી, સ્વા-
 દિષ્ટ જળ પીતા નથી, શરીરે સ્નાન, વિલેપન કે વસ્ત્રાલંકારધારણ
 કરતા નથી. ધૂલિ કે તાપને સહન કરે છે, શયન સહિત છતાં થાક-
 તાં નથી. કુધા, તૃપાને ગણકારતા નથી, નિદ્રાને સેવતા નથી. આ-
 પણે તેમના અનુચર થયા છતાં કોઈ વાર આપણી સન્મુખ પંચ
 જોતા નથી, તો જોલવાની શી વાત ? તે પુત્રાદિકનાં સ્થાગિ-
 છતાં મનમાં થાનું ચિંતન કરે છે, તે આપણે જાણી શકેતાં
 નથી. જેમ ધારીને બધા તપસ્વીઓ પોતાના અગ્રેસર ક્રિષ્ણ
 અને મહાકૃષ્ણને કહેવા લાગ્યા—‘કુધાને છતનાર ભગવંત
 ક્યાં અને અક્ષના દીકા સમાન આપણે ક્યાં ? તૃપાને છત-
 નાર વિભુ ક્યાં અને જલનાં ફેંકા આપણે ક્યાં ? તાપને સહન
 કરનાર પ્રભુ ક્યાં અને છાયાના માંકડ આપણે ક્યાં ? સ્વામી
 શીત, નિદ્રાદિનો જય કરનાર છે અને આપણે કાયર છીએ,
 સમુદ્ર જોળાવવાને ગરૂડની પાછળ જેમ કાગડા હોડે, તેમ
 જલમાં આપણે સ્વામીને અનુસર્યા છીએ તો હવે આછવિ-
 ણની પ્રાંતર આપણાં શબ્દો પાછાં લેવાં કે કેમ ? અંથવા
 તે તો ભરતે લઈ લીધાં છે. ત્યારે હવે આપણે ક્યાં જવું ?
 આપણે ભરતના ચરણે જવું ? પ્રભુને મૂંઝીને ત્યાં જતાં
 આપણને તેનો ભય લાગે છે. તો હે આર્યો ! અમે વિચાર
 હ બની ગયા છીએ, અમારે શું કરવું, તેનો આગ
 નાવો.’

એટલે તેમણે કહ્યું—‘જેમ સમુદ્રનો અંત મેળવવો

દુર્લભ છે, તેમ વિભુનો વિચાર બાણવો દુર્લભ છે.
 પ્રભુ મૌનધારી છે, એટલે કંઈ આજ્ઞાજ કરતા નથી.
 જેમ તમે કંઈ બાણતા નથી, તેમ અમે પણ કંઈ બાણતા
 અત્યારે તો આપણે જાણા એક સરખા છીએ. માટે તમે
 તેમ કરીએ.' પછી તે જાણા એક વિચાર કરીને ગંગા
 પાસેના વનમાં ગયા. ત્યાં સ્વેચ્છાએ કંદમૂળ,
 આહાર કરવા લાગ્યા, ત્યારથી વનવાસી, જટાધારી તો
 પ્રવૃત્તિ પૃથ્વીપર ચાલુ થઇ.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

નમિ-વિનમિની વિશિષ્ટતા.

કચ્છ અને મહાકચ્છના નમિ અને વિનમિ નામ
 વિનમી પુત્ર હતા. ભગવંતે દીક્ષા લીધા પહેલાં તેમની
 આજ્ઞાથી તે દર દેશમાં ગયા હતા. ત્યાંથી પાછા ફરતાં તેમને
 પાતાના પિતાને વનમાં જોયા. તેમને જોતાં નમિ, વિનમિ
 વિચારમાં પડ્યા કે—'કપલ સ્વામી જેવા નાય છતાં આ
 પછા પિતા આવી બિહુક જેવી અવસ્થા કેમ પામ્યા ? જે
 આરીક વન, એ અગનવ, એ પુષ્પાચો ગુમેલ દેશકાક
 અને એ હાથીનો નવનો ક્યાં ? અને આ વાકલ વન, આ
 વનની વન, જટ વનના જેવા આ લાખી જટ અને પદાનિની

જેમ પગે ચાલવાનું ક્યાં ? ' પછી તેમણે પિતાને પ્રણામ
 કરીને બધી હકીકત પછી, એટલે કે, મહાકથે જણાવ્યું
 કે— ' અપસસ્વામીએ રાજ્ય તથા, ભરતાદિકને બધા દેશ
 વહેંચી આપીને દીક્ષા લીધી છે. અમે પણ તેમની સાથે મત
 લીધું, પરંતુ ધૃષ્ટા, તૃષ્ટા, શીત, તાપાદિક સહન ન કરી શક-
 વાથી અમે મતને તથા દીધું, છતાં જરૂરવાસને સ્વીકાર ન
 કરતાં તાપસ યજ્ઞને આ તપોવનમાં રહીએ છીએ. ' એમ
 સાંભળતાં— ' અમે પણ સ્વામી પાસે ભૂલાગ માગીએ. ' એમ
 કહીને નમિ વિનમિ સ્વામી સમીપે આવ્યા. ' ભગવંત નિઃસંગ
 છે. ' એમ ન જાણતા તેમણે કાઉસ્સઝ ધ્યાને રહેલાં પ્રભુને
 પ્રણામ કરીને વિનંતી કરી કે— ' હે સ્વામિન ! અમ બનેને
 દર દેશાંતર મોકલી ભરતાદિકને તમે દેશ વહેંચી આપ્યા અને
 અમને એક તંત્રમાત્ર પણ જમીન આપી નથી. માટે હે
 નાથ ! હવે પ્રસાદ લાવીને અમને ભાગ આપે. અમે એવો
 તે શો અપરાધ કર્યો છે કે આપણું તો દર રહ્યું, પરંતુ અમને
 જવાબ પણ આપતા નથી ? ' એ રીતે કહ્યા છતાં ભગવંતે
 તેમને કંઈ. ઉત્તર આપ્યો નહીં. નિર્મમ પુરુષો, આ લોક
 સંજોગથી ચિંતા શા માટે કરે ? એટલે— ' સ્વામી બોલતા
 નથી, પણ પ્રભુજી આપણી જાતિ છે. ' એમ ધારી તે બંને
 સ્વામીને સેવવા લાગ્યા. ભગવંતના સમીપ ભાગની રજા શાંત
 કરવાને તેઓ ઠમંગપત્રમાં જળ લાવીને છાંટતા હતા, પ્રભુની
 આજ્ઞા મુજબિ પુષ્પો લાવીને પાથરતા હતા, તથા સ્વામીની
 પાંખને ખાનગી પુલકી તરવારથી દબા રહીને પહેલા ભરતા

હતા, અને ત્રણે કાળ અંજલિ જોડીને અરજ કરતા હો-
કે—‘હો વિભો ! અમને રાજ્ય આપો. આપ વિના અન્ન કે
અમારે સ્વામી નથી.’

એકદા ધરણેંદ્ર ભગવંતને વંદન કરવા આવ્યો, ત્યાં
જાને સરલ કુમારોને રાજ્યની માગણી અને પ્રભુની સેવા
કરતા તેણે જોયા. એટલે ધરણેંદ્રે તેમને કહ્યું કે—‘ તમે કોણ
છો ? અને આવો આગ્રહ કરીને શું માગી રહ્યા છો ? અમ-
લ વંતે એક વર્ષ પર્થત અવિરતપણે ઈચ્છિત મહાદાન આપ્યું
ત્યારે તમે ક્યાં ગયા હતા ? હાલ તો પ્રભુ પરિચયની મમ-
તાથી રહિત છે, પોતાના દેહમાં પણ એમને અત્યારે મમતા
નથી, તેમજ રોષ-તોષ લેશ પણ લાવતા નથી.’ ત્યારે—
‘ આપણા સ્વામીનો સેવક લાગે છે.’ એમ ધારીને નમિ વિનમિ
બોલ્યા—‘ આ અમારા સ્વામી છે અને અમે એમના સેવક
છીએ. એમણે હુકમ કરીને અમને દૂર દેશે મોકલ્યા અને પાછ-
ળથી ભરતાદિ પુત્રોને રાજ્ય વહંચી આપ્યું. ભલે ! એમણે
સર્વસ્વ આપી દીધું છે, છતાં અમને તો એઓ જ રાજ્ય આ-
પશે. સ્વામી પાસે છે કે નહિ—એવી સેવકે શા માટે કાળજી
કરવી ? સેવકની ફરજ તો સેવા કરવાની છે.’ એટલે ધરણેંદ્રે
તેમને કહ્યું—‘ તમે ભરત પાસે જઈને રાજ્યની માગણી કરો.
તે ભગવંતનો વડીલ પુત્ર હોવાથી પ્રભુ સમાન છે.’ ત્યારે તે
બોલ્યા—‘ આવા જગતપતિ મળતાં, તેમને મૂંઝીને બીજો
સ્વામી તે કોણ કરે ? કલ્પવૃક્ષને મૂંઝીને દેરડાનું સેવન કેવું

કરે ? ભરતનું કલ્યાણ થાઓ. તમારે અમારી ચિંતા કરવાની શી જરૂર છે ? અમારા સ્વામી થકી ભલે જે થવાનું હોય તે થાઓ, તેમાં તમારે શું ? ' આથી નાગરાજ સંતુષ્ટ થયો અને બોલ્યો કે— ' હું પાતાલપતિ ધરણેન્દ્ર, આ સ્વામીનો દાસ છું. તમારો દૃઢ પ્રતિજ્ઞાથી મને સંતોષ થયો છે. સ્વામીની સેવાથી તમામ પ્રકારની સમૃદ્ધિઓ સ્વયંમેવ આવીને પ્રાપ્ત થાય છે. ભગવંતની સેવાના ફળરૂપ વિદ્યાધરેનું અશ્વર્ય હું તમને આપું છું. સ્વામીની સેવાથી જ એ તમે પામ્યા, એમ સમજ લેજો. ' એમ કહી, માત્ર પાઠ કરવાથી સિદ્ધ થાય, તેથી ગૌરી, પ્રજ્ઞાપિ વિગેરે અડતાલીશ હજાર વિદ્યાઓ આપી અને આજ્ઞા કરી કે— ' વૈતાલ્ય પર્વતપર જાને શ્રેણિમાં નગર વસાવીને તમે અક્ષત રાજ્ય કરો. '

પછી ભગવંતને નમી, પુષ્પક નામે વિમાન બનાવી, ઈંદ્રની સાથે તેમાં બેસી, પ્રથમ પોતાના પિતા પાસે આવીને તેમણે સ્વામીની સેવાનું ફળ નિવેદન કર્યું. પછી ભરતરાજ પાસે આવી બધી વાત નિવેદન કરી, પોતાના સ્વજન, પરિજનોને સાથે લઈને તેઓ વૈતાલ્ય ગિરિ તરફ ચાલતા થયા.

એ વૈતાલ્ય પર્વત ભરતક્ષેત્રના મધ્ય ભાગમાં આવેલો છે. તેથી તે ક્ષેત્રના ઉત્તર અને દક્ષિણ એવા બે વિભાગ થાય છે. તે ઉત્તર દક્ષિણ પચાસ યોજન વિસ્તૃત છે, સવા છ યોજન પૃથ્વીની અંદર અને પચ્ચીસ યોજન ઉપર છે, તેમાં બે

પ્રભા અને તમિસા નામની બે ગુફા આવેલી છે. શાશ્વત પ્રતિ-
 સ્થિત સિદ્ધાયતન કૂટથી તે સુશોભિત છે. વિવિધ રત્ન-
 નંવં શિખરોથી તે અલંકૃત છે. ત્યાં વ્યંતરોની બે નિવ-
 શ્રેણીઓ આવેલી છે. નમિ અને વિનમિ એ પર્વતપર આવ્યા
 ત્યાં પૃથ્વીથી દશ યોજન ઉંચે નમિ નૃપતિએ પચાસ નગ-
 વસાવ્યા, તે નગરોના મધ્યમાં આવેલ રથનૂપુર ચક્રવાલ ન-
 રમાં તેણે નિવાસ કર્યો, અને ધરણેન્દ્રના હુકમથી ઉત્તર શ્રેણિ
 વિનમિએ સાઠ નગરો વસાવ્યા, તેઓના મધ્યમાં આવેલ
 ગગનવલ્લભ નગરમાં વિનમિએ નિવાસ કર્યો તે સર્વ નગરોમ
 તેમણે ઋષભ સ્વામીને સ્થાપન કર્યાં. વિદ્યાધરો વિદ્યાર્થ
 મદોન્મત્ત બનીને હુવિંનય ન સેવે, તેટલા માટે ધરણેન્દ્ર
 મર્યાદા કરી આપી કે- 'જે મદોન્મત્ત પુરૂષો જિનેશ્વર, જિન-
 ચૈત્ય, ચરમ શરીરો કે કાયોત્સર્ગે રહેલા કોઈપણ મુનિને
 પરાભવ કે ઉદ્વેગન કરશે, તેની વિદ્યાઓ તરત ચાલી જશે,
 તેમજ જે વિદ્યાધર, કોઈ દંપતીને મારી નાખશે અથવા
 સ્ત્રીની ઈચ્છા વિના તેની સાથે રમત કરશે, તેને પણ વિદ્યાઓ
 તરત તજી દેશે. ' એ મર્યાદા ધરણેન્દ્રે પોતે બધાને ઉચેથી
 સંભળાવી અને તે યાવજ્જીવ દિશાકર્મો રહે, તે માટે રત્ન કિ-
 તિની પ્રશસ્તિમાં તે લખી કહાડી. પછી નમિ, વિનમિને વિદ્યા-
 ધરના રાજપદે સ્થાપન કરીને ધરણેન્દ્ર પોતાના સ્થાને ગયો.

હવે વિદ્યાધર નામવન્તા નમુદિતિ નામવન્તા નમિ, વિનમિ
 રાજવાળા રાજાઓ પાસે ગયા. આ ગાથા વિદ્યાધર રાજા, દેવદાસ

નંદીશ્રવણાદિ તીર્થોની યાત્રા કરવા જતા, કોઈવાર મંદાવિદેહમાં વિચરતા અરિહંતના સમવસેરણમાં જઈ અભુતના વચનો મૃતનું પોત કરતા તથા કોઈવાર ચારણ મુનિઓ પાસે ધર્મ દેશના શ્રવણ કરતા હતા. એ રીતે ધર્મ, અર્થ અને કીર્તિને હરકત ન પહોંચે તેમ તેઓ રાજ્ય ચલાવતા હતા.

અહીં કમ્પ અને મહાકમ્પ રાજતાપસો, ગંગા નદીના કિણ્ણુ તટપર વનેચર થઈ ફરતા, વડકલ વચ્ચેને ધારણ કરતા તથા ગૃહસ્થના આહારનો તેઓ સ્પર્શ કરતા ન હતા. ઉપવાસાદિ તપ કરવાથી તેમનું શરીર કુશ થઈ ગયું હતું. પારણામાં પણ સડી ગયેલા અને જમીનપર પડી ગયેલા ખાંદડાં તથા ફલાદિકનું ભક્ષણ કરીને તેઓ અંતરમાં નિરંતર ભગવંતનું ધ્યાન ધરતા ત્યાં રહ્યા હતા.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

ત્રેયાંસકુમારની સંભાવના.

“વિત્તસ્ય સારં કિલ પાત્રદાનં.”

અપભ રવામી મોનપણે આર્ય-અનાર્ય દેશોમાં વિચરતા, એમ એક વર્ષ નિરાહારપણે વ્યતીત કરતાં તેમણે વિચાર કર્યો કે—‘દીપક જમ તેલથી અને વૃક્ષ જેમ જળથી

પ્રભા અને તંમિસા નામની બે ગુફા આવેલી છે. શાશ્વત પ્રતિમ
સહિત સિદ્ધાયતન કૂટથી તે સુશોભિત છે. વિવિધ રત્નમય
નવ શિખરોથી તે અલંકૃત છે. ત્યાં વ્યંતરોની બે નિવાસ
શ્રેણીઓ આવેલી છે. નમિ અને વિનમિ એ પર્વતપર આવ્યા.
ત્યાં પૃથ્વીથી દશ યોજન ઉંચે નમિ નૃપતિએ પચાસ નગર
વસાવ્યા, તે નગરોના મધ્યમાં આવેલ રથનૂપુર ચક્રવાલ નગ-
રમાં તેણે નિવાસ કર્યો, અને ધરણેન્દ્રના હુકમથી ઉત્તર શ્રેણીએ
વિનમિએ સાઠ નગરો વસાવ્યા, તેઓના મધ્યમાં આવેલ
ગગનવલ્લભ નગરમાં વિનમિએ નિવાસ કર્યો તે સર્વ નગરોમાં
તેમણે ઋષભ સ્વામીને સ્થાપન કર્યા. વિદ્યાધરો વિદ્યાથી
મહોન્મત્ત બનીને હુવિંનય ન સેવે, તેટલા માટે ધરણેન્દ્રે
મર્યાદા કરી આપી કે-‘ જે મહોન્મત્ત પુરુષો જિનેશ્વર, જિન
ચૈત્ય, ચરમ શરીરો કે કાયોત્સર્ગે રહેલા કોઈપણ મુનિને
પરાલભ કે ઉલ્લંઘન કરશે, તેની વિદ્યાઓ તરત ચાલી જશે,
તેમજ જે વિદ્યાધર, કોમ દંપતીને મારી નાખશે અથવા
સ્ત્રીની ઈચ્છા વિના તેની સાથે રમત કરશે, તેને પણ વિદ્યાઓ
તરત તણ દેશે. ’ એ મર્યાદા ધરણેન્દ્રે પોતે ગધાને ઉચેથી
સંભળાવી અને તે યાવજંત્ર દિવાકરો રહે, તે માટે રત્ન કિ-
તિની પ્રશસ્તિમાં તે લખી કહાડી. પછી નમિ, વિનમિને વિદ્યા-
ધરના રાજપદે સ્થાપન કરીને ધરણેન્દ્ર પોતાના સ્થાને ગયો.

હવે વિદ્યાધર નાજ્યના સમૃદ્ધિ ભોગવતા નમિ, વિનમિ
કોમવાર નાજ્યની નાજ્યની આગળ વિદ્યાધરના કોમવાર

નંદીશરદિ તીર્થોની યોત્રા કરવા જતા, દેઈવાર મંદાવિદેહમાં વિચરતા અરિહંતના સમવસરજીમાં જઈ પ્રભુનાં વચનો- મૃતનું પાન કરતા તથા દેઈવાર ચારણ ગુનિઓ પાસે ધર્મ દેશના અવધુ કરતા હતા. એ રીતે ધર્મ, અર્થ અને કામને હરંકત ન પડે એ તેમ તેઓ શાસ્ત્ર સંભાવતા હતા.

અહીં કમ્પ અને મહાકમ્પ રાજતાપસે, ગંગા નદીના દક્ષિણ તટપર વનેચર થઈ ફરતા, વઝઠલ વચ્ચે ધારણ કરતા તથા ગૃહસ્થના આહારનો તેઓ સ્પર્શ કરતા ન હતા. ઉપવાસાદિ તપ કરવાથી તેમનું શરીર કૃશ થઈ ગયું હતું. પારણામાં પણ સડી ગયેલા અને જમીનપર પડી ગયેલા પાંદડાં તથા ફલાદિકનું ભક્ષણ કરીને તેઓ અંતરમાં નિરંતર ભગવંતનું ધ્યાન ધરતા ત્યાં રહ્યા હતા.

—ૐ—

પ્રકરણ ૧૬ મું.

ત્રેયાંસકુમારની સંભાવના.

“વિત્તસ્ય સારં કિલ પાત્રદાનં.”

કપલ સ્વામી મોનપણે આર્ય-અનાર્ય દેશોમાં વિચરતા, એમ એક વર્ષ નિરાહારપણે વ્યતીત કરતાં તેમણે વિચાર કર્યો કે-‘હીપક જેમ તેલથી અને વૃક્ષ જેમ જળથી

‘હે સ્વામિન! દેવાંગના સમાન મારી કન્યાનો કર ગ્રહણ કરો.’
 કોઈ બોલ્યા—‘હે રાજકુવર! આપ પગે ન ચાલતાં, મારા
 હસ્તીપર આરૂઢ થાઓ.’ કોઈ બોલ્યા—‘આપ આ પાકા
 આમ્રફળને લ્યો.’ મૃત્યાદિ અનેક પ્રકારની વસ્તુઓ લાવીને
 લોકોએ સામે ધરી, પણ તે અકલ્પનીય હોવાથી તેમાંનું કંઈ
 પણ ન સ્વીકારતાં ભગવંત ઘેર ઘેર ફરવા લાગ્યા. પૌર લોકોને
 એ કોલાહલ, પોતાના આવાસમાં રહેલા શ્રેયાંસકુમારના
 સંભળવામાં આવતાં તેણે—‘આ શેનો કોલાહલ છે?’. તે
 બહુવાને પોતાના પ્રતિદારને મોકલ્યો. એટલે તે પાછો
 આવીને શ્રેયાંસને કહેવા લાગ્યો—

‘હે રાજકુમાર! સર્વ સાવધ યોગનો પરિહાર કરનાર,
 અદ્વૈતમંત્રિપ દિગ્ગજોને લેદવામાં કેસરી સમાન, નિઃસંગ,
 મમત્વ રહિત શ્રી ઋષભદેવ પાદ વિહારથી પૃથ્વીને પાવન
 કરતા અહોં પધાર્યા છે. તેમની પાછળ દોડતા નાગરિકોનો
 આ મોટો કોલાહલ છે.’ એમ સંભળતાં યુવરાજ તરત પગે
 દોડ્યો, એટલે તેની સભા પણ ઉપાન રહિત તેની પાછળ
 દોડી. પોતાના ભવનાંગણે આવેલા ભગવંતના ગરબ-કમળ-
 માં આજોડીને તેણે પ્રદક્ષિણાપૂર્વક પ્રભુને પ્રણામ કર્યા. પછી
 પ્રભુના મુખકમળને નિર્નિમેષ નયને જોતાં—‘આવો વેપ મે’
 થાંકે જોયો છે’ એમ ચિંતવતાં તેને અતિરમસ્ક જ્ઞાન ઉપજ
 મયું. તેથી તેના બહુવામાં આવ્યું કે—‘પૂર્વે પૂર્વે વિદેહમાં
 પ્રભુ વચ્ચનાબ ચક્રવર્તી હતા. ત્યારે હું તેમનો સારથિ હતો,
 તેજ ભવમાં સ્વામીના વજ્રમેન પિતા તીર્થે ગયા, તેમને

આવા લક્ષણવાળા જોયા હતા. વજ્રનાલે દીક્ષા લેતાં મેં પણ તેમની સાથે દીક્ષા લીધી, તે વખતે વજ્રસેન અરિહંતના મુખથી મેં સાંભળ્યું હતું કે—‘ આ વજ્રનાલ, ભરતખંડમાં પ્રથમ તીર્થંકર થશે. ’ અહો ! તે પ્રભુ સાક્ષાત આજ મારે આંગણે અનુગ્રહ કરવા પધાર્યા છે. ’

એ પ્રમાણે તે વિચાર કરે છે, તેવામાં કોઈએ તાબ ઇંદુરસના ઘડા શ્રેયાંસકુમારને ભેટ કર્યા. એટલે-જાતિ સ્મરણને લીધે નિર્દોષ ભિક્ષાવિધિને જાણનાર કુમારે પ્રભુને કહ્યું—‘ હે ભગવન ! આ કલ્પનીય રસ ગ્રહણ કરો. ’ ત્યારે વિભુએ હસ્તપાત્ર તેની આગળ ધર્યું, એટલે કુમારે ઇંદુરસના ઘડા લઈને તેમાં ખાલી કરવા માંડ્યા. તે વખતે પ્રભુના હસ્તપાત્રમાં ઘણો રસ પણ સમાઈ ગયો, પરંતુ શ્રેયાંસના અંતરમાં તેટલો હર્ષ સમાયો નહિ. જાણે રસ ઠરી ગયો હોય તેમ સ્વામીની અંજલિમાં રસે શિખરનું રૂપ ધારણ કર્યું, પણ રસનું એક જિંદુ પણ નીચે ન પડ્યું. કારણકે તીર્થંકરોનો પ્રભાવ અત્રિંત્ય હોય છે. વિભુએ તે રસથી પારણું કર્યું, તે વખતે આકાશમાં હુંહુભિનાદ થયો, દેવતાઓએ રત્નવૃષ્ટિ, પંચવર્ણના પુષ્પોની વૃષ્ટિ, ગંધોદકની વૃષ્ટિ તથા દિવ્ય વસ્ત્રોની વૃષ્ટિ કરી. વૈશાખ માસની શુક્લ તૃતીયાના દિવસે તે અક્ષય દાન આપેલ હોવાથી અઘાપિ અક્ષય તૃતીયાના નામથી તે પર્વ પ્રવર્તે છે. એ મુપાત્રદાનની પ્રવૃત્તિ શ્રેયાંસકુમારથી ચાલુ થઈ. બાકીનો બધો વ્યવહાર ઋષભસ્વામીથી પ્રવર્ત્યો.

‘ભગવંતનાં પારણા વખતે થયેલ રત્નાદિકની વૃદ્ધિથી વિસ્મય પામતાં રાજાઓ તથા પૌરજનો ઐયાંસનાં મંદિરમાં આવ્યાં ત્યારે તે વાત સાંભળતાં કચ્છ, મહાકચ્છ વિગેરે તાપસો પણ ત્યાં આવ્યાં. તે બધા ઐયાંસને કહેવાં લાગ્યા કે—
 ‘હે કુમાર ! તમે ધન્ય છો, તમારો ઇંદુરસ પણ સ્વામીએ સ્વીકાર્યો અને અમે સર્વસ્વ આપતા હતા તે પણ તેમણે ન લીધું. અમારા ઘરે વિદ્યાંતિ કે અમારું આપેલ દાન તો દૂર રહ્યું, પરંતુ વચનમાત્રથી પણ સ્વામીએ અમને સંભાવિત ન કર્યાં.’ ત્યારે ઐયાંસે કહ્યું—‘તમે એમ ન કહો. અત્યારે પ્રભુ પરિચલ્લધારી રાજા નથી. હવે તો ‘સંસારના’ જામણથી નિવૃત્ત થવાને એ સંધ્યો થયા છે. તો એ વિરક્ત વિભુને તેથી વસ્તુઓની શી જરૂર છે ? જે મદનની મસ્તીમાં મસ્ત હોય તે કન્યાને સ્વીકારે, પ્રભુ તો મદનના મદને મારનારા છે; તેથી તેઓ પ્રમદાઓને પાપાણની પૂતળી સમાન સમજે છે. જેને રાજ્યની અભિલાષા હોય, તે હાથી, ઘોડા લે, ભગવંત તો તેથી વિરક્ત છે, જે હિંસક હોય તે સજીવ ફલ વિગેરે લે, ભગવાન તો દયાળુ છે, એઓ માત્ર એવણીય, કટપનીય અને પ્રાસુક અજ્ઞાદિ સ્વીકારે છે, પણ તમે મુગ્ધલોકો તે બાજુ તા નથી.’

એટલે તેઓએ કહ્યું—‘યુવરાજ ! વિભુએ એવું કંઈ બતાવ્યું ન હતું, તેથી અમે કોઈ બાજુ તા નથી, પણ તમે એ બાબત શી રીતે બાજી ? તે તો કૃપા કરીને કહો.’ ત્યારે

શ્રેયાંસકુમારે કહ્યું—‘ ભગવંતના દર્શનથી મને જાતિસ્મરણ
જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે. સ્વર્ગ અને મૃત્યુલોકમાં હું સ્વામી
સાથે આઠ ભવ કર્યો છું. આ ભવની પહેલાં ત્રીજા ભવમાં
વિદેહ ક્ષેત્રમાં ભગવંતના પિતા વજ્રસેન તીર્થંકર હતા, તેમની
પાસે સ્વામીએ સંયમ લેતાં મેં પણ વ્રત ગ્રહણ કર્યું, તે
ભવના સ્મરણથી આ બધું મારા જાણવામાં આવ્યું. તેમજ
ગર્ભ રાત્રે મને, મારા પિતાને તથા સુબુદ્ધિ શેઠને આવેશ
સ્વપ્નનું મને સાક્ષાત્કૃષ્ણ મળ્યું. મેં સ્વપ્નમાં ક્યામ ચર્મ
ગયેલા કનકગિરિને હુધથી અભિષિક્તા કરેલો જોયો, તેથી
આજે તપથી કૃશ થયેલા ભગવતને ધનુરસથી પારણું કરાવ્યું.
મારા પિતાએ શત્રુઓની સાથે જંગમન લડતા જોયા તે આ
ભગવંત પોતે, તેમજ મારા કંગવેલ પારણાની સાદાયતાથી
પરિપક્વ થયેલા શત્રુઓને પરાજિત કર્યા. તથા સુબુદ્ધિ શ્રેષ્ઠીએ
જોયું કે—નૃપ મહારાજા પાદ ગયેલા હજાર કિરણોને મેં
પાછા તેમજ સ્થાપિત કર્યા. તે નૃપ સમાન આ સ્વામીનું હ-
જાર કિરણોએ કરમ પ્રદ કર્યું. તેને બાજુ પારણાથી મેં
જોડી દીધું એ રીતે સામાન્ય વ્યવસ્થા કરવા લાગ્યા. તે
મધ્ય પાદ પોતાના સ્થાને ગયા.

અતઃપર કુમારે અને પારણું કરીને વધુ અન્યથ વિદ્યાર
દ્વીપે ગયા. એમના પારણું—સ્વામીનું કિરણો જેવા ન હોય, તે
માટે જાણે તેના અર્થને કોઈ જાણે. તે સ્વામીના પારણા
ના પારણાના અર્થને કોઈ જાણે. તે સ્વામીના પારણા

ત્યાં ત્યાં ભગવંત વિદ્યા મહુષ્ય કરતા, ત્યાં ત્યાં લોકો તે પ્રમાણે પીઠિયા કરતા, અને તેથી લોકોમાં તે 'આદિત્ય પીઠ' એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થયા.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

આશામાં નિરાશા.

એક વખતે વિદ્યાર કરતા સ્વામી સાયંકાલે બાહુબલિની તક્ષશિલા નગરી પાસે આવીને બહારના ઉદ્યાનમાં કાપોત્સર્ગે રહ્યા. એટલે ઉદ્યાનના રખવાળે તરતજ જમીને બાહુબલિને ભગવંતના આગમનની ખબર આપી, ત્યારે બાહુબલિએ નગરરક્ષકોને હુકમ કર્યો કે— 'તમામ નગરના બન્નરો વિગેરેને શઘુમારીને મુશોભિત કરો.' પોતાના સ્વામીની આજ્ઞા થતાં તેમણે નગરમાં મોટા માર્ગોપર કદલીના ફાંલો તોરણો સજ્જિત ઉભા કર્યા, વિમાનો જેવા મુશોભિત માંચડા ગોઠવ્યા, પ્વન્ન, પત્તાશાઓ દરેક રથાને બાંધી, માર્ગે માર્ગે કુંકુમ જળનો છંટકાવ કર્યો તથા જગે જગે પુષ્પોના પત્ર પાચરવામાં આવ્યા. એમ પ્રભુના દર્શનની ઉત્કંઠાથી સમસ્ત નગર બાળે વિશ્વસિત ધર્મ મયું. તે વખતે 'પ્રભાતકાળે સ્વામીની દર્શનથી મારા આમાને ફૂટાર્યો દરીય.' એવી બાવના બાવનાં બાહુબલિને ત્રિશાખા તે શત્રુશાખા જેવી ધર્મ પડી. અહીં પ્રભાત થતાં પ્રતિમા પ્લાન પારીને અદિનાથ અન્વર વિદ્યારજી દરી ગયા.

હવે પ્રભાતકાળે બાહુબલિએ મોટા ઉમંગથી ઉપવનમાં જવાની તૈયારી કરી—તે વખતે મુગટધારી મોટા મંડલેશ્વરે તથા ઘણા મંત્રીઓને તેણે સાથે લીધા. લાખો અશ્વો અને હજારો હાથીઓને તેણે શણગાર્યા. પાતાલ કન્યાઓ જેવી અંતઃપુરની અંગનાઓથી તે અધિક શોભવા લાગ્યો. ખંને બાબુએ ઉભી રહેલી વારાંગનાઓ તેને ચામર દાળતી, તેના શિર પર શ્વેત છત્ર શોભતું, સુવર્ણનો દંડ લઈને આગળ આગળ ચાલતો પ્રતિહાર તેને માર્ગ દર્શાવતો હતો. રત્નાભરણોથી ભૂષિત, નગરના સંખ્યાબંધ સાહુકારો અશ્વારૂઢ થઈને તેની પાછળ આવવાને સંજ્ઞા થયા હતા. બાહુબલિ પોતે એક મોટા ઐરાવણ જેવા હાથી પર આરૂઢ થયો. દિવ્ય વસ્ત્રાલંકારોથી દેદીપ્યમાન તે એક દેવ સમાન શોભતો હતો. એ રીતે આડંબર અને બંદીજનોના જય જય શબ્દ સાથે તે પ્રભુથી પાવન થયેલ ઉપવનની પાસે આવ્યો. ત્યાં હસ્તી પરથી નીચે ઉતરી છત્રાદિ રાજચિન્હોને તણને તેણે ઉત્સાહપૂર્વક ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કર્યો. એવામાં ચંદ્ર વિનાના ગગનતળ સદૃશ સ્વામી વિનાના તે ઉદ્યાનને જોતાં તેણે ઉદ્યાનપાલકોને પૂછ્યું કે—‘ભગવંત ક્યાં બિરાજમાન છે ? તેમણે કહ્યું—‘પ્રભુ તો અહીંથી વિહાર કરી ગયા છે. અમને ખબર પડતાં અમે આપને કહેવા આવતા હતા, તેટલામાં આપજ અહીં આવી ગયા.’ એ પ્રમાણે નાચનું નિર્ગમન સાંભળતાં બાહુબલિ ખિન્ન મનથી ચિંતવવા લાગ્યો—‘અહા ! સ્વામીના દર્શન કરવાનો મારો મનોરથ વ્યર્થ થયો. પ્રવ્રજનોના આગ્રહથી મેં કંઈક વિલગ કર્યો. તેથી પ્રભુનાં દર્શન ન થયા.

શાંવતો હતો. રતનાભરણોથી ભૂ
 હુકારો અશ્વારૂઢ થઈને તેની પાછ
 ૧૧. બાહુબલિ પોતે એક મોટા ચે
 યથો. દિવ્ય વસ્ત્રાલંકારોથી દેદીપ્ય
 તો હતો. એ રીતે આડંબર અને
 પ્રાથે તે પ્રભુથી પાવન થયેલ ઉપ
 તી પર્યાં નીચે ઉતરી છત્રાદિ રા
 હા પૂર્વક ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કર્યો. એ
 સદૃશ સ્વાર્ની વિનાના તે ઉદ્યાનને
 હયુ' કે — 'અગત્ય ક્યાં બિરાજ
 રહ્યું તો અહીંથી વિહાર કરી ગયા
 મેં આપને કહેવા આવતા હતા,
 િ ગયા ' એ પ્રમાણે નાથનું નિગમ

મદજળથી સ્વર્ગાગ્નિને સુગંધિ બનાવતો હતો. તેના આઠ
 લલાટ અને આઠ મુખ ચોલતા હતા. દરેક મુખે તેને આઠ
 આઠ ઉત્તર વાંકા દાંત હતા. દરેક દાંતે સ્વાદિદ્ધ જળપૂર્ણ
 એક એક વાવ હતી. દરેક વાવમાં આઠ આઠ કમળ હતા.
 દરેક કમળે આઠ આઠ વિસ્તૃત પત્રો હતા. દરેક પત્ર પર
 આઠ આઠ નાટક ચોલતા અને દરેક નાટકમાં બત્રીશ બત્રીશ
 પાત્રો હતા. આવી અદ્ભુત રચનાથી ચોલતા તે ઐરાવત પર
 દેવ પોતાના પરિવાર સહિત આરૂઢ થયો. માર્ગે ચાલતાં
 શરીરને સંકોચતો તે ગજરાજ, પ્રભુએ પાવન કરેલા તે
 ઉદ્યાનમાં તરતજ આવી પહોંચ્યો. તેમજ અચ્યુતાદિ બીજા
 દેવો પણ ત્યાં જિતાવળથી આવી પહોંચ્યા.

એ વખતે વાયુકુમાર દેવતાએ સમવસરણને માટે એક
 યોજન ભૂમિ સાફ કરી, મેઘકુમાર દેવતાએ સુગંધિ જલથી
 તેને સિદ્ધ કરી. એટલે વ્યંતર દેવોએ સુવર્ણ, મણિકય અને
 રત્નોથી તે ભૂમિતલ બાંધ્યું. તેના પર પંચરંગી પુષ્પો પાથર્યા.
 સમવસરણનો ઉપરનો પ્રથમ ગઢ વૈમાનિક દેવોએ રત્નમય
 બનાવ્યો, તેના પર મણિઓના કાંગરા કર્યા. લ્યોતિપીઓએ
 બીજો સુવર્ણનો ગઢ બનાવ્યો, તેના પર રત્નના કાંગરા કર્યા,
 અને ભવનપતિ દેવોએ ત્રીજો રૂપાનો પ્રાકાર બનાવ્યો, તેના
 પર સુવર્ણના કાંગરા કર્યા. દરેક પ્રાકારના ચાર ચાર દરવાજા
 હતા. વગી ત્યાં રચનાઓ, પનાપાઓ, તોરણો, સ્વસ્તિક, અદ્ધ

ત્યાં ત્રીજા પ્રાકારમાં બેઠા હતા, આ આવસરે ઇંદ્રે અંજલી
 બોલી નમસ્કાર કરી, પ્રભુની સ્તુતિ કરી કે- 'હે સ્વામિન !
 શુભના ભંડાર આપ ક્યાં અને મતિહરિદ્ર હું ક્યાં ? હે નાય !
 રત્નાકર જેમ રત્નોથી શોભે છે, તેમ આપ અનંત જ્ઞાન,
 દર્શન અને આરિત્રાદિ શુભોથી મુશોભિત છો હે દેવ ! ભરતમાં
 ચિરકાલથી નહિ થયેલ ધર્મરૂપ વૃક્ષને ઉત્પન્ન કરવામાં આપ
 અમોઘ બીજ સદૃશ છો. હે જ્ઞાનનિધાન ! આપનો મહિમા
 અપાર છે, અનુસાર વિમાનના દેવોનો સંદેહ, તમે અહીં રહ્યા
 છતાં બાળીને નિવારો છો. સ્તુતિ કે નિંદા કરનાર પર પણ
 આપની સદા સમાન દૃષ્ટિ છે, આપ સમતાના સાગર
 અને ચમરસના સરોવર છો. હે ભગવન્ ! સ્વર્ગની લક્ષ્મી
 કરતાં આપની ભકિતથી મારા અંતરમાં અધિક આનંદ થાય છે.
 એ પ્રમાણે સ્તવના કરીને ઇંદ્ર પોતાના ઉચિત સ્થાને બેઠો.

હવે અહીં અયોધ્યામાં વિનયી ભરત પ્રજાતે મરૂદેવા
 માતાને નમન કરવા ગયો. પુત્ર (જયલ) ના વિરહાધુના
 સતત પ્રવાહથી મરૂદેવાની આંખે પટલ આવી ગયા હતા.
 એટલે આ આપનો બ્યેષ પૌત્ર ભરત આપને નમસ્કાર કરે છે,
 જેમ કહીને ભરતે પ્રજ્ઞામ કર્યા, ત્યારે આશિષ આપીને
 અંતરના શોકથી ઘેનાએલા મરૂદેવા માતા બોલ્યા- ' હે ભરત !
 મારો પુત્ર જયલ, તને, મને અને સમસ્ત પ્રજા તથા રાજ્ય
 સંપત્તિને તૃપ્તિ ત્યાગીને ચાલ્યો ગયો. છતાં આ મરૂદેવા
 મરણ ન પાતી એ પુત્રનું શરૂ સંપૂર્ણ કર ક્યાં નહીં હાલ

પડતો સૂર્યનો તાપ ક્યાં ? એ ગજાદિ વાહનો ક્યાં અને
 આ પગે ચાલવાનું ક્યાં ? તે દિવ્ય આહારનું ભોજન ક્યાં
 અને હાલનું ભિક્ષા ભોજન ક્યાં ? તે રત્નસિંહાસન ક્યાં
 અને અત્યારે આસન હિનતા ક્યાં ? તે અંગરક્ષકોની સેવા
 ક્યાં અને અત્યારે શ્વાપદ વ્યાસ વનમાં ભ્રમવાનું ક્યાં ?
 તે દિવ્ય ગાયનો ક્યાં અને હાલના મરુત સર્પોના કુંદાડ
 ક્યાં ? અહો ! પૂર્વની સ્થિતિ ક્યાં અને અત્યારની સ્થિતિ
 ક્યાં ? અહો ! મારો પુત્ર, કેટલું બધું સંકટ ભોગવતો હશે ?
 હે ભરત ! મારા મનમાં હુઃખ ન સમાવાથી ઉદ્ધાર કહાડીને
 તને પણ હુઃખી કરું છું. '

મરૂદેવા માતાના શોકમય વચનો સાંભળીને આશ્વાસન
 આપતાં ભરત અંજલિજોડીને જોડ્યો કે 'હે મહાદેવી ! સ્થિર-
 તાના પર્વતરૂપ તથા સાત્ત્વીક જનોમાં શિરોમણિ એવા મારા
 પિતાની જનેતા થઈને તમે આવો જોઈ કેમ કરો છો ? મારા
 પિતા આ ભવસાગર તરવાને પ્રવૃત્તમાન થયા છે. વનમાં વિહાર
 કરતાં શ્વાપદ પશુઓ, તેમના પ્રભાવથી જાણે પથ્થરના બના-
 વેલા હોય તેવા થઈ જાય છે, આ તાપ, ક્રુધા, તૃષાદિ હુઃસહ
 પરીપહો તો કર્મ શત્રુઓને જીતવામાં પિતાજીને દલદાં સહાયક
 બને છે, તે છતાંજે તમને વિશ્વાસ ન આવતો હોય, તો અલ્પ
 સમયમાં તમારા પુત્રને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાના સમાચાર
 સાંભળતાં પ્રતીતિ થશે. '

એવામાં યમક અને શમક નામના બે સેવકોએ ત્યાં

આવીને ભરત મહારાજને પ્રણામ કરીને વીનવ્યું કે—‘ હે
 દેવ! આજે શકટાનન ઉદ્યાનમાં ત્રીયુગાદીશને કેવલજ્ઞાન
 ઉત્પન્ન થયું છે. તેથી અપૂર્વ ભાગ્ય વર્ધમાન છે. ’ ત્યારે
 ચમકે ઉચ્ચી નિવેદન કર્યું કે—‘ હે મહારાજ! આપની
 આયુધશાળામાં અત્યારે ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું છે. ’ આ જો
 શુભ સમાચારથી ભરત રાજાને ક્ષણવાર વિચાર યર્ષ પડ્યો
 કે—‘ એક તરફ પિતાજીને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. અને આ
 તરફ ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું. તો હવે પ્રથમ મારે કોનું પૂજન
 કરવું? ’ પણ—‘ જગતને અભય આપનાર તાત ક્યાં અને
 પ્રાણીઓના પ્રાણ લેનાર એ ચક્ર ક્યાં? ’ એમ ધારીને પ્રથમ
 સ્વામીની અર્ચા માટે તૈયારી કરવા માણસોને આજ્ઞા કરમાંવી
 યમક, ચમકને મનમાનતું ઇનામ આપીને તેણે વિદાય કર્યા.
 પછી મરૂદેવા માતાને કહ્યું—‘ હે દેવી! તમારા પુત્રને માટે
 હું મેઘાં કંઠપાંત કરતા હતા. પણ હવે તમારા પુત્રની સંપત્તિ
 તો જીવ્યો. ’ એમ કહીને તેણે મરૂદેવાને હાથીપર બેસાર્યા,
 અને પોતે ચતુરંગ સૈન્ય લઈને ભગવંતને વંદન કરવા
 ચાલ્યો. રસ્તામાં દ્વરથી રત્નપ્રાકાર જોવામાં આવતાં ભરત
 રાજાએ મરૂદેવાને કહ્યું કે—‘ હે દેવી! જીવ્યો, દેવતાઓએ
 પ્રભુત્વ આ સમવસરણુ રચ્યું છે. ભગવંતની સેવામાં તત્પર
 દેવતાઓના આ જય જય શબ્દ સંભળાય છે. હે માતા! જીવ્યો,
 આઠાશ્રમાં આ મધુર દુદુભિ વાગે છે. વીતરાગને વંદન
 કરવા આવતા દેવતાઓના વિમાનોમા થતો આ ધુધરીઓનો
 અવાજ આપણા સાંભળવામા આવે છે. આ દેવતાઓનો
 સિંહનાદ અને આ ગાંધર્વોના ગીત જરાગર સંભળાય છે. ’

આ પ્રમાણે ભરતના કથનથી આનંદાશ્રુ આવતાં મરૂદેવ માતાની દષ્ટિપર વળેલા પડલ ધોવાઈ ગયાં. એટલે પોતાના પુત્રની તીર્થંકરપણાની સમૃદ્ધિ તેણે પોતાની નજરે જોઈ તે જોતાં મરૂદેવ આનંદમય થઈ ગયા. ત્યારે તરતજ સમકાળે અપૂર્વકરણના ક્રમથી ક્ષપકશ્રેણીએ આરૂઢ થઈ, અષ્ટકર્મને ક્ષીણ કરીને તે કેવલજ્ઞાન પામ્યા. એવામાં તેજ વળતે આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં અંતકૃત કેવલી થઈ મરૂદેવ માતા, હસ્તીના રક્ત ધ ઉપર જોડાં જોડાં મુક્તિને પામ્યા. આ અવસર્પિણીમાં મરૂદેવ પ્રથમ સિદ્ધ થયા. તેમના શરીરને દેવતાઓએ અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. ત્યારથી લોકમાં મૃતકની ક્રિયા પ્રવર્તી. મરૂદેવાને સિદ્ધ થયેલા જાણી ભરત રાજાને સમકાળે હર્ષ અને શોક થયો, પછી પોતાના રાજચિન્હોનો ત્યાગ કરી, સમવસરણમાં આવી, ભગવંતને ત્રણ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક પ્રણામ કરી, અંજલિ જોડીને ભરતરાજ ભગવંતની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“હે અભયદાતા ! હે પ્રથમ તીર્થનાથ ! હે સંસાર-તારક ! તમે જયવંત રહો. આ અવસર્પિણી કાળમાં અંધ-કારનો નાશ થવાથી આજે પ્રભાત ખીલ્યું છે. હે વીતરાગ ! ભવ્યાત્માઓના અંતરને આનંદમાં ઓતપ્રોત કરનારી આપની વિમલ વાણી વિજયવંતી વરતે છે. હે કારુણ્ય રતનાકર ! જે આપના શાસનરૂપ મહારથનો આશ્રય લે છે, તે જરૂર મોક્ષનગરે પહોંચે છે. હે જગદ્ગંધુ ! આપ સવિતા સમાન છો, તેથી હવે ભવ્ય-ક્રમજો વિકાસ પામશે. હે દ્વામિન ! આ સંસારમાં રહ્યા છતાં આપના દર્શનથી મહાનંદનો કિંચિત

અનુભવ યાચ છે. હે નાથ ! કર્મબંધનમાં જકડાયેલા બાળ્ય
 છવોને આપ બંધનમુક્ત કરીને મોક્ષમાર્ગની ત્રીધી સડકે
 ચડાવો છો, તેથી નિષ્કારણ ઉપકારી છો. હે પરમાત્મન ! આ
 કર્મના આપરણને દૂર કરી આત્માના નિરાવરણ અનંતજ્ઞાન,
 હર્ષનાદિ પામ્યા છો, તેથી આપને દેહની ઉપમા આપીએ ?
 હે જગત્પતે ! આપ સમસ્ત જગતના રક્ષક છો, તો આપની
 પાસે મારે શી યાચના કરવી ? અનેક સંશ્રામો કરી એક
 બીજાનું રાજ્ય છીનવી લેનારા યત્રુ રાજાઓ, આપની સભામાં
 બધા બંધુ ધર્મને બેઠા છે. આપના સમવસરણની ભૂમિમાં
 આવેલ આ હરતી પોતાની મુંઢવતી કેસરીસિંહનો કર ધર્મને
 પોતાના ગંડકથળને તેનાથી ખંજવાળે છે. આ મહિપ (પાટો)
 પોતાની છબવતી આ હણહણતા અશ્વને ચાટે છે. પોતાના
 પુંછડાને હલાવતો આ મૂંગ પોતાની નાસિકાથી આ વાધના
 મુખને મુપે છે ! આ તફલુ બીલાટો પોતાના પડખે રહેલા
 ઉંદરને પોતાનાં બચ્ચાંની જેમ અભિંગન કરે છે. આ સર્પ,
 નકુલની પાસે નિર્ભય થઈને બેઠો છે. હે જગદ્ગુરુ ! હે જ્ઞાન
 હેમાના સાગર ! હે અચિંત્ય માહાત્મ્યના ભંડાર ! આપના
 અનુભવ પ્રભાવથી આ પ્રાણીઓ, તેમજ બીજા પણ અતિવેર
 પરનારા દૂર પ્રાણીઓ અત્યારે આપનો ઊંચા નીચ વેરભાવ
 તણ, નિર્ભય થઈ એકાએક મનથી આપના વચનામૃતનું પાન કરી
 રહ્યા છે. હે વિશેષ ! આપને વારંવાર વદન છે " એ રીતે જનવં-
 તની સ્તુતિ કરીને જાતે ચક્રવર્તી સલામત સ્થાને બેઠો.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

ધર્મ-દેશના.

તીર્થપતિના પ્રભાવથી એક યોજનમાત્ર ક્ષેત્રમાં કોટાનું કોટિ પ્રાણીઓ બાધારહિત બેસી શકે છે. સર્વ ભાષાને અનુસરતી, પાંત્રીશ અતિશય યુક્ત તથા યોજનગામિની વીતરાગ જિનેશ્વરની વાણી સાંભળતાં તૃપ્તિ ન થાય, સંશય ન રહે અને મીઠાશમાં શર્કરા કરતાં વધારે મધુર કે જે સાંભળતી વખતે પ્રાણી પોતાના પૂર્વના દુઃખ ભૂલી જાય છે. શ્રી યુગાદીશ પ્રભુએ એવી વાણીથી સુરાસુર અને મનુષ્યોની પર્ષદા સમક્ષ ધર્મ-દેશના આપવાનો પ્રારંભ કર્યો:—

“હે ભવ્ય પ્રાણીઓ ! આ સંસાર આધિ, વ્યાધિ, જરા, મૃત્યુ વિગેરે અનેક ધગધગતી જ્વાળાઓથી વ્યાપ્ત છે, માટે તેને જ્વલંત અગ્નિની ઉપમા આપવી અનુચિત નથી. તેમાં ક્ષણમાત્ર પણ પ્રમાદ કરવો, તે સુરા જનોને ઉચિત નથી. ચોરા-શીલક જીવાયોનિરૂપ આવર્તોથી ઓતપ્રોત એવા આ સંસાર સમુદ્રમાં ભ્રમણ કરતા જીવોને કીંમતી રત્નની જેમ મનુષ્યજન્મ મળવો અતિ દુર્લભ છે. તો કુશળ જનો પરલોકના સાધનથી તેને સફલ કરે છે. શઠ લોકોના વચનની જેમ શરૂઆતમાં મધુર છતાં પરિણામે અત્યંત ભયંકર વિષયો વિશ્વને છેતરે છે. સંયોગમાં તો વિયોગ અંતર્ગતજ છે, પ્રાણીઓના આયુષ્ય,

યોગન અને ધન એ અસ્થાયિ-વિનશ્વરજી હોય છે. માર-
 વાડમાં જેમ મિદ્ર જળ મળવું મુશ્કેલ છે, તેમ સંસારમાં સત્ય-
 મુખની પ્રાપ્તિ છેજ નહિ. ક્ષેત્રદોષ અને પરમાધ્યાત્મીઓથી
 પીડા પામતા નારક જીવોને તો મુખનું નામ પણ નથી. ક્રુધા,
 તૃષ્ણા, શીત, તાપ, વધ, બંધનાદિકથી કષ્ટકોટિને સહન કરતા
 તિર્થંત્રો પણ ખિચારા મુખનો સ્વાદ મેળવી શકતા નથી.
 ગર્ભાવાસ, જન્મ, જરા, મરણ, વ્યાધિ, દરિદ્રતા વિગેરેના
 કષ્ટ-કાંડવમાં ખુચી રહેલા મનુષ્યો પણ મુખથી તો યોગન
 દૂર છે. તેમજ પરસ્પર મત્સર, ઈર્ષ્યા, કેલહ, વ્યવનાદિ દુઃખો
 જોતાં દેવતાઓને પણ વિપમિશ્રિત દુઃખપાકનાં સ્વાદ સમાન
 મુખ છે. તેમ છતાં જળજેમનીચે ગમન કરે છે, તેમ અજ્ઞાનને
 તાંબે ધયેલા પ્રાણીઓ સંસાર તરફ જ ધસડાંતા બાંધ છે. હે
 મુક્તજનો ! સંપન્ને દુઃખ પાવાથી જેમ વિપની વૃદ્ધિ થાય છે,
 તેમ તમે વિપયાદિથી સંસારને વૃદ્ધિ પમાડ્યો નહિ. હે
 વિવેકવિલાસી ભણ્યો ! આ સંસારના સંજ્યાબંધ સંકટોનો
 વિચાર કરીને તેનાથી મુક્ત થવા મોક્ષને માટે સતત
 પ્રયત્ન કરો. નરકના જેવું ગર્ભાવાસનું દુઃખ, મોક્ષમાં કદિ
 થતું નથી. કુંભીપાકની પીડા જેવી પ્રસવવેદના, મુક્તિમાં કદિ
 ન થાય. વ્યાધિ અને વ્યાધિના દુઃખો ત્યાં નથી, યમરાજની
 દૃષ્ટી સમાન જરાનું ત્યાં જરા પણ જોર નથી. ચાર ગતિમાં
 ગમનાગમન કરાવનાર મરણ પણ ત્યાં નથી. ત્યાં અદ્રૈત,
 અધ્યય અને સાધન મહાનંદ છે. ત્યાં કેવળજ્ઞાનની અખંડ
 ન્યોતિ અગમ છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર-એ રત્નત્રયની

યત્નથી સંભાળ રાખનારા સંત જનોજ તે મોક્ષને પામી શકે છે. તેમાં જીવાદિ નવતત્ત્વોનો સંક્ષિપ્ત અથવા વિસ્તૃત અવબોધ-તે સમ્યક્જ્ઞાન. મતિ, શ્રુતિ, અવધિ, મનઃપર્યવ તથા કેવલ-એ અન્વયયુક્ત જ્ઞાન પાંચ પ્રકારે છે. તેમાં અવગ્રહાદિ ભેદો સહિત તથા ઇન્દ્રિય અનિન્દ્રિયથી ઉત્પન્ન થાય તે મતિજ્ઞાન. પૂર્વ, અંગ, ઉપાંગ વિગેરે સૂત્રોથી વિસ્તૃત અને સ્વાત્ શબ્દથી લાંછિત એવું શ્રુતજ્ઞાન અનેક પ્રકારે છે. દેવતા અને નારક જીવોને ભવોપગ્રાહી અવધિજ્ઞાન હોય છે. તથા મનુષ્ય અને તિર્યંચ આશ્રી તે અવધિજ્ઞાનના મુખ્ય છ ભેદ થાય છે. મનઃપર્યવ જ્ઞાન-ઋણુમતિ અને વિપુલમતિ-એમ બે પ્રકારે છે, વિશુદ્ધિ અને અપ્રતિપાતિપણાથી વિપુલમતિમાં વિશેષતા છે. સમસ્ત દ્રવ્ય, પર્યાયના વિષયયુક્ત, અનંત અને ઇન્દ્રિયાતીત જ્ઞાન તે કેવલજ્ઞાન કહેવાય છે.

શાસ્ત્રોમાં જતાવેલા તત્ત્વોમાં રૂચિ તે સમ્યક્ત્વ-શ્રદ્ધા કહેવાય. તે ઉપર રૂચિ ગુરુ ઉપદેશથી અથવા સ્વભાવથી પ્રાપ્ત થાય છે. આ અનાદિ અનંત સંસારના આવર્તમાં ધુમતા પ્રાણીઓને જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય અને અંતરાય-એ ચાર કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ, ત્રીશ કોટાનુકોટિ સાગરોપમની છે, ગોત્ર અને નામકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વીશ કોટાનુકોટિ સાગરોપમની છે, મોહનીય કર્મની સ્થિતિ સિત્તેર કોટાનુકોટિ સાગરોપમની છે. અનુક્રમે જ્ઞાના અનુભવથી તે બધાં કર્મો, પર્વતથી નીકળેલી નદીમાં અથડાતો અથડાતો પથ્થર

જેમ જોગ થઈ જાય, તેમ પોતાની મેળે ક્ષય પામે છે. એમ ક્ષય પામતાં કર્મની અનુક્રમે જોગણીય, જોગણીય અને જોગ-લોતર કોટાનુકોટિ સાગરોપમ સુધીની સ્થિતિ, ક્ષીણ થાય અને કર્મક્રમે જોગી એક કોટાનુકોટિ સાગરોપમની સ્થિતિ બાકી રહે, ત્યારે જીવ યથા પ્રવૃત્તિકરણથી અંતિદેશને પામે છે. રાગદ્રેષનાં દુર્લેધ પરિણામ-તે અંતિ કહેવાય છે, ક્રીનારા પામે આવ્યા છતાં તોફાનથી ગ્રેરાયેલ વહાણ જેમ પાછું અમુકમાં ધસરાઈ જાય, તેમ રાગ દ્રેષને વશ થયેલા કેટલાક જીવો અંતિને લેવા વિના પાછા ફરે છે, કેટલાક અધવચન વિરામ પામે છે, અને કેટલાક અપૂર્વ કરણથી પોતાનું વીર્ય પ્રગટાવી દુર્લભ અંતિને લેદી નાખે છે, તથા કેટલાક અનિ-પ્રતિ કરણથી અંતરકરણ કરી, મિથ્યાત્વને વિરલ કરીને અંતર મુદૂર્ત્ત માત્ર સમ્યગ્દર્શનને પામે છે. તે નૈસર્ગિક સમ્યક્ દર્શન કહેવાય છે. ગુરૂના ઉપદેશ કે આલંબનથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય-તે ગુરૂગમથી પ્રાપ્ત થયેલ ગણાય છે. તે સમ્યક્ત્વના ઔપચારિક, સાત્વાદન, ક્ષાયોપચારિક, વેદક અને ક્ષાયક-એવા પાંચ પ્રકાર છે, કર્મ અંતિ બેઠાતા પ્રથમ અંતર્મુદૂર્ત્તમાં જીવને સમક્રિતના લાભ થાય છે, તે ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ. તેમજ ઉપચાર અંતિના યોગથી મોહ શત્રુ થતાં પણ ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય છે. સમ્યક્ત્વ લાવના ત્યાગ કરી મિથ્યાત્વની અનુભવ થયેલા જીવને અનતાનુભવી કપાયનો ઉદય થતાં ઉદ્વેગ છે આવડી પર્યંત તથા અવન્યથા એક સમય ને સમક્રિતના પરિણામ રહે ના. સાત્વાદન સમક્રિત કહેવાય છે.

મિથ્યાત્વ મોહિનીનો ક્ષય કે ઉપશમ થવાથી ઉત્પન્ન થાય
 ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ, તે સમકિત મોહનીના ઉદયવા
 છવને થાય છે. ચોથું વેદક સમ્યક્ત્વ તે ક્ષયકચ્છેષિને પ્રા
 થયેલા અનંતાનુભંધીની ચોકડીને ક્ષીણ કરનાર, ક્ષાયિક સમ
 કિતની સન્નુબંધ થયેલ મિથ્યાત્વ મોહની, અને મિથ્ય મોહ
 નીને જરાજર ક્ષીણ કરનાર તથા સમકિત મોહનીના છેલ્લ
 અંશને વેદનાર એવા છવને પ્રાપ્ત થાય છે, અનંતાનુભંધી
 ચાર કપાય તથા સમકિત મોહની, મિથ્યમોહની અને મિથ્યા
 ત્વમોહની એ સાત પ્રકૃતિનો ક્ષય કરનાર તેમજ શુભ પરિ
 શુભી પ્રાણીને પાંચમું ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે. વળી
 શુભશ્રી તે સમ્યક્ત્વ-રોચક, દીપક અને કારક-એમ ત્રણ
 પ્રકારે છે. તેમાં શાસ્ત્રમાં જતાવેલા તત્ત્વોમાં હેતુ કે ઉદાહરણ
 વિના જે દૃઢ પ્રતીતિ થાય તે રોચક સમ્યક્ત્વ, જે બીજાના
 સમકિતને પ્રદીપ કરે તે દીપક સમ્યક્ત્વ, અને જે સંયમ, તપ
 વિગેરે શુભાને ઉત્પન્ન કરે તે કારક સમ્યક્ત્વ. એ સમ્યક્ત્વ
 શમ, સંયમ, નિર્વેદ, અનુકંપા અને આસ્તિક્ય. એ પાંચ ક્ષય
 ક્ષાયથી જરાજર આગળ આવે છે. અનંતાનુભંધી કપાયને કે
 ક્ષય ન થાય તે શમ, સંસારવા અસારતા ચિત્તવર્તા વિગેરે
 તરફ જ વેગવ્યવૃત્તિ તે સંયમ, સંસારને કદબાના સમાપ
 અને સ્વચ્છન્નને વાકેનકલ સમજવા ન નિર્વેદ. સર્વ પ્રાણીએ
 તરફ દયા ચિત્તવર્તા તેમજ કે તત્ત્વ દૃષ્ટિ નિવારણને વચ
 સક્ષિપ્ર પ્રકૃતિ કરનાર તે અનુકંપા, અન્ય ન સંસારજન્ય કલ
 અનુકંપા તરફ જ વેગવ્યવૃત્તિ તે અસ્તિક્ય. એ સમ્યક્ત્વના

એ સહુવાર પ્રાપ્તિ થાય, તો મતિઅજ્ઞાન તે મતિજ્ઞાન થાય, શુભઅજ્ઞાન તે શુભજ્ઞાન થઈ જાય અને વિભંગજ્ઞાન તે અવિજ્ઞાનના ભાવને પામે.

સર્વ સાધયોગનો ત્યાગ તે ચારિત્ર કહેવાય. તે અહિંસાદિમતના ભેદથી પાંચ પ્રકારે છે. અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, પ્રહાર્ય અને અપરિશ્કૃત—એ પાંચ મતો પાંચ પાંચ ભાવનાઓ સહિત હોવાથી મોક્ષના કારણરૂપ છે. પ્રમાદના ચોમથી ત્રસ કે સ્થાવર જીવોનાં જીવિતનો નાશ ન કરવો તે અહિંસામત. પ્રિય, હિતકારી અને સત્ય વચન બોલવું તે સત્યમત, (અપ્રિય અને અહિતકારી સત્ય વચન પણ અસત્ય ગણાય છે.) અદત્ત વસ્તુનું અહણું ન કરવું તે અસ્તેયમત. કારણકે દ્રવ્ય એ માણસના બાહ્યપ્રાણ છે, તેથી તેનું હરણ કરનાર પુરૂષ, તેના પ્રાણ હરણ કરે છે એમ સમજવું. વૈકિંચ અને ઔદારિક શરીરથી અપ્રહાર્ય સેવનનો મન, વચન અને કાયાથી કરવું, કરાવવું અને અનુમોદવું—એ ત્રણ પ્રકારે ત્યાગ કરવો તે પ્રહાર્યમત. તેના અદાર ભેદ થાય છે. સર્વ પદાર્થો પરનો મૂર્છાનો ત્યાગ કરવો તે અપરિશ્કૃતમત. મોહ-મૂર્છાથી અછતી વસ્તુમાં પણ મન મુલ્લય છે. આ સર્વ ચારિત્રને સુનિવરે બરાબર પાળે છે. જહસ્થોને માટે દેશચારિત્ર કહેલ છે.

સમકિત મૂલ પાંચ અણુમત. ત્રણ શુણુમત અને ચાર શિક્ષામત—એ બારમતો જહસ્થોને સદા આચરવાના હોય છે. નિરાપરાધી ત્રસ જીવોની સંકલ્પથી હિંસા ન કરવી તે પ્રથમ

આણંત. કન્યાઅસત્ય વિગેરે પાંચ મોટી અસત્ય
 મૂઢી દેવા તે બીજું આણંત. (કન્યા, ગાય અને બુધિ
 સંબંધી અસત્ય બોલવું, થાપણ ઓળવવી, અને ખોટી સાક્ષી
 બરવી—એ પાંચ મોટા અસત્ય મનાય છે.) સ્થૂલ ચોરીનો ત્યાગ
 કરવો તે ત્રીજું આણંત. સ્વદારા સંતોષ અને પરસ્ત્રીનો ત્યાગ
 કરવો તે ચોથું આણંત. પરિશ્રદ્ધતું પ્રમાણ કરવું તે પાંચમું
 આણંત. દરેક દિશામાં હદ બાંધેલી બુધિને ન ઓળંગવી તે
 પ્રથમ શુણંત. યથાશક્તિ ભોગોપભોગમાં નિયમિત રહેવું
 તે બીજું શુણંત. આત્મધ્યાન, શૈદ્ધ્યાન, પાપોપદેશ, દ્વિષ્ટા
 યાચ તેવા અધિકરણો—શસ્ત્રાદિ આપવા તથા પ્રમાદાચરણ-
 ઇત્યાદિ અનર્થદાંડનો ત્યાગ કરવો તે ત્રીજું શુણંત. આત્મ-
 ધ્યાન અને શૈદ્ધ્યાનને ત્યાગી, સાવજી કર્મથી મુક્તિ યર્થ બે
 વડી સમતા ધારણ કરવી તે પ્રથમ શિક્ષાન્ત, દિશાનનના
 પરિમાણનું નાંચ અને દિવસ સંસેપ કરવો તે બીજું
 શિક્ષાન્ત. ચાર પવન કે અન્ય દિવસે ઉપવસાદિ તપ કરવો
 કન્યાપાતનો ત્યાગ કરવો, પ્રસંગિક પાપનું તથા ત્યાગ્ય
 ચોરી શુદ્ધિનો ત્યાગ કરવો તે ત્રીજું શિક્ષાન્ત. અનિયમિત
 (મુનિ) ને અનુવિધ આહાર, પાન, વસ્ત્ર, સ્થાન વિગેરે
 આપવું તે ચોથું શિક્ષાન્ત. એકે જુદાં જુદાં પરિવાર, સત્ત્વ
 અસ્તેય, પ્રસંગિક સંસાર, સંતોષ, અને અર્થસંપાદનની
 કાંચ આણંત વિનિયમિત. દેવોરના વિનયનું તપ અર્થ-
 ને પરિમાણ—એ તપનું નિર્માણ, વિનય, માનસિક, દેહિક
 ચિત્ત, વિનય અને આંતરિક વિનય—એ તપ શિક્ષાન્ત

મંજીને શ્રાવક ધર્મના એ બારમત થયા. યતિ અને શ્રાવકોએ મોક્ષને માટે એ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ ત્રણ રત્નોની સદા ઉપાસના કરવી જોઈએ. ”

એ પ્રમાણે ધર્મોપદેશ સાંભળતાં ભરતના પુત્ર ઋષભ-
સેને ભગવંતને નમી, અંજલિ જોડીને વિનંતી કરી કે— હે
નાથ ! કયાવરૂપ દાવાનંદથી દારૂણ આ સંસાર—અરણ્યમાં
સંતાપ પામતા મને, આજે આપે મેઘની જેમ તત્વામૃત
સિંચીને શાંત કર્યો. હે દયાનિધાન ! દુઃખતા માણસને જેમ નૌકા
મળે, તૃપ્તિને જેમ જળાશય મળે, શીતથી પીડિતને જેમ
દુત્તાશન મળે, તાપથી તપ્તને જેમ શીતલ છાયા મળે, અંધ-
કારમાં આધરૂતાને જેમ દીપક મળે, દરિદ્રને જેમ ધન ભંડાર
મળે, રોગીને જેમ ઔષધ મળે તથા યતુથી સપડાયેલાને જેમ
ઠંડાનો આધાર મળે, તેમ સંસારમાં ભયભીત થતા છવોને
આમ અભય આપનાર મળ્યા છે. હે ત્રિલોકનાથ ! મારો રક્ષા
કરો, મારી રક્ષા કરો. હે શરણ્ય ! હે તરણુ તારણુ ! મેં તો હવે
આપનો આશ્રય કર્યો છે. માટે પ્રસન્ન થઈને મને સંયમ આપો.
એમ કહીને ઋષભસેને ભરતના બીજા પાંચસે પુત્રો તથા
સાતસે પૌત્રોની સાથે ચારિત્ર લીધું. તે વખતે સુરાસુરોએ
કંદેલ કેવલજ્ઞાનના મહિમા જોઈને ભરતના પુત્ર મરીચિએ પણ
વ્રત લીધું. ભરતની આજ્ઞાથી ગ્રાહીએ પણ વ્રત સ્વીકાર્યું. વ્રત
લેવા જતા મુંદરીને ભરતે અટકાવી, એટલે તે પ્રથમ શ્રાવિકા
યજ્ઞ, ભરતે ભગવંતની પાસે શ્રાવક ધર્મ સ્વીકાર્યો. તે વખતે

કોઈએ ચારિત્ર લીધું, કોઈએ શ્રાવકપણું તો કોઈએ સ
 ક્તવ ગ્રંથો કયું. પ્રથમના રાજતાપસોમાંથી કમ્મ અને
 કમ્મ સિવાય બધાએ આવીને સ્વામીની પાસે પુનઃ દ્વી
 અંગીકાર કરી, એટલે ઋષભસેન (પુરંક) વિગેરે સાધુ
 બ્રાહ્મી વિગેરે સાધ્વીઓ, ભરત વિગેરે શ્રાવકો અને સુ
 વિગેરે શ્રાવિકાઓ—એમ ચતુર્વિધ સંઘની વ્યવસ્થા
 શરૂ થઈ, જે અદ્યાપિ પ્રવર્તમાન છે તે વખતે ગણધર નામ
 કર્મવાળા ઋષભસેન પ્રમુખ ચોરાશી બુદ્ધિમાન સ
 પ્રભુએ, સર્વ શાસ્ત્રોના સારયુક્ત ઉત્પાદ, વિગમ અને દ્રોવ્ય-
 એ પવિત્ર ત્રિપદીનો ઉપદેશ કર્યો. એટલે એ ત્રિપદીના
 અનુસારે તેમણે ચૌદ પૂર્વ તથા દ્વાદશાંગીની રચના કરી. પછી
 દિવ્ય ચૂર્ણનો થાળ ભરીને ઈંદ્રે ભગવંત પાસે મૂક્યો. એટલે
 વિભુએ ઉભા થઈને અનુક્રમે તેમનાપર વાસક્ષેપ કર્યો, અને
 સૂત્રથી; અર્થથી, સૂત્રાર્થથી, દ્રવ્યથી, ગુણથી, પ્રયાયથી અને
 નયથી તેમને અનુયોગની અનુજ્ઞા આપી. તે પછી પ્રભુએ
 પુનઃ સિંહાસનપર બેસીને શિક્ષારૂપ ધર્મદેશના આપી.
 એવામાં પ્રથમ પોરસી પૂર્ણ થઈ.

તે અવસરે ક્રૌતરા રહિત અખંડ અક્ષતથી બનાવેલ
 અને ચાર પ્રસ્થ પ્રમાણ બલિ, થાળમાં લઈને સમવસરણના
 પૂર્વદ્વારથી અંદર લાવવામાં આવ્યો. દેવતાઓએ તેને વધારે
 સુગંધિ બનાવ્યો હતો. તે મંગલ ગીત અને હુંદુલિના નાદ
 પૂર્વક પ્રભુની પ્રદક્ષિણા કરાવીને ચોતરફ ઉછાળવામાં આવ્યો.

એટલે અંતરિક્ષમાંજ દેવતાઓએ તેમાંનો અર્ધભાગ લઈ
લીધો, પૃથ્વીપર પડતાં તેનો અર્ધ ભાગ ભરત મહાસાગરોએ
ગ્રહણ કર્યો અને બાકી રહેલ લોકોએ વહેંચી લીધો. તે
બદિના પ્રભાવથી પૂર્વના રોગો નષ્ટ થાય છે અને છ માસ
સુધી નવા રોગ ઉપજાયતા નથી.

હવે ભગવંત દેવચંદ્રમાં વિશ્રામ લેવા ગિરાજમાન
થયા. એટલે મુખ્ય ગણધર શ્રી યજ્ઞભક્તેને ભગવંતના પાદ-
પીઠ ઉપર બેસીને ધર્મદેશના આપી. ગણધરની દેશના થયા
પછી પ્રભુને પ્રણામ કરીને બધા પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

ધર્મતીર્થની સ્થાપના થતાં ગોમુખ નામે યજ્ઞ અધિષ્ઠા-
યક થયો અને પ્રતિચક્રા નામે સાક્ષનંદનો ધર્મ. પછી મદર્ષિ-
ઓથી પરવરેલા ભગવંતે ત્યાંથી અન્યત્ર વિદાર કર્યો. માર્ગે
જતાં, વૃક્ષો પ્રભુને પ્રણામ કરતા હતા, કાંટા અધોમુખ થતા,
પૃષ્ઠીઓ પ્રદક્ષિણા દરતા તથા યજ્ઞ અને વાયુ અનુકૂળ થતા
હતા. તેમની પાસે આછામ આછા એક કોટિ દેવતાઓ.
રહેતા હતા ભગવંતના કેશ-દાઢી-મુઠ્ઠા અને નખ વધતા ન
હતા વિજય હયા ભવ્યતા ત્યાં વૈ. મરદી, કંનિ, અર્ધદિ,
ફાલિલ અર્ધદિ, નવચક્ર તથા અન્ય ચક્રો ધરાવતા ભવ
એ ઉપદેશ થતા નહતા એ નામે જગતને અર્ધચંદ્રની અતિ
ગરોળાં કે. ન. રાત્રી સુગમ રહેતું અને અનુકૂળને માટે
પણ ન. ન. પશુધ. ન. અર્ધાખડકા વિવરણા કા. ન.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

ભરતની સાધના.

હવે ચક્રરત્નની ઉત્પત્તિના સમાચાર તો પ્રથમજ ભરત રાજાને મળેલા હતા. એટલે તે આયુધશાળામાં આવ્યો અને ચક્રને જોતાંજ તેણે પ્રણામ કર્યા. કારણકે ક્ષત્રીયો અગ્રને સાક્ષીત અધિદેવતા માને છે. પછી મોરપીંછી લઈને ભરતે ચક્રનું પ્રમાર્જન કર્યું, પવિત્ર જળથી તેને સ્નાન કરાવ્યું અને ખાવના ચંદનથી તેના પર તિલક કર્યા. પછી પુષ્પ, ગંધ, વાસકેપ, વસ્ત્રાલંકારોથી તેણે ચક્રની પૂજા કરી અને તેની આગળ રૂપોના અક્ષતથી અષ્ટમંગલ આજેખ્યા. પછી ચંદન કપૂર મિશ્રિત ધૂપ કરી, ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ, સાત આઠ પગલાં પાછા ફરીને તેણે ચક્રને નમસ્કાર કર્યા. પછી આઠ દિવસ ત્યાંજ નિવાસ કરીને ચક્રરત્નનો તેણે અઠાઈ-મહોત્સવ કર્યો. તે વખતે નગરીના બીજા ધનવંત લોકોએ પણ ચક્રની પૂજા કરી મહોત્સવમાં ભાગ લીધો.

ત્યારબાદ મંગલ-સ્નાનાદિક કરી, મુગટ, વસ્ત્રાલંકારો પહેરી, પ્રતિહાર સમાન સોગ હજાર યજ્ઞોથી પરવરેલ અને શ્વેત ઇન્દ્રથી વિરાજિત ભરત રાજા પોતાના રત્નકુંજર પર આરૂઢ થયા. તે વખતે ગજરાજે ઉચ્ચથી ગર્જના કરી, બંદી જનોએ એકી અવાજ જય જય શબ્દ કર્યો, હાંદિનાદથી

યાઓ ગાજવા લાગી તથા ખીબા મંગલ વાગ્ગિનાનો ધ્વનિ,
 નેકોને બોલાવવામાં દ્રુતરૂપ થઈ પડ્યો. પછી મોટા-પર્વત
 વા હાથીઓ, નામીયા અંધો, વિચાળ રથો અને શૂરવીર
 પહોંચી પરવરેલ ભરત રાજાએ પૂર્વ દિશા તરફ પ્રયાણ
 કર્યું. એટલે એક હબ્બર યશોથી અધિષ્ઠિત અને સૂર્યના બિંબ
 માન યજ્ઞકર્તા ચક્રરત્ન આકાશમાં આગળ આગળ ચાલવા
 લાગ્યું. હંડરત્નને ધારણ કરનાર સેનાનીરત્ન મુખેણુ અન્ધરત્ન
 ર આરૂઢ થઈને આગળ ચાલ્યો. પુરોહિતરત્ન, મહારાજાની
 સાથે સાથે ચાલ્યો, તથા દિવ્ય લોન્ગન તૈયાર કરવામાં સમર્થ
 હપતિરત્ન, પડાવ કરવાને સમર્થ પાર્શ્વકિરત્ન, અર્ધરત્ન
 અને છત્રરત્ન એ બધા ભરત રાજાની સાથે ચાલ્યા, તેમજ
 શિરત્ન, કાંકિણીરત્ન અને ખડ્ગરત્ન પણ તેની સાથે ચાલ્યા.
 પછી પાછળ ચાલતા ભરતેશ્વરને અનુકૂળ પવન અને અનુ-
 કૂળ ગુફનોએ દિગ્વિજયનું સૂચન કર્યું. તે વખતે આગળ ચા-
 લતો મુખેણુ સેનાની હંડરત્નથી વિષમ રસ્તાને સરખો કરતો
 જતો હતો. દિગ્વિજયના ઉત્સવને માટે રથો ચિત્કાર શબ્દોથી,
 અંધો હુણ્ણાટથી અને હાથીઓ મર્દનાથી પરસ્પર ત્વરા
 કરવા લાગ્યા. ચોતરફ છવાઈ રહેલ ઐન્ધરજથી થયેલા દુર્દિ-
 નમાં અસવારોના ભાલાં યજ્ઞકર્તાં હતાં. મુગટધારી રાજાઓથી
 વીંટાયેલ ભરત મહારાજા, દેવતાથી પરિવૃત ઈંદ્ર રામાન ચો-
 લતા હતા. એક યોજન ચાલીને ચક્ર સ્થિર રહેતું, એટલે એક
 એક યોજનનું પ્રયાણ કરતા ભરત રાજા કેટલેક દિવસે ગંગા

નદીના ક્ષિણ તટ પર આવી પહોંચ્યા, અને ત્યાં વિશાળ તટ પર વિશ્રામ કર્યો. ગંગાએ પોતાના ઉછળતા તરંગોના જળ કણોથી સૈન્યના શ્રમને દૂર કર્યો. ત્યાં એક અહોરાત્ર અતીત કરી, આગળ પ્રયાણ કરતાં તે કેટલેક દિવસે માગધતીયે આવી પહોંચ્યા. ત્યાં પૌષધશાળામાં અદ્ભુત તપથી માગધતીયે થઈના કુમાર દેવને તેણે આરાધ્યો, અને પૌષધ ગ્રહણ કર્યું. અદ્ભુત તપ પછી તેણે સ્નાનથી પવિત્ર થઈ તે દેવને ઉદેશીને બલિ કર્યો.

હવે પારણાદિ વિધિ કર્યા પછી રથારૂઢ થઈ, કંઈક સમુદ્રના જગમાં આવીને પોતાના નામથી અંકિતબાણુ તેણે માગધપતિની સલા તરફ છોડયું. એટલે ક્ષણવારમાં બાર યોજન ઓળંગીને તે માગધપતિની સલામાં જઈને પડયું. તે જોતાં કોપાયમાન થયેલ માગધપતિ ભયંકર ભ્રમર ચડાવીને બોલ્યો—અરે ! ‘આજે યમરાજાએ કોના પર ચીઠી મોકલી છે ? કયા અવિચારી કુબુદ્ધિ પુરૂષે મારી સલામાં આ બાણુ નાંખ્યું ? શેષનાગના મસ્તક પર રહેલ મણિને ગ્રહણ કરવાને કયો મૂર્ખ મનોરથ કરે ? ખરેખર ! તે આજે પોતાના પ્રાણુ ખરબાદ કરવાને જ તૈયાર થયેલો જણાય છે. ’ એમ કહી આસન ધરી ઉભો થઈને તે પોતાના ખડ્ગને કંપાવવા લાગ્યો. એટલે તેના પરિવારમાંના કેટલાક તરવારો ગમકાવવા લાગ્યા, કોઈ બાલા ઉછાળવા લાગ્યા, કોઈ ફરસીઓ ફેરવવા લાગ્યા, કોઈ મુદ્ગરો ઉપાડવા લાગ્યા, કોઈ પ્રચંડ દંડ ઉગામવા લાગ્યા, કોઈ

ત્રિશૂળ લેવા લાગ્યા, કોઈ સિંહનાદ કરવા લાગ્યા. કોઈ 'મારો
મારો' કહેવા લાગ્યા, કોઈ 'પકટો પકટો' બોલવા લાગ્યા, કોઈ
'ચાલો ચાલો' અને કોઈ 'ઉભા રહો ઉભા રહો' પોકારવા
લાગ્યા. એ રીતે પરિવાર બધો કોપાયમાન થઈને ચંદા કરતો
હતો, તેવામાં અમારે તે બાલુને બંસબર તપાસી નોંધુ, તો
તેના પર નીચેના દિવ્યાક્ષરો જોવામાં આવ્યા—

“સાક્ષાત્ સુરાસુર અને મનુષ્યના સ્વામી શ્રી ઋષભ
દેવનાં પુત્ર ભરત ચક્રવર્તી, તમને એવો આદેશ કરે છે કે—
જો તમારે રાજ્ય અને શ્રવિતલ્યની જરૂર હોય, તો અમારી
પાસે તમારું સર્વસ્વ મૂકી દઈને અમારી સેવા કરો.”

આ અક્ષરો જોતાં મંત્રીએ અવધિરાનથી વિચારી તે
બાલુ સર્વને બતાવતાં તેણે ઉચ્ચ સ્વરે કહ્યું કે—“અરે !
ચંદાલોકો ! તમે વૃથા સાકુસ ન કરો. અર્થબુદ્ધિથી વિમુખ
એવા તમે પોતાના સ્વામીને અનર્થ આપવા તૈયાર થયા છો.
સંભળો—આ ભરતક્ષેત્રમાં પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભસ્વામીનાં
પુત્ર ભરતરાજા પ્રથમ ચક્રવર્તી થયા છે. તે આપણી પાસેથી
હંડ માગે છે, અને આપણુ સર્વને તે પોતાની આજ્ઞામાં
સામળાઈ રાખે છે. કદિ મેરૂપર્વત ઉપાડી શકાય, સમુદ્ર શોષવા
ગમાય, અવની ઉલટી કરી નખાય, વજ્ર ઢગાય, યમરાજ હણાય
અને કદિ વરુણનલ ભુજાવી દેવાય, તથાપિ હુનીયામાં ચક્રવર્તી
શતાવ નહિ. માટે હે મતિમાન રાજન ! આ લોકોને તમે
વારો. અને હંડન તૈયાર કરી ચક્રવર્તીન પ્રજામ કરવા ચાલો.”

મંત્રીના આ વચનથી માગધપતિ શાંત થયો. પછી તે બાપ અને ભેટણું લઈને ભરત પાસે આવી, પ્રણામ કરીને તે બોલ્યો કે—‘હે સ્વામિન્ ! મારા ભાગ્યયોગે આપના મને દર્શન થયું છે. જેમ આદિનાથ ભગવાન્ તીર્થંકર થઈને વિજય પામે છે, તેમ આપ પણ પ્રથમ ચક્રવર્તી થઈને વિજય પામે. વાયુ કરતાં કોઈ બળવાન નથી, આકાશ કરતાં કોઈ વિસ્તૃત નથી, તેમ આપની બરોબરી કરી શકે તેવો કોઈ નથી. હે નૃપશિરોમણિ ! આજથી આપની આજ્ઞાને હું શિરસાવંધ માનીશ. આ રાજ્ય, આ પરિવાર અને હું પોતે તથા બીજાં બધું તમારું છે. તમારા એક સેવકની જેમ મને હુકમ કરમાવો.’

એમ કહીને તેણે તે બાણ, માગધતીર્થંકર જળ, મુગટ, અને બે કુંડલ તેને અર્પણ કર્યા. એટલે તે વસ્તુઓનો સ્વીકાર કરીને ભરતરાજએ તેનો સત્કાર કર્યો. પછી ત્યાં અકાંઈ મહોત્સવ કરીને ભરતભૂપ સૈન્ય સહિત દક્ષિણ સમુદ્રના કિનારા પર આવી પ્રથમની જેમ અષ્ટમ તપ કરી, રથારૂઢ થઈ, કંઈક સમુદ્રમાં જઈને તેણે વરદામપતિની સભામાં બાણ છોડ્યું. ત્યારે સભામાં બાણ આવતાં વરદામપતિ કોપાયમાન થઈ બ્રહ્મટી ફેરવતો બોલ્યો—‘અહો ! આજે સુતેલા સિંહને કોણે જગાડ્યો ? આજે કૃતાંતે કોના પર કટાક્ષપાત કર્યો ? આજે પોતાના જીવિત પર કોને વિરાગ થયો ? કે જેણે મારી સભામાં આ બાણ નાંખ્યું. બાણ છોડનારને આ બાણથીજ કાર કરું. એમ ક્રોધ સહિત બાણને લેતાં તેના પર ચક્રીના પૂર્વોક્ત વર્ણો

(અક્ષરો)જેવામાં આવ્યા તે વાંચતાં શાંત થઈ તેણે ચિંતવ્યું કે—
 ‘અહો ! બ્રાહ્મણ જેમ હાથીની સામે યાય, દેડકો, જેમ કાળા
 મુર્ખને તમાચો મારવા જાય અને હાથી જેમ દાંતથી પર્વતને
 બેટવા કુચે, તેમ મંદમતિ મેં ચક્રવર્તી સાથે યુદ્ધ કરવા
 વાનું સાદસ કર્યું ! છતાં હજી કંઈ બાજી બગડી નથી...
 એમ ધારી મારગપતિની જેમ તેણે ભરતચક્રીને ભેટ, પ્રણામ,
 નમ્રતા વિગેરેથી પ્રસન્ન કર્યો. એટલે ભરતચક્રી તેના સત્કાર
 કરી; પ્રથમની જેમ તેને ત્યાં સ્થાપન કરીને પોતાની છાવ-
 નીમાં આવ્યા.

પછી ચક્રનો અનુસારે ભરતપતિ, પશ્ચિમ દિશાએ
 પ્રભાસપીઠ બહી ચોડ્યા. ત્યાં પશ્ચિમ સમુદ્ર તટ
 પર પડાવ નંખાવી, અદ્ભુત તપ અને પૌષ્ઠ કરી, સ્થાવર
 ધર્મને તેણે પ્રભાસપતિને ઉદેશીને બાણ છોડ્યું; તે બાર
 યોજન ઓગંગીને પ્રભાસપતિના સલા સ્થાનમાં જઈને
 પડ્યું તેના પરના ચર્ણથી ભેટ લઈને પ્રભાસપતિ વરવ
 ચક્રી પાસે આવ્યો, અને પ્રણામ કરીને તેણે વિનંતી
 કરી કે—‘હે સ્વામિન ! આપનાથી આજે હું સનાય યગો
 છું. હે દેવ ! પશ્ચિમ દિશામાં એક સામંતની જેમ રહીને તુદા
 આપની આજ્ઞાને પારણ કરીશ.’ એમ કહી તેણે અલંકાર
 ગણા દ્રવ્યનો ભેટ પરી એટલે ભરતચક્રી પ્રસન્ન થઈ, તેને
 ત્યાં સ્થાપન કરી સિંધુનદીના કિનારે આવાંને તેણે અદ્ભુત
 તપથી સિંધુદેવીની આરાધના કરી તપના પ્રભાવથી આસન

ચલાયમાન થતાં દેવીએ આવીને જય જયના ઘોષપૂર્વક કહ્યું કે—‘ હે ભરતેશ્વર ! હું તમારી કિંકરી છું, જે ફરમાવો, તે તમારું કામ કરું ’ એમ કહીને તેણે રત્નથી ભરેલા એક હાથ અને આઠ કળશ, તથા બીજા કીંમતી અલંકારો ભેટ કર્યા. તે બધું સ્વીકારી, તેને પ્રસન્ન કરી, ઇશાન પુષ્પ તરફ ચાલતાં ભરતરાજા વૈતાલ્ય પર્વતની પાસે આવ્યો. ત્યાં તે પર્વતના અધિષ્ઠાયક દેવને ઉદ્દેશીને તેણે અષ્ટમ તપ કર્યો. એટલે આસન કંપતાં અવધિશાનથી ભરતચક્રીને આગ્રીને તે દેવ તેની પાસે આકાશમાં રહીને બોલ્યો—‘ હે વિભો ! તમે જય પામે. હું તમારો સેવક છું, આપની આજ્ઞા ઉઠાવવાને તૈયાર છું. ’ એમ કહી કીંમતી રત્નો, રત્નાલંકારો, દિવ્ય વસ્ત્રાદિ તેણે ભરતને અર્પણ કર્યા. તે સ્વીકારીને ચક્રીએ તેને ગૌરવ સહિત વિદાય કર્યો.

આરબાદ એકના અનુસાર ભરતરાજા વૈતાલ્યની તમિલા ગુફા પાસે આવ્યો. ત્યાં તેના અધિષ્ઠાયક દેવને ઉદ્દેશીને તેણે અષ્ટમ તપ કર્યો. એટલે કૃતમાત્ર નામે દેવ, અવધિશાનથી અવગોડી ત્યાં આવીને કહેવા લાગ્યો—‘ હે સ્વામિન ! આપના દારપાત્રની જેમ તમિલા ગુફાના દારમા હું રહ્યો છું. ’ એમ કહીને તેણે શ્રી રત્નને યોગ્ય સ્ત્રાલંકારો ભેટ કર્યા, તે બધાને સ્વીકાર કરી, તેણે પ્રસન્નતા પૂર્વક સત્તાર કરીને તેને વિદાય કર્યો. પછી પાતાના મુખે મેનાપતિને બોલાવીને મરુત સમયે આજ્ઞા કરી કે—‘ તમે ચર્મજનથી સિંદુ નદી ઉપરના સિંધુ નદી અને વૈતાલ્ય પર્વતની મુખમા

રહેલા દક્ષિણ સિંધુ નિપ્પુટને સાધો અને મ્હેન્છોને
 વચ કરો.' એટલે મહાન સૈન્ય લઈ અરિતા ઉતરીને તેણે
 સિંહલ લોકોને તાબે કર્યા, બર્બર લોકોને કિંકર બનાવ્યા,
 ટંકલુ લોકોને વશ કર્યા, યવનદ્વીપને તેણે જીતી લીધો, કાળ-
 મુખ અતિના મ્હેન્છોને તથા જોનક નામના મ્હેન્છોને તાબે
 કર્યા. વૈતાલ્ય ભૂમિની નજીકના સર્વ મ્હેન્છોને તેણે જીતી
 લીધા. ત્યાંથી આગળ ચાલીને તેણે કચ્છ દેશની ભૂમિને
 આકાંત કરી. ત્યાં મ્હેન્છ દેશના, રાજાઓ લેટણા લઈને
 સેનાની પાસે આપ્યા. કોઈએ રત્નોના ઢગલા, કોઈએ
 હાથીઓ, કોઈએ નાગીયા અથવા અને કોઈએ ક્ષીંમતી રથો
 આપ્યા. એ રીતે ભેટો આપીને તેમણે સેનાપતિને કહ્યું કે—
 'આજથી અમે તમારા આજ્ઞાધારક સેવકો છીએ.' એમ
 બોલતા તે રાજાઓનો યોગ્ય સત્કાર કરીને તેણે વિદાય કર્યા;
 અને પોતે સેનાપતિએ મ્હેન્છો પાસેથી લીધેલો ઢંડ બધો
 ચક્રી પાસે લાવીને મૂક્યો.

હવે એકદા ભરત રાજાએ સેનાપતિને બોલાવીને હુકમ
 કર્યો કે—'તમિલા ગુફાના દ્વાર ઉઘાડો.' એટલે ગુફા પાસે
 આવીને તેણે તેના અધિષ્ઠાયક દેવને ઉદેશીને અષ્ટમ
 તપ કર્યો. તપમાં સર્વ સિદ્ધિઓ સમાયેલી છે. પછી દ્વાર
 પાસે અષ્ટમંત્રણ આજેખી, ચક્રીના ઢંડરતનમતી તેણે ગુફાના
 દ્વારને ત્રણ વાર તાડન કર્યું, એટલે કપાટ ઉઘડી ગયા. તે
 વૃષ્ટાંત ભરતને નિવેદન કરતા, ભરત મદારાગત દરિતરતનપર

એ રીતે જનાય મોક્ષ વિસ્તાર ને છાને આગંવીને
 ભરત મહાશયે ઉતાર ખંડમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં આપણ
 નામના જાલિદ દુર્મદ બીજો સંજ્ઞા, જે મિત્રા કુટુંબી અને
 પરિવારવાળા હતા. તેઓ પુરુષમાં કદિ પચસપા પામતા ન
 હતા. ક્યારે ભરતેશ્વરે તેમના પર જલ્લાતારથી મહાર્ગ કરી,
 ત્યારે તેમને ધણા અનિદ નૃસંક ઉપાતો. યથા લાગ્યા. તે
 વખતે ગૃહોપાનની જૂમિ કંપવા લાગી, દિશાઓમાં ફાક
 રવા લાગ્યો, દિશાઓ માતરફ રજથી જ્વાલ ઘર્ષ મર્ષ, કુદ
 પવનો અથડાવા લાગ્યા, ઉત્કાપાત યથા લાગ્યો અને આકા-
 શમાં રથાને રથાને કાકપટ્ટીઓ ભમવા લાગ્યા.

અહીં કવચ, બાલા, દેશી, તલવાર, ઈંડ, સુફાર
 વિગેરે હથોળાએને ચમકાવતા ભરતના મુખદેહ પોતાના સ્વામી
 સાથે આગળ વધ્યા. જ્ય જ્યારેવના ભયંકર ધોધ કરતા તેમને
 આવતા એમને કિરાતલોડો ગહુકોપાયમાન થયા, અને આપણ
 આપણમાં કંઠવા લાગ્યા કે—‘આ કોણ અરુપબુદ્ધિ પુરુષ
 જાલકની જંમ મરણની ચાચના કરે છે ? મૃગ જેમ સિંહની
 શુદ્ધમાં દાખલ થાય તેમ આ આપણા દેશમાં આવેલ. લાલે
 છે.’ એમ ગોલતા કિરાતોએ કંઠલુ કવચો ધારણ કર્યા, અને
 બાલા તરવાર ત્રિશૂળ વિગેરે હસ્તમાં લઈને તે નચાવવા
 લાગ્યા. યત્રાને વરસાવતા ગ્લેમ્હો ભરતના સૈન્ય સાથે મુદ્દ
 કરવા લાગ્યા. ચોતરફ યસો પડવા લાગ્યા. કિરાતોના જાણીથી
 ભરતના સૈન્યમાં એવું કોઈ ન રહ્યું કે જે ધાયલ ન થયું હોય !

મ્હેરજોના ઘસારાથી ભરતપતિના થોડેસ્વારો વિખરાવા લાગ્યા, ખાણોના આઘાતથી હાથીઓ વિરસ શબ્દ કરવા લાગ્યા, પ્રચંડ ઢંડાચુદ્ધથી વારંવાર તાડન થયેલા પાંગાઓ પૃથ્વીમાં અથડાઈને પડવા લાગ્યા. એ રીતે યવનસેનાએ, ભરતના સૈન્યનો અગ્રભાગ ભાંગી નાખ્યો, તેથી મ્હેરજ લોકોથી ભરત મહારાજનું સૈન્ય ત્રાસ પામ્યું, અને અસ્તવ્યસ્ત થવા લાગ્યું.

એ પ્રમાણે પોતાની સેનાને પરાસ્ત થયેલી જોઈને મુખેણ સેનાપતિ ક્રોધાયમાન થયો. તેના નેત્ર અને મુખ રક્ત ધર્મ ગયા. તેણે તરત જ મુવર્ણનું ગજનર ધારણ કરી કીધું, અને કમલાપીડ નામના અશ્વ ઉપર તે આડેડ થયો. તે અશ્વ ઝાંશી અંગુલ ડિંચા હતો. નગ્વાણું આંગળ વિશાળ હતો, એકસા ને આડ અંગુલ લાંબો હતો, તેના માથાનો ભાગ નિરંતર ગત્રીશ આંગળની ડિંચાઈમાં રહેતો હતો, ચાર આંગળના તેના ખાડ હતા. તેના આંગળની તેનો જંઘા હતી, ચાર અંગુલના તેના પેડણ હતો, ચાર આંગલ ડિંચી ખરીઓ હતી. તેનો મધ્ય ભાગ ગોળાકાર અને વળેલો હતો, વિશાળ અને જન નમંત્રા પૃથ્વ ભાગથી તે શામનો હતો, તે શ્રેષ્ઠ દાઢશ આવળ સહિત હતો. શુદ્ધ લક્ષણોથી સજ્જિત અને પોષકના સંપાદનથી લીલી રાતિયા તે વધારે સુશોભિત હતો. તેના ખરીએ ચામ તેના પેડણ વધારે થયો ન હતો. તે સવારની પેડણ નાના નાના હતા. તેના નાના અશ્વ પર આડેડ

યતાં સેનાપતિએ ખડ્ગચરતન ચઢાવ્યું હતું. તે પચાસ આંગણ
લાંબુ, સોળ આંગણ વિસ્તૃત, અર્ધ આંગણ બાહુ અને તીક્ષ્ણ
પારવાણું હતું. ખડ્ગ દેસ્વતાં સેનાપતિ સમરાંગણમાં ધસ્યે
અને કિરાતો પર તેણે મારો ચલાવ્યો. એટલે કેટલાક શત્રુએ
ગ્રાસ પામ્યા, કેટલાક આંસો ખંધ કરી બેઠી રહ્યા, કોઈન
હસ્તમાંથી અગ્રો પડી ગયા, કોઈના રથો ભાંગી ગયા અને
કોઈના અગ્રો સ્તબ્ધ થઈ ગયા. એ રીતે સર્વ કિરાતો પોતાના
પ્રાણ લઈને ફાવે ત્યાં નાશી ગયા. ખડ્ગ આવે નીકળી ગય
પછી તેમણે એકલા થઈને સિંધુની રેતીમાં નમ્મ અને ઉત્તાન
બની, નાગકુમાર નિકાયના પોતાના કુળદેવોને ઉદ્દેશીને અદ્ભુત
તપ કર્યો. એટલે આસન ચલાવમાન યતાં અવધિજ્ઞાનથી
કિરાતોને કદમાં આવેલા બાણીને તે દેવો આકાશમાં રહી
બોલ્યા—‘તમને શી વસ્તુની જરૂર છે? તે કહો.’ ત્યારે મિયમુખ
દેવોને આકાશમાં રહેલ બેઈ શ્વેચ્છોએ અંજલિ બેઠીને કહ્યું
કે—‘પૂર્વે આ અમારા દેશને કોઈએ નાકમણ કરેલ નથી.
અત્યારે આ કોઈ ચડી આવ્યો છે, તે પાછો ચાલ્યો જાય તેમ
કરો’ ત્યારે દેવતાઓએ કહ્યું—‘હે કિરાતો! આ જરૂર નામે
ચક્રવર્તી રાજા છે. દેહની જન્મ તે દેવ, અમુરો કે મનુષ્યોથી
અજેય છે. મંત્ર, તંત્ર, ઝેર, અગ્ર કે વિષાઓ તેને અસર ન
કરી શકે, તો પણ તમારા આમહથી તેને કેપદવ કરીશું.’ એમ
કહીને તે અંતર્ધાન થયા.

ત્યારબાદ ક્ષુદ્રાચરન રવામ વાદળાં ગતનમાં ચડી

પૃથ્વી મંડલમાં તમે દેવ સમાન છા. હે રાજન્ ! અમારો પૃથ્વી-
ના કિશ્કાદૃષ પૈતાલ્ય પર્વતનું મોટું શુક્રાદાર તમારા વિના
બીજા કોણ ઉઘાડવાને સમર્થ છે ? હે વિશ્વવંત નૃપશિરો-
મણિ ! જ્યેષ્ઠિપના ચક્રની જેમ આકાશમાં જળ ઉપર સમસ્ત
સૈન્યનો પગલ રાખવાને આપ વિના કોણ સમર્થ છે ? હે સ્વા-
મિન ! અદ્ભુત શક્તિને લીધે તમને દેવતાઓ પણ છૂતી ન
શકે. હે નાય ! અમ અહોનો અપરાધ ક્ષમા કરો. આજથી
અમે આપના સેવક થઈને આશા ' ઉઠાવીશું. ' આવી તેમની
નમ્રતાથી ભરત મહારાજાએ પ્રસન્ન થઈ તેમનો પ્રેમથી સત્કાર
કરીને તેમને વિદાય કર્યા, એટલે મુખેજ સેનાપતિ સિંધુના ઉત્તર
નિષ્કુટને સાધી આવ્યો.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

ભરતની સાંધનાં (ચાલુ).

એકદા ત્યાંથી ચક્રેશ્વર શુદ્ધિમવંત પર્વત તરફ આશુ.
તેની પાછળ પાછળ ચાલતાં મહારાજા તે પર્વતના દક્ષિણ
ભાગ પાસે આવ્યા ત્યાં શુદ્ધિમાદ્રિકુમાર દેવને ઉદ્દેશીને તેણે
અપ્રમ તપ કર્યો. પછી પોતાના નામથી અંકિત બાળ તેણે
કુમારદેવ પરાંછાડ્યું. તે આકાશમાં બહોંતેર યોજન જઈને
દેવની આગળ પડ્યું. એટલે બાળમંદના નાગાદાર પ્રાચી. એટ

લઈને તે તરત ભરતેશ્વર પાસે આવ્યો અને આકાશમાં રહીને
 બોલ્યો કે—‘ હે સ્વામિન ! ઉત્તર દિશાને છેડે હું આપના
 સેવકની જેમ રહીશ. ’ એમ કહીને તેણે દિવ્ય વસ્ત્રાલંકારો
 ભરતરાજાને ભેટ કર્યા. આથી ભરતભૂપતિએ પ્રસન્ન થઈ તેને
 સત્કાર કરીને તેને વિદાય કર્યો. ત્યાંથી ભરત ઋષભકુટ પર્વત
 તરફ ચાલ્યા. ત્યાં તેના પૂર્વ શિખરપર તેણે કાંકિણી રતનથી લખ્યું
 કે—‘ અવસર્પિણી કાળના ત્રીજા આરાના પ્રાંત ભાગમાં હું
 ભરતનામે ચક્રવર્તી થયો છું, ’ એમ લખી ત્યાં મહોત્સવ કરીને
 ચક્રના અનુસારે ભરતેશ્વર વૈતાલ્ય પર્વત પર આવ્યા, અને
 નમિ, વિનમિ વિદ્યાધર ઉપર તેણે પોતાનું બાણ છોડ્યું. તે
 જોઈ જાંને વિદ્યાધર પતિ વિચારવા લાગ્યા કે—

‘ જંબુદ્વીપના ભરતખંડમાં આ ભરતરાજા પ્રથમ ચક્ર-
 વર્તી ઉત્પન્ન થયો છે. તે અહીં જ્ય મેળવવા આવ્યો હશે.
 અને તેણે આ દંડરૂપ બાણ આપણી ઉપર નાખ્યું છે. ’ એમ
 વિચારીને તે જાંને વિદ્યાધરપતિ યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થઈ ગયા.
 એટલે તેમના હુકમ પ્રમાણે વિદ્યાધરાનું સૈન્ય સજ્જ થયું.
 કોઈ વિમાનાનાં બેડા, કોઈ હાથીઓ પર આરૂઢ થયા, કોઈ
 અશ્વાપર અને કોઈ રથોપર બેસીને ચાલ્યા. બજારને
 ધારણ કરી વિવિધ શસ્ત્રોને ચમકાવતા બધા વિદ્યાધરા
 નામિ. વિનમિ સાથે ભરતેશ્વરની પાંતે આવ્યા. ત્યાં હુંડુભિ
 નાદથી ગગનને ગમગત અને ‘ તુ’ બગગી પાસેથી દંડ
 તરફ કે ‘ અમ બ્રહ્મા અને ‘ વદાધા ઉન્મત્ત થયેલા તે

બને વિદ્યાધરેએ ભરતરાજને યુદ્ધ કરવા બોલાવ્યા. ત્યાં બંને
 સૈન્યનું યુદ્ધ ચાલ્યું. એ રીતે બાર વરસ સુધી યુદ્ધ ચાલતાં
 ઉપરે ભરતેશ્વરે તે બંને વિદ્યાધરેને જીતી લીધાં. એટલે
 અંજલિ ભેટી ભરતને પ્રણામ કરીને તે બંને બોલ્યા કે— હે
 સ્થામિન ! સૂર્ય સમાન કોઈ તેજસ્વી નથી, પવન સમાન
 કોઈ વેગશાળી નથી, તેમ તમારાં કરતાં બીજો કોઈ શૂરવીર
 નથી. હે નયનપુત્ર ! આજે આપને ભેટાંથી અમે સાક્ષાત્
 નયનસ્વામીનેજ જોયા, અજ્ઞાનપણે થયેલ અમારો અપરાધ
 આપ ક્ષમા કરજો. હવે અમે આપના સેવક થઈને રહીશું. '
 એમ કહીને તેમણે અગણિત રત્ન, અલંકાર, અને દિવ્ય વસ્ત્રો
 ભરત રાજાને ભેટ આપ્યા. તથા રમણીઓમાં રત્નસમાન મુ-
 ભદ્રા નામે પોતાની પુત્રી વિનમિએ ચક્રીને અર્પણ કરી. તેની
 સમયોચિત આદૃતિ હતી, યૌવનવતી તે એક દેવી સમાન
 અત્યંત શોભતી હતી. તે ત્રણ ઠેકાણે સ્થામ, ત્રણ ઠેકાણે પેત,
 ત્રણ ઠેકાણે તામ્ર, ત્રણ ઠેકાણે ઉન્નત, ત્રણ ઠેકાણે મંજીર, ત્રણ
 ઠેકાણે વિસ્તીર્ણ, ત્રણ ઠેકાણે દીર્ઘ અને ત્રણ ઠેકાણે કૂચ હતી.
 પોતાના કેશકલાપથી તે મયૂરના કલાપને અને વિશાળ હલ્લાટ
 પ્રદેશથી અદ્ભૂતના અંદરને પણ પસંદ કરતી હતી. દીર્ઘકચ્છી-
 ઓની પંકિત જેવી તેની હંતપંકિત હતી. કામદેવના કલ્યાણ-
 દળથી જેવા તેના બે સ્તન હતા, કોમળ અને કૂચ તેનું ઉદર
 હતું, સંરિતાની ભમરી સમાન તેનું નાભિમંડળ હતું,
 મનમનની રમ્યા જેવા તેના બે વિશાળ નિવાંજ હતા, મુવર્ણના

સ્તંભ જેવા તેના સાથળ હતા, મૃગલીની જંઘા સંદેશ તે
જંઘા હતી, તેના ચરણ તો કમળનો તિરસ્કાર કરતા હતા. તે
કનક જેવી કાંતિ, આભૂષણોને વધારે અલંકૃત બનાવતી હતી.
એક રાજહંસીની જેમ ગમન કરતી તે અપ્સરા કરતાં અધિ-
શોભતી હતી. એ સ્ત્રીરત્નને સ્વીકારી, તેમનો સત્કાર કરી
ભરત ચક્રીએ તેમને વિદાય કર્યા. પછી નમિ વિનમિએ પોતાના
પુત્રોને રાજ્ય સોંપી પોતે વિરકત થઈને ત્ર્યંબકદેવ ભગવાન
પાસે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું.

હવે ચક્રની પાછળ ચાલતાં ભરત મહારાજા ગંગાતટ
પર આવ્યા. ત્યાં સુપેણુ સેનાપતિએ ગંગાનો ઉત્તર નિષ્ક્રમ
સાધ્યો. ભરત ચક્રીએ અષ્ટમ તપથી ગંગા દેવીની સાધના કરી
એટલે તેણે પ્રસન્ન થઈ ભરત રાજાને એ રત્નના સિંહાસનો
તથા એક હજારને આઠ રત્નના કુંભો આપ્યા. ત્યાંથી ચક્રી
ગંડપ્રપાતા નામની ગુફા તરફ આવ્યા, અને ગુફા પાસે
આવી, ગુફાના અધિષ્ઠાત્ર નાથમાલ દેવને ઉદ્દેશીને તેણે અ-
ષ્ટમ તપ કર્યો. એટલે તપના પ્રભાવથી આસન કંપતાં તે ભેટ
કાઢીને ભરત પાસે આવ્યો, અને અતિભક્તિથી તેણે સમ્રાટને
આનંદ આપી અપભ્રંશ કર્યો. રાજાએ પ્રસન્ન થઈને તેને વિદાય કર્યો.
પછી ભરત પતિએ પોતાના મુખે ભૂ નેનાપતિને હુકમ કર્યો કે-
“ગંડપ્રપાતા ગુફા તરફ આવે. એટલે તેણે પોષધપુર્વક
અષ્ટમ તપ અને ગતિવિધાન ત્રિ કર્યા કરીને હંડરત્નના
સિંહાસનો ઉપર બેસી પોતાની પાછળ ચાલતાં

કાંઈથીરત્નથી મંડળ આવેળતા રસ્તામાં ઉન્મગ્ના અને નિમ-
 આ નામની જે નદીઓને પ્રથમની જેમ ઓળંગી અને શુક્રના
 દક્ષિણ દાર પોતાની મેળે ઉઘડી જતાં શરતભૂષ શુક્રની
 બહાર ગંગાના પશ્ચિમ તટ પર આવ્યા ત્યાં નવ નિધાનને
 ઉદેશીને તેણે આદ્ય તપ કર્યો તપને અંતે નવે નિધાન પ્રગટ
 થયા. તે દરેક નિધાન એક એક હબર યજ્ઞથી અધિષ્ઠિત હતા
 નૈસર્ગ્ય, પાંડુક, પિંગલ, સર્વરત્નક, મહાપદ્મ, કાલ, મહા,
 કાલ, માણવ અને ચંપક-એવા તેના નામ હતા. નગરને લગતી
 અંધાદિ, રત્નાદિ, લોહાદિ ધાતુઓ તથા આયુધાદિ, સંસાર
 સંપત્તિને લગતી તમામ અણુટ વસ્તુઓ તેમાંથી પ્રગટ થતી,
 તેમજ નાટ્ય વાજિંત્રાદિક પણ તેમાંથી ઉત્પન્ન થઈને આનંદ
 પમાડતા, એ નવે નિધાન પ્રગટ થઈને ભરતેશ્વરને કહેવા
 લાગ્યા—‘હે મહાભાગ ! તમારા ભાગ્યને લીધે અમે નવે નિ-
 ધાન તમને વશ છીએ. તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે અમારો ઉપલોગ
 કરો. સમુદ્ર કંઠિ દીપ્તિ માય, પશુ અમે ક્ષીણ થતાં નથી, એમ
 નિધાન વશ થયા, એટલે મહારાજાએ ત્યાં અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ
 કર્યો. પછી રાજાના હુકમથી સુપેણ સેનાપતિ ગંગાના દક્ષિણ
 નિપ્પટને સાધી આવ્યો.

એ પ્રમાણે શરતદેવના છ ખંડ સધાઈ રહેતાં ચક્રરત્ન
 અયોધ્યા તરફ આગ્યું, એટલે ભરતેશ્વર રનાન તથા બલિકર્મ
 કરી દિવ્ય વશ પહેરીને ગર્જન પર આરૂઢ થયા. તે વખતે નવ
 નિધાન અને ચાંદ રત્નોથી શોભિત, પાંચડ હબર રંગાણી.

સ્તંભ જેવા તેના સાથળ હતા, મૃગલીની જંઘા સદૃશ તે જંઘા હતી, તેના ચરણ તો કમળનો તિરસ્કાર કરતા હતા. તે કનક જેવી કાંતિ, આભૂષણોને વધારે અલંકૃત બનાવતી હતી એક રાજહંસીની જેમ ગમન કરતી તે અપ્સરા કરતાં અધિક શોભતી હતી. એ સ્ત્રીરત્નને સ્વીકારી, તેમનો સત્કાર કરી ભરત ચક્રીએ તેમને વિદાય કર્યા. પછી નમિ વિનમિએ પોતાના પુત્રોને રાજ્ય સોંપી પોતે વિરકત થઈને ઋષભદેવ ભગવાન પાસે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું.

હવે ચક્રની પાછળ ચાલતાં ભરત મહારાજ ગંગાતટ પર આવ્યા. ત્યાં સુપેણુ સેનાપતિએ ગંગાનો ઉત્તર નિષ્ક્રમ સાંધ્યો. ભરત ચક્રીએ અષ્ટમ તપથી ગંગા દેવીની સાધના કરી એટલે તેણે પ્રસન્ન થઈ ભરત રાજાને બે રત્નના સિંહાસને તથા એક હજારને આઠ રત્નના કુંભો આપ્યા. ત્યાંથી ચક્રી જાંડપ્રપાતા નામની ગુફા તરફ ચાલ્યા, અને ગુફા પાસે આવી, ગુફાના અધિષ્ઠાયક નાટ્યમાલ દેવને ઉદ્દેશીને તેણે અષ્ટમ તપ કર્યો. એટલે તપના પ્રભાવથી આસન કંપતાં તે ભેટ લઈને ભરત પાસે આવ્યો, અને અતિભક્તિથી તેણે સમ્રાટને આભૂષણો અર્પણ કર્યા. રાજાએ પ્રસન્ન થઈને તેને વિદાય કર્યો. પછી ભરતપતિએ પોતાના સુપેણુ સેનાપતિને હુકમ કર્યો કે જાંડપ્રપાતા ગુફાના દાર ઉઘાટો. એટલે તેણે પૌષ્પપુર્વક અષ્ટમ તપ અને જાલિવિધાનાદિ ક્રિયા કરીને દંડરત્નના પ્રદારથી ગુફાના કપાટ ઉઘાટ્યા. પછી ચક્રની પાછળ ચાલતા

કાંકિણીરત્નથી મંડળ આવેળતા રસ્તામાં ઉન્મગ્ના અને નિમ-
 આ નામની બે નદીઓને પ્રથમની જેમ ઓળંગી અને ગુફાના
 દક્ષિણ દ્વાર પોતાની મેળે ઉઘડી જતાં ભરતભૂપ ગુફાની
 મહાર ગંગાના પશ્ચિમ તટ પર આવ્યા ત્યાં નવ નિધાનને
 ઉદેશીને તેણે આદ્યમંત્ર કયો તપને અંતે નવે નિધાન પ્રગટ
 થયા. તે દરેક નિધાન એક એક હજાર યજ્ઞોથી અધિષ્ઠિત હતા
 નૈસર્ગ્ય, પાંડુક, પિંગલ, સર્વરત્નક, મહાપદ્મ, કાલ, મહા,
 કાલ, માલુવ અને શંખક-એવા તેના નામ હતા. નગરને લગતી
 અશ્વાદિ, રત્નાદિ, લોહાદિ ધાતુઓ તથા આયુધાદિ, સંસાર
 સંપત્તિને લગતી તમામ અપ્પુટ વસ્તુઓ તેમાંથી પ્રગટ થતી,
 તેમજ નાટ્ય વાગ્ગિત્રાદિક પણ તેમાંથી ઉત્પન્ન થઈને આનંદ
 પમાડતા, એ નવે નિધાન પ્રગટ થઈને ભરતેશ્વરને કહેવા
 લાગ્યા—‘હે મહાભાગ ! તમારા ભાગ્યને લીધે અમે નવે નિ-
 ધાન તમને વશ છીએ. તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે અમારો ઉપલોગ
 કરો. સંમુદ્ર કદિ ક્ષીણ થાય, પણ અમે ક્ષીણ થતા નથી, એમ
 નિધાન વશ થયા, એટલે મહારાજાએ ત્યાં અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ
 કર્યો. પછી રાજાના હુકમથી સુપેલ્લ સેનાપતિ ગંગાના દક્ષિણ
 નિપ્પટને સાધી આવ્યો.

એ પ્રમાણે ભરતદેવના છ ખંડ સધાઈ રહેલા ચક્રરત્ન
 અંયોધ્યા તરફ આગ્યુ, એટલે ભરતેશ્વર નાન તથા બલિકર્મ
 કરી દિવ્ય વસ્ત્ર પહેરીને ગંગા દ્રપર આરૂઢ થયા તે વખતે નવ
 નિધાન આંતરે રત્નોથી શોભિત, ચાન્દ્ર, હજાર રંગાણી

ઓથી પરિવૃત, ખત્રીશ હજાર મુગટબંધ રાજાઓ, ચોરાશી લાખ હાથીઓ, ચોરાશી લાખ અશ્વો તથા રથો અને ઘનુ કોટી સુલટોથી વિરાજિત ભરતચક્રી, પ્રથમ દિવસથી સાઠ હજાર વર્ષે અયોધ્યા તરફ ચાલ્યા. માર્ગે ચાલતાં ગ્રામ્ય વૃદ્ધો ભેટણાં આપીને તેને પ્રસન્ન કરતા હતા. નદીઓને પંકિલ બનાવતા, સરોવરોને સોષવતા, વાવ-કુવાને ખાલી કરતા, શત્રુઓને સજા કરતા તથા ગોકુળે ગોકુળે ગોપાંગનાઓનું અર્ધરૂપ માળણ સ્વીકારતા ભરત મહારાજ અયોધ્યા નગરીની સમીપે આવી પહોંચ્યા.

અહીં મહારાજના આગમનના ખબર મળતાં અયોધ્યાપુરી એક અમરાવતી સમાનંસુશોભિત રીતે શણગારવામાં આવી. સ્થાને સ્થાને ઉંચા તોરણો બાંધવામાં આવ્યા, નગર-જનો માર્ગે માર્ગે કુંકુમમિશ્રિત જળ છાંટવા લાગ્યા, માર્ગની બંને બાજુએ માંચડા બાંધવામાં આવ્યા. જગે જગે મોતીના સાથીઆ પૂરવામાં આવ્યા, ધ્વજ, વાવટા અને પતાકાઓ પવનના યોગે લોકોને આવકાર આપતી હતી. એવી શોભા-યમાન નગરીમાં પ્રવેશ કરવાને શ્રેષ્ઠ મુદ્દતે મહારાજ ગર્જ-દ્રપર આરૂઢ થયા. તે વખતે ભાટ ચારણો તેમના અશ્વોત ગુણોનું વર્ણન કરતા હતા, જય જયના શબ્દથી તેઓ ગગનને ગન્ધવતા હતા, કોઈ અંજલિ જોડીને નમન કરતા, કોઈ શુભાશિષ આપતા, કોઈ વાજિત્રોના નાદ સાથે સંગીત લલ-કારીને ભરતપતિને પ્રસન્ન કરતા હતા. કેટલીક નગરનારીઓ

માંથા પર ઉભી રહીને ચકોની આરતી કરતી, કેટલીક પુષ્પો અને કેટલીક અક્ષતો ઉછાળતી હતી. એ રીતે પ્રભાતજનોના ઉભરાતા હૃદયથી વધાવાતા ભરતેશ્વર પોતાના રાજમહેલ આગળ આવીને ઉતર્યા, અને પછી સર્વનો ઉચિત સત્કાર કરી, બીજી હબાર રાજાઓ, સેનાપતિ, પુરોહિત, ગૃહપતિ વિગેરેને સન્માન સાથે તેણે વિસર્જન કર્યા.

ત્યારબાદ નવરસ નાટકોમાં અને સંગીતમાં કેટલોક વખત ભરતરાજાએ વ્યતીત કર્યો. પછી એકદા સુર-નરોએ આવોને વિનંતિ કરી કે—‘હે મહારાજ ! વિવાધરો સહિત તમે ભરતક્ષેત્રના છ ખંડ સાધી લીધા છે. માટે હવે અમને આજ્ઞા કરો, તો અમે તમારો આનંદથી રાજ્યાલિપેક કરીએ.’ ત્યારે ભરતરાજાએ આજ્ઞા આપી, એટલે દેવતાઓએ નગરની બહાર ઇશાન ખૂણે એક વિશાલ દિવ્ય મંડપ રચ્યો, પછી તેઓ તીર્થો, દ્રુહ, નદીઓ અને સમુદ્ર થકી જળ અને ઔષધિ લાવ્યા. ચક્રવર્તીએ પૌષ્ઠપૂર્વક અદ્ભુત તપ કર્યો. તપ પૂર્ણ થતાં તે અંતઃપુર સહિત મંડપમાં પધાર્યા. ત્યાં રત્નના સિંહાસન પર મોટા વર્ણજોના નાદ સાથે તેમના આલિયોગિક દેવતાઓએ પવિત્ર જળથી અભિષેક કર્યો, ત્યારપછી બીજી હબાર રાજાઓએ અભિષેક કર્યો, અને પછી સેનાપતિ, શ્રેષ્ઠ વિગેરેએ અભિષેક કર્યો. પછી તેમણે અંગમાર્જન કરીને આવના ચંદનથી અંગે વિશેષન કર્યું, અને દેવતાએ દંદ્રે આપેલ કપલસ્વામીનો મુગટ તે ચક્રવર્તીને પહેરાવ્યો. એ રત્નકુંડલ,

એક મનોહર મોતીનો હાર તથા ધીન્ન પણ દિવ્ય અલંકારો પહેરાવ્યા. પછી સભા મંડપમાં સિંહાસનને અલંકૃત કરીને મહારાજાએ પોતાના અધિકારીઓને આજ્ઞા કરી કે—‘હે અધિકારી પુરુષો ! તમે વિનીતા નગરીમાં સર્વત્ર દૂરો વળીને બાર વરસ સુધી કોઈ પણ જાતની જકાત, કર, દંડ, કુદંડ તથા ભયથી રહિત જનાવો. અર્થાત્ બાર વરસ એમાંનું કશું લેવામાં નહિ આવે એમ લોકોને સમજાવીને આનંદ પમાડો!’ એ પ્રમાણે બાર વર્ષે અભિષેક મહોત્સવ સમાપ્ત થતાં મહારાજાએ જધાને સંતુષ્ટ કરીને વિદાય કર્યા, અને પોતા પ્રસ્થાનુસાર લોગ વિદાસ કરવા લાગ્યા.

મહારાજા જરતને આયુધશાળામાં ચક્ર, ધનુ, ખુલ્લ અને દંડ એ ચાર એકેન્દ્રિય રત્ન હતા, જંડારશૂદ્રમાં કોંકિ હીરત્ન, ચર્મરત્ન, મગ્નિરત્ન અને નવ નિધાનો હતા; પોતાની નગરીમાં ઉત્પત્ત થયેલા સેનાપતિ, મુદ્રપતિ, પુરોહિત અને વર્દોદિ—એ ચાર નર રત્નો હતા. વૈતાલના મૂળમાં ઉત્પન્ન થયેલ મગ્નરત્ન અને અધરત્ન હતા, અને વિનાધરની શ્રેણિમાં ઉત્પત્ત થયેલ શ્રીરત્ન હતું, એ ચૌદ રત્નોથી તે શોખલા હતા. તેમને મેળવેલ હસ્તર પારિપાર્શ્વક દેવતાઓ હતા, પ્રજાને તે ત્રેલોક રક્ષાયા હતા, ચારાશી રાજ્ય હસ્તી, તેંદરાજ અથ, તેંદરાજ રથ, છન્નુકોદિ નામના ત્રય. તેંદરાજ પદ્માવતી હતા. તેમને મગ્નીશ હસ્તર દેવ, ત્રિલોક હસ્તર નિતા નગર, અપ્તલક્રીય હસ્તર કિંકરત્રય મંદિરે હતા. એ નેત્ર નમસ્કર જરતોત્તમ રત્નો નામના હતા.

એકદા સાઠ હજાર વર્ગોના વિશ્વ પછી ભરતપતિને; પોતાના સંબંધીઓને મળવાની ઇચ્છા થઈ, એટલે અધિકારી : પુરુષોએ સંબંધીઓ બતાવતાં પ્રથમ નામપૂર્વક સુંદરી : તેને : બતાવી, તે ઘણીજ કૃશ થઈ ગઈ હતી અને તેનું લાવણ્ય : બહુ નહીં થયું હતું. સુંદરીને આવી હાલતમાં જોતાં મહારાજાએ કોપાયમાન થઈને કહ્યું કે—‘શું અમારા ઘરમાં શ્રેષ્ઠ : અન્ન નથી ? કે લવણ સમુદ્રમાં લવણ નથી ? શું રસોયા નથી ? : કે તેઓ તરફ જોવા થઈ ગયા છે ? શું મેવો નથી ? કે : ફળગી ગાયો નથી ? અથવા તો આવી ભોજ્યાદિકની સંપત્તિ : છતાં સુંદરી કેમ સુકાઈ ગઈ છે ? શું તેને કંઈ રોગ થયો : છે કે જેથી ભોજન કરતી નથી ! કદાચ રોગ હોય તો શું : વેદો બધા બલાસ થઈ ગયા છે ? ઘરમાં દિવ્ય ઔષધી ન : હોય, તો શું હિમાચલ હાલ આપધિ રહિત થઈ ગયો છે ? કે : અધિકારીઓ ! સુંદરીને દુર્બળ જોઈને મને બહુ ખેદ થાય : છે. તેથી તમે મને એ બાબતમાં હેતર્યો છે.’

એ પ્રમાણે ભરત મહારાજાનાં કહ્યું વચન સાંભળી : અધિકારીઓ પ્રણામ પૂર્વક જોડ્યા—‘હે મહારાજા ! : આપના સદનમાં સર્વ વસ્તુ તૈયાર છે. પણ આપ દિગ્વિજય : કરવા પધાર્યા, ત્યારથી આ સુંદરી, ક્ષત પ્રાણુ રક્ષણને માટે : આંખિલ તપ કરે છે, અને તમે, દીક્ષા લેતાં એમને અટકાવ્યા : છે, તેથી એ બાવ દીક્ષિત થઈને રહ્યા છે.’ આ વૃત્તાંત : સાંભળતાં ભરતેશ્વર, સુંદરી તરફ જોઈને જોડ્યા—‘હે

કહ્યાણી ! શું તમે દીક્ષા લેવા ઇચ્છો છો ? ' ત્યારે સુંદરી
 બોલી—‘હા. ’ તે સાંભળતાં ભરતભૂપતિ બોલ્યા—‘અહો !
 પ્રમાદને લીધે આટલો વળત હું તમારા વ્રતમાં વિદ્ય કરનાર
 થઈ પડ્યો ! આયુષ્ય તો જળતરંગ સમાન નાશવંત છે, છતાં
 મારા જેવા વિધવલુબ્ધ જનો તે જાણતા નથી. મગ, મૂત્ર અને
 માંસમય આ શરીરને શણગારવું, તે ઘરની ખાખને શણગારવા
 જેવું છે. હેખડેન ! બહાલી ખડેન ! તમે ધન્ય છો કે મોક્ષદાયક
 વ્રતને લેવા ઇચ્છો છો. ’ ભરત રાજના આવા સ્તુતિગર્ભિત
 વચનોથી સુંદરીને અતિ હર્ષ થયો.

એવામાં પૃથ્વીને પાવન કરતાં ત્રયલ સ્વામી અષ્ટાપદ
 પર્વત પર સમોસર્યા, ત્યાં દેવતાઓએ સમવસરણ રચ્યું,
 એટલે ગિરિરક્ષકોએ તે સમાચાર ભરતપતિને નિવેદન કર્યા,
 તેથી તેને છ ખંડના વિજય કરતાં અધિક પ્રમોદ થયો.
 સ્વામીનું આગમન જણાવનારા સેવકોને ભરત રાજાએ સાદી
 બાર ડોટી સોનૈયાનું ઈનામ આપ્યું, અને સુંદરીને કહ્યું કે—
 ‘ તારા મનોરથ પૂર્ણ કરવાને ભગવંત ભણાર કરતા અહીં
 પધાર્યા છે. ’ પછી ચક્રીએ અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ પાસે સુંદરીને
 નિવંકમણુ-અભિષેક કરાવ્યો, સ્નાન, વિદ્યેપનાદિ કર્યા પછી
 સુંદરીએ કિન્નવળ વસ્ત્ર પહેર્યા અને શીઘ્ર મહા અલંકાર
 ધારણ કરેલ છતાં આચાર જાળવવાને તેણે લીલા અલંકારો
 ધારણ કર્યા તે વખતે સ્ત્રીરત્ન સુમદ્રા કરતાં તે સુંદરી રૂપ
 સંપત્તિમાં અધિક ચોમવા લાગી. પછી તે એક ચંદ્ર વદનથી

શોભતી શિબિઝમાં આરૂઢ થઈ. તેના પર શ્વેત છત્ર અને પદ્મજે એ ચામર શોભતા હતા. ભાટ, ચારણો, તેના પ્રત સંબંધી સ્તુતિપાઠ કરતા હતા, ઉત્તમ સ્ત્રીઓ પગલે પગલે તેના ઉપરથી લણ ઉતારતી હતી; એ રીતે મહોત્સવપૂર્વક મુંદરી આઘાપદ ગિરિ પર આવી, અને ભગવંતને નમન કરીને તે યથાસ્થાને બેઠી. તે વખતે ભરત મહારાજને ભગવંતને વંદન કરીને સ્તુતિ કરી કે—‘ હે ભગવન ! ચંદ્રના કિરણોથી શેફાલી ભાતના વૃક્ષોના પુષ્પો જેમ જગી જાય છે, તેમ આપના દર્શન મારથી મનુષ્યોના પાપ જગી જાય છે. હે શ્રામિન ! જેની ચિકિત્સા ન થઈ શકે તેવા મહા મોહરૂપ સંનિપાતવાળા પ્રાણીઓને પણ અમૃત-આપદિ સમાન આપની શાક્ષી જયવંતી વર્તે છે. હે ભગવન ! આપની સ્તુતિ કરનારને છેલ્લો ભવ કરવો પડે છે, તો આપની મેવા અને ધ્યાન કરનારની શી વાત કરવી ? ’

એ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને ભરતપતિ મંથાન પુણે ઉચિત સ્થાને બેઠા એટલે મુલ્લોએ પ્રભુને પ્રણામ કરી અંજલિ બેઠીને સ્તુતિ કરી કે—‘ હે નાથ ! આટલો વખત હું આપને મનથી બેટી હતી, પણ આજે મહા પુણ્યોદયથી આપના સાક્ષાત્ દર્શન થયા હે ભગવન ! આપ મમત્પરિદિત છતાં જમત પર વાત્સલ્ય રાખો છો નહિ તો દુઃખસાગરમાંથી તેનો ઉદ્ધાર કેન થઈ શકે ? હે વિદો ! મારી બદન, જત્રી-શ અને તેમના પુત્રો, ખપા વનના માર્ગને અનુસરવાથી

તો ભરત ચક્રવર્તીની સેવા અને આજ્ઞા ઉઠાવે. 'એમ
 દૂતોનું વચન સંભળી, તેઓ બધા વિચાર કરીને બોલ્યા કે—
 "પિતાશ્રીએ અમને તથા ભરતને સંભવ્ય પહેંચી આપેલ છે,
 તો હવે ભરતની સેવા બજાવવાથી અમને અધિક લાભ થો
 થવાનો હતો? શું તે કાળ આવતાં તેને અટકાવી શકશે? કે
 દેહને દબાવનારી જરાને તે જરાવાર ચોભાવી શકશે? શું તે
 અમારી બ્યાધિઓને વિદારી શકશે? કે વધતી જતી તૃષ્ણાને
 તે સુશ્લિષ્ટ કરશે? જો એમાંનું કશું પણ કરવાને ભરત સમર્થ
 ન હોય, તો સર્વ સામાન્ય મનુષ્યપણામાં કોણ કોને સેવનીય
 છે? તેના હાથમાં હમણાં ધણું સંભવ્ય આવવાથી તેનો અસં-
 તોષ બહુ વધી ગયો હોય છે. અત્યારે પોતાનું બળ ગતાવીને
 તે અમારા સંભવ્ય લેવાને લલચાય છે, તો અમે પણ એકજ
 પિતાના પુત્રો છીએ. માટે હે દૂતો! પિતાશ્રીને વિદિત કર્યા
 વિના અમે, તમારા સ્વામી એટલે અમારા મોટા ભાઈ સાથે
 યુદ્ધ કરવાને ઇચ્છા પ્રસવતા નથી. તે અત્યારે મોટો,
 બલિષ્ઠ થઈને તાતની મર્યાદા તોડવાને તત્પર થયો છે, પણ
 અમે તો સ્વામીના હુકમ વિના એક પગલું પણ ન ભરીએ.
 તેની પાસે મોટું સૈન્ય હોવાથી તે હવે દેવની પણ દરકાર
 કરે તેમ નથી; તો અમ લઘુ બંધુઓની તે શા માટે દરકાર
 રાખે? તેને એટલો પણ વિચાર ન આવ્યો કે—'લઘુ બંધુ
 ઓની સાથે દંડાદપૂર્વક સંશ્ચાન કરવા જતાં જગતના લોકો
 અવર્ણ્ય થઈ બેસશે.' પિતાશ્રી એક તરફ સમવચરણમાં બિચ
 જમાન થઈને ધર્મદેશનામાં લોકોને કપાયાદિ ન કરવાના

ઉપદેશ આપે અને આ તરફ તેમના પનોતા પુત્રો સ-
 ભુમાં શૂરવીર થઈને આપસમાં યુદ્ધ કરવા મથન કરે ! એ
 દેખાવ નજરે કેમ જોઈ શકાય ? શું ભરત મોટો થયો, તેથી
 તેની મતિ મુઝાઈ ગઈ છે, કે તેને કોઈ એવો દુષ્ટબુદ્ધિ સલા-
 હકાર મળ્યો છે, કે જેથી તે આમ તાતની મર્યાદાને મદોન્મત
 મત ગંજની જેમ મરડી નાંખવા માગે છે ? તાતની આજ્ઞા
 પ્રમાણે વર્તવું—એ દરેક સુપુત્રની ફરજ છે. શું તે મોટો
 મહારાજા બન્યો, એટલે પોતાની ફરજની ગંરજ નહિ રાખે ?
 શું તે પોતાના ધર્મને ધક્કો મારીને અનીતિના ઊંડા ખાડામાં
 ધકેલી દેશે ? અરે ! તે પિતાનો વડીલ પુત્ર છે, તો તેનામાંથી
 વિનયનો વિકસિત ગુણ ક્યાં વિદાય થઈ ગયો ? ભલે, તે
 કદાચ અમારી દરકાર ન કરે, પરંતુ તાતની આજ્ઞાને પણ તે
 લુબ્ધ થઈને લોપશે ? અસ્તુ ! જે થવાનું હોય તે થાઓ.
 અમારે તો જે કાંઈ કરવાનું છે, તે પિતાજીની આજ્ઞા લીધા
 પછીજ થઈ શકશે. ”

એ પ્રમાણે કહીને તે ૬૮ ભાઈઓ સાથે મળીને અષ્ટા-
 પદ પર્વતપર (પિતાજી) ઋષભસ્વામી પાસે આવ્યા. ત્યાં સમ-
 વસરણમાં વિરાજમાન ભગવંતને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ અંજલિ
 જોડી, પ્રણામ કરીને તે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા—‘ હે નાથ !
 આપના ગુણો બહુવાને દેવતાઓ પણ સમર્થ નથી, તો
 મનુષ્યોમાં તેવું સામર્થ્ય ક્યાંયો હોઈ શકે ? તો પણ બાલકની
 જેમ ચપલતાથી અમે આપની સ્તુતિ કરવા ધારીએ છીએ.

હે દેવ ! આપને વંદન કરનાર, જગતને વંદનીય થાય છે, આપની સેવા કરનાર, વિશ્વને સેવનીય થાય છે, હે તારક ! અહર્નિશ આપની ભક્તિ કરનારા પુરુષો ધન્ય છે. હે સ્વામિન ! સામ કે બગ ચલાવ્યા વિના આપ ત્રેલોક્યના ચક્રવર્તી છે. જળાશયમાં ચંદ્રબિંબની જેમ આપ સમસ્ત જગતના ચિત્તમાં વસેલા છે. દુઃખ દાવાનગથી તમ ચયેલા પ્રાણીઓને આપ મેઘ સમાન છે, મોહાંધકારથી મૂઢ બનેલા જનોને આપ દીપક તુલ્ય છે, રાય, રંક, સમર્થ કે નિર્બળ-સહુ કોઈના તમે એક સરખા ઉપકારી છે. "

એ રીતે સ્તુતિ કર્યા પછી પોતાની હાથ પ્રભુના ચરણ-કમલમાં સ્થાપીને પોતે નમ્રભાવે વિનંતિ કરવા લાગ્યા કે—'હે સ્વામિન ! આપે ભરતને અને અમને પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે જુદા જુદા રાજ્યો વહેંચી આપ્યા છે, એટલે અમે તો તેટલાથી સંતુષ્ટ થઈને રહીએ છીએ. કારણકે વિનથી જનો, વડીલની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન ન કરે, પરંતુ હે નાથ ! અમારા મોટા ભાઈ ભરત, પોતાના રાજ્યથી અને છીનવી લીધેલાં ખીલના રાજ્યોથી પણ હજી સંતોષ પામતા નથી. જેમ ખીલનાંઓના રાજ્ય, તેણે છીનવી લીધાં, તેમ અમારા રાજ્યો પણ તે છીનવી લેવા માગે છે. એ ભરતભૂપતિ, ખીલ રાજાઓની જેમ અમને પણ પોતાના દ્વેષ મોકલીને કરમાવે છે કે—'તમે રાજ્ય મૂકી દો અથવા તો મારી સેવા સ્વીકારો.' હે પ્રભુ ! આવા ભરતના વચન માત્રથી અમે નપુંસકની જેમ

જાતે આપેલ સમય કેમ મુકી દર્શાવે ? તેમ અધિક મહિ
અમને મનમાં નથી, તો અમે તેની સેવા પણ શા માટે કરીએ
એ અતુલ કે અસંતુલ માણસ હોય, તેજ પરસેવાનો સ્વી
કરે, સમ્યક્ને છોડવું અને સેવા પણ ન કરવી, એટલે યુ
કરવાનું તો સિદ્ધજ થાય છે, તો પણ આપને પૂછ્યા વિ
અમારાથી કંઈ પણ થઈ શકે તેમ નથી. હું જગત્પાલક ! હું
માત્ર આપની અનુસાર સેવાનીજ બાંધી છે. કારણકે નહિ
આપની મર્યાદાનો ભંગ થાય, તે અમને મૃદ નથી.

એ પ્રમાણે પુત્રોની વિજ્ઞાપિ સાંભળી ત્રેલોક્યદીપ
દયાળુ આદિનાથ ભગવંતે તેમને આજ્ઞા કરી કે—“હું વત્સો
પુરુષવ્રતધારી વીર પુરુષોએ તો અત્યંત દ્રોહ કરનાર વૈરી
ઓની સાથે યુદ્ધજ કરવું જોઈએ. રાગ, દ્વેષ, મોહ અને
કપાયો. એ મનુષ્યોને સેંકડો જન્મમાંતરમાં અનર્થ પમાડનારા
શત્રુઓજ છે. સદ્ગતિમા જવાને રાગ, લોભનો સાંકળ સદૃશ
વિધનકાર છે. અને દ્વેષ, નરકવાસમાં નિવાસ કરાવવાને બલિષ્ઠ
જમાનરૂપ છે. મોહ, મનુષ્યોને સંસાર સમુદ્રની ધુમરીમાં
નાખે છે, અને કપાય, અનુભવો જેમ પોતાનો આશ્રય કરના
રને જ બાળે છે. માટે અવિનાશી ઉપાયરૂપ અસ્ત્રોથી સતત
સંગ્રામ ચલાવીને પુરુષોએ તે વૈરીઓને જીતવા જોઈએ, અને
સત્ય શરણરૂપ ધર્મનો સેવા કરવી કે જેથી શાશ્વત સુખમય
પદની પ્રાપ્તિ મુલમ થાય. આ રાજ્યસદ્ધર્મી તો અનેક યોગિમાં
ભગવાનનારી, અગ્રદ્ય પીઠ આગનારી, અભિમાન ફલને

પ્રગટ કરનારી અને નાશવંત છે. હે વત્સો ! પૂર્વે સ્વ-
 ઝેના સુખોથી પણ તમારી તૃષ્ણા પૂરી ન થઈ, તો અંગાર-
 કારકની જેમ મનુષ્યના ભોગોથી તે શી રીતે પૂરાય ? તે
 અંગારકારકનો સંબંધ નીચે પ્રમાણે:—

કોઈ અંગારકારક પુરુષ જગનો મસક લઈને અંગારા
 કરવાને નિર્જળ જંગલમાં ગયો, ત્યાં મધ્યાહ્ન કાળના
 તથા અંગારાના તાપથી ઉત્પન્ન થયેલ ઉત્કટ તૃષ્ણાને
 લીધે તે મસકમાંનું જળ બધું પી ગયો. છતાં તેની તરસ
 શાંત ન થઈ, તેથી તે સુઈ ગયો. એટલે સ્વપ્નમાં તે
 પોતાના ઘરે ગયો અને ઘરમાં રહેલ કગડા, ગોળા, ગાગર
 વિગેરેનું પાણી બધું પી ગયો. તો પણ તેલથી જેમ અગ્નિ
 શાંત ન થાય, તેમ તેની તરસ છીપી નહિ. એટલે તેણે વાવ,
 કુવા અને સરોવરોનું બધું પાણી પીને ખલાસ કર્યું, તથા
 નદીઓ અને સમુદ્રનું જળ પીને પણ ખલાસ કર્યું, છતાં ના-
 રક છવેલી જેમ તેની તૃષ્ણા શાંત ન થઈ ! પાત્રી મારવાડમાં
 જઈ તેણે જળ કહાડવાને દોરડીથી ફર્સનો પૂજો બાંધીને કુ-
 વામાં નાંખ્યો. આત્મ જન શું ન કરે ? વાવમાં જળ બહુ ઉંડું
 હોવાથી ફર્સનો પૂજો કહાડનાં અધવચ જ જળ ઝમી ગયું,
 છતાં સિખારી જેમ તેલનું પાત્ર નિચોવીને ખાય, તેમ તે
 પુગાને નિચોવીને પીવા લાગ્યો. જે તૃષ્ણા સાગરના જળથી
 ન ઉદામ, તે પુગાના નિચોવેલા પાણીથી કેમ પૂરાય ? !

હે વત્સો ! તેમ સ્વર્ગના સુખથી જે તમારી તૃષ્ણા શાંત

ત્યારે અમાત્ય બોલ્યો—‘હે સ્વામિન્! એ આપના સંકટ
 આપનો નાનોભાઈ દૂર કરશે, સામાન્ય ગૃહસ્થોમાં એવો આપ
 ચાલે છે કે મોટો ભાઈ આરા કરે અને નાનો ભાઈ તે પાળે
 માટે આપ લોકરિવાજ પ્રમાણે દૂત મારફતે સંદેશો મોકલી
 તેને આરા કરો. હે દેવ! પછી જો તમારો નાનોભાઈ આપને
 આરા નહિ માને, તો તમે તેને શિક્ષા કરજો, અને તેથી તમને
 લોકાપવાદ નહોતો નહિ.’ મંત્રીના આ વચન પ્રમાણે ભરત
 પતિએ સુવેગ નામના દૂતને શિળામણ આપીને બાહુબલિ
 પાસે મોકલ્યો. એટલે સ્વામીની આરા મેળવી, રથારૂઢ અને
 તે તથાશિક્ષા તરફ આલતો થયો. તે વળતે વિનીતા નગરીની
 બહાર નીકળતાં તેની ડાળી આંખ ફરકવા લાગી. રાજા વિના
 પશુ તેની જમણી નાટી વારંવાર વહેવા લાગી, તોતડા માળ
 સની ઊભની જેમ સરળા રસ્તામાં પશુ તેનો રથ વારંવાર
 સમક્ષના પામવા લાગ્યો, તેના અસવારોએ અત્યંત દુઃખ
 દુઃખસારનું તેની જમણી બાજુએ થઈને ડાળી બંધુએ
 નીકળ્યો, કાકપત્નીઓ તેની આગળ કટુસ્વરથી બોલવા લાગ્યા
 એક લાગી અર્ધજાની જેમ કાળો સર્પ તેની આંટો ઉઠ્યો.
 સુવેગને જોઈ પાછો રજવાઈ ધ્રુવજીતો હાથ લેમ પ્રતિદુઃખ પામ
 તવા નેત્રિમાં રત્ન નાખતો જવા લાગ્યો, અને વારંવાર તેની
 જમણી બાજુએ રૂઢીને વિરલ સ્પર્શ કરવા લાગ્યો. આવા બધા
 દુઃખો વારંવાર તેને અત્યંત વધારા થતા, જોઈ પશુ તે પશુ
 નાદર આનંદપાત્રીએ વિનંદાસાત મેલો રત્નનીવ. રત્નની
 અત્યંત નયો.

ધણા ગામ, નગરને ઓગંગતો સુવેગ હત, સતત પ્રયાણ
 કરતાં એક મહા ભયંકર અટવીમાં આવી પહોંચ્યો. ધનુર્ધારી
 બીલ લોકો ત્યાં ઠેકઠેકાણે ભેવામાં આવતા ચિત્રા, ચંચૂરૂ
 મૂમ, સિંહ, વાઘ વિગેરે ફરવા પડેની તે ખાણ હતી, સફ-
 ઠાઓમાં લડતા સર્પ—નકુલથી તે ભયંકર ભાસતી હતી,
 ક્યાંક બીલડીઓ ફરતી હતી, પરસ્પર યુદ્ધ કરતા
 મહિષો (પાડાઓ) ત્યાં ઝુલ્યા વૃક્ષોને ભાંગી નાખતા
 હતા તથા ગગનસ્પર્શી ઉંચા વૃક્ષોની ઘટાથી ત્યાં સૂર્ય
 દેખાતો ન હતો. એ અટવીને ઓગંગતાં તે બહલી
 દેશમાં આવો પહોંચ્યો, ત્યાં આંખપણેથી અલંકૃત અંગનાઓ
 રસ્તામાં વૃક્ષો નીચે વિરામ લેતી, દેશની આગાહી સુચવતી
 હતી, દરેક ગોખુએ હર્ષપેશા બનેલા ગોપાળપુત્રો અપમ
 અસ્ત્રિને ગાતા હતા, દરેક ગામમાં ધરેધરે હાનમતી
 વૃદ્ધો શિશુકોની શોધ કરતા હતા, ભરતના છ
 ખંડથી તે બાણે અલગ ખંડ હોય, તેમ ત્યાંના લોકો ભરતની
 આજ્ઞા કે નામને પણ બાણતા ન હતા. એ રીતે પ્રગતના
 ટિકપીંથી આનંદ પામતો અને પોતાના સ્વામીનો સંદેશો
 સંભારતો સુવેગ તદ્દયિલા નગરી પાસે જાવી પહોંચ્યો. ત્યાં
 કોઈ ઉદ્ધાનમાં ધનુર્વિદ્યાનો વિલાસ કરતા યુવકોના જુગ
 રોડથી તેના અશ્વો ગાસ પામ્યા, નગરની સમૃદ્ધિ તેના
 ચારણિનું રથ ચલાવવામાં થવા ન રહેવાથી તેનો રથ, આટ
 મને ઉતરીને રખડના નાચ્યો, બહારના ઉદ્ધાન ગદ્ગદ પામે

રાજ્યાભિષેક કર્યો. તે વખતે તેમની પાસે દેવતાઓ સહિત ઈંદ્ર આવ્યો હતો, તોપણ પોતાના નાના ભાઈઓને ન જોવાથી ભરતેશ્વર પ્રમોદ ન પામ્યા. બાર વરસ રાજ્યાભિષેક ચાલતાં ભાઈઓને ન આવેલા જાણીને મહારાજાએ તેમને બોલાવવાને હુતો મોકલ્યા. તેમણે આપસમાં કંઈક મસલત કરી, ભરતપતિ પાસે ન આવતાં ભગવંત પાસે જઈને ત્રત લઈ લીધું. હવે તો તેઓ ત્યાગી થયા, એટલે તેમને પોતાનો કે પારકો કોઈ નથી. તો તેમનાથી હવે મહારાજાનું બ્રાતૃવાત્સલ્યનું કોતુક પૂરાય તેમ નથી. માટે તમારો જો તેમના પર બ્રાતૃસ્નેહ હોય, તો તમે ત્યાં પધારો અને વડીલ બંધુને પ્રમોદ પમાડો. મોટા ભાઈ લાંબા કાળે દિગંતથી આવ્ય, તે છતાં તમે તમારા સ્થાને બેસી રહ્યા છો, તેથી તમારું અંતઃકરણ વજ્ર કરતાં પણ કઠોર લાગે છે ! આવો તમારો અવિનય ભરત મહારાજા તો સહન કરી લેશે, પણ તેથી દુર્જનોને નિંદા કરવાનો અવકાશ મળશે, અને એ નિંદાના છાંટા મહારાજાના મનને દૂષિત કરશે. 'આટલો વખત ન આવ્યો તેથી હવે હું કેમ આવી શકું ?' એવી શંકા ન લાવતાં હજી પણ ચાલવાની જરૂર છે. તમે ત્યાં આવતાં દુર્જનોનાં મુખ બંધ થશે, નિઝહ અને અનુઝહ કરવામાં સમર્થ એવા ચક્રવર્તી સર્વ રાજાઓને એવનીય છે. ઈંદ્ર પણ અર્ધાસન આપીને મહારાજાનો મિત્ર બની ગયો છે. તો આગમન માત્રથી તમે તેમને કેમ પ્રસન્ન કરવા ઈચ્છતા નથી ? જો તમે વીરમાની થઈ તે મહારાજાનું અપમાન

કર્યો, તો તમે તેમના પરાક્રમના પૂરમાં સૈન્ય ત્રણિત દુઃખી
 કર્યો. તેમના પર્વત સમાન મ્યારાસી લાખ હાથીઓને તમા-
 રમાં કોણ સહન કરી શકશે ? સામરના કણોત લેવા મ્યારાસી
 લાખ અર્ધો અને રજોને પણ કોણ રાહી શકશે ? તંબી છન્નુ
 કોટી પાળાઓથી કોણ ત્રાસ નહિ પામે ? હાથમાં કંડા તઈને
 આવતા, તેમના એક સુરેણ સેનાપતિને પણ કોઈ સહન કરી
 શકે તેમ નથી. ચક્રને ધારણ કરતા ભરતચક્રીને ત્રણ લોક
 પણ કંઈ હિસાબમાં નથી. માટે દે બાદુખલિ ! રાજ્ય અને
 ધર્મિતની સલામતી આદના હો, તો ભરત મહારાજાને સેવાથી
 પ્રસન્ન કરો. "

સુરેગના એ વચન સાંભળતાં બાદુખલિ ગંભીર ધ્વનિથી
 બોલી દેઘ્યા " હે દ્વત ! તું તો પાચાલગિરોમણિ લાગે છે, કે
 મારી આંગળા આમ બેઘડક બોલી ગયો. મોટા ભાઈ ભરત,
 અમારે પિતાં તુમ્ય છે, તેઓ બંધુનો સમાગમ આહે છે, તે
 તેમને ઉચિત છે. પણ સુરાસુર અને રાજ્યઓની લક્ષ્મીથી
 સમૃદ્ધિમાન થયેલા તે, અત્યઃ ઋદ્ધિવાળા અમારા આગવાથી
 લગભગ પામશે, એમ ધારીને અમે આવ્યા નહિ. પરરાજ્યો
 મહણ કરવામાં સાઠ હજાર વરસ રોકાયેલા હતા, તેજ, કનિષ્ઠ
 બંધુઓના રાજ્યો લઈ લેવામાં વિલંબ થવાનું કારણ હતું. જો
 બંધુત્વસ્નેહ હોત, તો પોતાના ભાઈઓ પાસે, રાજ્ય કે
 સંજામની અભિલાષાથી એક એક દ્વત તે શા માટે મોકલત ?
 ' લોભી એવા મોટાભાઈ સાથે કોણ સંજામ કરે ? '

એમ ધારીને મહા સત્ત્વવંત અમારા નાના ભાઈઓ
 પિતાને યગલે અનુસર્યા છે. તેમના રાજ્ય લઈ લેવાથી
 છતાંવેધી તારા સ્વામીની બકચેષ્ટા, હવે બરાબર પ્રગટ
 થઈ ગઈ. એવી રીતે એવો સ્નેહ બતાવવા માટે એ બરડો
 તને વાણીમાં વિચારણુ સમજીને મારી પાસે મોકલ્યો છે.
 એ નાના ભાઈઓએ સંયમ કર્યું, પોતાના રાજ્યદાનથી તેને
 જે આનંદ ઉપજાવ્યો છે, તેના હુકમ મારા આવવાથી શું એ
 રાજ્યહુકમને થશે ? હું વજા કરતાં પણ કડોર છું, કારણ કે
 અહ્ય કદિવાળો છતાં ભાઈને તિરસ્કાર પમાડવાના બચથી
 તેની સમૃદ્ધિ કદ લેતાં નથી. તે કુસુમ કરતાં કામળ છે, છતાં
 નાયાવી છે ! કે જેણે, અપાર્ણવાદથી બચ પામેલા પોતાના
 નાના ભાઈઓના રાજ્યો અને કર્મ લીધા. હે હન ! મુદ્ગજનો
 વિનય મળવો તે હીન છે, પણ મુદ્ગ પાંચ મુદ્ગપાત્રમાં હોય તો
 પણ જ મુદ્ગન મુનુથી દાન દિય એવા મુદ્ગજનો વિનય
 રાનવા જના રાનવા પાંચ મુનુ અમે તેના હાથી, ઘોડા લીધા
 કે નનગાંડે બચ્ચા કે જયો તેણે અમારો અવિનય મુદ્ગ
 ક્યો ? તેણે અમારે દર કે અન્ય કલ આપ્યું નથી, તો તે બર
 તર્જન અમારે રાજમાં શું જ ને થાય ? મારા અને તેમના
 સેવકના કલપન-વિચાર રવાના કરવા અમારું જ નેમાં પર
 સેવક નવાના ન હોય કેમ કરી અમારું જ માલિક પિ. તે સ્વર્ગથી
 જતા તેને તરાન મૂકીને ત્યાં મરણ કરે. કારણ કે તેણે કલ
 નકલપન. જનક અને અનુચિત રાજાના આ સુમર્યો છે. જલુ
 ના જાન કાલે પશુ જાન નાના મરણ કરે. મારે બરડો

પણના જાળમાં જ ગણાય. કારણકે લોકોના મુખને કોણ અટ-
કાવી શકે તેમ છે ? હું તેમનો નિર્ભય બંધુ છું, અને તે આજ્ઞા
કરવા યોગ્ય છે, પણ જાતિપણના રનેહનું તેમાં શું કામ છે ?
મુરારી અને રાજાઓની ઉપાસનાથી તે ભલે પ્રસન્ન થાય, પણ
તેમાં મારે શું ? હિંદુ પિતાશ્રીનો ભક્ત છે, તેથી તેને તાતનો
જ્યેષ્ઠ પુત્ર ગણી, પોતાના અર્ધ આસન ઉપર તેને બેસાડે,
તો તેથી શું તે અભિમાન કરે છે ? હું એકલો તેના સૈન્યને
પૂરો પડું તેમ છે. બાળપણમાં મેં તેને ગગનમાં ઉછાળ્યો
હતો, અને નીચે પડતાં 'એ મરણ ન પામે' એમ ધારી મેં જ
તેને પુષ્પની જેમ બીલી લીધી હતી, પરંતુ અત્યારે રાજાઓની
પ્રશામતથી એ બધું તે બૂલી ગયો લાગે છે. ત્યારે વખત
આવશે, ત્યારે તે બધા રાજા ભાગી છુટશે અને એ એકલો બાહુ-
બલિના બાહુબળથી થયેલ વ્યથાને સહન કરશે ! ! હે દ્રવ !
તું હવે અહીંથી સત્વર ચાલ્યો જા. રાજ્ય અને શ્રવિતની
અભિલાષથી તે ભલે અહીં આવે ! પિતાએ આપેલ રાજ્યથી
સંતુષ્ટ થઈ રહેલ હું તેની અવનીની ઉપેક્ષા કરું છું. તેથી
મારે ત્યાં આવવાની જરૂર નથી. ”

એ પ્રભાણે બાહુબલિના કહેવાથી અન્ય રાજાઓ કોપરજા
નેત્રોથી મુવેગને જોવા લાગ્યા. ‘મારો મારો’ એમ જોલતા
કુમારો તેના પર વારંવાર વિકટ કટાક્ષ નાખવા લાગ્યા તર-
વારને કંપાવતા અંગરક્ષકો તેને જાયી ચક્રવીને એક દેશ.
‘સ્વામીનો કોઈ સાદસિક પદ્ધતિ, એને મારી તો નહિ નાંખે’

એમ મંત્રીઓને તેની ચિંતા થઈ પડી. તે વખતે દૂત ઉઠવા જતો હતો, તો પણ છડીદારે તેને આસન પરથી ઉઠાડ્યો. આથી તે અંતરમાં ક્રોધ પાડ્યો, છતાં ધીરજ પકડીને સુવેગ સભાસ્થાનમાંથી બહાર નીકળ્યો. બાહુમલિના ક્રોધભર્યા શબ્દોથી દ્વારપરનું પદાતિ સૈન્ય રોષે ભરાઈું. તેમાંના કેટલાક ક્રોધમાં આવીને ઢાલ ફેરવવા લાગ્યા, કેટલાક તરવાર નચાવવા લાગ્યા, કેટલાક ચક્ર અને મુદ્ગર લેવા લાગ્યા, કેટલાક બાણ રાખવાના ભાથા બાંધવા લાગ્યા અને કેટલાક દંડ લેવા લાગ્યા ! તેમની આવી સ્થિતિ જોતાં ભય પામતો સુવેગ ત્યાંથી નીકળી રથારૂઢ થઈને ચાલતો થયો. રસ્તામાં નગરજનોની પરસ્પર થતી એવી ચર્ચા તેણે સાંભળી કે:—

પહેલો પુરૂષ—‘ અરે ! આ રાજભવનમાંથી નવીન પુરૂષ કોણ નીકળ્યો ? ’

બીજો પુરૂષ—‘ હા, એ તો ભરતરાજનો દૂત લાગે છે. ’

પહેલો—‘ પૃથ્વીપર શું બાહુમલિ સિવાય બીજો પણ કોઈ રાજા છે અરે ? ’

બીજો—‘ હા, અયોધ્યામાં બાહુમલિનો મોટો ભાઈ ભરત નામે મૂપતિ છે. ’

પહેલો—‘ તેને આ દૂતને અહીં શા માટે મોકલ્યો હશે ? ’

બીજો—‘ પોતાના બંધુ બાહુમલિ રાજાને આજ્ઞાવવા માટે. ’

પહેલો—‘ આપણા સ્વામીના ભાઈ ને આટલો વખત પૃથ્વી પર મોકલે ? ’

ખીજી—‘ ભરતદાસના છ ખંડનો તે વિજય કરવા ગયો હતો. ’

પહેલો—‘ અત્યારે ઉત્કંઠાથી તેજી પોતાના બાંધને યા માટે જોવાવ્યા હશે ? ’

ખીજી—‘ ખીજા સામાન્ય રાજાની જેમ તેમની પાસે પોતાની સેવા કરાવવા માટે. ’

પહેલો—‘ બધા રાજાઓને છતીને હવે તે આ ખીલાં પર યા માટે ચઢે છે ? ’

ખીજી—‘ અખંડ ચક્રવર્તીપણાના અભિમાનને લીધે. ’

પહેલો—‘ આ કનિષ્ઠ બંધુ જ્યારે તેને છતી લેશે, ત્યારે તે જગતને પોતાનું સુખ કેમ બતાવી શકશે ? ’

ખીજી—‘ જેણે સર્વત્ર જય મેળવ્યો હોય, તે પોતાના ભાવી પરાભવને જોઈ શકતો નથી. ’

પહેલો—‘ એ ભરતભૂષને સમભવનાર કોઈ મંત્રી પણ નહિ હોય ? ’

ખીજી—‘ કુળકમાગત ધણા ચાત્રાક મંત્રીઓ તેની સભામાં હાજર રહે છે. ’

પહેલો—‘ તો શેષનાગના ચિરને ધર્ષવાને પ્રમ્થતા એ ભરતને તે મંત્રીઓ કેમ વારતા નહિ હોય ? ’

ખીજી—‘ તેમણે વારવાને બદલે ઉલટો તેને વધારે ગ્રેયો છે. ભવિતવ્યતા કોઈથી ફેરવી ન શકાય. વિનાશ કાળે વિપરત બુદ્ધિ થાય છે. ’

આવવાને હિતકારી વચનથી વિનયપૂર્વક કહ્યું, ત્યારપછી ત્રીજા વચનથી તેને સમજાવ્યો, પણ તેણે કોઈ રીતે આપની સેવા સ્વીકારી નહિ. સંનિષાંતનો વિકાર થતાં ઔષધ શું કામ કરી શકે? તે ગર્વિષ્ઠ અને બલવાન બાહુબલિ, ત્રણે લોકને તૃણસમાન માને છે. તે પોતાનો પ્રતિમદ્વ કોઈને સમજતોજ નથી. આપના સુષેણ સેનાપતિનું અને સૈન્યનું મેં તેની આગળ વર્ણન કર્યું, ત્યારે—‘એ શું હિસાબમાં છે? એમ બોલતાં તેણે પોતાની નાસિકા મરડી. ત્યારે આપનો છ ખંડનો વિજય વર્ણવ્યો, ત્યારે તે ન સાંભળતાં પોતાના બુજ્જડને તે જોવા લાગ્યો, અને બોલ્યો કે—‘પિતાજીએ આપેલા રાજ્ય ભાગથીજ સંતુષ્ટ થઈ રહેલા—અમારી ઉપેક્ષાથીજ ભરતે ભરતના છ ખંડ લીધા છે. આપની સેવા કરવી તો દૂર રહી, પરંતુ તે ઉલટો આપને સંશ્રામ કરવાને આમંત્રણ કરે છે! તેના સામંત રાજાઓ પણ પ્રચંડ પરાક્રમી છે અને તેના રાજકુમારો રાજતંત્રના બહુજ અભિમાની છે. રણ કરવાની તેમની બુદ્ધિમાં ખુજલી આવ્યા કરે છે, તેથી તેઓ બાહુબલિ કરતાં વધારે પરાક્રમી હોય તેવા જણાય છે. તેના અભિમાની મંત્રીઓ પણ તેવાજ વિચારના છે સતી સ્ત્રીઓ જેમ પર પુરુષને સહન ન કરે, તેમ તેની પ્રેમાળ પ્રજા, દુનીયાના અન્ય રાજાને સહન કરતી નથી. દંશના મચ્છુર વિગેરે લોકો પણ તેની પ્રિય કરવાને પોતાના પ્રાણ પાથરે છે. હિન્દુઓ! આપને શું કરવાનું નથી? દરેકની ઉન્નતિ નહિ પણ

સંધ્યામની અભિલાષાથી આપને જોવાને ઇચ્છે છે. હવે આપને રૂંચે તેમ કરો. ” એ પ્રમાણે સુવેગનાં મુખથી સાંભળતાં ભરત મહારાજ સમકાળે વિસ્મય, કોપ, ક્ષમા અને હર્ષનો દેખાવ લાવીને જોડ્યા—“ સુરાસુર અને મનુષ્યોમાં જાહુબલિ સમાન ખીજે કોઈ નથી. એમ બાદ્યાવસ્થામાં રમત કરતાં મેં જાતે અનુભવ કર્યો છે. ત્રિલોકના સ્વામીનો પુત્ર અને મારો નાનો ભાઈ એ જાહુબલિ ત્રણે લોકને તૃણ સમાન સમજે તે યથાર્થ છે. એવા નાના ભાઈથી મારે પણ મગરૂર થવાનું છે. સિંહ જો બંધન સહન કરે અને અણપદ જો વશ થાય, તો જાહુબલિ વશ થાય. અને એ વશ થાય ત્યારે બાકી શું રહે ? તેનો હર્વિનય હું સહન કરીશ. તેમ કરતાં લોકો બલે મને અશક્ત કહે, બધી વસ્તુઓ પુરૂષાર્થ કે ધનથી મળી શકે, પણ એવો ભાઈ કોઈ રીતે મળી ન શકે. હે મંત્રીઓ ! મારે એમ વર્ષાનું યોગ્ય છે કે નહિ ? તમે ઉદાસીન થઈને કેમ મૌન પરી જોડા છો ? જે સત્ય લાગે તે કહો. ’

ત્યારે જાહુબલિના અવિનયથી અને પાતાના સ્વામીની સમાધી દ્વારાયેલ સુવેણ સેનાપતિ જોડ્યો—“ સ્વપત્નસ્વામીના પુત્ર ભરતપતિ ક્ષમા ધારણ કરે, ને ઉચિત છે, પરંતુ તે દૃષાપાત્ર જન્મમા હોવી જોઈએ. જે જેના ગામમા રહેતા હોય, તે તેને આપીન થાય, અને તે જાહુબલિ તો એક આખા દેશને ભોગવે છે, તથાપિ તે વચનમાત્રથી પણ તનને વશ થતો નથી પ્રાણનો નાશ કયા છતાં પ્રતાપને વધારનાર નેરી સારો,

પણ જાંધુના પ્રતાપનો નાશ કરનાર સગો ભાઈ સારો નહિ.
 ભૂપતિઓ, સૈન્ય, ભંડાર, પુત્ર, મિત્ર અને શરીરથી પણ
 પોતાના તેજ-સત્ત્વની રક્ષા કરે છે; સત્ત્વ એજ તેમનું અધિષ્ઠાન
 છે. આપને પોતાના રાજ્યથી શું અપૂર્ણ હતા કે આ જ
 ખંડનો વિજય કર્યો? એ જાંધુ તેજને માટેજ છે. એકવાર
 શીલબ્રહ્મ થયેલી સતી, સર્વથા અસતીજ કહેવાય. તેમ એક
 સ્થાને તેજ નષ્ટ થયું, તો સર્વત્ર તે નષ્ટ થયુંજ સમજવું. સમસ્ત
 ભરતક્ષેત્રનો વિજય મેળવ્યા છતાં અહીં જો આપનો અવિજય
 થાય, તો સમુદ્ર કિનારા પછી જાળોચીયામાં ડૂબવા જેવુંજ થાય.
 ચક્રવર્તીનો પ્રતિસ્પર્ધી કોઈ રાજા હોય-એમ ક્યાંય જોવું કે
 સાંભળવું મણુ નથી. હે સ્વામિન! એ અવિનયી જાંધુ સાથે
 રનેહના સંગંધ રાખ્યો, તે એજ હાથે તાલી પાડવા બરોબર
 છે, રનેહ રહિત બાહુબલિ સાથે ભરત મહારાજા રનેહ ધરાવે
 છે-એમ બાહુતા અનને તમે જાણે અટકાવી રાખો, પણ 'સર્વ
 યત્નુને છલ્લા પછીજ હું અંદર પ્રવેશ કરીશ' એવા નિર્ધે
 વથી બહાર રહેલા ચક્રવર્તનો આપ શી રીતે નિષેધ કરી
 શક્યો? જાંધુના ખાને વિષુ કેપે રહેલા બાહુબલિની ઉપેક્ષા
 કરવી આપને ઈચ્છિત નથી. આપ તે વિષે જાણે ખોજા સંધી
 માંને પાણુ પૂરો.

કોઈક બેઠી વ્હા પછી ભરતપ્રતિજ્ઞા સંધીઓ ભરત
 હાંક કરી, એવેજ મુગ્ધ નયનવાળો હોય. — ભરતપ્રતિજ્ઞા વચ્ચે
 વચ્ચે છે અને ભરતે તેને રોકવાને પણ કોઈક કલ્પ છે.

હે ? જે પરાક્રમ અને પ્રયાસમાં બીજણ હોય, તે પોતાના સ્વામીના તેજની ઉપેક્ષા કરે છે. હે સ્વામિને ! આ સેનાપતિ આપના ચક્રરત્નની જેમ અવશેષ રહેલા એક પણ યત્રુને છૂટકા સિવાય સંતુષ્ટ થવાનો નથી. માટે હવે વિડંબા કરવો જરૂર નથી. પ્રયાણ ભેરી વમડાવો અને વાહનો તથા પરિવાર સહિત સૈનિકો બધા સજ્જ થાઓ. તક્ષશિલા તરફ આપ પ્રયાણ કરો તથા પોતે જઈને બાઈના સ્નેહ ભુજો. અને મુવેમના વચનો સાચા છે કે ખોટા ? તેની ખાતરી કરો. મંત્રીશ્રવણા એ વચનથી ભરત મહારાજાએ કહ્યું કે—‘ ભલે એમજ થાઓ. ’ પછી શુભ દિવસે મંગલપૂર્વક ગભારૂં થઈને મોટા સૈન્ય સહિત ભરતપતિએ તક્ષશિલા તરફ પ્રયાણ કર્યું. “ માંવિ જેન તદન્યથા ” જે યવાનું છે, તે અન્યથા થતું નથી. ’

પ્રકરણ ૨૪ મું.

ભ્રાત્ર-યુદ્ધની તૈયારી.

ચક્ર રત્નની પાછળ સમસ્ત સૈન્ય ચાલતાં રજ સમૂહથી દિગંતનો તમામ ભાગ છવાઈને અંધકારમય થઈ ગયો. રસ્તે ચાલતાં દરેક શહેર, ગામ અને માર્ગમાં આ પ્રમાણે તેમણે

લોકોનું કથન સાંભળ્યું—“ આ ભરતભૂપતિએ સમસ્ત ભરતક્ષેત્ર સાધ્યું, ચૌદ રત્નો મેળવ્યાં અને નવ નિધાન વશ કર્યા, છતાં એ પ્રયાણ કરીને ક્યાં જાય છે ? કદાચ પોતાનો દેશ જોવા જતો હોય, તો તેમની આગળ ચક્ર શા માટે ચાલે ? પરંતુ દિશાના અનુમાનથી તેણે ખાહુબલિ ઉપર ચડાઈ કરી હોય—એમ લાગે છે. અહો ! આવા મોટા જનો પણ કષાયના વેગમાં તણાય છે. એ ખાહુબલિ તો સુરાસુરોને પણ દુર્જય છે, તેથી તેને જીતવા જતાં આ ભરતભૂપ આંગળીથી મેરૂપર્વતને ઉપાડવાનું સાહસ કરે છે. વળી આ કામમાં તો નાનો ભાઈ મોટાભાઈને જીતશે અથવા મોટો ભાઈ નાનાભાઈને જીતશે—પણ ગમે તે રીતે ભરત મહારાજને મોટો અપવાદ લાગશે.” એમ લોકોના વિવિધ પ્રકારનાં વાક્યો સાંભળતાં, સૈન્યના વાજિત્રોના તથા વાહનોના નાદથી ગગનને ગળવતા, રસ્તામાં આવતી સરિતાઓને સોસવતા, સેનાના ભારથી દબાતી વસુધાને મતંગજોના મદજળથી શાંત કરતા મહારાજ ભરતપતિ, પ્રતિદિવસ ચક્રાનુસારે પ્રયાણ કરતાં ખડકી દેશમાં આવી પહોંચ્યા, અને ત્યાં તે દેશની સરહદપર તેમણે પોતાના સાગર જેવડા સૈન્યનો પડાવ નાંખ્યો.

તે વખતે પોતાના ચરપુરૂષો મારફતે ચક્રીને સૈન્યસહિત આવેલા જાણીને ખાહુબલિએ તરત પ્રયાણની ભંભા વગડાવી. એટલે રાજકુમારો, સામંતો, પ્રધાનો અને વીરપુરૂષો તૈયાર થયા, કેટલાક હાથીપર બેસી, કેટલાક અશ્વોપર આરૂઢ

કેટલાક રથમાં બેસી તથા કેટલાક પદાતિ થઇને લાખે
 મુભટો તરતજ ચહેરની બહાર નીકળી પડ્યાઃ એ વીરસૈન્યથી
 પરવરેલ બાહુબલિ ભદ્ર હસ્તીપર બેસીને આગળ ચાલ્યો.
 ‘હું એકલો છું છતાં બંધાને છતીશ’ એમ પોતાના મુભટોનાં
 ચોરસી ભરેલા ચબ્દો સાંભળતો બાહુબલિ આગળ ચાલ્યો.
 ભેદે સ્ત્રીમાટો દૂર હતો, છતાં રથોત્સાહને લીધે તે સત્વર
 ત્યાં આવી પહોંચ્યો, અને ભરતપતિની છાવણીથી બહુ દૂર નહિ,
 તેમજ બહુ પાસે પણ નહિ એવા ગંગાના તટપર બાહુબલિએ
 પહોંચ્યા.

હવે પ્રભાત થતાં ભાટ ચારણોએ બંને કવચપુમારોને
 સંશ્યામને માટે નિમંત્રણ કર્યું. તે પહેલાં રાત્રે બાહુબલિએ
 સર્વ રાત્રીઓની સંમતિથી પોતાના સિંહરથ નામના પુત્રને
 સેનાપતિ નીમ્યો. તે વખતે બીજા રાત્રીઓને પણ સુદ્ધ કરવાને
 બાહુબલિએ આદેશ આપીને વિદાય કર્યા. અહીં ભરતેયરે
 સર્વની સંમતિથી સુપેણને સેનાપતિ નીમ્યો, અને અન્ય
 રાત્રીઓ, સામંતો તથા પુમારોને બોલાવીને ભરત મહારાજે
 આજ્ઞા કરી કે—“હે શૂરવીરો ! આજા હમુ બંધુ બાહુબલિ સાથે
 સંશ્યામ કરતાં તમારે પ્રમાદરહિત સુપેણ સેનાપતિને અનુસરવું.
 હે પરાક્રમી વીરો ! તમે સંશ્યામને દુર્મદ રાત્રીઓને વધ કર્યા
 છે, તથા વેતાલ પર્વત ઝોળંગીને દુર્જય કિરાતોનો તમે જય
 કર્યો છે, પણ તેઓમાં બાહુબલિ જેવો પદાતિ એક પણ ન
 હતો. પવન રૂને જેમ કડાડી મૂકે, તેમ બાહુબલિનો જ્યેષ્ઠ

પુત્ર સોમયશા એકલો, સમસ્ત સૈન્યને દશે દિશામાં ઉડાડી
 દેવા શક્તિમાન છે, તેનો સિંહરથ નામે નાનો ભાઈ, શત્રુસૈન્યમાં
 દાવાનળ સમાન છે, વધારે શું કહું ? તેના પુત્ર અને
 પૌત્રોમાંના એક એક યમરાજને પણ ભય ઉપજાવે તેવા છે.
 સ્વામિભક્ત, તેના સામંતો પણ તેનાથી ઉતરે તેવા નથી.
 મહાબાહુ બાહુબલિ તો દૂર રહો, પણ તેનો એક સેનામુખ
 પણ વજ્ર સમાન હુસ્કેટ છે. માટે સુધેણની પાછળ તમે
 સાવધાન થઈને અનુસરો. ”

એ પ્રમાણે પોતાના સ્વામીના વચનામૃતથી વીર સુભટો
 હર્ષથી રોમાંચિત થયા. તે વખતે બંને પક્ષના વીર લડવૈયા
 સંગ્રામને માટે સજ્જ થયા. પોતાના કૃપાણ, ધનુષ, ભાયા,
 ગદા, શક્તિ વગેરે આયુધોને દેવતાની જેમ તેમણે પૂજ્યા,
 અને ઉત્સાહથી નૃત્ય કરતા તે મહાવીરો આયુધોની આગળ
 ઉભેથી વાજિત્રો વગાડવા લાગ્યા. બંને સૈન્યોમાં યુદ્ધની કથા
 ચાલતી, તેથી વીર સુભટોના શસ્ત્રથી બંધે ભય પામી હોય,
 તેમ તેમને રાત્રે નિદ્રાજ ન આવી અને યુદ્ધોત્સાહના ઉભરામાં
 એતપ્રાંત થયેલા તેમને ત્રિયામા શતયામા જેવી થઈ પડી.

હવે પ્રભાત થતાં ઋષભપુત્રોના રથોત્સાહનું દૈતુક
 જોવા ઈચ્છતો રવિરાજ, ઉદયાચલ પર આરૂઢ થયો. એટલે
 બંને સૈન્યમાં પુન્કરાવર્ત્ત મેઘના જેવો, અથવા વજ્રથી તારંગ
 પામતા પર્વતોના જેવો રણવાદોનો મહાનાદ થયો. તે
 ગગનગર્જનાદથી દિગ્ગજો ત્રાસ પામ્યા, જલજંતુઓ

લવખાંત થયા, સંયુદ્ધ દ્વોભ પામ્યો, હિંસક. પ્રાણીઓ ભય
પ્રાપ્તી ધક્કાઓમાં પેઠા, મોટા સર્પો. રાક્ષસ શોધવા લાગ્યાં,
પર્વતોના શિખરો તૂટવા લાગ્યા અને પૃથ્વી. જાણે કાટલી
હોય તેમ ડગમગવા લાગી. એ રણવાદના નાદથી પ્રેરાયેલાં
બને. સૈન્યના કૈનિકો, યુદ્ધને માટે તૈયાર થઈ ગયા.
રણેસાદથી શરીર કુલતાં કવચો તૂટી જવાથી કેટલાક વીરો
નખાં બહાર ચઢાવવા લાગ્યા, કેટલાક ચોદાઓ પોતાના
અશ્વોને પશુ ખખ્ખર પ્રહરોવવા લાગ્યા, કેટલાક અશ્વોની
નાલીમાં જોવા લાગ્યા, કેટલાક સુબટો હણહણતા પોતાના
અશ્વને પૂજવા લાગ્યા, કેટલાક ખખ્ખર રહિત અશ્વ
મગવાથી પોતાના બખ્ખરને પશુ ઉતારવા લાગ્યા, કોઈ 'રથમાં'
સ્થિત થતાં તારી ચતુરાઈ બરાબર બતાવશે' એમ પોતાના
સારથિને શિખામણ આપવા લાગ્યા, કેટલાક રણવીરો—
'હાં બખત સંધ્યામ આલશે' એમ ધારી અશ્વોથી પોતાના
રથો પૂરવા લાગ્યા, કોઈ સારથિને બખ્ખર આપવા લાગ્યા,
કોઈ રથમાં અશ્વોને જોડવા લાગ્યા, અને કેટલાક લોખંડી
સુદ્ધાં લેવડાવવા લાગ્યા.

આ વખતે રાજાના અધિકારીઓએ આજ્ઞા કરાવી કે—
'અશ્વોથી ભરેલા ઉંટ અને ગાડા, સૈન્યની પાછળ સત્વર લઈ
જાઓ, નહિંતો ચાલાક સુબટોને અશ્વો પૂરા નહિ પડે,
બખ્ખરોથી લાડેલા ઉંટો પશુ ઉતાવળથી ત્યાં લઈ જાઓ,
વીરોના અગાઉના બખ્ખરો વખતસર તૂટી જશે, રથોઓની

આવે છે. હે દેવ ! આપના ચરણ-કમળને જેઓ પ્રતિદિન
ભાવથી પૂજે છે, તે મનુષ્યો ધન્ય છે. હે ભગવન્ ! જેઓ
આપને અનિમેષ નયનથી નિહાળે છે તેમને અનિમેષત્વ (દે-
વપણું) દુર્લભ નથી. હે નાય ! જેણે આપની ભક્તિરૂપ
બખ્તર ધારણ કરેલ છે. તેને વજ્ર લેડી શકતું નથી અને
શસ્ત્ર લેડી શકતું નથી. એ રીતે ભક્તિ કરીને બાહુબલિ નરે-
શ નિવૃત્ત થયો. પછી તેણે વજ્રનું બખ્તર ધારણ કર્યું. તથા
મસ્તકપર મુગટ પહેર્યો; તે વખતે આપ્તજનોના આશીર્વાદો
થી વધાવાતો બાહુબલિ ધનુષ્ય-બાણ લઈને ગજરાજપર
આગ્રહ થયો.

આ તરફ ભરત મહારાજાએ પણ સ્નાન કરી, શ્રી
આદિનાથની પ્રતિમાને સ્નાત્રાદિપૂર્વક પૂજા, બાવનાચંદનથી
વિવેપન કરી, તથા આશ્વી ઉતારી, અંગલિ લેડીને તેણે આ
પ્રમાણે સ્તુતિ કરી—હે નાય ! બાલકોની અવ્યક્ત વાણી-
પણ શુદ્ધજનોની પાસે જેમ મુક્ત ગણાય, તેમ હું અજ્ઞાન
હવાં આપની સ્તુતિ કરવા તત્પર થયો છું. હે દેવ ! સિદ્ધ-
રક્ષના સ્પર્શથી લોખંડ જેમ કનક બની જાય, તેમ આપનો
આશ્રય કરવાથી બારેકર્મી જીવ પણ મુક્તિપદને પામે છે.
હે સ્વામિન્ ! આપનું ધ્યાન, સ્તાવન અને પૂજન કરનાર
મનુષ્યોજ પોતાના મન, વચન અને કાયાનું કુળ પામે છે. હે
નાય ! સ્વાભાવિક મોહથી જન્મમાંય થયેલા સંસારી પ્રાણી-
ઓને વિવેકરૂપ લોચન આપવાને આપ એકજ સમર્થ છે.

મનને જેમ મેરુગિરિ દૂર નથી, તેમ આપના ચરણ-કમળની સેવા કરનારા મનુષ્યોને લોકાંત્ર (મોક્ષ) દૂર નથી. હે ભગવન્ ! મેઘના જળથી જેમ જંબૂદ્વીપ ગળી જાય, તેમ આપની, વાણીરૂપ પાણીથી પ્રાણીઓના કર્મરૂપ પાશ ગળી જાય છે. હે વીતરાગ ! વારંવાર પ્રણામ કરીને હું એટલું જ માગું છું કે આપના પ્રસાદથી મારી આપનામાં અખંડ ભક્તિ જન્મત રહે. એ રીતે સ્તુતિ કરીને ભરતપતિ દેવાલયની બહાર નીકળ્યા. પછી કવચ, સુગટ, ધનુષ્ય અને બાણ ધારણ કરીને ચક્રી બને દ્રુપદ પર આરૂઢ થયા.

તે વળતે યાચકોને મનવાંછિત દાન આપતા અને રણ-વાર્તાથી પુલકિત થતા તે બંને ઋષભપુત્રો, પોતપોતાના સૈન્યના મધ્યભાગમાં આવ્યા. બંને સૈન્ય શ્રેણિબંધ ચાલતા અને સુભદ્રો સંગીતના તાલ પ્રમાણે સમાન પગલે ચાલતા હતા. બંને સૈન્યોના લાગેો ગજ, અશ્વાદિ વાહનો ચાલતાં ઉડતી રજથી આકાશ આસ્થાદિત થઈ ગયું. પ્રસિદ્ધ ધ્વજાઓના ચિન્હથી ઓળખીને પરાક્રમી, પ્રતિવીરોના નામ લઈને તેને વર્ણવતા હતા, તેમજ અભિમાની વીરો યુદ્ધને માટે પરસ્પર બોલાવતા હતા. એ રીતે બંને સૈન્યના હસ્તી-વાળા હસ્તીવાળા સામે, અશ્વવાળા અશ્વવાળા સામે, રથવાળા રથવાળા સામે, અને પદાતિઓ પદાતિ સામે આવીને ઉભા. સમસ્ત સુભદ્રો, ભાત્રા, તલવાર, સુરંગર, દંડ વિગેરે આયુધો મેળવીને એક બીજાની નજીક આવ્યા. એવામાં

અમોઝેના નાચની ચાંકા ધરાવતા દેવતાઓ આકાશમાં
 અવીને વિચારવા લાગ્યા કે—‘અરે ! આ બંને અપભ-
 પુએ પોતાની સામસામે કેમ સંપર્ક પામે છે ? એમ ધારીને
 તેમણે બંને પક્ષના સૈનિકોને સમજાવ્યું કે—‘જ્યાં મુખી અમે
 તમારા બંને પક્ષના કુવતરે સ્વામીને પ્રતિબોધ ન કરીએ
 ત્યાં મુખી કોઈ યુદ્ધ કરશે તો તમને અપભસ્વામીની આજુ
 છે. ’ આથી બંને પક્ષના સૈનિકો ચિત્રની જેમ સ્થિર થઈ ગયા.
 અને દેવતાઓ ‘ બાહુબલિનો પક્ષ કરે છે કે ભરત રાજાનો ? ’
 એમ વિચારવા લાગ્યા ત્યારે ‘ કામનાદ ન થાય અને લોકોનો
 ખયાલ થાય. ’ એમ વિચારતા દેવતાઓ પ્રથમ ચક્રવર્તી
 પૂજે ગયા અને જ્ય જ્યના શબ્દપૂર્વક યુક્તિ ભરેલાં વચનોથી
 તેને સમજાવવા લાગ્યા—

“ હે નરપતિ ! તમે છ બડ ભરતના વિજય કયો ને
 હીક કર્યું. હજી તમારો રજોત્સાહ પૂર્ણ થયો નથી. જ્યાં
 જાઈની સાથે સંધામ કરવાને સજ્જ થયા છો, પણ તે પા-
 તાળાજ એક હાથે બીજા હાથેને મારવા જેવું છે, મોટા
 હાથેને વૃક્ષની સાથે ગડસ્થાનનું વપાવું કરવામાં જેમ તની
 પુગલી કાંતુનૂત છે. તેમ જાઈ સાથે લડવામાં તમારી ભુગતની
 પુગલીજ નિમિત્તરૂપ છે, પરંતુ મંદોન્મત્ત હાથીઓના તોફા-
 નથી જેમ વનનો ભંગ થાય, તેમ તમારી આ બાહુકીડાયા
 જગતનો સંહાર થશે. એક કીડા માત્રને માટે તમે વિશ્વનો
 સંહાર આ માટે આરંભ્યો છે ? ચક્રથી જેમ અનલપાત

સ્પર્ધા છે. પૂર્વે નિંદાલીર, શરમાળ, વિવેકી અને વિનયી એ સુસ બાહુબલિ, મને પિતા સમાન માનતો હતો, પણ સંકટ આવે વર્ષે હું દિગ્વિજય કરીને આવ્યો, ત્યારબાદ હમણાં એ જુદોજ થઈ ગયો લાગે છે. ઘણા કાળના વિયોગથી તેમ થયું જણાય છે. બાર વરસ સુધીના રાજ્યાભિષેકમાં બાહુબલિ ન આવ્યો, ત્યારે મેં તેનો પ્રમાદ કદંપી લીધો. ત્યારપછી તેને બોલાવવાને માટે ખાસ દૂત મોકલ્યો, તથાપિ તે ન આવ્યો, ત્યારે તેના મંત્રીઓના વિચાર દોષનો મેં કદંપના કરી. મેં તેને કોઈ કોલેભથી બોલાવ્યો ન હતો, પરંતુ એકાદ રાજા પણ નમ્યા વિનાનો રહે, ત્યાંસુધી ચક્ર નગરમાં પ્રવેશ કરતું નથી, તેતું શું કરવું ? બાહુબલિ નમે નહિ, અને ચક્ર નગરમાં પેસે નહિ; આ બંને તે બંનેની સ્પર્ધા ચાલતી હોય એમ લાગે છે. તેથી હું મહા સંકટમાં આવી પડ્યો છું. મારો મનસ્વી બંધુ એકવાર મારી પાસે આવે અને મારી પાસેથી બીજી ભૂમિ, તેની હઠ્ઠાનુસાર બદલુ કરે. એક ચક્રના અપ્રવેશ વિના મારે યુદ્ધ કરવાનું અન્ય કંઈ પણ પ્રયોજન નથી અને ન નમેલા તે નાના ભાઈથી મારે માન મેળવવાની પણ કંઈ ઇચ્છા નથી. "

ત્યારે દેવતાઓ બોલ્યા—‘હે રાજન ! સ્વકર્મનું કંઈ મોટું કારણ હોવું એમજે કારણકે નહિવા કારણની ખાતર આપ જવા મોટા પુરોનો આવી પ્રવૃત્તિ સંભવે નહિ ! જમિ દેવે બાહુબલિ પાસે જઈને સમજાવીશું; અને કદપાંતકાળની જેમ આ ચતો જનવિનાશ અટકાવોશું. તમારી

જેમ તે પણ સંગ્રામના ખીજા કારણો ખતાવશે, તોપણ તમારે આવું અધમ યુદ્ધ તો નજ કરવું. મોટા પુરૂષોએ તો દ્વિયુદ્ધ, બાહુયુદ્ધ, દંડયુદ્ધ—એ વિગેરે ઉત્તમ યુદ્ધો કરવા કે જેથી તે નિરપરાધી ગજ, અશ્વાદિકનો ઘાત ન થાય. ’ એ રીતે દેવતાઓની સલાહ, ભરતરાજાએ સ્વીકારી, એટલે તેઓ ખીજા સૈન્યમાં બાહુબલિ પાસે ગયા. ‘ અહો ! આ બલિષ્ઠ બાહુબલિ સાક્ષાત્ સ્વરૂપથીજ અધૃષ્ય છે. ’ એમ ધારી વિસ્મય પામતા દેવતાઓ તેને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—

“ હે ઋષભનંદન ! તમે ચિરકાલ જય પામે, અને સદા આનંદમાં રહો. સાગરની જેમ તમે કદાપિ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી કાયર જનો જેમ સંગ્રામથી ખીક ધરે, તેમ તમે લોકાપવાદથી ભય પામે તેવા છો. સ્વસંપત્તિમાં તમે ગર્વરહિત અને પરની સમૃદ્ધિમાં ઇર્ષ્યારહિત છો, હિર્વિનીતોને તમે શિક્ષા કરો છો અને ગુરૂજનોનો યોગ્ય વિનય સાચવો છો. જગતને અભય આપનાર ઋષભસ્વામીના તમે હાયક સુત છો. તેથી સંજ્યાબંધ મનુષ્યોની હાનિ થાય તેવા આ અધમ કામમાં પ્રવૃત્તિ કરવી તમને ઉચિત નથી. વડીલ બંધુની સામે ચડાઈ કરવી તે તમને ઘટતું નથી, અમૃતથી જેમ મરણ ન સંભવે, તેમ તમારાથી એવું સંભવે પણ નહિ. તેમ છતાં હજી કંઈ ગગડ્યું નથી, હજી ન પુરૂષની મિત્રતાની જેમ તમે આ સંગ્રામનો સમારંભ મૂકી દો. હે વીર ! આ વીર સુભટોને તમારી આશાથી યુદ્ધના વેગ થકી પાછા વાળો,

અને તમારા વડીલ બંધુ ભરતરાયને વશ થાઓ. તેમ
કરવાથી તમે સમર્થ છતાં વિનયને લક્ષણે જગતમાં પ્રસન્ન-
પાત્ર થશો. ભરતરાયના મેળવેલા ભરતના ૧૨ બંડને તમે
આનંદથી જોતવો. કારણકે તેનામાં ને તમારામાં કંઈ અંતર
નથી." એમ કહીને દેવતાઓ વિરામ પામ્યા. એટલે બાહુબલિ
કાંઈક હસીને જોડ્યા—

"હે દેવતાઓ ! તમે અમારા સ્વકર્મનું કારણ સાફ
રીતે સમજ્યા સિવાય પોતાની મરણ પ્રમાણે કહો છો. તમે
પિતાશ્રીના ભક્ત છો, અને અમે તેમના પુત્રો છીએ. એ
આપણા સંબંધને લીધે તમે કહો છો, તે ઉચિત છે. પ્રથમ
સંયમના સમયે પિતાશ્રીએ યાચકોને જેમ કનક દાનથી સંતુષ્ટ
કર્યા, તેમ અમને અને ભરતને દેશ બહેંચી આપીને સંતુષ્ટ
કર્યા હતા. એટલે તાતના આપેલા દેશથીજ હું તો સંતુષ્ટ
રહ્યો. કારણ કે ધનની ખાતર પરદોહ કાણ કરે ? પરંતુ
મહાસાગરમાંના મોટા મત્સ્યો જેમ છોટા મત્સ્યોને ગળી ભાય,
તેમ ભરતદેવના સમસ્ત રાજાઓના રાજ્યોને એ ભરત ગળી
ગયો. (હમ લીધા) પછી પેટભરેા પુરૂષ જેમ લોજનથી સંતુષ્ટ
ન થાય તેમ તેટલા રાજ્યોથી સંતોષ ન પામતાં તેણે પોતાનાં
લઘુ બંધુઓના રાજ્યો પણ છીનવી લીધાં ! તે વખતે તેણે પો-
તાનું ગુરૂપણ પોતાની મેળેજ ગુમાવ્યું. અવસ્થા ઉપરથી
ગુરૂપણ ગણાતું નથી, પણ આચરણથી તે સંમબાય છે. નાના
ભાઈઓને રાજ્યથી દૂર કરતાં તેણે પોતાના ગુરૂપણનું આ-

ચરણ ખરાબર ખતાવી આપ્યું છે. આટલો વખત મેં માત્ર
 પ્રાંતિને લીધે તેને શુરબુદ્ધિથી માન્યો હતો, પિતાએ કે
 મશના કોઈ પણ પૂર્વજે કોઈને પૃથ્વી આપી હોય, તો તેના
 અપરાધ વિના અદ્ય રાજ્ય લોગવનાર રાજા પણ તે ભૂમિ
 પાછી લઈ ન શકે, તો એ ભરતથી કેમ લેવાય ? નાના ભાઈ-
 બોના રાજ્યો છીનવી લેતાં પણ એ લજ્જા ન પામ્યો. તેથી
 મારું રાજ્ય લેવા હવે મને બોલાવે છે !! વહાણ જેમ મહા-
 સાગરનો પાર પામીને તટપર કોઈ ખડક સાથે અથડાય. તેમ
 સમસ્ત ભરતનો વિજય કરીને તે મારી સાથે અથડાણો છે.
 હુબ્બ અને મર્યાદામુક્ત એ ભરતને મારા નાના ભાઈઓએ
 લજ્જાથી ભર્યો નહિ, તો હું તેના કયા શુભથી તેને ભળું ?
 હે દેવતાઓ ! તમે તટસ્થ વૃત્તિથી સમાસદની જેમ મને કહો.
 એ ભરત મને પોતાના પરાક્રમથી આક્રાંત કરવા ધારતો હોય
 તો ભલે તેમ કરે, ક્ષત્રીયોનો એ સ્વતંત્ર માર્ગ છે, તેમ છતાં
 એ લાંબો વિચાર કરીને માછો ચાડ્યો જતો હોય તો ભલે
 ખુશીથી જાય. હું કાંઈ તેના જેવો હુબ્બ નથી કે પાછા જતા
 તેને કાંઈ હરકત કરું. એવું આપેલું સમસ્ત ભરતક્ષેત્ર હું
 લોગવું—એ પણ કેમ બને ? શું કેસરીસિંહ કોઈવું આપેલું
 ક્યારેય ભક્ષણ કરે ખરો કે ? સાડા હજાર વર્ષો વીતાવતાં એણે
 સમસ્ત ભરત સાધ્યું, પણ હું જો તે લેવાની ચાહના કરું તો
 તરતજ લઈ શકું. પણ હું નાનોભાઈ થઈને તેમ કેમ કરું ?
 માત્ર અનિચ્છાથીજ મેં તેની ઉપેક્ષા કરી છે. આ વખતે તેના
 મંત્રીઓ મને બહાર, ગજ, અશ્વ તથા યશ વિગેરે બધું

પ્રશ્ન કરવાને માટેજ એ શરતને અહીં ખેંચી લાવ્યા છે.
 કે હે દેવતાઓ ! જે તમે તેનું હિત ચાહતા હો, તો તેને
 શ્રામથી અટકાવો. તે યુદ્ધ નહિ કરે તો હું પણ યુદ્ધ
 કરવાનો નથીજ. ”

બાહુબલિના આવા ઉકટ વચનો સાંભળતાં દેવતાઓ
 સ્તમ્ભપામીને ફરી તેને કહેવા લાગ્યા—“એક તરફ ચક્રો
 વાળા સંશ્રામનું કારણ, ચક્રનો નગરમાં અપ્રવેશ—એ ક-
 રે, છે તેથી તેનો નિરોધ કરવો. અશક્ય છે. અને, બીજી
 તરફ—‘યુદ્ધ કરનારની સાથે હું યુદ્ધ કરીશ’ એમ તમે કહો.
 તેથી તમને સંશ્રામથી નિવારવાને ઈદ્દ પણ અસમર્થ છે.
 અને અપભ્રંશવામીના મહા બુદ્ધિયાળી પુત્ર હો, વિવેકી
 ને દયાળુ હો, અત્યારે જગતના લાભ સ્વીકારવાથીજ આ
 યુદ્ધનો ઉપાત ઉપસ્થિત થયો છે. તથાપિ હે વીર ! અમે
 તમને આપને બોનાંતિ કરીએ છીએ કે—તમારે ઉત્તમ
 કરવું, અધમ યુદ્ધ ન કરવું. કારણ કે તમે બંને
 દેવતાઓના અધમ યુદ્ધમાં પણા જીવોનો સંહાર કરવાથી
 કાળે પ્રલયકાળ ઉપસ્થિત થયો ! માટે તમારે હિંસા વિમેરથી
 યુદ્ધ કરવું, કે જોયો તમારા પોતાના માનની સિદ્ધિ થયે
 ને જીવોનો પ્રલય થતો અટકયો. ” દેવતાઓનું આ વચન
 બાહુબલિએ કબુલ રાખ્યું, એટલે તેમનું યુદ્ધ જીવાને નષ્ટ
 નોની એમ દેવતાઓ નજીકમાં આવીને ઉભા રહ્યા.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

રણુરંગનો ભંગ.

ઉત્તમ યુદ્ધનો નિશ્ચય થયાં પછી બાહુબલિના હુકમથી એક બળવાન પ્રતિહારે ગળડઠ થઈને પોતાના સૈનિકોને ઉચેથી ઉઠાવવા કરીને સંભળાવ્યું કે—“હે વીર સુભટો! ચિરકાળથી ચિંતવતાં તમને સ્વામીનું કાર્ય કરવાનો શુભ અવસર પ્રાપ્ત થયો, પરંતુ તમારા ઓછા સુકૃતને લીધે આપણા બલવાન રાજાને દેવતાઓએ ભરતની સાથે ઢંઢં યુદ્ધ કરવાની વીનંતિ કરી, આપણા સ્વામી પોતે ઢંઢં યુદ્ધનેજ પસંદ કરે છે, તેમાં વળી દેવતાઓની પ્રાર્થના થઈ એટલે કહેવુંજ શું? માટે હવે બાહુબલિ મહારાજા તમને રણભૂમિમાં મુકવાનો નિષેધ કરે છે. હવે તમે પણ એ દેવતાઓની જેમ તટસ્થ રહીને સ્વામીને યુદ્ધ કરતા બુઓ, અને તમારા રથ, અશ્વ અને ગર્જના કરતા ગર્જદ્રોને પાછા વાળો, તમારી તરવારને મ્યાનમાં નાંખો, બાણને કોપમાં મૂકો, મુઝગરોને હાથમાંથી છોડી દો, તમારા ધનુષનાં પલ્લુએ ઉતારી નાખો, બાણોને બાયામાં ભરો અને બીજા પણ ત્રિશૂલાદિ આયુધોને સડેલી દ્યો !

પ્રતિહારની આ ગંભીર વાતોથી ધૂર્ણિત થયેલા બાહુબલિના સુભટો માંહોમાંહે વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“અહો! જાણે ભરતપતિના સૈનિકો પાસેથી લાંચ લીધી હોય અથવા

જન્મના વૈરી નીવડ્યા હોય તેવા આ દેવતાઓએ ઓચિંતા
 વી સ્વામીને વિનવોને આપણે યુદ્ધોત્સવ અટકાવ્યો. અરે!
 જન કરવા બેઠેલા માણસ પાસેથી જેમ કોઈ લોજન
 થી લે, તેમ ભાગ્યયોગે આવેલા આ આપણા રણોત્સવને
 ઠરી લીધો. ભરતપતિના જેવો બીજો કોણ પ્રતિપક્ષી
 થે કે જેની સામે સંભ્રામમાં ઉતરીને આપણે સ્વામીના
 માંથી મુક્ત થઈશું. પિત્રાર્થજોની જેમ બાહુબલિનું વૃથા
 લીધું અને આપણા બુદ્ધિનું બળ વ્યર્થ ગયું. નપુંસકે
 ઈશ્રી સંઘ્રહની જેમ આપણે શસ્ત્ર સંઘ્રહ વૃથા થયો
 પોપટના ચાસાઓસની જેમ આપણે શસ્ત્રાભ્યા-
 નકામો ગયો. તાપસક્રુમારોએ ધારેલા કામચાસના
 નની જેમ આપણું પદાતિપણું નિષ્ફળ થયું. આપણે
 જોને કરાવેલ યુદ્ધાભ્યાસ તથા અશ્વોને કરાવેલ શ્રમ
 નીવડ્યો. શરદાતુના મેઘની જેમ આપણે ફોગટ
 થઈને ગઈના ઠરી મોટા ઉમંગથી કરેલ આપણી બધી
 રીઓ નકામી થઈ. એટલે કે યુદ્ધોત્સાહ ન પૂરાવાથી આ-
 બતાવેલ અહંકાર વૃથા થયેલ ” એમ ચિંતવી ખેદ કરતા
 કે પાછા ફર્યા. તે વખતે ભરત મહારાજે પણ પોતાની
 ને પાછી વાળી. એટલે ભરતચક્રીના શરણીર યુદ્ધાઓ
 પગલે લેવા મળીને વિચારવા લાગ્યા—“ આપણા
 મીએ કયા મંત્રીના મંત્રથી દંદ યુદ્ધ પસંદ કર્યું ?
 ના લોજનની જેમ આપણા સ્વામીએ આવું યુદ્ધ

અને પોતાના ડાળા હાથ પર તેણે ઉપરા ઉપરી એક હાતર સાંકળો બાંધી, પછી તેમણે બધા સૈનિકોને કહ્યું કે—‘હું ધીર યોદ્ધાઓ! તમે તમારા બળ અને વાહન સહિત નિર્ભયતાથી મને જોડો, અને તમારા બધાના એકત્ર બળથી જેઓને મને આ ખાડામાં પાડે. મારા બુજની પરીક્ષા માટે.’ સ્વામીની અવજા થશે. એમ ધારીને તમારે બળ હુપાવવું નહીં. મેં એવું એક ખરાબ સ્વપ્ન જોયું છે, તેને તમે મિથ્યા કરો. એમ જ્યારે ચકવર્તીએ વાર-વાર તેમને આગ્રહથી કહ્યું, ત્યારે સૈનિકોએ માંડ માંડ તેમ કરવાનું સ્વીકાર્યું. પછી બધા સૈનિકો ભરતપતિની બુલબુલ બાંધેલી સાંકળો ખેંચવા લાગ્યા. તે બુલ સાથેની શૃંગલાઓમાં લટકી રહેલા સૈનિકો, તે વખતે વૃક્ષની શાખામાં લટકતા વાંદરા જેવા લાગતા હતા. ત્યારે કૌતુક જોવાની ખાતર ચકીએ, પોતાને ખેંચતા તે સૈનિકોની યોડીવાર ઉપેક્ષા કરી. પછી મહારાજએ પોતાનો હાથ છાતી સુધી ખેંચ્યો, એટલે તે બધા પંક્તિબંધ એકીસાથે નીચે પડી ગયા. એ રીતે પોતાના સ્વામીના બુજબુજથી પ્રમોદ પામેલા સૈનિકોએ પોતાની પૂર્વની શંકા દૂર કરી. અને એક તરફ ઉભા રહીને દંદ યુદ્ધના રત્નરંગ જોવા ઉત્સુક થયા, દેવતાઓને પણ એ દંદયુદ્ધનું કૌતુક જોવાની ઇચ્છા થઈ, તો મનુષ્યોની શી વાત ?

પ્રકરણ ૨૬ મું.

બાહુબલિનું બળ.

હવે પોતાના સૈનિકો તથા બંદીજનોના હુકમ અને જયઘોષથી વધાવાતા ભરત મહારાજ ગજરૂઠ થઈને રણભૂમિમાં આવ્યા. તે વખતે જગતનો થતો સંહાર અટકાવાથી પ્રમોદ પામતો પવન, હળવે હળવે ભૂમિની રજને ફર કરવા લાગ્યો. અને દેવતાઓએ ત્યાં સુગંધી જળનો છંટકાવ કર્યો, તેમજ રણભૂમિમાં વિકસિત પુષ્પો વરસાવ્યા. રાજકુંવર બાહુબલિ પણ સમરાંગણમાં સત્વર આવી પહોંચ્યા. મહાપરાક્રમી અને હીલાથી ચાલતા તે બંને, કૂર્મેન્દ્રને પણ પ્રાણ-સંશય પમાડતા હતા. પ્રથમ દૃષ્ટિયુદ્ધ કરવાની પ્રતિજ્ઞાથી તે બંને વીર અનિમેષ, લોચન રાખીને સામસામા ઉભા રહ્યા. સન્મુખ રહીને રક્ત નેત્ર કરી તેઓ એક બીજાની સામે જોતાં, સંધ્યાકાલના સમયે સામસામા રહેલા સૂર્ય-ચંદ્રના જેવા શોભતા હતા. ધ્યાનસ્થ યોગીઓની જન્મ તેઓ લાંબા વખત સુધી નિશ્ચળ નયન રાખીને ઉભા રહ્યા. છેવટે ઋષભસ્વામીના જ્યેષ્ઠ પુત્ર ભરતના લોચન મીઝાઈ ગયા, અને ભરતના છ બંડનો જય કરવાથી પ્રાપ્ત થયેલ મહાન યશ્વ પરિશ્રમના અતિશય-પણાથી ભરતના નેત્રોમાંથી અશ્રુજળદ્વારા વહી રહ્યો હોય તેમ બાસ થવા લાગ્યો. તે વખતે મન્ત્રકૃષ્ણાવતા દેવતાઓ

એ બાહુબલિ ઉપર પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી ! બાહુબલિનો વિજય
 થવાથી સોમપ્રભાદિક વીરાએ હર્ષથી મોટો કોલાહલ કરી
 મૂક્યો. કીર્તિરૂપ નર્તકીએ જાણે નૃત્યની શરૂઆત કરી હોય
 તેમ ઉઘટ થયેલા બાહુબલિના સૈનિકોએ જયવાણ વગાડ્યા.
 તે વખતે ભરતરાયના ચોદાઓ જાણે મૂર્છિત પામ્યા હોય.
 અથવા જાણે નિદ્રિત થયા હોય તેમ મંદ થઈ ગયા, એટલે
 બંને પક્ષના સૈન્યો હર્ષ અને ખેદ પામ્યા.

એવામાં બાહુબલિએ ભરતપતિને કહ્યું કે— ‘કાકતાલીય
 ન્યાયથી તમે છૂટ મેળવી છે.’ એમ ન કહેયો. જો તમારા
 અંતરમાં એમ હોય, તો હવે વાગ્યું પલ્લુ કરો.’ બાહુબલિના
 આ કથનથી, પર્ગથી દબાયેલા સર્પની જેમ ચક્રવર્તીએ તેમ
 કંપાનું કંબલ ક્યું, અને તેમણે એક મોટો સિંહનાદ કર્યો.
 તે દિગંતમાં વ્યાપી જતાં જાણે આકાશમાંથી ઝહ, નંદાવ અને
 તારાઓને પાડતો હોય અથવા પર્વતોના ઉંચા શિખરોને જાણે
 ચલાવમાન કરતો હોય તેવો જણાયો. સિંહનાદની ધોર ગર્જ-
 નાથી રથમાંના અશ્વો લગામ અવગળાવા લાગ્યા. હાથીઓએ
 અંકુશની અવગળા કરી, ઉટોએ નાસિકાની નાથની અને
 ખરથરોએ ચાણુકના પ્રહારની અવગળા કરી. એ રીતે ભર-
 તપતિના સિંહનાદથી ત્રાસ પામીને બધા અસ્થિર થઈ ગયા.
 ત્યારપછી બાહુબલિએ એક ભયંકર સિંહનાદ કર્યો. તે સાંભ-
 જતાં નીચે ઉતરતા ગરૂડની શંકાથી સર્પો ત્રાસ પામ્યા, મંદ-
 રાચલની શંકાથી સનુદમાના જલજંતુઓ ત્રાસ પામ્યા આમ

આરદ્રોટ કરવા લાગ્યા. પદન્યાસ કરતા તે બંને ક્ષીણથી
 સામસામા ચાલવા લાગ્યા. ગળવંત હાથીઓ મદોન્મત્ત થઈ
 પોતાના ઘાંતને જેમ સામસામા ભટકાવે, તેમ તેઓ પોતાના
 હાથ પરસ્પર ભટકાવવા લાગ્યા. તે વીરો ક્ષણવાર ભેડાઈ
 જતા, અને ક્ષણવાર જુદા પડતા હતા. ક્ષણવાર ઉચે ઉછળતા,
 અને ક્ષણવારમાં નીચે પડતા હતા. કોંઈથી તે બંને દોડી પર-
 સ્પર બાથબીડી પગમાં આંટી નાંખી પાડવાની ચેષ્ટા કરતા હતા.
 કર્મવશ પ્રાણીની જેમ કોઈવાર તેઓ ઉચે અને કોઈવાર નીચે
 જતા હતા, જલથ મન્યની જેમ વારંવાર વેગથી પરિવર્તન
 કરતાં તેઓને લોકો—‘આ ઉચે કે આ નીચે’ એમ બોલી
 શકતા ન હતા. મોટા સર્પની જેમ તેઓ એકબીજાને બંધ
 નરૂપ થઈ જતા અને પાછા તરતજ ચપળ વાંદરાની જેમ
 છુટા પડી જતા હતા. વારંવાર અવનીતલપર આઘોટવાથી
 ધૂલિધૂસર થયેલા તે બંને ધૂલિમદ્વવાંગા હસ્તી જેવા લાગતા
 હતા. તેમના નરજુલાતના અવાજનાં ત્રિપથી ધંરણી તબલો
 ચિત્કાર કરતી હોય તેવી લાગતી હતી. છેરે કોંઈક અમાન થયેલા
 બાહુબલિએ ચકીને હાથમાં પકડીને આકાશમાં ડેકાડયો. ધનુ-
 પથી છુટેલા બાણ અને યંત્રથી છુટેલા પાપાણની જેમ ભર-
 વપતિ, ગગનમાં બહુ ઉચે ગયા, અને ત્યાંથી નીચે પડતાં
 ચકીના ભવથી બધા એયરો પલાયન થઈ ગયા. તે વખતે બંને
 ને-યોમા હાહાકાર થઈ રહ્યો. મહાપુરુષેને આપત્તિ પડતાં
 કેનં ખેડ ન થાય ? એવામા બાહુબલિને વિચાર આવ્યો
 કે—‘અરે ! માન ગગને ધિક્કાર કે ! માન બાહુને ધિક્કાર

જેમ તમે અટકી કેમ રહ્યા ? રણસંગ્રામને માટે સત્વર
સંભળ થાઓ.

એટલે ભરતેશ્વરે કહ્યું—‘ આ મારો ભુજદંડ, (મુદિને
તૈયાર કરો) પોતાના દોષને દૂર કરશે. ’ એમ કહી, કોપથી
રકત લોચનવાળા ભરતેશ્વરે પોતાની મુદિ ઉપાડી, બાહુબ-
લીની છાતીમાં તેણે પ્રહાર કર્યો, પણ કુપાત્રે આપેલ
દાનની જેમ, દારૂભૂમિમાં વરસતા મેઘની જેમ, તથા
જંગલમાં ઠરેલા સંગીતનો જેમ બાહુબલિની છાતીમાં ઠરેલ
તે મુદિપ્રહાર વ્યર્થ ગયો. ત્યારપછી બાહુબલિએ મુદિ
ઉપાડી ભરતરાયની સામે આવીને તેણે તેના ઉરચ્ચક્ષમાં
પ્રહાર કર્યો. એટલે વજ્રથી પર્વત જેમ પડી જાય તેમ તે મુદિ-
ના પ્રહારથી ભરતરાય બ્યાધુલ થઈ મુર્છા પામીને ધરણીપર
હળી પડ્યા ! તેમના પડવાથી કુદીન ક્રાંતાની જેમ ભૂમિ કંપા-
યમાન થઈ અને પર્વતો અઢાયમાન થયા. મોટા ભાઈને મૂ-
ર્છિતાવસ્થામાં જેમ બાહુબલિને ચિંતા થઈ કે—‘ દત્રીયોના
વીરત્વમાં એવો તે કેવો કદાચદ હશે કે જંધુને પણ મરણ પમા
ડવા સુધીનો વિશદ થાય. હવે આ અપેક્ષા જુ નહિ હવે, તો
મારે પણ શુ વધારો જુ ? ’ એમ ચિંતવી આધાર અમુઓથી
પૃથ્વીને પહોંચતા બાહુબલિ પોતાના ઉત્તરીય વજ્રથી ભરત-
પતિને પવન કરવા ગાન્યો. અહો ! આખરે જંધુ તે જ પુત્ર !
દાક્ષિણ્ય પછી સાવધાન થઈ અકવર્તી બેઠા થયા અને દાસની
જેમ આમળ ઉભેલો બાહુબલિ તેના અંધારમાં ગાન્યો. ત્યારે

બંને બાંધવ નતમુખ થઈ રહ્યા. અહો ! મહાપુરુષોને જ્ય
અને પરાજય બંને લગ્નના કારણરૂપ થાય છે.

પછી ચકવર્તી જરા પાછા હઠ્યા, એટલે બાહુબલિને
લાગ્યું કે—‘ આર્ય ભરત હજી કોઈ પણ પ્રકારનું યુદ્ધ કરવા
ઈચ્છે છે. માની પુરુષો જીવતાં સુધી માનને ન મૂકે, પણ
બ્રાતૃહત્યાથી મને મોટો અવર્ણવાદ પ્રાપ્ત થશે. ’ એમ બાહુ-
બલિ વિચારે છે, તેવામાં હાથમાં દંડ લઈને ભરતપતિ તેને
આકાશમાં ક્ષણવાર ભમાડવા લાગ્યા. પછી તે દંડવતી તેણે
બાહુબલિને મસ્તકમાં પ્રહાર કર્યો. તે દંડના સખત પ્રહારથી
બાહુબલિના મસ્તકનો મુગટ ચુર્ચુ થઈ ગયો અને તેમાં
રહેલા વિવિધ રત્નો જમીનપર ખરી પડ્યા. તે પ્રહારથી બાહુ-
બલિના લોચન ક્ષણભર મીંચાઈ ગયા અને તેના ઘેર અવા-
જથી લોકો પણ આકુળ—યાકુળ થઈ ગયા પછી બાહુબલીએ
નેત્ર ખોલીને લોખંડનો એક પ્રચંડ દંડ ઉપાડ્યો. તે વખતે
‘ આ શું મને પાડી નાખશે ? ’ એમ આકાશને શંકા થઈ અને
‘ આ શું મને ભેદી નાંખશે ? ’ એવો વસુધાને પણ શંકા થઈ
પડો. ચમરાજના વાવટા જવા તે લોહદંડને પ્રથમ બાહુબ-
લિએ ભમાવ્યો અને પછી તે દંડવતી તેણે ભરતપતિના હૃદ-
યપર નિર્દય રીતે ઘા કર્યો. ચક્રીનું બખ્તર જો કે બહુ મજબુત
હતું, છતાં તે પ્રહારથી માટીના ઘડાની જેમ તે ભૂકે ભૂકા થઈ
ગયું. ત્યારે ભરતશ્વર થોડોવાર વ્યાકુલ થઈને કંઈ પણ વિચાર
કરી ન શક્યા. પછી સાવધાન થતાં ફરીવાર દંડ ઉગામીને

તેઓ બાહુબલિ તરફ ધસ્યા, અને ભગ્નમરચડાવી, વડવાનલના
 જેવા ભયંકર-બેનીને ચક્રીએ તે હંડને ખૂંચ લખાવ્યો; પછી
 તેણે બાહુબલિના મસ્તકમાં ઘા કર્યો. તે હંડના પ્રહારથી બાહુ-
 બલિ ઢીચણ સુધી જમીનમાં પેસી ગયો અને તે હંડ બાહુ-
 બલિપરના પ્રહારથી વિરીણું થઈ ગયો. તે ઘાતની વેદનાને
 હીધે બાહુબલિ શિર ધુણાવવા લાગ્યો. અને ક્ષણવાર તેને કંઈ
 પણ જ્ઞાન ન રહ્યું. પછી તરતજ જમીનમાંથી બહાર નીકળી, તે
 પોતાના ભુંજદંડ અને પ્રચંડ હંડને જોવા લાગ્યો; તે હંડ
 પોતાના હાથમાં રાખીને બાહુબલિ, અતિ વેગથી ભમાવવા
 લાગ્યો. એટલે ભમતા તે હંડને જોઈ લોકોનાં લોચનને પણ
 ભ્રમ થઈ જતો. તે વખતે સૈન્યના સમસ્ત સૈનિકો તથા દેવતા-
 ઓને યંકા થઈ પડી કે—‘બાહુબલિના હાથમાંથી પડતાં જો
 હંડ ઉડશે; તો ઠાંસના યાગની જેમ સૂર્યને પણ ફેંકી નાખશે;
 પક્ષીના ઈંડાની જેમ ચંદ્ર-મંડલને ચુર્ણ કરશે, તારાઓને
 નીચે પાડી દેશે, વૈમાનિક દેવોના વિમાનોને ઉડાડી દેશે; પર્વતના
 શિખરોને સફડાની જેમ ભાંગી નાખશે અને કાચી માટીના
 ગોળાની જેમ પૃથ્વીને ભેદી નાખશે.’ એવામાં બાહુબલિએ
 તે હંડ, જરતપતિના મસ્તકપર માર્યો. તે જખરજસ્ત
 દંડાઘાતથી ચક્રી કંઈ સુધી પૃથ્વીમા પેસી ગયા. અને તેના
 સૈનિકો પણ ખેદ પામતા પૃથ્વીપર પડી ગયા. ચક્રી
 જમીનમાં નિમજ્ન થતાં ગજનમાં દેવતાઓનો અને પૃથ્વી પર
 મનુષ્યોનો મોટો કોલાહલ થઈ પડ્યો. તે વખતે નેત્ર મીંચાઈ
 જતાં અને સુખ સ્વામ થઈ જતાં જરતપતિ, ક્ષણવાર

ભૂમિની અંદરજ સ્થિર થઈ ગયા. પછી તરતજ પૃથ્વીમાંથી બહાર નીકળી ચડીએ ચિંતવ્યું કે—‘બાહુબલિએ મને બધી જાતના યુદ્ધમાં પરાજિત કર્યો; તેથી હવે મારું સાંધેલું આ ભરતક્ષેત્ર, શું બાહુબલિના ઉપયોગમાં આવશે ? એક ધ્યાનમાં જેમ બે તરવાર ન હોય, તેમ સમકાળે આ ભરતક્ષેત્રમાં બે ચક્રવર્તી જોયા કે સાંભળ્યા પણ નથી. દેવતાઓથી ઈંદ્ર અને રાજાઓથી ચક્રવર્તી જીતાય—એવું પ્રથમ કોઈ વળત સાંભળ્યું નથી. ત્યારે બાહુબલિયો જીતાયેલ હું શું પૃથ્વીમાં ચક્રવર્તી નહિ થાઉં ? અને મારાથી ન જીતાયેલ એ બાહુબલિ ચક્રી થશે.’

એ પ્રમાણે ભરતપતિ ચિંતવે છે, એવામાં યજ્ઞોએ તેના હાથમાં ચક્ર મૂક્યું. એટલે તેના પ્રત્યયથી પોતાનામાં ચક્રીત્વ માનનાર ચક્રી, તે ચક્રને આકાશમાં લખાવવા લાગ્યા. ગગનમાં ભ્રમતું તે ચક્ર, અકાળે કડપાંતકાળના ભયંકર અગ્નિ સમાન, વજ્રનલ સમાન, ઉડકાપુંજ સદૃશ અને વીજળીના ગોળા તુલ્ય બાસવા લાગ્યું. પ્રહાર કરવાને ઉપાડેલ તે ચક્રને જોતાં મનસ્વી બાહુબલિએ વિચાર કર્યો કે—‘પોતાને કપલ-સ્વામીના પુત્ર તરીકે મનાવનાર ભરત રાજાને ધિક્કાર છે, અને એના ક્ષાત્રવળને પણ ધિક્કાર છે, કે મેં દંડાયુધ ધારણ કર્યું અને એણે ચક્ર ઉપાડ્યું. દેવતાઓની સમક્ષ ઉત્તમ યુદ્ધનો તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી, પણ આમ કરવાથી એણે તે પ્રતિજ્ઞા પર પાછી ફરવું છે, મારે એને ધિક્કાર છે. ચક્ર

ખતાવીને એણે સમસ્ત વિધને બીતિ ઉપજાવી, તેમ મને, પણ
એ ભય પમાડવા ધારે છે, પણ પોતાના ભુજ્જડંડતું બળ જેમ
એના બલુવામાં આવી ગયું; તેમ આ ચક્રનું બળ પણ બલે
એ એક લે. ' એમ વિચારતા બાહુબલિ તરફ ચક્રીએ પોતાના
સર્વ બળથી ચક્ર છોડ્યું. ત્યારે પોતાની પાસે ચક્ર આવતું
જેમને બાહુબલિ ચિંતવવા લાગ્યો કે—

“ અરે ! હવે પત્રની જેમ આ ચક્રને ચૂર્ણ કરી
નાખું; કંડુકની લીલાની જેમ સામે આઘાત કરી તેને ફેંકી
દઉં, પથરના કટકાની જેમ તેને ગગનમાં ઉછાળી દઉં, ચપળ
ચંકરીનાં બચ્ચાંની જેમ તેને હાંથમાં પકડી લઉં, બાળકના
નાજની જેમ તેને પૃથ્વીમાં દાટી દઉં, કે ધંટીમાં નાખેલા
કણની માફક તેના અધિષ્ઠાયક હજાર યશોને હંડથી હળી
નાખું; અથવા તો એ બધા વિધાન મુલતવી રાખી પ્રથમ તે
ચક્રનું બળ તો જોઉં. ' એમ બાહુબલિ ચિંતવે છે, તેવામાં
ચક્રે તેની પ્રદક્ષિણા કરી. સામાન્ય સગોત્રી પુરૂષ ઉપર પણ
ચક્રવર્તીનું ચક્ર ચાલી ન શકે, તો તેવા ચરમશરીરો પુરૂષ
ઉપર શી રીતે ચાલે ? એટલે ચક્ર પાછું આવીને ભરતપતિના
હાથમાં બેઠું. એવામાં બાહુબલિને વિચાર આવ્યો કે—
' મારવાની વિધિમાં વિષધારી સર્પના વિપની જેમ ચક્રીને
અમોઘ અસ્ત્ર તો એક ચક્રજ હતું, હવે એની પાસે તેના
જેવું બીલું અસ્ત્ર તો નથીજ. માટે હું હંડયુધથી સામે
ધનાર છતાં મારા પર ચક્ર છોડી અન્યાય કરનાર એ ભરતને

તેમજ તેના ચક્રને મુદ્ધિ પ્રહારથી ચોળી નાખું. ? એમ
અમર્યાથી ચિંતવીને બાહુબલિ, યમરાજની જેમ ભયંકર
મુદ્ધિ ઉગામીને ભરતપતિ તરફ દોડ્યો.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

સમરાંગણે સંયમ.

મહા બલિષ્ઠ બાહુબલિ, ભરતરાયની નજીક દોડી
આવ્યો, સમુદ્ર જેમ પોતાની મર્યાદામાં રહે, તેમ તે ત્યાં
સ્થિર થઈ ઉભો રહી ગયો, અને મહા સમર્થ તે પોતાના
અંતઃકરણમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે—“ અહો ! આ ચક્રીની
જેમ હું પણ રાજ્યમાં લુબ્ધ બની મોટા ભાઈનો વધ કરવા
તૈયાર થયો છું, તેથી હું એક શિકારી કરતાં પણ વધારે
પાપી છું. જ્યાં ભાઈ કે ભત્રીજાને મારી નાખવા પડે તેવા
અધમ રાજ્યને મેળવવા કોણ પ્રયત્ન કરે ? રાજ્યલક્ષ્મી
પામ્યા છતાં અને પ્રચ્છાનુસાર તેને લોગવ્યા છતાં મદિરા
પિનાર પુરૂષની જેમ રાજ્યોને તેનાથી તૃપ્તિ થતી નથી.
આરાધ્યા છતાં અદ્યપિ છિદ્રને પામીને રાજ્યલક્ષ્મી ક્ષણવારમાં
વિમુળ થઈ જાય છે. અમાવાસ્યાની રજનીની જેમ એ
મહાતમ (તિમિર) વાળી છે, નહિ તો પિતાજી તૃણની જેમ
તેનો શા માટે ત્યાગ કરે ? તે પિતાનો હું પુત્ર છતાં મેં લાંબા

ક્રમે તેને અનર્થકારક બાંધી. માટે એ રાજ્યલક્ષ્મી, સર્વથા ત્યાગ કરવા લાયક છે." એમ દૃઢ નિશ્ચય કરી મહાત્મા બાહુબલિએ સરતપતિને કહ્યું કે—' હે સંમાનાય ! હે વહીવટી ! એક નજીવા રાજ્યની ખાતર ચતુની જેમ મેં તમને જેઠ પમાડ્યો તે દામાં કરજો. આ સંસારરૂપ મહાદ્રઢમાં તંત્ર પાયા જેવા બાંધ, પુત્ર, દલત્રાદિ તથા રાજ્યથી પણ મારે સંયુત. હું તો હવે જગત્સ્વામી પિતાશ્રના પંથે પ્રવર્તીશ ! '

એમ કહી સાંહસિક શિરોમણિ બાહુબલિએ તે ઉગામેઢ મુદ્દિથીજ તુલુની જેમ પોતાના મસ્તકપરના કેશને લોચ કરી નાખ્યો. તે વખતે દેવતાઓએ જય. જય શબ્દના નાદ સાથે તેનાપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. પછી પાંચ મહામન ધારણ કરીને બાહુબલિએ પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે—' જો અત્યારે હું પિતાશ્રના ચરણ પાસે બાડું, તો પૂર્વે મતલેનારા મારા નાના બાઈઓમાં મને હમુતા મળે. માટે હાલ તો બાંધીજ રહી, ધ્યાનરૂપ પ્રબળ અગ્નિયો પાતિકનોને લક્ષ્મ કરી, કેવલજ્ઞાન પ્રગટાવીને પછી પ્રભુની પર્ષદમાં જઈશ. ' એમ ચિંતવીને મનસ્વો બાહુબલિ પોતાના જને હાથ લાંચા કરીને ત્યાજ માયોત્તમ મા રહ્યા. પોતાના બંધુની આવી રિચિત્રી જોઈ, સરતપતિ પોતાના કુકર્મને વિચારી બલે પૃથ્વીમાં પેલી જવા માગત હોય તેમ નનનુમ ચઢીને ત્યા ઉભા રહ્યા. હાલુવાન પડે. સાદે ૧ ચતુરત્તરી મુનિ જેવા પોતાના બંધુ બાહુબલિને જાળ ન બાંધે. ન કંઈ બને બાહુબલિ મુનિની

ગુણસ્તુતિ પૂર્વક તેઓ પોતાની નિંદા કરવા લાગ્યા— 'હે
 પુત્ર શિરોમણિ! તમે ધન્ય છો. મારી અનુકંપા લાવીને તમે
 રાજ્યનો પણ ત્યાગ કર્યો. હું હર્ષિત અને પાપી છું કે અસંતુષ્ટ
 થઈને મેં તમને ઉપદ્રવ કર્યો પોતાની શક્તિથી અજ્ઞાત અ-
 ન્યાયી અને ત્રોલી-એવા જનોમાં હું મુખ્ય છું. આ રાજ્યને
 જેઓ સંસારરૂપ વૃક્ષના બીજ સમાન જાણતા નથી, તેઓ
 અધમ પુરૂષો છે. હું તેથી પણ અધિક અધમ છું. કારણ કે
 તેણે જાણ્યા છતાં આ રાજ્યને હું તજતો નથી, પિતાશ્રના તમે
 સાચા પુત્ર છો કે પિતાના પંથે પ્રવર્ત્યા. હું પણ જો તમારા જેવો
 બનું, તો પિતાનો સાચો પુત્ર કહેવાઉં.' એમ પશ્ચાત્તાપથી
 પોતાના ખેદને તેણે દૂર કર્યો. પછી ઝરતપતિએ બાહુબલિના
 પુત્ર ચંદ્રવંશને તેના રાજ્યપર ખેસાડ્યો. ત્યારથી પૃથ્વીપર
 ચંદ્રવંશ પ્રવર્તમાન થયો.

પછી બાહુબલિ મુનિન નમસ્કાર કરીને ઝરતેશ્વર, સનક,
 પરિવારસહિત પોતાની અયોધ્યા નગરીમાં આવ્યા. બાહુબલિ
 મહાત્મા ત્યાં એકલા જ કાયોત્સર્ગી થયાને કેટલા રજા. અનિનિદ્ર
 તથા નેત્રી ગરમાગરમ થવાને કેટલા પ્રાણપ્રલયના પડો
 પીવાને તેઓ વનવૃક્ષની જેમ સહન કરવા લાગ્યા. મહાત્માના
 મૃત્યુના નિમિત્ત થયેલા તે મહાત્મા મરણકરે તપતા મૃત્યુના
 કાળના સૂર્યના તારને જાણતા ન હતા. વસંતપૂર્ણા પૂરોને
 હુમ્મલો વસંતપૂર્ણા તેઓ મરણની જેમ ચક્રાવલંબ થયા
 ન હતા તિરુમળા થતા તેઓ મરણની અવિન શરૂ થતા તેને

ચોટા જગથી ઉત્પન્ન થયેલા સેનાજથી તેમના બને પગ લિપ્ત થઈ ગયા. હેમંતરેતુની રાત્રિઓમાં પણ ટાલરના પુષ્પની જેમ બાહુબલિ મુનિનું 'ધર્મધ્યાન વિશેષ' વધવા લાગ્યું. વનમહિપો વૃક્ષના થડની જેમ તેમના શરીરે યુગના આઘાતપુર્વક પોતાના સંકેષ, ખંજવાળતા હતા. સદ્લક્ષી વૃક્ષના પાલવની પ્રાંતિથી વનમજે તે મહાત્માના હાથપગને ઝેંચતા હતા. ચમરીગાયો નિઃશંકપણે ત્યાં આવી, ઉંચાં મુખ કરી, કરંવતી જેવી કોંટા ઘણી પોતાની હાથથી તેમને ચાટતી હતી. ઉંચી પ્રસરતી સેંકડો લતાઓ તેમના શરીરે વીંટાઈ રહી હતી. વર્ષાકાળના કાદવમાં નિગમ્ન થયેલા તેમના ચરણને વર્ષાની દર્બની શુભો ઉગી નીકળી હતી. વેલોથી આવ્છાદિત થયેલા તેમના શરીરે રૂંચિયાણા અને ચકલાઓ પરસ્પર વિરોધ વિના માળા બાંધીને રચા હતા. વનમયુરના કેકારવધી ત્રાસ પામતા સેંકડો મોટા સર્પો, તેમના શરીરે ચઢતા અને લટકતા હતા. તે લાંબા સર્પોથી મહાત્મા બાહુબલિ બાણે સેંકડો હાથપાળા હોય તેવા લાગતા હતા. તેમના ચરણ પામેના રાફડામાંથી નીકળતા સર્પો પગના કર્બની જેમ તેમના ચરણે વીંટાઈ રહેતા હતા !

એ રીતે ધ્યાનમગ્ન થયેલા બાહુબલિ મુનિને એક વર્ષ વ્યતીત થયું તે વખતે વિશ્વત્સલ ભગવંતે બ્રહ્મી અને મુંદરીને બોલાવીને કહ્યું કે— અત્યારે બાહુબલિ મુનિ પોતાના પ્રચુર કર્મને ક્ષીણ કરી, શુક્લપક્ષની અતુર્દશીના જન્મ તમ ગદિત થયા છે. પણ પદ્મમાં નહેત પદાથ જન્મ બેવામાં ન

મોટા અને વયથી નાના મારા ભાઈઓને હું નમસ્કાર કેમ
કરું ?" આશા માનરૂપ હસ્તીપર હું નિર્ભયરીતે આરૂઢ થયો.
હું ત્રિલોકગુરૂની આટલો વખત મેં સેવા કરી, તોપણ
મારામાં વિવેક ન આવ્યો. જેથી પૂર્વના પ્રતિધારી એ મારા
મહાત્મા જ્ઞાતાઓને 'એકનિષ્ઠ છે.' એમ સમજી તેમને
વાંદવાની ઇચ્છા મને ન થઈ. હવે અત્યારે જ ત્યાં જઈને એ
મહામુનિઓને વંદન કરું.

એમ વિચારી મહાબલિષ્ઠ બાહુબલિએ પોતાનો પગ
ઉપાડ્યો, એટલે તેજ વખતે ચાતરદયી લતાઓ અને વેલ્લડી-
ઓ સાથે તેમના પાતીકર્મો પણ તૂટી ગયા અને તેજ પગલે
તેમને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પછી કેવલજ્ઞાની અને કેવલ
દર્શની બાહુબલિ મહાત્મા, શ્રીઆદિનાથ ભગવંત પાસે
આવ્યા, ત્યાં પ્રભુને પ્રદક્ષિણા દર્શ, વીર્યને નમસ્કાર કરી,
પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરનાર મહામુનિ બાહુબલિ કેવલીનો
પર્યટામાં જઈને બેઠા.

—*—*—

પ્રકરણ ૨૮ મું.

મરીચિના મનાબાવ.

રૂપભરવાનીનો શિષ્ય મરીચિ. જન્મેસાથે જ ન જન્મ્યો.
તે ભરતપુત્ર મરીચિ, વચાનીનો સાથે ચિદાન અને હર્ષ

ઝોડ વળત શ્રીમદ્ગુણા મધ્યાન્દ સમયે સૂર્યના તાપથી
રસ્તાઓની રજ સખત તાપી ગમ્મ હતી. જાણે અદ્રશ્ય થયેલી
અભિજવાળાઓ હોય તેવા ગરમાગરમ વંટોળીયાથી બધા
રસ્તા બ્યાસ હતા. આ વળતે પગથી માથા સૂધી મરીચિનું
શરીર પરસેવાથી તરબોળ થઈ ગયું. પરસેવાથી બીંમયેલા
વઘોને લીધે તેના શરીરના મેલનો દુઃસહ ગંધ છૂટતો હતો.
તેના ચરણ બળતા હતા અને સખત ગરમીને લીધે તે તૃષા-
તુર થઈ ગયો હતો. આ પ્રસંગે અકળામણ પામતો મરીચિ
પોતાના મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે—

“અહો! કેવલરાની અને ત્રણ જગતના શુરે જોવા રૂપ-
સ્વામીનો હું પાત્ર છું. તેમજ ભરતકોત્રના છ પાંડના ભોક્તા
ભરત મહારાજનો હું પુત્ર છું. વળી ચતુર્વિધ શ્રીસંઘ સમક્ષ
રૂપભસ્વામી પાસે મેં પંચ મહાવ્રતના ઉચ્ચારપૂર્વક દીક્ષા
લીધી છે. નાટો વીરવ્રતીને જેમ રણંગમુખમાંથી ભાગી જવું
કેવિત નથી, તેમ પંચ મહાવ્રતથી પતિત થઈ મારે વર
જવું યુક્ત નથી. વળી મેરૂપર્વત સમાન આશિવને વહુન કર-
વાને એક મુહૂર્ત પણ હું સમર્થ નથી. તેમ તેજો વાગ ફરીને
વરે જતા કુલને કલક કામે છે તેથી નદી-વ્યાઘ્રનો વ્યાપ
મને કાનુ પાડે છે. અહો! કીડ છે, માન જાણુ મા આજુ
કે-આ વિષમ નાનમાં પણ મુનમ માર્ગ છે. આ મુનિએ
મનદા. વચનદા અને વપદાને છુટનાય છે, અને હું
તેવા છુટ પેટ હોવાથી નિદ્રા યર્ચ્ય અથમણા કચ્ચને કોય
અને હિંચેનો મધ્ય કો મુઃ થઈને ને છે અને હું મોચો

મુંઝ કરાવોને શિખાધારી થઈશ. એ સંયતો સ્થુલ અને
 પ્રથમ પ્રાણીઓના વધદિકથી વિરમ્યા છે, તો હું માત્ર સ્થુલ
 પ્રાણીઓના વધથી વિરમીશ. એ મહાત્માઓ અકિંચન
 માર્ગને વિચરે છે અને હું સુવર્ણમુદ્રાદિક રાખીશ. એ રૂપિઓ
 એ ઉપાનનો ત્યાગ કર્યો છે, તો હું ઉપાનને પારજી કરીશ.
 એ સાધુઓ બહાર દબાર શીલાંગથી મુર્તીધત છે અને હું
 તેથી સદિત હોવાથી દુર્ગંધયુક્ત છું તેથી ચંદનદિકને મદખ
 કરીશ. એ મમળો મોહરહિત છે અને હું મોહરહિત છું,
 તેથી તેની નિયાનીરૂપ છતને મળતકપર પારજી કરીશ. એ
 મહાત્માઓ કપાયરહિત હોવાથી શ્વેત વસ્ત્રને પારજી કરે છે
 અને હું કપાયરહિત હોવાથી તેના સ્વસ્ત્રને તેલે કપાવેલાં
 વસ્ત્રને પારજી કરીશ. એ મુનિઓએ પાપના મપથે વચિત
 કરાનો ત્યાગ કર્યો છે; પણ હું તો પરિમિત વચિત કરાનો
 ત્યાગ અને પાન કરીશ."

એ, મમળો પાત્રાના મરિથી રૂપ (કિમ) કર્યો તે
 પારજી કરાને મરીનિ, સ્વામી ત્યામે વિચરતી વસ્ત્રો મળે
 તેમ થોડે કે ઝમીટા ન કહેવાયું પણ તે જનિત્ય વસ્ત્રો એ પાર
 કરેલ છે, તેન મરંચિ, મુનિ પસુ વસ્ત્ર અને મુદ્રાદિક તેમ
 વસ્ત્ર, પરંતુ જનિત્ય વસ્ત્રો તે વસ્ત્રો જેવજેવો કપોત વસ્ત્રો
 એમાં વસ્ત્રોને વિચિત જેવજેવો એકલે વસ્ત્રો કોઈ કે. દુરુદા
 તેમ થમ પુત્ર વસ્ત્રો ત્યામે તે પુત્ર અને જાડ પુત્રો કે વસ્ત્રો
 પર્મનોત્ર ઉપરલ વસ્ત્રો હાલ તેમ વસ્ત્રો હાલ તેમ

રીતે કેમ આચરતો નથી ?' એમ કોઈ પૂછતા ત્યારે તે પોતાની નિર્બળતા બતાવતો એમ કરતાં પ્રતિજ્ઞાધ પામી કોઈ ભવ્ય શ્રવ દીક્ષા લેવા તત્પર થાય તો તેને તે ભગવંતની પાસે મોકલતો. એટલે સ્વામી પોતે તેને દીક્ષા આપતા હતા.

વિષુ સાથે વિહાર કરતા એ મરીચિને એક વખત મહા ઉત્કટ રોગ પેદા થયો. એટલે વ્રતબ્રહ્મ તે મરીચિની સાધુઓએ સારવાર ન કરી. શેત્રડીનો વાડો જન્મરક્ષક વિના કુદરતિકથી વિશેષ બાધા પામે, તેમ ઉપચાર વિના મરીચિનો એ રોગ વધારે કષ્ટદાયક થઈ પડ્યો. મહા-અરણ્યમાં સહાયતા વિનાના પુરૂષની જન્મ સવંકર રોગથી પીડાતો મરીચિ પોતાના મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે—“અહો ! મારે આ મવ મ.જ કોઈ અશુભ કર્મનો ઉદય થયો લાગે છે, જેથી પોતાના સાધુઓ પશ્ચ માત્રી ઉપેક્ષા કરે છે. પરંતુ ક્ષણ સૂર્યને ન જોઈ શકે, તેમ સૂર્યને દોષ નથી તેના મારો ઉપચાર ન કરતાં એવા એ મુનિઓનો કંઈ દોષ નથી, કાળજીકે દુહીન જનો જન્મ મેલેચ્છની મેવા ન કરે તેમ એ સાધુઓ સાવધ કર્મથી વિરતેલા છે અને હું સાવધ કર્મ કરનાર છું, તો તેઓ મારો વેવાવચ્ચ કેમ કરે ? વળી તેમનો પાત્ર વેવાવચ્ચ દરાવવી, તે પણ મારે કૌચિત નથી હવે તો મારા ઉપચારને માટે કોઈ મહર્ષિના પુરૂષને રોગ્ય કર પડ્યા ન મરીચિ કેટલાક વખત રોગી પાત્રનુકૂળ થવા કંઈવાર નાન. જમીન પશુ પાત્રની નેની નુ - વચ્ચ નાવ ૩

હવે એકદા જગવંત ઝાપલસ્વામી ધર્મદેશના આપતા
હતા, ત્યાં કોઈ દુરભાવ્ય કપિલ નામે રાજપુત્ર આવીને ધર્મ
સાંભળવા બેઠો. એટલે ચક્રવાને જેમ આંદની ન ગમે, ઘુવડને
જેમ દિવસ ન રહે, વાયુરોગવાળાને જેમ શીતલ પદાર્થ ન ગમે
અને બકરાને જેમ મેઘ ન રહે, તેમ તે કપિલને જગવંતે કહેલો
ધર્મ રૂચ્યો નહિ. તે વખતે કોઈ બુદ્ધ પ્રકારનો ધર્મ સાંભળ-
વાની ઇચ્છાથી તેણે આમતેમ નજર ફેરવી. ત્યાં મુનિઓમાં
કહેલા વિશ્વસ્ય વેપધારી મરીચિ તેના જોવામાં આવ્યો. એટલે
કપિલ ત્યાંથી ઉઠીને મરીચિ પાસે આવ્યો, અને તેણે મરી-
ચિને ધર્મનો માર્ગ પૂછ્યો. ત્યારે મરીચિએ તેને કહ્યું
કે—“અમારી પાસે ધર્મ નથી, જો ધર્મચી હો, તો સ્વામી-
નોજ આશ્રય કરો.” મરીચિના આવા કથનથી કપિલ પાછો
જગવંત પાસે આવ્યો, અને પ્રથમની જેમ ધર્મદેશના સાંભ-
ળવા લાગ્યો. તેના ગયા પછી મરીચિને વિચાર આવ્યો
કે—“અહો ! સ્વકર્મથી દૂષિત આ પુરુષને જગવંતનો ધર્મ
રૂચ્યો નહિ. સંપૂર્ણ સદાચર હતા આતકને તેથી શો લાભ ?”

થોડીવાર થતાં કપિલ પાછો મરીચિ પાસે આવીને કહેવા
લાગ્યો—“શું તમારી પાસે જેવાં તેવો ધર્મ પણ નથી ? જો
તે ન હોય, તો તેના મન પણ શી રીતે ચલે ?” એટલે મરી-
ચિએ વિચાર કર્યો કે—“નમ્રોત્તેજને આ કોઈ મને બેઠેલે
તેવા મળી આવેલા લાજ વખતે સરખે સરખાને એમ
કર્યો હો મને સદાચર વિનાના મને એ જાણે સદાચરના ચાલ.”

એમ વિચારી મરોચિએ કપિલને કહ્યું કે—“ત્યાં પણ ધર્મ છે અને અહીં પણ ધર્મ છે.” આ એક દુર્ભાગી (ઉત્સવ કથન) થી તેણે પોતાને માટે કોટાનુકોટિ સાગરોપમ પ્રમાણ ઉત્કંઠા સંસાર વચારી મુક્યો. પછી તેણે કપિલને કીધા આપીને પોતાના સહાયક બનાવ્યો ત્યારથી પરિમાજ કમનનું પાળક પ્રવર્તમાન થયું.

—

પ્રકરણ ૨૯ મું

અરુણાચલની મહિમા.

જનકપુત્રની જન્મવંશ શ્રી જગદગુરુમો વિદ્યારથી પુરસ્કૃત

૭ જાતુઓ સમકાલે તેમની ઉપાસના કરવી, ગુણા બાબુ દ્વરથી નીચે થઈને તેમને નમતા હોય તેવા જાગતા, શીતલ મૃદ અને અનુકૂળ થઈને પવન તેમની નિરંતર સેવા કરતો, પક્ષીઓ તેમને નીચે ઉતરીને પ્રશ્નિષ્ણા કરતા. ઓછામાં ઓછા એક કોટિ દેવતાઓ તેમની પાસે રહેતા, છત્ર અને શામરોથી તેઓ વિરાજીત હતા તથા લાખો શ્રમણોથી પરિવૃત્ત થયેલા અમરંત વિચરતા એકલા અદ્વાપદ પર્વત પર પધાર્યા.

એ અદ્વાપદ ગિરિ મેલેત હોવાથી ચરદંતુનાં વાહનો જેવાં અથવા ક્ષીરસાગર સમાન લાંગતો હતો. પોતાના ભવ્યાઓને ધવરાવતી હરણીઓના અરતા હૃદયથી તેના લતાવળને સિંચન થતું, અપ્સરાઓના રનાન કરવાના ધસારાથી તેનાં સરોવરનું જળ તરંગિત થયું હતું, અનેક પ્રકારની કીડા કરતા યજ્ઞોનો ત્યાં કોલાહલ થઈ રહ્યો હતો, વળી ત્યાં કોઈ સ્થળે કિન્નરીઓ, ક્યાંક ભીલડીઓ અને કોઈ ઠેકાણે વિદ્યાધરીઓ ગન્ધનના ગીત ગાતી હતી, પાકેલા દ્રાક્ષફળ ખાઈને ઉન્મત્ત બનેલા શુક પક્ષીઓ ક્યાંક શબ્દ કરતા, ક્યાંક આમ્રમંજરી ખાવાથી ઉન્મત્ત થયેલી કોકિલાઓ પંચમ સ્વર લલકારતી હતી, કોઈ ઠેકાણે હસેા, ક્યાંક મયૂરો અને ક્યાંક સારસ પક્ષીઓ શબ્દ કરતા હતા, અનેક જાતની વૃક્ષલટાથી તે વધારે મનાહર લાગતા અને જાઠ યોગ્યન ઉંચા હોવાથી તે ગગન સાથે વાતો કરતા હતા. પવનથી ખરતા પુષ્પોથી

અને નિઝરણાના જગથી જાણે ભગવંતને અર્થ આપતો હોય તેવો લાગતો અને હુષિંત થયેલા કોકિલાદિના શબ્દના મિયથી જાણે તે પર્વત, પ્રભુના ગુણ ગાતો હોય તેવો લાગતો હતો.

ભગવંતના પધારતાં દેવતાઓએ પ્રથમની જેમ તરતજ સમવસરણની રચના કરી. એટલે તીર્થને નમસ્કાર કરીને પ્રભુ રત્નસિંહાસન પર ધિરાજમાન થયા. એવામાં પોતાના પરિવાર સહિત ઇંદ્ર ત્યાં આવ્યો અને ભગવંતને વણ પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કાર કરીને ભક્તિપૂર્વક સ્તુતિ કરવા લાગ્યો—

‘હે ભગવન ! યોગીઓથી પણ સર્વથા ન સમજી શકાય તેવા આપના ગુણો કયાં અને નિત્ય પ્રમાદી હું સ્તોતા કયાં ? હે નાથ ! સંસારના તાપથી કલેશ પામતા પ્રાણીઓને આપના ચરણની શીતલ છાયા, છવ્રછાયા કરતાં અધિક છે, હે જગત્પતિ ! આપ મારી રક્ષા કરો ! આપના દર્શન પામનાર તિલકો પાત્ર ધન્ય છે, અને આપના દર્શનથી જં શુન્ય છે. તે સ્વર્ગમાં વસનાર હોય છતાં અધન્ય છે. હે દયાનિધાન ! આપ જેના હૃદયમાં એવમા એક અધિદેવતા થઈને રહ્યા છે, તે પ્રાણી કન્ટુદમાં કન્ટુદ છે કે વિત્ત ! હું આપની પાસે એટલીજ વચન કરું છું કે આપ કદાપિ માન્ય ભગવદ્દેવ જાહેન થશે. મને આ પ્રભુ સ્તુતિ કરાને ઇંદ્ર પોતાના રચિત રથાને બેઠો :

હે ભગવન ! આપને કૃપાથી મિલિત થઈને તે પુરુષ

મહારાજને કહી સંભળાવ્યો. એટલે ભરતમતિએ સાંડી
 ખાંડ કાઢી સુવર્ણ તેમને તુષ્ટિદાનમાં આપ્યું. પછી ભગવંતને
 વંદન કરવા જવાને ચક્રીએ પોતાના સમસ્ત પરિવારને હુકમ
 કર્યો. તે વખતે સમસ્ત સેન્ય સંજ્ઞા યાદને મોટા આડળરથી
 ભરતમરની પાછળ ચાલ્યું. ચતુરંગ સેનાના કોલાહલ અને
 વાજિત્રોના નાદથી ગંગનને ગભાવતા ભરત મહારાજ અષ્ટા-
 પદપર આચ્છાદ્યો પ્રદક્ષિણાપૂર્વક સ્વામીને વંદન કરી,
 બજલિ બેઠીને ચક્રીએ સ્તુતિ કરી કે— હે નાથ! આપની
 સ્તુતિ કરવી, તે મુંબથી સમુદ્રને માંપવા સમાન છે. હે નાથ!
 આપના અધિષ્ઠિતજનો આપની તુલ્ય થાય છે. હે સ્વામિન!
 ચાર પાતિકર્મોને હણીને બાકીના ચાર કર્મોની જે આપ
 ઉપેક્ષા કરો છો, તે માત્ર જન કન્યાલુને માટેજ. હે જગદંબ!
 ગરુડની પાંખમાં રહેલ પુરૂષ જેમ સમુદ્રને ઓળંગી જાય, તેમ
 આપના ચરણના ચરણને પામેલા બધા જનો આ સંસાર-
 સમુદ્રને ઓળંગી જાય છે. હે નાથ! એહરૂપ મહાનિદ્રામાં
 પેલાવા જગતને પ્રભાત તુલ્ય આપનું દર્શન જયવંત વર્તે છે.
 આપના ચરણ-કમલના સ્પર્શથી પ્રાણીઓના કર્મ વિદીર્ઘ
 થઈ જાય છે. હે જગદગુરુ! એવની વૃષ્ટિ અને ચંદ્રની ચાંદ
 શની જેમ આપનો પ્રસાદ સર્વ પ્રાણીઓને સમાનજ છે.

એ પ્રમાણે સ્તુતિ કર્યા પછી ચક્રવર્તી હચિતસ્થાને
 બેઠા, એટલે ખારે પર્વદા ભગવંતની દેશના સાંભળવા ઉત્ક-
 રિત થઈ પછી જયજાત્રાથીએ નેવના જેવી ચક્ષીર ચિત્રથી

ધર્મદેશના આપી કે જે સાંભળતાં મનુષ્યો, તિર્થે ચો દેવતાઓ બાણે અત્યંત ભારથી મુક્ત થયા હોય અથવા અહમિદ્રતા પામ્યા હોય તેમ અતિથય હર્ષથી સ્થિર થઈ ગયા. ધર્મદેશના સમાપ્ત થયા પછી મહાવ્રત પાળતા પોતા બ્રાતાઓને જોઈ, અંતરમાં ખેદ પામતા ભરત રાજાએ વિચાર કર્યો કે—‘ અહો ! અનલના જેવા અતૃપ્ત મેં આ ભાઈઓના રાજ્યો ધીનવીને શું કર્યું ? હવે ભોગદ્વંશ યુક્ત આ લક્ષ્મી ખીજાને આપી દેવી તે તો રાખમાં ઘી હોમવા સમાન મારે નિષ્ફલ છે. કાગડાઓ પણ ખીજા પોતાના જાતીય પક્ષીઓને ખોલાવીને ભક્ષ્યનું ભક્ષણ કરે છે અને હું આ બાંધવો વિના ભોગ ભોગવું છું, તેથી કાગડા કરતાં પણ અધમ છું. મારે તેમને ફરી જો ભોગ સંપત્તિ આપું, તો મારા ભાગ્યયોગે તેઓ સ્વીકારે ખરા ! ’ એમ ધારી ભગવંત પાસે આવી અંજલિ જોડીને ભરતપતિએ પોતાના બ્રાતાઓને ભોગને માટે નિમંત્રણ કર્યું.

ત્યારે વિશ્વોપકારી યુગાદિનાથ બોલ્યા—‘ હે સરલ મનના ભરત ! આ તારા બ્રાતાઓ તો મહા સત્વશાળી છે, તેમણે મહાવ્રત પાળવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. તેથી સંસારની અસારતા બાણી પૂર્વે તથા દીધેલા ભોગ, વમેલા અન્નની જેમ હવે તેઓ ફરીથી ગ્રહણ નહિ કરે. ’ એમ ભોગના આમંત્રણનો ભગવંતે નિષેધ કર્યો, એટલે પશ્ચાત્તાપના પ્રવાહમાં તણાતા ચક્રવર્તીએ ચિંતન્યું કે—‘ નિઃસંગ આ મારા બાંધવો, ભોગ તો કદાપિ

ગહિન બોમયે, તંથાપિ પ્રાણુ ધારણ કરવા આંહાર તો જરૂર લેશે.' એમ વિચારી ભરતેશ્વરે પાંચસો ગાડાં આહાર મંગાવી, પોતાના અનુજા બંધુઓને પૂર્વવત્ત નિમંત્રણ કર્યું. ત્યારે જગદીશ જોડ્યા—'હે રાજન્ ! આ મુનિઓને માટે બનાવેલ આધાકર્મી આહાર યતિઓને કંઈ નહિ.' આથી તેણે અદ્ભુત અને અકારિત આહારને અર્થે નિમંત્રણ કર્યું. કાંઈકે તેનું અંતર ભિન્નકુલ સરલ હતું. તે વળતે—'હે રાજવીર ! મુનિવરોને રાજપિંડ ન કંઈ.' એમ કહીને ભગવંતે ભરતપતિને અટકાવ્યા. એટલે—'અહા ! પ્રભુઓ મને સર્વ પ્રકારે નિષેધો.' એમ પશ્ચાત્તાપથી હુબાતા ભરત-ચક્રીને જોઈને ઇંદ્રે પ્રભુને પૂછ્યું કે 'હે સ્વામિન્ ! અવશ્ય હેંટલા પ્રકારના છે ?'

ભગવંતે જોડ્યા—'ઇંદ્ર સંજાંધી, ચક્રવર્તી સંજાંધી, રાજા સંજાંધી, જૃહસ્થ સંજાંધી અને સાધુ સંજાંધી,—એમ પાંચ પ્રકારના અવશ્ય છે. એ અવશ્ય ઉત્તરોત્તર પૂર્વપૂર્વનો બાધ કરે છે. તેમાં પૂર્વોક્ત અને પરોક્ત વિધિમાં પૂર્વોક્ત વિધિ બલવાન છે.'

ત્યારે ઇંદ્રે કહ્યું—'હે ભગન્ ! મારા અવશ્યમાં વિચરતા સાધુઓને મેં મારા અવશ્યની પરવાનગી આપી છે.' એમ કહીને ઇંદ્ર અંન્નલિ જોડી ઉભો રહ્યો. તે સંજાંધી ભરત-પતિએ વિચાર કર્યો કે—'મારા આહારાદિકનો તો એ મુનિઓએ આદર ન કર્યો, પણ અવશ્યના અનુશલની આજ્ઞા

આપીને તો હું આજે કૃતકૃત્ય થાઉં. ' એમ ધારી ભગવંત
ચરણ પાસે આવીને ચક્રીએ પોતાના અવગ્રહની અનુ
આપી. પછી પોતાના સાધર્મી બંધુ ઇંદ્રને ભરતપતિએ પૂછ
કે—'અહીં મંગાવેલ આ ભાતપાણીનું હવે મારે શું
કરવું ? ' ત્યારે ઇંદ્રે કહ્યું—' તે બધું ગુણોત્તર પુરુષો
આપી દેવું. '

એટલે ભરતેશ્વરને વિચાર થયો કે—' સાધુઓ વિના
મારે બીજા ગુણોત્તર પુરુષો કોણ ? અરે ! હા, મારા ખ્યાલમાં
આવ્યું, દેશવિરત શ્રાવકો મારા કરતાં ગુણોત્તર છે,
માટે આ બધું મારે તેમને આપવું. ' એવો નિશ્ચય કરી
ભરતભૂપતિએ, ઇંદ્રનું અત્યંત મનોહર અને અદ્ભુતરૂપ
જોઈ, વિસ્મય પામી, તેને પૂછ્યું કે—' હે સ્વર્ગપતિ ! તમે
સ્વર્ગમાં પણ આવા રૂપે રહે છો કે બીજા રૂપે ? કારણકે દેવ
તાઓ તો કામરૂપી એટલે ઇચ્છાનુસાર રૂપ કરનારા હોય છે.

ઇંદ્રે કહ્યું—' હે રાજન્ ! સ્વર્ગમાં અમે આવા રૂપે
ન રહીએ. ત્યાંનું રૂપ તો મનુષ્યોથી જોઈ પણ ન શકાય.
ત્યારે ચક્રી બોલ્યા—' તમારું તેવું અદ્ભુતરૂપ જોવાની મને
ઘણી ઉત્કંઠા છે. તો હે અમરપતિ ! તમારી તેવી દિવ્ય
આકૃતિને બતાવીને મારા નેત્રને આનંદ નિમગ્ન કરો. '

ઇંદ્ર બોલ્યો—' હે રાજન્ ! તમે ઉત્તમ પુરુષ છો. તેથી
તમારી માગણી વ્યર્થ ન જવા દેતાં હું મારા એક અંગનું તમને
દિગ્દર્શન કરાવીશ. ' એમ કહીને ઇંદ્રે દિવ્ય અક્ષકારથી

તે શબ્દ ત્રાંસાગતાં ચિંતવવા લાગ્યા કે—“ અરે ! હું કોનાથી છતાયેલો છું ? અને મને કોનાથી ભય વધે છે ? હા, જાણવામાં આવ્યું—કુટિલ કપાયોથી હું છતાયેલો છું. અને એ કપાયોથીજ ભય વધે છે. માટે આત્મશુણે ન હો—એમ આ વિવેકી શ્રાવકો મને પ્રતિદિન સ્મરણ કરાવે છે. તથાપિ મારામાં પ્રમાદ અને વિષય લાલસા કેટલી બધી છે ? ધર્મમાં મારે આ ઉદાત્તીનતા કેવી ? અહો ! સંસારમાં હું કેવો રક્ત બની ગયો છું ? ” આવા ચિંતવનથી ભરત રાત્રને ક્ષણવાર ધર્મધ્યાનના વિચાર આવતા.

એકદા રસોડાના અધિકારીઓએ આવીને ચકીને વિનંતી કરી કે—‘ હે દેવ ! લોજન કરનારા વધી જવાથી આ શ્રાવક છે કે અન્ય કોઈ છે ? એમ સમજી શકાતું નથી ’ ત્યારે ભરતપતિએ કહ્યું કે—‘ તમે પણ શ્રાવક છો. માટે આજથી પરીક્ષા કરીને લોજન આપજો. ’ પછી તેઓ બધાને પૂછતા કે ‘ તમે કોણ છો એટલે તેઓ કહેતા કે—‘ અમે શ્રાવક છીએ. ’ તમારામાં શ્રાવકના કયા વ્રત છે ? ’ એમ પૂછવાથી તેઓ બતાવતા કે—‘ અમારે પાંચ અણુવ્રત અને સાત શિક્ષા વ્રત છે. ’ એમ પરીક્ષા કરી તે શ્રાવકોને તે ભરતરાય પાસે લઈ જતા અને ચકી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર સૂચક તેમને ત્રણ રેખાઓ કાંકિણરત્નથી કરતા, આવી નીશાનીથી તેઓ લોજન મેળવી—‘ જિતો મવાન ’ ઇત્યાદિ પાઠ ઉંચા સ્વરે કરતા તેથી તેઓ માહના એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. તેમના સ્વાધ્યાયને માટે ભરતેશ્વરે, જિન સ્તુતિરૂપ તેમજ

સાધુ અને શ્રાવકનાં આચારરૂપ ચાર વેદ જનાવ્યા. વખત જતાં તેઓ મહાદેવને બદલે બ્રાહ્મણ—એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. અને કાંકિણીરત્નની ત્રણ રેખાઓ તે તેમને યજ્ઞોપવીત રૂપ થઈ. ભરતચક્રીની ગાદીએ તેમનો સૂર્યચક્ર નામે પુત્ર રાજા થયો, તેણે કાંકિણીરત્નના અભાવે સુવર્ણની જનોઈ કરી તે પછી મહાચક્રા વિગેરે થયા. તેમણે રૂપાની જનોઈ કરી અને અનુક્રમે ખીલતોએ સુતરની જનોઈ કરી.

ભરતરાજા પછી સૂર્યચક્ર, તે પછી મહાચક્ર, પછી બલ-ભદ્ર, બળવીર્ય, કીર્તિવીર્ય, જગવીર્ય, અને દંડવીર્ય—એ આઠ પુરુષો સુધી એવો આચાર પ્રવર્ત્યો. તેમણે ભરતનું અર્ધ રાજ્ય લોગવ્યું અને ઇંદ્રે રચેલો ભગવંતનો મુગટ, તેમણે પશુ ધારણ કર્યો. ત્યારપછી ખીલ રાજાઓ તે મુગટ મહા-પ્રમાણને લીધે ધારણ કરી શક્યા નહિ. કારણકે હાથીનો ભાર હાથીજ ધારણ કરી શકે, ખીલથી ધારણ ન કરી શકાય. પછી નવમા અને દશમા તીર્થ કરના આંતરે સાધુઓનો વિચ્છેદ થયો, અને ત્યારપછીના સાત તીર્થ કરના આંતરે શાસનનો વિચ્છેદ થયો. તે અરસામાં ભરતરાજાના બનાવેલા વેદ ફેરવાયા તે પછી મુલસ અને યાજ્ઞવલ્ક્યાદિક બ્રાહ્મણોએ અનાય વેદ કર્યા.

ધનુષ્ય ઉચ્ચા અને પૂર્વાંગે ઉચ્ચા લક્ષ પૂર્વ તેમના દીક્ષાપર્યાયના સમજવા. મારા અને અગ્નિતનાયના નિર્વાણકાળમાં પચાસ લાખ કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૨

શ્રાવસ્વી નગરીમાં જિતારી રાજા અને સેનારાણીના પુત્ર સંભવ નામે ત્રીજા તીર્થ કર થશે. તેમનો કનક સમાન વર્ણ, સાઠલાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, ચારસે ધનુષ્ય શરીર પ્રમાણ તથા ચાર પૂર્વાંગે ન્યૂન લાખ પૂર્વનો દીક્ષાપર્યાય, અગ્નિતનાય અને તેમના નિર્વાણ વચ્ચે ત્રીજા લાખ કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૩

વિન્દીતા નગરીમાં સંવર રાજા અને સિદ્ધાર્થ રાણીના પુત્ર અભિનંદન નામે ચોથા તીર્થ કર થશે. તેમનું પચાસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, સાઠત્રણસે ધનુષ્ય પ્રમાણ શરીર, સુવર્ણ સમાન વર્ણ તથા આઠ પૂર્વાંગે ન્યૂન લાખ પૂર્વનો દીક્ષાપર્યાય, તેમજ ત્રીજા અને ચોથા જિન વચ્ચે દસ લાખ કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૪

એક નગરમાં મેઘરાજા અને મંત્રલા રાણીના પુત્ર સુમતિ નામે પાંચમા તીર્થ કર થશે. તેમના સુવર્ણ જેવો વર્ણ, ચાલીસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, ત્રણે ધનુષ્ય પ્રમાણ શરીર, અને આ પૂર્વાંગે ન્યૂન લાખ પૂર્વનો દીક્ષાપર્યાય તથા નવ લાખ કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૫

દાશ્યંત્રી નગરમાં ધરરજા અને નુત્રીમા રાણીના પુત્ર પદ્મપદ નામે છઠ્ઠા તીર્થ કર થશે. તેમનો રજા વર્ણ ત્રીજા

લાખ પુર્વનું આયુષ્ય, અઢીસેં ધનુષ્ય દેહમાન અને સોળ પુર્વાંગે ન્યુન લાખ પુર્વનો વ્રતપર્યાય, તેમજ નેવું હજાર કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૬

વાણારસી નગરીમાં પ્રતિષ્ઠ રાજા અને પૃથ્વી રાણીના પુત્ર સુપાશ્વ નામે સાતમા તીર્થંકર થશે. તેમનો સુવર્ણ સમાન વર્ણ, વીશ લાખ પુર્વનું આયુષ્ય, બસેં ધનુષ્ય દેહમાન, વીશ પુર્વાંગે ન્યૂન લાખ પુર્વનો વ્રતપર્યાય અને નવ હજાર કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૭

ચંદ્રાનન નગરમાં મહાસેન રાજા અને લક્ષ્મણાદેવીના પુત્ર ચંદ્રપ્રભ નામે આઠમા તીર્થંકર થશે. તેમનો શ્વેત વર્ણ, બે લાખ પુર્વનું આયુષ્ય, દોઢસો ધનુષ્ય દેહપ્રમાણ, ચોવીસ પુર્વાંગે ન્યૂન લાખ પુર્વનો દીક્ષાપર્યાય તથા નવસેં કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૮

કાકંદી નગરીમાં સુગ્રીવ રાજા અને રામાદેવીના પુત્ર સુવિધિ નામે નવમા તીર્થંકર થશે. તેમનો શ્વેત વર્ણ, બે લાખ પુર્વનું આયુષ્ય, એક સો ધનુષ્ય શરીરમાન, અઠ્યાવીશ પુર્વાંગે ન્યુન લાખ પુર્વનો વ્રતપર્યાય તથા નેવું કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૯

ભદ્રિલપુરમાં દહરથ રાજા અને નંદાદેવીના પુત્ર શીતલ નામે દશમા તીર્થંકર થશે. તેમનો સુવર્ણસમાન વર્ણ, લાખ પુર્વનું આયુષ્ય, નેવું ધનુષ્ય શરીરમાન, પચ્ચીશ હજાર પુર્વનો દીક્ષાપર્યાય અને નવ કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૧૦

સિંહપુરમાં વિષ્ણુ નામે રાજા વિષ્ણુદેવીના પુત્ર શ્રેયાંસ નામે અચ્ચારમા તીર્થંકર થયે. તેમનો સુવર્ણ નેવો વર્ણ, એંશી ધનુષ્ય કાયમાન, ચારાશી લાખ વર્ષનું આયુષ્ય, એકવીસ લાખ વર્ષનો મતપર્યાય તેમજ છાસક લાખ ને છત્રીશ હજાર વર્ષ સાથે સો સાગરોપમે ન્યૂન એક કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૧૧

ચંપાપુરીમાં વસુપુત્ર્ય રાજા અને જ્યાદેવીના પુત્ર વાસુપુત્ર્ય નામે બારમા તીર્થંકર થયે. તેમનો રક્ત વર્ણ, બહોંતેર લાખ વર્ષનું આયુષ્ય, સિત્તેર ધનુષ્ય પ્રમાણ દેહ, ચોપન લાખ વર્ષનો મતપર્યાય તથા ચોપન સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૧૨

કાંપિક્ય નગરમાં કૃતવર્મા રાજા અને રુચાદેવીના વિમલ નામે તેરમા તીર્થંકર થયે. તેમનો કનક સમાન વર્ણ, સાઠ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય, સાઠ ધનુષ્ય દેહમાન, પંદર લાખ વર્ષનો મતપર્યાય તથા ત્રીસ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૧૩

અયોધ્યામાં સિંહસેન રાજા અને સુચાદેવીના પુત્ર અનંત નામે ચૌદમા તીર્થંકર થયે તેમની સુવર્ણ સમાન કાયકાંતિ, ત્રીસ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય, પચાસ ધનુષ્ય પ્રમાણ ચરીર, સાડા સાત લાખ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય તથા નવ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૧૪

રત્નપુરમાં જ્ઞાનુરાજા અને સુમતા દેવીના પુત્ર ધર્મ નામે પંદરમા તીર્થંકર થયે. તેમનો કનક સમાન વર્ણ, દસ

લાખ પુર્વનું આયુષ્ય, અઢીસેં ધનુષ્ય દેહમાન અને સોળ પુર્વાંગે ન્યૂન લાખ પુર્વનો વ્રતપર્યાય, તેમજ નેવું હજાર કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૬

વાણારસી નગરીમાં પ્રતિષ્ઠ રાજા અને પૃથ્વી રાણીના પુત્ર સુપાર્થ નામે સાતમા તીર્થંકર થશે. તેમનો સુવર્ણ સમાન વર્ણ, વીશ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, બસેં ધનુષ્ય દેહમાન, વીશ પુર્વાંગે ન્યૂન લાખ પૂર્વનો વ્રતપર્યાય અને નવ હજાર કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૭

ચંદ્રાનન નગરમાં મહાસેન રાજા અને લક્ષ્મણાદેવીના પુત્ર ચંદ્રપ્રભ નામે આઠમા તીર્થંકર થશે. તેમનો શ્વેત વર્ણ, બે લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, દોઢસો ધનુષ્ય દેહપ્રમાણ, ચોવીસ પૂર્વાંગે ન્યૂન લાખ પૂર્વનો દીક્ષાપર્યાય તથા નવસેં કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૮

કાકંદી નગરીમાં સુગ્રીવ રાજા અને રામાદેવીના પુત્ર સુવિધિ નામે નવમા તીર્થંકર થશે. તેમનો શ્વેત વર્ણ, બે લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, એક સો ધનુષ્ય શરીરમાન, અઠ્યાવીશ પૂર્વાંગે ન્યૂન લાખ પૂર્વનો વ્રતપર્યાય તથા નેવું કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૯

ભદ્રિત્રપુરમાં દઢરથ રાજા અને નંદાદેવીના પુત્ર શીતલ નામે દશમા તીર્થંકર થશે. તેમનો સુવર્ણસમાન વર્ણ, લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, નેવું ધનુષ્ય શરીરમાન, પચ્ચીશ હજાર પૂર્વનો દીક્ષાપર્યાય અને નવ કોટિ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૧૦

સિંહપુરમાં વિષ્ણુ નામે રાજા વિષ્ણુદેવીના પુત્ર શ્રેયાંસ
નામે અગ્રારમાં તીર્થંકર થયે. તેમનો સુવર્ણ ૧૨૫૦ વર્ષ,
એંશી ધનુષ્ય કાયમાન, ચોરાશી લાખ વર્ષનું આયુષ્ય,
એકવીસ લાખ વર્ષનો મતપર્યાય તેમજ છાસક લાખ ને છત્રીસ
હજાર વર્ષ સાથે સો સાગરોપમે ન્યૂન એક કોટિ સાગરોપમનું
અંતર રહેશે. ૧૧

ચંપાપુરીમાં વસુપુત્ર્ય રાજા અને જ્યાદેવીના પુત્ર
વાસુપુત્ર્ય નામે બારમાં તીર્થંકર થયે. તેમનો ૨૪૦ વર્ષ,
બહોંતેર લાખ વર્ષનું આયુષ્ય, સિત્તેર ધનુષ્ય પ્રમાણ હેહ,
ચોપન લાખ વર્ષનો મતપર્યાય તથા ચોપન સાગરોપમનું
અંતર રહેશે. ૧૨

કાંપિત્ય નગરમાં કૃતવર્મા રાજા અને રયામાદેવીના
વિમલ નામે તેરમાં તીર્થંકર થયે. તેમનો કનક સમાન વર્ણ,
સાઠ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય, સાઠ ધનુષ્ય હેહમાન, પંદર લાખ
વર્ષનો મતપર્યાય તથા ત્રીસ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૧૩

અયોધ્યામાં સિંહસેન રાજા અને સુવશાદેવીના પુત્ર
અનંત નામે ચૈાહમાં તીર્થંકર થયે. તેમની સુવર્ણ સમાન
કાયકાંતિ, ત્રીસ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય, પચાસ ધનુષ્ય પ્રમાણ
ચરીર, સાડા સાત લાખ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય તથા નવ સાગરો-
પમનું અંતર રહેશે. ૧૪

રત્નપુરમાં ભાનુરાજા અને સુમતા દેવીના પુત્ર ધર્મ
નામે પંદરમાં તીર્થંકર થયે. તેમનો કનક સમાન વર્ણ, દશ

સાળ વર્ષનું આયુષ્ય, પિસ્તાલીસ ધનુષ્ય પ્રમાણ કાયા, અઢી સાળ વર્ષનો વ્રતપર્યાય અને ચાર સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૧૫

ગજપુર નગરમાં વિશ્વસેન રાજા અને અચિરાદેવીના પુત્ર શાંતિ નામે સોળમા તીર્થંકર થશે. તેમનો સુવર્ણ સમાન વર્ણ, આઠ સાળ વર્ષનું આયુષ્ય, ચાલીસ ધનુષ્ય પ્રમાણ કાયા, પચ્ચીશ હજાર વર્ષનો વ્રતપર્યાય અને પોણા પડ્યોપમે ન્યૂન ત્રણ સાગરોપમનું અંતર રહેશે. ૧૬

એજ નગરમાં શૂરરાજા અને શ્રીદેવી રાણીના પુત્ર કુંથુ નામે સત્તરમા તીર્થંકર થશે. તેમનો કનક તુલ્ય વર્ણ, પંચાણ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, પાંત્રીશ ધનુષ્યનું શરીર, ત્રેવીશ હજાર અને સાડા સાતસેં વર્ષનો વ્રતપર્યાય તથા અર્ધ પડ્યોપમનું અંતર રહેશે. ૧૭

એજ ગજપુરમાં સુદર્શન રાજા અને દેવી રાણીના પુત્ર અર નામે અઠારમા તીર્થંકર થશે. તેમનો કનક સમાન વર્ણ, ચોરાશી હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, ત્રીશ ધનુષ્યની કાયા, વ્રતપર્યાય એકવીશ હજાર વર્ષનો તથા એક હજાર કોડ વર્ષે ન્યૂન પડ્યોપમના ચાથા ભાગનું અંતર રહેશે. ૧૮

મિથિલા નગરીમાં કુંભ રાજા અને પ્રભાવતીદેવીના પુત્રી મહિદનાથ નામે ઓગણીશમા તીર્થંકર થશે. તેમનો નીલ વર્ણ, પંચાવન હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, પચ્ચીશ ધનુષ્ય પ્રમાણ દેહ, વીશ હજાર અને નવસેા વર્ષનો વ્રતપર્યાય તથા એક હજાર કોટિનું અંતર રહેશે. ૧૯

સજ્જગદ નમરમાં મુનિવ રાજા અને પદ્માવતી દેવીના પુત્ર મુનિ નામે વીશમા તીર્થ કર થશે. તેમનો કૃષ્ણ વર્ણ, ત્રીશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, વીશ ધનુષ્યની કાયા, સાડા સાત હજાર વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય અને ચોપન લાખ વર્ષનું અંતર રહેશે. ૨૦.

મિથિજ્ઞા નગરીમાં વિજય રાજા અને લંબાદેવીના પુત્ર નમિ નામે એકવીશમા તીર્થ કર થશે. તેમનો સુવર્ણ સદશ વર્ણ, દશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, પંદર ધનુષ્ય પ્રમાણુ દેહ, અઢી હજાર વર્ષનો મતપર્યાય અને છ લાખ વર્ષનું અંતર રહેશે. ૨૧.

ગૌર્યપુરમાં સમુદ્રવિજય રાજા અને શિવાદેવીના પુત્ર નેમિ નામે બાવીશમા તીર્થ કર થશે. તેમનો શ્યામ વર્ણ, એક હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, દશ ધનુષ્યની કાયા, સાતસે વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય તથા પાંચ લાખ વર્ષનું અંતર રહેશે. ૨૨.

વાલ્મીકી (કાશી) નગરીમાં અશ્વમેધ રાજા અને વામા રાણીના પુત્ર પાર્શ્વનાથ નામે ત્રેવીશમા તીર્થ કર થશે. તેમનો નીલ વર્ણ, સેા વર્ષનું આયુષ્ય, નવ હાથની કાયા, સિત્તેર વર્ષનો મતપર્યાય તથા ત્રણી હજાર અને સાડા સાતસે વર્ષનું અંતર રહેશે ૨૩.

સત્રીકુંડ ગામમાં સિદ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિશલા દેવીના પુત્ર મહાવીર નામે ચોવીશમા તીર્થ કર થશે. તેમનો સુવર્ણ સમાન વર્ણ, બહોંતેર વર્ષનું આયુષ્ય, સાત હાથની કાયા,

જેંતાલીશ વર્ષનો વ્રતપર્યાય અને પાર્શ્વનાથ તથા તેમના
વચ્ચે અઢીસેં વર્ષનું અંતર રહેશે ૨૪

ચક્રવર્તીઓ બધા કશ્યપગોત્રી અને સુવર્ણ સમાન
વર્ણવાળા થશે. તેમાં આઠ ચક્રીઓ મોક્ષગામી થશે. તમે જેમ
મારા વખતમાં થયા, તેમ અયોધ્યા નગરીમાં અજિતનાથના
વખતમાં સુમિત્રરાજા અને યશોમતી રાણીના પુત્ર સગર નામે
ખીજા ચક્રવર્તી થશે. તેમની સાડા સાતસેં ધનુષ્યની કાયા અને
બહોંતેર લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય થશે. શ્રાવસ્તી નગરીમાં સમુદ્ર-
વિજય રાજા અને ભદ્રા રાણીના પુત્ર મધવા નામે ત્રીજા
ચક્રવર્તી થશે. તેમનું સાડી ચાલીશ ધનુષ્યનું શરીર અને પાંચ
લાખ વર્ષનું આયુષ્ય થશે. હસ્તીનાપુરમાં અશ્વસેન રાજા અને
સહદેવી રાણીના પુત્ર સનતકુમાર નામે ચોથા ચક્રી થશે.
તેમનું ત્રણ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય અને સાડી એગણચાલીશ
ધનુષ્યનું શરીર થશે. એ જે ચક્રીઓ ધર્મનાથ અને શાંતિના-
થના આંતરે થશે અને સ્વર્ગે જશે. શાંતિ, કુંથુ અને અર એ
ત્રણ તીર્થકરોજ ચક્રવર્તી થશે. તે પછી હસ્તીનાપુરમાં કૃતવીર્ય
રાજા અને તારા રાણીના પુત્ર સુભુમ નામે આઠમા ચક્રી થશે,
તેમનું સાઠ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને અઠ્યાવીસ ધનુષ્યનું
શરીર થશે. તે અરનાથ, અને મહિનાથના આંતરે થશે અને
સાતમી નરકે જશે. તે પછી વારાણસીમાં પદ્મોત્તર રાજા અને
જવાલા રાણીના પુત્ર પદ્મ નામે નવમા ચક્રવર્તી થશે. તેમનું ત્રીશ
હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને વીશ ધનુષ્યનું શરીર થશે, કાંપિલ્ય

નમરમાં મહાહુરિવાળા અને મેરાદેવીના પુત્ર હુરિપેણુ નામે
 દશમા ચઢી થયે, તેમનું દશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને પંદર
 ધનુષ્યનું શરીર થયે. એ બંને ચક્રવર્તી, મુનિમુક્ત અને
 નમિનાથ પ્રભુના સમયમાં થયે. પછી રાજશૃક નમરમાં વિજય
 રાજા અને વપ્રાદેવીના પુત્ર જય નામે અગ્યારમા ચક્રવર્તી
 થયે, તેમનું ત્રણ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને બાર ધનુષ્યનું
 શરીર થયે. તે નમિનાથ અને નેમિનાથ પ્રભુના આંતરે થયે.
 તથા કાંપિલ્ય નમરમાં પ્રહારાજા અને સુકણ્વી રાણીના પુત્ર
 પ્રહારદત્ત નામે બારમા ચક્રવર્તી, નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથના
 આંતરે થયે, તેમનું સાતસે વર્ષનું આયુષ્ય અને સાત
 ધનુષ્યનું શરીર થયે તથા તે રૈદ્રધ્યાનથી સાતમી નરક
 જશે."

એ પ્રમાણે કહી રહ્યા પછી ભરતરાજના પૂછવા વિના પણ
 ભગવંતે બોલ્યા—“ ચક્રવર્તી કરતાં અર્ધ પસકમી તથા
 ભરતોત્તેવના ત્રણ ખંડને ભોગવનાર નવ વામુદંવ ધૂપડુ વર્ણવાળા
 થયે તેમાંના એક આડમા વામુદંવ કરકપગોત્રા અને બારીના
 આડ ગોત્રમ ગોત્રી થયે તેમના સાતજા જાતાએ. (માપ એક
 અને માલો છુટી) બારદંવ પણ નવ અને તેમાં જગ વર્ણવાળા
 હોય છે તેના પ્રથમ પોતળનું નગનમા ત્રણપાંતે રાજા અને
 મુઆવલી રાણીના પુત્ર ત્રિપૃષ્ઠ નામે વનુદંવ થયે, તેમનું
 ચારારી હાથ વર્ષનું આયુષ્ય અને બાર ધનુષ્યનું શરીર
 થયે, તે એકસ જિવન થયે. ૬૦૬.

બેંતાલીશ વર્ષનો વ્રતપર્યાય અને પાર્શ્વનાથ તથા તેમના
વચ્ચે અઢીસેં વર્ષનું અંતર રહેશે ૨૪

ચક્રવર્તીઓ ગદા કસ્યપગોત્રી અને સુવર્ણ સમાન
વર્ણવાળા થશે. તેમાં આઠ ચક્રીઓ મોક્ષગામી થશે. તમે જેમ
મારા વખતમાં થયા, તેમ અયોધ્યા નગરીમાં અજિતનાથના
વખતમાં સુમિત્રરાજા અને યશોમતી રાણીના પુત્ર સગર નામે
ખીજા ચક્રવર્તી થશે. તેમની સાડા સાતસેં ધનુષ્યની કાયા અને
બહેંતેર લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય થશે. શ્રાવસ્તી નગરીમાં સમુદ્ર-
વિજય રાજા અને ભદ્રા રાણીના પુત્ર મધવા નામે ત્રીજા
ચક્રવર્તી થશે. તેમનું સાડી આઢીશ ધનુષ્યનું શરીર અને પાંચ
લાખ વર્ષનું આયુષ્ય થશે. હસ્તીનાપુરમાં અશ્વસેન રાજા અને
સહદેવી રાણીના પુત્ર સનતકુમાર નામે ચોથા ચક્રી થશે.
તેમનું ત્રણ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય અને સાડી એગણ્યાલીશ
ધનુષ્યનું શરીર થશે. એ બે ચક્રીઓ ધર્મનાથ અને શાંતિના-
થના આંતરે થશે અને સ્વર્ગે જશે. શાંતિ, કુંથુ અને અર એ
ત્રણ તીર્થંકરોજ ચક્રવર્તી થશે. તે પછી હસ્તીનાપુરમાં કૃતવીર્ય
રાજા અને તારા રાણીના પુત્ર સુભુમ નામે આઠમા ચક્રી થશે,
તેમનું સાઠ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને અઠ્યાવીસ ધનુષ્યનું
શરીર થશે. તે અરનાથ, અને મલ્લિનાથના આંતરે થશે અને
સાતમી નરકે જશે. તે પછી વારાણસીમાં પદ્મોત્તર રાજા અને
જવાલા રાણીના પુત્ર પદ્મ નામે નવમા ચક્રવર્તી થશે. તેમનું ત્રીશ
હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને વીશ ધનુષ્યનું શરીર થશે, કાંપિલ્ય

નગરમાં મહાહુરિરાજ અને મેરાદેવીના પુત્ર હુરિયેણુ નામે
 દશમા ચક્રી થયે, તેમનું દશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને પંદર
 ધનુષ્યનું શરીર થયે. એ જાને ચક્રવર્તી, મુનિમુક્ત અને
 નમિનાથ પ્રભુના સમયમાં થયે. પછી રાજગૃહ નગરમાં વિજય
 રાજ અને વપ્રાદેવીના પુત્ર જય નામે અગ્યારમા ચક્રવર્તી
 થયે, તેમનું ત્રણ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને બાર ધનુષ્યનું
 શરીર થયે. તે નમિનાથ અને નેમિનાથ પ્રભુના આંતરે થયે.
 તથા કાંપિલ્ય નગરમાં પ્રહારાજ અને ચુવણી રાણીના પુત્ર
 પ્રહરદત્ત નામે બારમા ચક્રવર્તી, નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથના
 આંતરે થયે, તેમનું સાતસેં વર્ષનું આયુષ્ય અને સાત
 ધનુષ્યનું શરીર થયે તથા તે શૈલધ્યાનથી સાતમી નરકે
 જશે. ■

એ પ્રમાણે કહી રહ્યા પછી ભરતરાજના પૂછ્યા વિના પણ
 ભગવંત બોલ્યા—“ ચક્રવર્તી કરતાં અર્ધ પરાક્રમી તથા
 ભરતશત્રુના ત્રણ ખંડને ભોગવનાર નવ વાસુદેવ કૃષ્ણ વર્ણવાળા
 થયે. તેમાંના એક આઠમા વાસુદેવ કશ્યપગોત્રી અને બાકીના
 આઠ ગૌતમ ગોત્રી થયે. તેમના સાપતન બ્રાતાઓ (બાપ એક
 અને માતા બુદી) બ્રહ્મદેવ પણ નવ અને તેઓ શ્વેત વર્ણવાળા
 હોય છે. તેમાં પ્રથમ પોતનપુર નગરમાં પ્રબલપતિ રાજા અને
 મૃગાવતી રાણીના પુત્ર ત્રિપૃષ્ઠ નામે વાસુદેવ થયે, તેમનું
 ચારાશી લાખ વર્ષનું આયુષ્ય અને એંશી ધનુષ્યનું શરીર
 થયે, તે એવાંસ જિનના વખતમાં સાતમી નરકે જશે. દારકા

એંતાલીશ વર્ષનો વ્રતપર્યાય અને પાર્શ્વનાથ તથા તેમના
વચ્ચે અઢીસેં વર્ષનું અંતર રહેશે ૨૪

ચક્રવર્તીઓ બધા કસ્યપગોત્રી અને સુવર્ણ સમાન
વર્ણવાળા થશે. તેમાં આઠ ચક્રીઓ મોક્ષગામી થશે. તમે જેમ
મારા વખતમાં થયા, તેમ અયોધ્યા નગરીમાં અજિતનાથના
વખતમાં સુમિત્રરાજા અને યશોમતી રાણીના પુત્ર સ્વગર નામે
બીજા ચક્રવર્તી થશે. તેમની સાડા સાતસેં ધનુષ્યની કાયા અને
બેહોંતેર લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય થશે. શ્રાવસ્તી નગરીમાં સમુદ્ર-
વિજય રાજા અને ભદ્રા રાણીના પુત્ર મધવા નામે ત્રીજા
ચક્રવર્તી થશે. તેમનું સાડી ચાલીશ ધનુષ્યનું શરીર અને પાંચ
લાખ વર્ષનું આયુષ્ય થશે. હસ્તીનાપુરમાં અશ્વમેન રાજા અને
સહદેવી રાણીના પુત્ર સનતકુમાર નામે ચોથા ચક્રી થશે.
તેમનું ત્રણ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય અને સાડી એગણચાલીશ
ધનુષ્યનું શરીર થશે. એ બે ચક્રીઓ ધર્મનાથ અને શાંતિના-
થના આંતરે થશે અને સ્વર્ગે જશે. શાંતિ, કુંથુ અને અર એ
ત્રણ તીર્થંકરોજ ચક્રવર્તી થશે. તે પછી હસ્તીનાપુરમાં કૃતવીર્ય
રાજા અને તારા રાણીના પુત્ર સુભુમ નામે આઠમા ચક્રી થશે,
તેમનું સાઠ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને અઠ્યાવીસ ધનુષ્યનું
શરીર થશે. તે અરનાથ, અને મહિનાથના આંતરે થશે અને
સાતમી નરકે જશે. તે પછી વારાણસીમાં પદ્મોત્તર રાજા અને
જવાલા રાણીના પુત્ર પદ્મ નામે નવમા ચક્રવર્તી થશે. તેમનું ત્રીશ
હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને વીશ ધનુષ્યનું શરીર થશે, કાંપિલ્ય

નગરમાં મહાહરિશ્ચન્દ્ર અને મેરાદેવીના પુત્ર હરિયેણુ નામે
 ૬૪મા ચક્રી થયે, તેમનું ૬૪ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને પંદર
 ધનુષ્યનું શરીર થયે. એ બંને ચક્રવર્તી, મુનિમુક્ત અને
 નમિનાથ પ્રભુના સમયમાં થયે. પછી રાજવૃદ્ધ નગરમાં વિજય
 રાણ અને વપ્રાદેવીના પુત્ર વજ્ય નામે અમ્બારમાં ચક્રવર્તી
 થયે, તેમનું ૩૬ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને બાર ધનુષ્યનું
 શરીર થયે. તે નમિનાથ અને નેમિનાથ પ્રભુના આંતરે થયે.
 તથા હાંપિય નગરમાં પ્રહારાચ્ચ અને ચુકાગ્રી રાણીના પુત્ર
 'મહાદેવ' નામે બારમા ચક્રવર્તી, નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથના
 આંતરે થયે, તેમનું સાતસેં વર્ષનું આયુષ્ય અને સાત
 ધનુષ્યનું શરીર થયે તથા તે રૌદ્રધાનથી સાતમી નરકે
 રહે. ”

એ પ્રમાણે કહી રહ્યા પછી બન્ને તરફના પૂછવા વિના પત્ર
 બચવંત ખોટ્યા—“ ચક્રવર્તી કરતાં બર્ષ પચક્રમી તથા
 ભરતદેવના પ્રજા ખાંડને બે. ગવન્યર નવ રાત્રિદર ૬૫૫ વર્ષુ વરુ
 થયે તેમાંના એક આદમા વનુદવ ૩૨૦ પનેાત. બંને ખાંડીના
 આડ ગૈાતમ ગૈાત્રી થયે તેમના સાપન પ્રાપ્તિ બાંધ એક
 બંને માતા મુલી) બાંદેવ પછુ નવ અને તેને જગ પાત્રુ રુદ્ર
 હિય છે તેના પ્રથમ પેાત્રુ નવ નવ નવ નવ નવ નવ નવ નવ
 મુખપત્રી રાણીના પુત્ર ત્રિપૃષ્ઠ ને પનુદવ થયે. તેમનું
 રૌદ્રાગ્રી હાથ વર્ષનું આયુષ્ય નવ નવ નવ નવ નવ નવ નવ
 થયે, તે સ્વપ્ન દિવસ નવ નવ નવ નવ નવ નવ નવ નવ

બેંતાલીશ વર્ષનો વ્રતપર્યાય અને પાર્શ્વનાથ તથા તેમના
વચ્ચે અઢીસે વર્ષનું અંતર રહેશે ૨૪

ચક્રવર્તીઓ બધા કશ્યપગોત્રી અને સુવર્ણ સમાન
વર્ણવાળા થશે. તેમાં આઠ ચક્રીઓ મોક્ષગામી થશે. તમે જેમ
મારા વખતમાં થયા, તેમ અયોધ્યા નગરીમાં અજિતનાથના
વખતમાં સુમિત્રરાજા અને યશોમતી રાણીના પુત્ર સગર નામે
બીજા ચક્રવર્તી થશે. તેમની સાડા સાતસે ધનુષ્યની કાયા અને
બહોંતેર લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય થશે. શ્રાવસ્તી નગરીમાં સમુદ્ર
વિજય રાજા અને ભદ્રા રાણીના પુત્ર મધવા નામે ત્રીજા
ચક્રવર્તી થશે. તેમનું સાડી ચાલીશ ધનુષ્યનું શરીર અને પાંચ
લાખ વર્ષનું આયુષ્ય થશે. હસ્તીનાપુરમાં અશ્વસેન રાજા અને
સહદેવી રાણીના પુત્ર સનતકુમાર નામે ચોથા ચક્રી થશે.
તેમનું ત્રણ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય અને સાડી એગણચાલીશ
ધનુષ્યનું શરીર થશે. એ બે ચક્રીઓ ધર્મનાથ અને શાંતિના-
થના આંતરે થશે અને સ્વર્ગે જશે. શાંતિ, કુંથુ અને અર એ
ત્રણ તીર્થકરોજ ચક્રવર્તી થશે. તે પછી હસ્તીનાપુરમાં કૃતવીર્ય
રાજા અને તારા રાણીના પુત્ર સુભુમ નામે આઠમા ચક્રી થશે,
તેમનું સાઠ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને અઠ્યાવીસ ધનુષ્યનું
શરીર થશે. તે અરનાથ, અને મલ્લિનાથના આંતરે થશે અને
સાતમી નરકે જશે. તે પછી વારાણસીમાં પદ્મોત્તર રાજા અને
જવાલા રાણીના પુત્ર પદ્મ નામે નવમા ચક્રવર્તી થશે. તેમનું ત્રીશ
હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને વીશ ધનુષ્યનું શરીર થશે, કાંપિલ્ય

વર્ષનું આયુષ્ય અને સોળ વનુષ્યનું શરીર થશે, તથા તે મુનિ-
સુવ્રત અને નમિનાથના આંતરે ચોથી નરકે જશે. તેમજ મયુરા
નજરીમાં વસુદેવ અને દેવકીજીના પુત્ર કૃષ્ણ નામે નવમા
વાસુદેવ થશે, તેમનું એક હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને દશ
વનુષ્યનું શરીર થશે, તથા તે નેમિનાથના સમયમાં મરણ
પામીને ત્રીજી નરકે જશે.

વાસુદેવ અને બળદેવના પિતા એકજ હોય છે, તથા
બલદેવનું શરીર પણ વાસુદેવના શરીર પ્રમાણે જાણવું. તેમાં
બદા માતાથી અચલ નામે પ્રથમ બળદેવ પંચાશી લાખ
વર્ષના આયુષ્યવાળા થશે, સુભદ્રા માતાથી વિજય નામે
બીજા બળદેવ પંચોતેર લાખ વરસના આયુષ્યવાળા થશે.
સુમત્રા માતાથી બદ્ર નામે ત્રીજા બળદેવ પાંચઠ લાખ વર્ષના
આયુષ્યવાળા થશે સુદર્શના માતાથી સુમત્રા નામે ચોથા
બળદેવ પંચાવન લાખ વરસના આયુષ્યવાળા થશે. વિજયા
માતાથી સુદર્શન નામે પાંચમા બળદેવ સત્તર લાખ વર્ષના
આયુષ્યવાળા થશે. વૈજયંતી માતાથી આનંદ નામે છઠ્ઠા
બળદેવ પંચાશી હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા થશે. જ્યોતી
માતાથી નંદન નામે સાતમા બળદેવ, પચાસ હજાર વર્ષના
આયુષ્યવાળા થશે. અપરાજિતા (કૌશલ્યા) માતાથી પદ્મ
(રામચંદ્ર) નામે આઠમા બળદેવ, પંદર હજાર વર્ષના
આયુષ્યવાળા થશે. તથા રોહિણી માતાથી રામ (બળમદ્ર)
નામે નવમા બળદેવ બારસે વર્ષના આયુષ્યવાળા થશે, એ

નવ બળદેવોમાં આઠ મોક્ષે જશે અને નવમા બલભદ્ર પાંચમા દેવલોકે જશે. ત્યાંથી આવતી ઉત્સર્પિણીમાં આજ ભરતક્ષેત્રમાં આવતરી, કૃષ્ણ જિનેશ્વરના તીર્થમાં તે સિદ્ધ થશે.

તે પ્રમાણે અશ્વગ્રીવ, તારક, મેરૂક, મધુ, નિષ્કંભ, બળિ, પ્રહ્લાદ, રાવણ અને જરાસંધ—નામના નવ પ્રતિવાસુદેવ થશે. તેમને તેમનાજ ચક્રથી વાસુદેવો મારો નાખશે, એટલે તેઓ બધા નરકે જશે.

એ રીતે બાવી મહાપુરૂષોનું વર્ણન સાંભળતાં આનંદથી ઉભરાતા ભરત મહારાજને ભગવંતને પૂછ્યું કે—‘હે જગદીશ ! આ તિર્યચ, નર અને દેવયુક્ત મહાસભામાં તેવો કોઈ મહા પુરૂષ છે કે જે આપ તીર્થનાયની જેમ ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવી આ ભરતક્ષેત્રને પાવન કરશે ?’

ભગવંત બોલ્યા—‘તમારો મરીચિ નામે પુત્ર કે જે પ્રથમ પરિત્રાજક (ત્રિદંડી) થયો છે, તે અત્યારે દુધ્યાનથી મુક્ત થઈ, સમ્યક્ત્વપૂર્વક ધર્મધ્યાન ધરી રહ્યો છે, તે જો કે હજી કર્મથી મલિન છે, તથાપિ જાત્ય મુવર્ણ જેમ અગ્નિથી શુદ્ધ થાય, તેમ તે શુક્લધ્યાનથી શુદ્ધ થઈને સિદ્ધિને પામશે. તે આ ભરતક્ષેત્રમાં પાનનપુર નામે નગરમાં ત્રિપૃષ્ઠ નામે પ્રથમ વાસુદેવ થશે, તે પછી પશ્ચિમ મહા વિદેહમાં ધનંજય રાજા અને ધારિણી રાણીનો પુત્ર પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી થશે. ત્યારપછી કાળે વળત સસારમાં ભવત્રમણ કરી, આજ ભરતક્ષેત્રમાં મહાવીર નામે ચેલાયના તીર્થ કર થશે.’

એ પ્રમાણે સાંભળતાં ભરતપતિ, સ્વામીની અનુસા
 હમને તે મરીચિને વંદન કરવા ગયા. ત્યાં વંદન કરતાં ચક્રીએ
 તેને કહ્યું કે—‘તમે ત્રિપૃષ્ઠનામે વામુદેવ અને પ્રિયમિત્ર
 નામે ચક્રવર્તી થયો, તે તમારા વામુદેવપણાને અને ચક્રી-
 પણાને હું વાંદતો નથી, તેમ તમારા આ ત્રિદંડીપણાને પણ
 હું નમતો નથી, પરંતુ ધ્યાવીર્યમા તીર્થંકર થયો, તેથી હું
 તમને વંદન કરું છું.’ એમ કહી અંજલિપૂર્વક ત્રણ પ્રદક્ષિણા
 દઈને ભરતરાજાએ મરીચિને વંદન કર્યું. અને પંકી તે
 પોતાની રાજ્યધાનીમાં પધાર્યા.

ભરતપતિના ગયા પંકી તેમના વચનથી દર્પ પામતા
 મરીચિએ ત્રણ વાર પોતાનો હાથ ઉઘે ઉછાળ્યો અને તેણે
 દર્પના તાનમાં ને તાનમાં કહ્યું કે—‘અહો! સર્વ વામુદેવોમાં
 હું પ્રથમ વામુદેવ થવાનો, મહાવિદેહમાં ચક્રવર્તી થઈશ, અને
 ચરમ તીર્થંકર થઈશ ! તેથી સર્વ રીતે મોટાઈનો અને હાજ
 મગશે વળી મારા પિતામહ તે પ્રથમ તીર્થપતિ અને મારા
 તાત, બાપ ચક્રવર્તી છે. તેથી અહો ! મારું કુળ ! ! !
 હાથીઓમાં જેમ હૈરાવજ, સમસ્ત પ્રાંતમાં જેમ તૂર્પ અને
 તારામાં જેમ ચંદ્ર—તેમ સર્વ કુળમાં એક મારું કુળ જ ઉત્ત-
 મોત્તમ છે.’ એ રીતે કુળને મદ કરવાથી મરીચિએ નીચ
 એવનું કર્મ ઉપજાવ્યું હતું.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

શત્રુજય માહાત્મ્ય.

પુંડરિકાદિક ગણધરો તથા સાધુ સમૂહથી પરવરેલા શ્રી ઋષભસ્વામી દેશાનુદેશ વિહાર કરી લોકોને ધર્મના અનુરાગી બનાવતા તથા વિવિધ ઉપદ્રવોને શમાવતા તેઓ શત્રુજય પર્વતપર પધાર્યા. રૌપ્યમય શિખરોથી તે વૈતાલ્ય સદૃશ અને સુવર્ણના શિખરોથી તે મેરૂ સમાન લાગતો, તેમ ઔષધિ સમૂહથી તે હિમાદ્રિ જેવો જણાતો હતો. લટકતા વાદળાંઓથી જાણે વસો ધારણ કર્યા હોય તેવો શોભતો, સૂર્ય ઉપર આવતાં જાણે મુગટ ધારણ કર્યો હોય તેવો ભાસતો, ગગનરૂપશી શિખરોથી જાણે તે અનેક મસ્તકવાળો હોય અને તાડ વૃક્ષોથી તે અનેક ભુજવાળો લાગતો હતો. આમ કૃણ લેવામાં આસક્ત થયેલી સૌરાષ્ટ્રવાસી વનિતાઓના મધુર ગીતને મૃગલાઓ ત્યાં સાવધાન થઈને સાંભળતા હતા. પનસવૃક્ષો, શ્લેષ્માતક વૃક્ષો, કેતકી વૃક્ષો, કેસુડાંના વૃક્ષો, ખજૂરીના વૃક્ષો તથા બીજા પશુ પુષ્પિત અને ફલિત અનેક વૃક્ષોથી તે પર્વત ખડુજ રમણીય લાગતો હતો. અબેલી, અશોક, કદંબ અને ખોરસલી આદિ વૃક્ષોમાંથી વાયુએ ઉડાડેલ પરાગથી ત્યાં શિલાઓ રજોમય થઈ ગઈ હતી. નિવિધ વૃક્ષોના વનથી તે સુંદર ભાસતો હતો, મૂળમાં પચાસ યોગજન, શિખ-

રમાં દશ યોગન વિસ્તૃત અને ઉંચાઈમાં આઠ યોગન ઉત્તત એવા શ્રી યતુન્જય ગિરિપર આદિનાથ ભગવંત આરૂઠ થયા. એવામાં દેવતાઓએ ત્યાં રચેલ સમવસરણમાં બિરાજમાન થઈને સ્વામીએ મેઘના જેવી ગંભીર ગિરાથી ધર્મદેશના આપી. પ્રથમ પોરમી સમાપ્ત થતાં પ્રભુ, દેવચંદ્રમાં વિશ્રાંતિ હોવા પધાર્યા અને તેમના પાદપીઠ ઉપર બેસીને પુંડરીક ગણધરે બીજી પોરમી સુધી દેશના આપી. એમ કેટલોક વખત ત્યાં રહ્યા પછી એકદા વિહાર કરવાના અવસરે જગદગુરુએ પોતાના પુંડરીક ગણધરને બોલાવીને આજ્ઞા કરી કે— ‘હે મહાત્મન! અમે હવે અન્યત્ર વિહાર કરીશું, અને તમે એક કોટિ મુનિઓ સહિત અહીં રહો, આ દ્વેષના માહાત્મ્યથી તમને ઘોડા વખતમાં અહીં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થશે, અને શૈલેશી ધ્યાન કરતાં તમે આજ પર્વત ઉપર પરિવાર સહિત મોક્ષ પદને પામશો.’ એ રીતે પ્રભુની આજ્ઞા સ્વીકારીને પુંડરીક ગણધર કોટિ મુનિઓ સાથે ત્યાંજ રહ્યા, તે વખતે ભગવત અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા પછી પરમ સંવેગી ગણધર મહા સજ્જ અન્ય ધ્રમણોને મધુર વાણીથી કહેવા લાગ્યા કે—

“હે મુનિવરો! મુમુક્ષુ મહાત્માઓને આ પર્વત દ્વેષના પ્રભાવથી મુક્તિને આપે છે. નો હવે આપણે મોક્ષના બીજા કારણ રૂપ સંલેખના કરવી જોઈએ. દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે પ્રકારે સંલેખના થાય છે. સાધુઓએ સર્વ જાતના ઉન્માદ અને મહારોગના નિવારણ શોધણ કરવું—તે દ્રવ્ય

સંલેખના અને રાગ, દ્રેષ, મોહ તથા સર્વ કષાય રૂપ ભાવ
 શત્રુઓનો ઉચ્છેદ કરવો—તે ભાવ સંલેખના. 'એમ કહીને
 પુંડરીક ગણધરે પ્રથમ કોટિ શ્રમભોગી સાથે સર્વ પ્રકારના
 સૂક્ષ્મ અને ગાદર અતિચારની આલોચના કરી, અને પછી
 વિશેષ શુદ્ધિને માટે ફરીથી મહાનતનું આરોપણ કર્યું. વસ્ત્રને
 જેમ વધારે જે ત્રણ વખત ધોવાથી વિશેષ નિર્મળ થાય છે,
 તેમ અતિચારથી વિશેષ રીતે શુદ્ધ થવું, તે વિશેષ નિર્મળ-
 તાનું કારણ છે. પછી—'સર્વ જીવો મને ક્ષમા કરો, હું
 સર્વના અપરાધ ખમું છું, મારે સર્વ જીવો સાથે મૈત્રી છે,
 કોઈની સાથે મારે વૈરભાવ નથી.' એમ કહીને તેમણે સર્વ
 મુનિઓની સાથે હુકર ભવચરિત્ર અનશનવ્રત, આગાર-
 સહિત ગ્રહણ કર્યું. પછી ક્ષપકથેણિ પર આરૂઢ થતા તે
 પરાક્રમી પુંડરીક ગણધરના ધાતિકર્મો ખધા જીર્ણ દ્વારડાની
 જેમ તુટી ગયા, તેમ બીજા મુનિઓના પણ ધાતિકર્મો ક્ષય
 થઈ ગયા. એટલે એક માસની સંલેખનાને અંતે ચૈત્ર માસની
 પૂર્ણિમાના દિવસે પ્રથમ પુંડરીક ગણધરને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન
 થયું, અને પછી બીજા સર્વ સાધુઓને કેવલજ્ઞાન થયું. એટલે
 શુ કલધ્યાનના ચોથે પાયે રહેલા તે અયોગીઓ, બાકીના
 અધાતિકર્મોને ખપાવીને મોક્ષપદને પામ્યા. તે વખતે દેવતા-
 ઓએ આવીને ભક્તિથી તેમના મોક્ષગમનનો મહોત્સવ કર્યો.
 ત્યારથી એ ગિરિરાજ પણ પ્રથમ તીર્થરૂપ થયો. જ્યાં એક
 મુનિ સિદ્ધ થાય તે સ્થાન પણ પવિત્ર તીર્થરૂપ ગણાય, તો
 જ્યાં ઘણા મહર્ષિઓ સિદ્ધિપદને પામ્યા, તેની પવિત્રતા

માટે તો કહેવુંજ શું ? પછી એ શત્રુલ્લય પર્વત પર ભરત મહારાજાએ સ્તગિલામય એક ઉત્તમ ચૈત્ય કરાવ્યું અને તેમાં પુંડરીકજીની પ્રતિમા સહિત ભગવંત ઋષભસ્વામીની પ્રતિમા સ્થાપન કરી.

પ્રકરણ ૩૨ મું.

ભોક્ષગમન.

શ્રી ઋષભસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉપાસ થયું, ત્યારથી માંડીને પરિવારમાં ચોરાશી હબ્બર સાધુઓ, ત્રણ લાખ સાધ્વીઓ, ત્રણ લાખ ને પચાસ હબ્બર માવકો, પાંચ લાખ ને સોપન હબ્બર ધાવિકાઓ, ચાર હબ્બર ને સાઠ સાતસેં ચૌહ પૂર્વપારી, નવ હબ્બર અવધિજ્ઞાની, વીસ હબ્બર કેવલજ્ઞાનો, વીસ હબ્બર અને છસેં વૈકિય લગ્નિધવાળા, ખાર હબ્બર ને સાઠ છસેં મનઃપર્યવજ્ઞાની, તેટલાજ વાડીઓ અને બાવીસ હબ્બર અનુષ્ઠર વિમાનવાની મહાત્માઓ થયા. એ પ્રમાણે આદિ અરિહંતે ધર્મમાર્ગમાં અનુવિધ શ્રીસંધને સ્થાપિત કર્યો. દહે દીક્ષાકાગથી એક લાખ પૂર્વ નયા, તે વખતે પોતાનો ભોક્ષ સમય બાળી ભગવંત અષ્ટાષ્ટ પર્વત પર પધાર્યા અને ત્યાં દશ હબ્બર મુનિઓની સાથે ભજવને

ચતુર્દશ તપ (છ ઉપવાસ) કરીને પાદપોષગમન અન-
શન કર્યું.

એવામાં ભરતપતિને તેમના સેવકોએ ભગવંતના આગ-
મનનો વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો. પ્રભુના અનશનની વાત સાંભ-
ળતાં ભરતપતિના અંતઃકરણમાં શોક વ્યાપી ગયો અને
તેમના નેત્રમાં અશ્રુ આવી ગયા. પછી તરતજ તેઓ અંતઃ-
પુર સહિત પાદચારી થઈને અષ્ટાપદ પર્વત તરફ ચાલ્યા
માર્ગમાં કઠોર કાંકરાને તેમણે ગણ્યા નહિ. તીક્ષ્ણ કંટક
અને કાંકરાથી દગાતા તેમના ચરણમાંથી રક્તાની ધારા
છુટતી હતી. મસ્તક પર છત્ર છતાં તે બહુજ તપ થઈને
ચાલતા. કારણકે અંતરનો તાપ, અમૃતવૃષ્ટિથી પણ શાંત
થતો નથી. હાથનો ટેકો આપનારા સેવકોને તે દૂર કરતા હતા
અને છડીદારોને પોતાના વેગથી પાછળ મૂકતા હતા. આમ-
રની તેમણે અપેક્ષા મૂકી દીધી. સત્વર ચાલવાથી છાતી સાથે
અથડાઈને ત્રુટી જતા મોતીના હારને પણ તેઓ
બાણુતા ન હતા. ધ્યાનમાં મસ્ત થયેલા યોગીની જેમ
ભરતરજા બીજું કાંઈ જોતા ન હતા. અને કોઈનું
વચન સાંભળતા ન હતા; તે વખતેતે માત્ર ભગવં-
તનું ધ્યાન ધરતા હતા. પગે ચાલતાં પણ પરિશ્રમને
ન ગણુકારતા ચક્રી તરતજ અષ્ટાપદ પર આવ્યા. ત્યાં પ્રભુને
પર્યંકાસને બેઠેલા જોઈ, તેમને પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદન કરીને
પાસે આવી ભરતેશ્વર ભગવંતની ઉપાસના કરવા લાગ્યા.

સુખામા ઇદ્રાના આસના ચલાયમાન થતાં અવધિસાનથી
 પ્રભુનો નિર્વાણ સમય બાણીને ચોસઠે ઇદ્રો તરત આવી
 ભગવંતને વંદન કરીને પાસે બેઠા. તે સમયે ઇદ્રો
 હવે આ અવસર્પિણી કાલનો ત્રીજા આરાનો ન
 વ્યાણ પક્ષ બાકી રહ્યા, ત્યારે માધ્યમોસની કૃષ્ણ
 ત્રયોદશીનો દિવસનો પ્રથમ ભાગમાં અભિચિ નક્ષત્રની
 સાથે ચંદ્રમાનો યોગ આવતાં પર્યંકાસને બિરાજમાન ઇભંગ
 વતે બાહર કાયયોગમાં રહીને બાહર મનોયોગ તથા બાહર
 વચનયોગને રૂંધી લીધા. પછી સુકમ કાયયોગને રોકી
 શુકલ ધ્યાનના સુકમક્રિયાનામના ત્રીજા પાયાના પ્રાંતે ગયા.
 તે પછી પંચ હસ્વાક્ષર પ્રમાણ શુકલ ધ્યાનના ઉચ્છિન્નક્રિયા
 નામના ચોથા પાયાનો તેમણે આશ્રય કર્યો. ત્યારપછી અષ્ટ
 કર્મને ક્ષીણ કરી અનંત ચતુષ્ક પ્રગટાવી, બંધના અભાવે
 એરંડના બીજની જેમ ઉર્ધ્વ ગતિવાળા યર્ષ સમશ્રેણિથી પ્રભુ
 લોકામને પ્રાપ્ત થયા. તે વખતે અનશન મત લર્ષ ક્ષપકશ્રેણિએ
 આરૂઢ થતાં હથ હજાર શ્રમણોને પણ કેવલજ્ઞાન ઉપલ્લભ્યું.
 અને મન, વચન, કાયાના યોગને સર્વ રીતે રૂંધીને તેઓ પણ
 ભગવંતની જંમ તરત પરમ પદને પામ્યા.

ઋષભસ્વામીના નિર્વાણ સમયે કોઈવાર સુખનો લેશ
 પણ ન જોનારા એવા નારક શુવેને પણ ક્ષણભર સુખ થયું.
 તે વખતે મહાશોકથી આક્રાંત થયેલ ભરતચક્રી તરત મૂછા
 પામતા ધરણીપર લગી પડ્યા. ભરતના માંવે લાવનાના નિ-

રહેવું મોટું દુઃખ આવી પડયું, પણ તે સમયે દુઃખ શિથિલ કરવાના કારણરૂપ રૂદનને કોઈ જાણતું ન હતું તે જણાવવા માટે ઇંદ્રે ચક્રીની પાસે બેસીને ઉંચેથી રૂદન કર્યું એટલે ઇંદ્રની પાછળ બધા દેવતાઓએ રૂદન કર્યું. તે સાંભળતાં સંસાર પામીને ભરતેશ્વરે પણ બ્રહ્માંડને ફોડી નાખે તેવા ઉંચા અવાજથી આકંઠ શરૂ કર્યો. તેવા મોટા રૂદનથી ચક્રીની શોક-ગ્રંથી ત્રુટી ગઈ. તે વખતે સુરાસુર અને મનુષ્યોના રૂદનથી એક કરુણારસજ દેખાતો હતો, ત્યારથી દુનીયામાં શોક સમયે દુઃખાગ્નિને શાંત કરનાર રૂદનનો પ્રચાર ચાલુ થયો. પોતાના સ્વાભાવિક ધૈર્યને તજી દઈ, તિર્યંચોને પણ રડાવતા ભરત રાજા આ પ્રમાણે વિલાપ કરવા લાગ્યા—

“હે તાત ! હે જગદ્બંધુ ! હે કરુણામૃતના સાગર ! અમ અજ્ઞાને આ સંસાર-અરણ્યમાં છોડીને કેમ ચાલ્યા ગયા ? દીપક વિના જેમ અંધકારમાં રહેવું મુશ્કેલ છે તેમ કેવલજ્ઞાનથી સર્વત્ર પ્રકાશ આપનારા આપના વિના સંસારમાં અમે કેમ રહી શકીશું ? હે ભગવન્ ! તમે લોકાગ્રે ગયા, એટલે બોલતા નથી, પણ મને દુઃખી જોઈને આ મારા બંધુઓ પણ કેમ બોલાવતા નથી ? અહો ! મારા જાણવામાં આવ્યું કે તેઓ સ્વામીનાજ અનુગામી છે, તો સ્વામી ન બોલે ત્યારે તેઓ પણ કેમ બોલે ? આપણા કુળમાં મારા સિવાય બીજો કોઈ આપનો અનુગામી ન થયો હોય તેમ નથી, ત્રેલોક્યરક્ષક આપ ભગવંત, બાહુબલિ વિગેરે મારા

નાનાબાઈઓ, પાત્રી અને મુંઢરી જહેનો, પુંડરીક વિગેરે મારા
પુત્રો, તથા ત્રેયાંસે વિગેરે પૌત્રો—એ બધા કર્મરૂપ શત્રુને
દણીને લોકાએ ગયા, છતાં હું અધાપિ અવિતને પ્રિય માની
અવતો કરું છું.”

એ પ્રમાણે શોકસાગરમાં ડુબેલા ભરત ચક્રીને યુરપતિએ
સમજાવ્યું કે—“હે મહાસત્ત્વ ભરત! આપણાં કુમારી પોતે
સંસાર-સાગર તરી ગયા છે અને તેમણે બીજાને પણ તાર્યા
છે, તેમજ તેમના શાસનના અવલંબનથી અનેક સંસારી
છવો તરશે. માટે એ પ્રભુ તો દૃતકૃત્ય થયા. હે રાજા!
સમસ્ત લોકોપર અનુમત્ત કરી મોક્ષધામમાં ગયેલા એ ત્રિ-
લોકપતિનો તમે શોક શા માટે કરો છો ? જો આ મરણ પામી
મહાદુઃખના બંડારરૂપ આરાધી લાખ અવાયેદિનમાં બટકે છે,
તેમનો શોક કરવો પટે, પણ મૃત્યુ પામી મુક્તિ
મોદિરે ગયેલાનો શોક કરવો ન પટે. માટે હે નરદેવ ! એક
સાપારણુ માણસની જેમ બળવંતનો શોક કરવા તમે કેમ
શરમાતા નથી ? પ્રભુ શોચનીય નથી અને તમને શોક કરવો
હિંચિત નથી. જે એકવાર પણ બળવંતની ધર્મદેશના કાંબળે તે
દર્શકે શોકથી વ્યાકુળ ન થાય, તો તમે ધણીવાર દેશના સાં
ભળી છે, માટે શોકાકુલ કેમ થાઓ છો ? જેમ સુમુદને શામ
ન હોય, મેરૂપર્વતને કપ ન સંભવે, જમ્બૂવંશ વિરુદ્ધ ન હોય,
અને ચંદ્રમાં હિંજીત ન સંભવે તેમ તમાનાં શોકજન્ય
ઝન ન જાય નહિ હં પરણીકૃતિ ને પીર. ધ્યાન, અને

તમારા આત્માને બાણો. કારણ કે તમે ત્રિજગત્પતિ એક ધીર
એવા ઋષભસ્વામીના પુત્ર છો.” એ પ્રમાણે ઇંદ્રના પ્રતિભા-
ધથી બાણ તથેલા ભરત મહારાજને પોતાનું સ્વાભાવિક
ધૈર્ય ધારણ કરી લીધું.

પછી ઇંદ્રે ભગવંતના અંગસંસ્કાર માટે વસ્તુઓ લા-
વવાને આલિયોગિક દેવતાઓને આજ્ઞા કરી, એટલે તેઓ
નંદનવનમાંથી બાવના ચંદનના કાઠો લઈ આવ્યા અને ઇંદ્રના
આદેશથી તેમણે પૂર્વ દિશામાં પ્રભુના દેહને માટે ગોળાકાર
ચિતા રચી, ઇક્ષ્વાકુવંશમાં જન્મેલા મહર્ષિઓને માટે દક્ષિણ
દિશામાં ખીજી ત્રિકોણાકાર ચિતા રચી અને ઇંદ્ર સાધુઓને
માટે પશ્ચિમ દિશામાં ત્રીજી ચોરસ ચિતા બાંધી. પછી તે
દેવતાઓ પાસે ઇંદ્રે ક્ષીર સમુદ્રનું જળ મંગાવ્યું. તે જળથી
ઇંદ્રે પોતે ભગવંતના શરીરને સ્નાન કરાવ્યું, તથા બાવના
ચંદનથી વિલેપન કરી દેવદૂધ વસ, અને અલંકારોથી
વિભૂષિત કર્યું. તે વખતે દેવતાઓએ અન્ય મુનિઓના શરી-
રોની ભક્તિપૂર્વક સ્નાનાદિ ક્રિયા કરી. પછી દેવતાઓએ
વિવિધ કીર્તી રત્નોની ત્રણ શિખિકા તૈયાર કરી. એટલે ઇંદ્રે
પોતે એક શિખિકામાં ભગવંતનું શરીર સ્થાપન કર્યું, ખીજી
શિખિકામાં દેવતાઓએ ઇક્ષ્વાકુવંશના મુનિઓના શરીર અને
ત્રીજીમાં બીજા સાધુઓના શરીર સ્થાપન કર્યા. એટલે ભગ-
વંતના શરીરવાળી શિખિકા ઇંદ્રે અને અન્ય બે શિખિકા દેવ-
તાઓએ ઉપાડી તે વખતે અપ્સરાઓ રાસડા લેતી અને
મધુર ગીત ગાતી હતી કેટલાક દેવતાઓ ધુપીયા લઈને

ચાલતા, કોઈ શિનિકાપર પુષ્પો વરસાવતાં, કોઈ ચોળા તરીકે તે પુષ્પોને ગ્રહણ કરતા, કોઈ આગળ આગળ યજ્ઞકર્મને ઇંટકાવ કરતા, કોઈ—‘હે નાથ ! હે નાથ !’ એવા શબ્દો બોલતા, કોઈ—‘અરે ! અમે મંદભાગી માર્યા ગયા’ એમ દહીં આમનિંદા કરતા, કોઈ—‘હે નાથ ! અમને ઉપદેશ આપો,’ એમ ચાચના કરતા, કોઈ—‘હવે અમારો ધર્મસંશય કોણુ છેદશે’ એમ કહેતા, અને કોઈ—‘અહા ! અધની જેમ હવે અમે ક્યાં ગઈશું ?’ એમ પશ્ચાત્તાપ પ્રગટ કરતા હતા.

એ રીતે ચાલતાં અને વાજિંત્રો વગાડતા દેવતાઓ અને ઇંદ્ર, તે શિનિકાઓ ચિંતા પાસે લાગ્યાં. ત્યાં ઇંદ્રે ધીમે ધીમે ભગવંતના દેહને પૂર્વ દિશાની ચિતામાં સ્થાપ્યો. તથા દેવતાઓએ સાધુઓના શરીરો બીજી દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશાની ચિતામાં સ્થાપન કર્યાં. તે વખતે ઇંદ્રના આદેશથી અગ્નિકુમાર દેવોએ અગ્નિ વિકુર્યો અને વાસુકુમાર દેવોએ વાસુ વિકુર્યો એટલે એ તરફ અગ્નિ જાગ્રત થઈને સળગવા લાગ્યો. તે વખતે દેવતાઓ તે ચિતામાં પુષ્કળ કપુર, તથા ઘી અને મધના મડા ભરી ભરીને હોમવા લાગ્યા. જ્યારે અસ્થિ સિવાય બધી ધાતુઓ બળી ગઈ ત્યારે મેઘકુમાર દેવતાઓએ ક્ષીરસમુદ્રના જળથી ચિતાગ્નિને શાંત કર્યો. પછી સૌધર્મેન્દ્રે પોતાના વિમાનમાં પ્રતિમાની જેમ પૂજવા માટે પ્રભુની ઉપલી જમણી દાઢ ગ્રહણ કરી, ઇશાનેન્દ્રે ઉપરની ઢાળી દાઢ લીધી, ચમરેન્દ્રે નીચલી જમણી દાઢ અને બલિઈન્દ્રે નીચલી ડાળી દાઢ ગ્રહણ

કરી. બીજા ઈંદ્રોએ પ્રભુના ગાકીના હાંત લીધા અને દેવતાઓએ અસ્થિ ગ્રહણ કર્યાં. તે વખતે જે શ્રાવકો અગ્નિ માગતા હતા, તેમને દેવતાઓએ ત્રણ કુંડના અગ્નિ આપ્યા, તે અગ્નિ સેનારા અગ્નિહોત્ર પ્રાક્ષણો થયા. પ્રભુના ચિતાગ્નિની ભસ્મ સમને કેટલાક પોતાના શરીરે ચોળતા હતા, તેથી ભસ્મભૂષણધારી તાપસો થયા. પછી તે ચિતાના સ્થાને દેવતાઓએ રત્નના ત્રણ સ્તૂપ કર્યાં. ત્યારબાદ ઈંદ્રો અને દેવતાઓ નંદીશ્વર દ્વીપે અકૂઈમહોત્સવ કરીને ગદા પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

પ્રભુના સંસ્કાર સમીપની ભૂમિપર ભરત રાજાએ ત્રણ ગાઉ ઉંચા સિંહનિપદ્યા નામે રત્નમય પ્રાસાદ કરાવ્યો, તેની ચાતરફ રમણીય ચાર દરવાજા કરાવ્યા, દરેક દ્વારે રત્નના સોળ સોળ તોરણો ગંધાવ્યા, વગીં ત્યાં પ્રેક્ષામંડપ આગળ રચેલ મણિપીઠિકા ઉપર રત્નમય અને પાંચસો ધનુષ્ય પ્રમાણવાળી જપજાનન, ચંદ્રાનન વર્ધમાન અને વારિયંજુ—એ ચાર શાશ્વત જિનેશ્વરોની પર્યંકાસન ગેઠેલી ચાર પ્રતિમાઓ સ્થાપન કરાવી.

તે સિંહનિપદ્યા નામના નહા ચૈત્યના મધ્ય ભાગમાં મોટી મણિપીઠિકા બનાવી અને તેના મધ્ય ભાગમાં ભરતેશ્વરે વિચિત્ર રત્નમય એક દેવચ્છદક રચ્યો, તે દેવચ્છદકની ઉપર ગૈરેશીશ્વર નામની દેવ તેના દરેક જિનેશ્વરના પોતપોતના કેલભાન નામના રથો તેના ચારે બાજુથી, જગત્કલ્યાણી વિગેરે દેવો રથોના નિમ્ન ભાગમાં રત્નમય પ્રતિમાઓ રચીને

સ્થાપન કરી. તેમાં સોળ પ્રતિમા મુવર્ણની, જે રાજવર્ત્તરત્નની
 (સ્વામ) જે સ્ફટિકરત્નની (ઉદ્ભવળ), જે વૈદ્યર્થમણિની (નીલ)
 અને જે ચોણમણિની (રક્ત) હતી. તેમજ રત્નની ચોવીસ
 ઘંટાઓ, માણિક્યના હર્ષણો, સોનાની દીવીઓ, રત્નના કરં
 દીઆ, ઉત્તમ ગોળાકાર પુષ્પચંદ્રીઓ, ઉત્તમ અંગુલુહણા,
 આબૂપણા, હાથલા, મુવર્ણના પૂષ્પીઆ, આરતીઓ, રત્નના
 મંગલ દીવા, રત્નની ઝારીઓ, યાજ્ઞો, પાત્રો, કળશો, અષ્ટમં
 લિક-એમ હરેક પ્રતિમા પાસે ચૈત્યને ઉપયોગી તમામ વસ્તુઓ
 છુદી છુદી માખી. આ બધું ચક્રવર્તીની આજ્ઞા થતાં વર્દકિ
 રત્ને વિધિ પ્રમાણે બનાવી આપ્યું. વિવિધ ચિત્રો સહિત અદ્
 ભુત રચનાથી તે ચૈત્ય, એક દેવવિમાન કરતા પણ અધિક
 શોભતું હતું. પતાકાઓ અને ધ્વજાઓમાં રહેલી ધુધરીઓના
 મધુર નાદથી તે પ્રેક્ષકોના મનને હરણ કરતું હતું. તેના ચણ-
 તરના સાંધે સાંધા મેળવ્યા હતા, તેથી તે એક પાપાણથી બ-
 નાવેલ હોય તેવું જણાતું હતું. ચૈત્યના નિતાંજ બાગ ઉપર
 વિચિત્ર ચૈદા કરતી માણેકની મનહર પુતળીઓ ગોઠવેલી હતી.
 તે કપૂર, અગર અને કસ્તુરીથી બનાવેલા ધૂપના ધૂમાડાથી તે
 હંમેશાં વ્યાસ રહેતું હતું. અષ્ટાષ્ટક પર્વતના શિખર પર જાણે
 માણિક્યનો મુગટ મૂક્યો હોય તેમ તે ચળકતું હતું.
 વળી તે ચૈત્યમાં ભરતરાબ્દએ પોતાના નવાણું
 બાઈઓની દિવ્ય રત્નમય પ્રતિમાઓ સ્થાપી અને ભગવંતની
 સેવા કરતી હોય તેવી પોતાની એક પ્રતિમા ન્યા સ્થાપિત
 કરી. ચૈત્યની બહાર ભગવાનનો એક સ્તૂપ કરાવ્યો. તેની

પાસે પોતાના નવ્વાણું ભાઈઓના પણુ સ્તૂપ કરાવ્યા. ત્યાં આવનારા પુરૂષો, ગમનાગમનથી તેની આશાતના ન કરે, તે માટે લોહાના ચંત્રમય આરક્ષક પુરૂષો ત્યાં ઉભા રાખ્યા. પછી પોતાના દંડરત્નથી ભરતપતિએ તે પર્વતના દાંતા ભાંગી નાખ્યા. તેથી તે સરલ અને ઉંચા સ્તંભની જેમ ન ચઢી શકાય તેવો થઈ પડ્યો. વળી એ પર્વતની ફરતા, મેખલા જેવા અને મનુષ્યોથી ન ઓળંગી શકાય તેવા એક એક યોજનને આંતરે આઠ પગથીઆ બનાવ્યા, તેથી એ અષ્ટાપદના નામથી વિખ્યાત થયો અને હુરાદ્રિ, કૈલાસ, રુદ્રટિકાદ્રિ એવા નામથી પણ લોકોમાં ઓળખાવા લાગ્યો. એ રીતે ચૈત્ય નિર્માણ કરી, તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરી, પવિત્ર થઈને સપરિવાર ભરતપતિએ તે ચૈત્યમાં પ્રવેશ કર્યો. તે પ્રતિમાઓને મહારાજાએ સુગંધિ જળથી સ્નાન કરાવ્યું, પછી દેવદૂધ વસ્ત્રથી માર્જન કરીને ચંદન રસથી વિલેપન કર્યું, તથા ધૂપાદિકથી અર્ચાવિધિ પૂર્ણ કરીને તેમણે આરતી ઉતારી.

એ પ્રમાણે પૂજન કરી ઋષભસ્વામીની આગળ શોકાતુર થઈને ભરતપતિએ સ્તુતિ કરા કે—‘હે ઋગત્સ્વામી ! હે સુખના સાગર ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું. હે વિભો ! વસુધાપર વિહાર કરતા તો તમે મનુષ્યો પર મોટો ઉપકાર કર્યો, પરંતુ મોક્ષમાં તમે કોનો ઉપકાર કરવા ગયા ? હે નાથ ! અનુપમ અનુગ્રહ કરનારી આપની ધર્મદેશનાને જેઓ યાદ કરે છે, તે ભવ્ય પ્રાણીઓ અન્યારે પણ તમને સાક્ષાત્ જોઈ શકે

હે, જેઓ તમારું ચર્ય-ધ્યાન કરે છે, તે મહાત્માઓને તમે પ્રત્યક્ષ છે. હે કરુણાસાગર ! જેમ તમે મમતા રહિત થઇને આ સંસારનો ત્યાગ કર્યો, તેમ મારા મનનો હે સ્વામિન કદાપિ ત્યાગ કર્યો નહિ.

જે રીતે પ્રત્યેક વીર્યકરને નમસ્કાર કરીને ચક્રવર્તીએ બાહ્યપૂર્વક તેમની સ્તુતિ કરી. પછી ચૈત્યની બહાર આવી તે ચૈત્યને વારંવાર ભેટા ભેટા ભરતપતિ અષ્ટાપદ નીચે ઉતર્યા. ત્યાંથી મંદ ગતિએ અયોધ્યા તરફ આવતાં ચોકાતુર ભરતરાયને ભેઠ નગરજનો પણ ખેદ કરવા લાગ્યા. નગરીમાં આવતાં તેમણે ભગવંતને વારંવાર સંભારીને અધુપાત કર્યો ત્યાં રાજમહેલમાં પણ રાત્રિદિવસ ઉદાસીન થઇને ભગવંતના ધ્યાનમાં મગ્ન રહેતા તેમની આવી સ્થિતિ ભેળે મંત્રીઓએ કહ્યું કે—‘હે મહારાજ ! આપના પિતાશ્રી ઋષભસ્વામીએ પ્રથમ ગૃહવાસમાં રહીને જન્મ જનોને બચહારમાં પ્રવર્તાવ્યા, ત્યારપછી સંયમ લઇ, કેવળ જ્ઞાન પામી, જગજનનોને ભવસાગરથી પાર ઉતારવાની ઇચ્છાથી ધર્મમાં પ્રવર્તાવ્યા, અને છેવટે પોતે કૃતાર્થ થઈ, બીજાઓને કૃતાર્થ કરીને પરમ પદને પામ્યા. તેવા પરમ પુનુનો તમે ચોક ચા માટે કરે છે ?’ મંત્રીઓના આવા પ્રતિગ્રાધથી ભગ્ન મહિપતિ ધીમે ધીમે નમસ્કારમાં પ્રવર્તવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

આદર્શ ભવનમાં અનંતજ્ઞાન.

ધીમે ધીમે શોકમુક્ત થતાં મહારાજ ભરતેશ્વર, ઉદ્યાનભૂમિમાં જવા લાગ્યા. છતાં કોઈવાર પ્રભુને સંભારી ખેદ પામતા, ત્યારે આમજનો, તેમને વિનોદ-વાર્તામાં પ્રવર્તાવીને આનંદ પમાડતા હતા. કોઈવાર તેઓ ઉપવનમાં વિલાસ કરવા જતા. તે કોઈવાર અંતઃપુર સહિત લતામંડપમાં શૃંગાર રસનો સ્વાદ લેતા. વારાંગનાઓ કુસુમના વેષ ગુંથી ગુંથી તેમને આપતી હતી. પૌર પ્રેમદાઓ પુષ્પાલકારોથી અલંકૃત થઈ તેમની આસપાસ ફીડા કરતી હતી. તેમની મધ્યમાં રહેલા અને વિનોદ પામતા ભરતભૂમિપતિ અત્યંત શોભતા હતા. કોઈવાર રાજકુંસની જેમ સુંદરીઓની સાથે તેઓ ફીડાવાપીમાં જગફીડા કરવા ઉતરતા, ત્યાં વિનોદી વનિતાઓની જેમ જલોર્મિઓ તેમને કંઠ, ભુજ અને હૃદયમાં આલિંગન કરતી હતી. અપ્સરાઓનો જેમ અહંપૂર્વિકાથી લીલાવિલાસના રાજ્યપર જાણે અભિષેક કરતી હોય તેમ રમણીઓ તેમને જગસિંચન કરતી હતી. વાગ્મીવાર તે તરણીઓ સાથે જગફીડા કરતા મહારાજ મનમથની મૂર્તિ જેવા લાગતા હતા.

કોઈવારે ભરતપતિ સંગીત મંડપમાં દિવ્ય સંગીત સાંભળવા જતા, ત્યાં ધવણને મુળકારી વેણુ, વીણાનાં મધુર સંગીતથી તેઓ આનંદમાં ઓતપ્રોત થઈ જતા. સંગીત સાથે નટીઓના વિવિધ અભિનય (હાવભાવ) તથા નર્તકીઓના નૃત્યને જોતાં પ્રમોદ પામતા. એ રીતે સંસારના વિવિધ લોગ—વિદ્વાસ લોગવતાં ભરત મહારાજાએ ભગવંતના મોક્ષગમન પછી પાંચ લાખ પૂર્વ વ્યતીત કર્યા.

એકદા ભરતેશ્વર સ્નાન, બલિકર્માદિ કરી, અંગ વિલેપન, વસ્ત્રાલંકાર વિગેરેથી વિભૂષિત થઈને પોતાના આદર્શ—ભવનમાં ગયા. ત્યાં પોતાના શરીરના પ્રમાણ જેવડા નિર્મળ આદર્શોમાં પોતાના સમસ્ત અંગનું સ્વરૂપ જોતાં તેમની એક અંશુભિમાંથી મુદ્રિકા પડી ગઈ. મયૂરના પીંછાંમાંથી એક પીંછું પડી જતાં જેમ ખખર ન પડે, તેમ મુદ્રિકા પડી જતાં ભરતપતિને ખખર ન પડી. એવામાં અનુક્રમે સર્વ અંગ જોતાં દિવસની ચંદ્રકળા સમાન મુદ્રિકા રહિત પોતાની આંગળી ચોંભાવીને જણાઈ. એટલે—‘ અહો ! આંગળી ચોંભાવિનાની કેમ જણાય છે ? ’ એમ વિચારતાં નીચે પડી ગયેલ મુદ્રિકા તેમના જોવામાં આવી. પછી તેમણે વિચાર કર્યો કે—‘ આખૂપણ વિનાનાં બીજાં અંગો પણ શું આમ ચોંભાવ રહિત લાગતા હશે ? ’ એમ ધારીને તેણે બીજાં આખૂપણો ક્રમે ક્રમે શરીર ઉપરથી ઉતારવા માંડ્યા.

પ્રથમ મસ્તક પરથી મુગટ ઉતારતાં તે રત્ન વિનાની મુદ્રિકા જેવું દેખાયું. કાનપરથી માણિક્યના કુંડલ ઉતાર્યા, એટલે બંને કાન શોભાહીન લાગ્યા. ઝીવા ભૂષણ કહાડતાં કંઠ નિસ્તેજ થઈ ગયો, હાર ઉતારતાં વક્ષસ્થળ તારા વિનાના આકાશ જેવું ભાસ્યું. બાબુબંધ હર કરતાં બાહુ અને કડા ઉતારી નાખતાં બંને હાથ શોભા રહિત થઈ ગયા. આંગળીઓમાંથી મુદ્રિકાઓ અને ચરણમાંથી પાદકંઠક ઉતારતાં તે કાંતિ વિનાના ભાસવા લાગ્યા. એમ સર્વ અંગ ઉપરથી અલંકારો ઉતારતાં તે પત્ર રહિત વૃક્ષની જેમ શોભાહીન જણાયું. તે જોઈને ભરત મહારાજા વિચારવા લાગ્યા કે—‘અહો ! આ શરીરને ધિક્કાર છે ! ચિત્રાદિકથી જેમ ભીંતની બનાવટી શોભા કરવામાં આવે છે, તેમ આવા આભૂષણોથીજ આંગની કૃત્રિમ શોભા જોવામાં આવે છે. અંદર વિષ્ટાદિક મળ અને બહાર મૂત્રાદિના પ્રવાહથી મલિન એવા આ શરીરમાં વિચાર કરતાં કંઈ પણ શોભાસ્પદ જણાતું નથી. વરસાદના જળને જેમ ક્ષારભૂમિ દૂષિત કરે છે, તેમ વિલેપન કરેલા કપૂર, કસ્તૂરી ચંદનાદિકને આ દેહ દૂષિત કરે છે. વિષયોથી વિરક્ત થઈને જે તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષો મોક્ષક્ષણ આપનાર એવા તપને તપે છે, તેવા મુમુક્ષુ જનોજ આ શરીરનું કળા ગ્રહણ કરી શકે છે એ પ્રમાણે વિચારતાં સમ્યક્ રીતે અપૂર્વ કરણના અનુક્રમથી ક્ષપક શ્રેણિપર આ કંઠ થઈ શુકલ ધ્યાનને પામતા ધાતિકર્મનો નાશ થવાથી ભરત મહારાજાને

તે વખતે ઇંદ્રનું આસન ચલાયમાન થતાં અવધિજ્ઞાનથી તેનું કારણ જાણીને ઇંદ્ર તરત જરતરાંબાં પાસે આવ્યો. ભક્ત-જનો સ્વામીની જેમ સ્વામીના પુત્રની સેવાનો પણ સ્વી-કાર કરે છે. તો તેવા સ્વામીના પુત્રને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાં શું શું ન કરે ? ઇંદ્રે ત્યાં આવતાં જ કહ્યું કે—‘હું કેવલજ્ઞાની ! દૈવ્યલિંગનો તમે સ્વીકાર કરો, કે જેથી હું તમને વંદના કરું, અને તમારો નિષ્ક્રમણ-મહોત્સવ કરું.’ એટલે જાદુજાલિ-ની જેમ જરતેશ્વરે પણ તરત જ પંચ ‘મુદિથો’ કેદનો લોચ કરીને સાધુવેષ સ્વીકાર્યો ! ત્યારે ઇંદ્રે તેમને વંદના કરી. કારણકે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા છતાં જો તે અદીક્ષિત પુરૂષ હોય, તો તેને વંદના ન થાય—એવો આચાર છે. તે અવસરે જરત મ-હારાજના આશ્રિત હથ હુબાર રાજાઓએ પણ સંયમનો સ્વી-કાર કર્યો. તેવા સ્વામીની કર્મલ સેવા પરકોકને પણ મુધારી આપે છે. તે વખતે ઇંદ્રે જરત ચક્રવર્તીના પુત્ર અદિત્યચંદ્રા-નો મહોત્સવ પૂર્વક રાજ્યાભિષેક કર્યો.

